

Kodväxling och polyfoni

En fallstudie i kodväxling mellan standardsvenska, edamål och finska

Licentiatavhandling

Institutionen för nordiska språk
Jyväskylä universitet

Våren 2002

Heli Vesamäki

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Heli Vesamäki	
Titel Kodväxling och polyfoni. <i>En fallstudie i kodväxling mellan standardsvenska, edamål och finska.</i>	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling Licentiatavhandling
Avhandlingen färdig Vårterminen 2002	Antalet sidor 214 + 6
Abstrakt Syftet med denna avhandling är att redogöra för kodväxling hos en tvåspråkig person. Undersökningen handlar om hur och för vilka ändamål informanten kodväxlar mellan standardsvenska, edamål och finska. Som material användes inspelade samtal på drygt 16 timmar mellan informanten och en eller fler personer. Dessa var enspråkigt svenska eller behärskade både finska och svenska till varierande grad. Den metodologiska referensramen för avhandlingen utgörs av samtalsanalysens grundprinciper, Gumperz (1982) indelning för metaforisk, m.a.o. konversationell kodväxling, och Goffmans (1981) positionsförändring, med vilken han avser talarens olika roller i samtal. I avhandlingen koncentrerade jag mig på talarens tre roller som uttalare (animator), uttydare (author) och upphovsman (principal). Jag försökte reda ut hur kodväxlingen fungerade som hjälpmedel hos talaren då han bytte roller och talade på ett färgrikt, polyfoniskt sätt. Som en ytterligare utgångspunkt hade jag kodväxling som kommunikationsstrategi. Det framkom att informanten kodväxlade för olika ändamål. Kodväxling skedde mellan de två språken och mellan de två varianterna i stort sett för likadana ändamål. Kodväxling mellan edamål och standardsvenska var dock inte möjlig i de funktioner som krävde att de två koderna kontrasterades starkt. Dessa koder stod för nära varandra. Informantens språkval och möjligheten att kodväxla berodde också på situationella faktorer, i detta fall mottagarna. Mottagarnas språkliga kompetens och informantens vana att tala ett visst språk med mottagarna var en viktig faktor som påverkade kodvalet. I informantens tal påträffades alla Gumperz metaforiska funktioner: kodväxling vid referering och citat, specificering av mottagaren, interjektioner, upprepning, intensifiering av budskapet och förändrad synvinkel. Utöver dessa funktioner kodväxlade informanten vid personer och namn, språklek och då han var osäker på vilken kod han skulle välja. Informanten utnyttjade kodväxling även då han bytte sin position. T.ex. kunde han kodväxla då han i uttalar- och uttydarrollen talade genom inbäddade uttalare och uttydare. Därtill kunde han använda olika paralingvistiska drag för att markera att det var fråga om en annan persons tal. Informanten använde kodväxling även som kommunikationsstrategi och bytte språk vid begäran av hjälp, lexikal lucka och omskrivning.	
Uppslagsord tvåspråkighet, kodväxling, samtalsanalys, polyfoni	
Bibliotek/Förvaringsplats Institutionen för språk, svenska språket	
Övriga uppgifter	

FÖRKORTNINGAR

d	direkt samtal
t	telefonsamtal
fsv.	fornsvenska
sg.	singularis
pl.	pluralis
m.	maskulinum
f.	fenimum
n.	neutrum
matriss.	matrisspråk
orig.	originalspråk
mt	mottagare
kv	kodväxling
f	finska
s	svenska
se	edamål
st	standardsvenska
C, F, H, I, L, M, P, S, V	initialer för personer som deltar i diskussionerna

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER OCH FIGURER

TABELL 1	Tecken i dialogerna	15
TABELL 2	Verbkonjugationer i edamål	22
TABELL 3	Tregenusböjning av tåkken	24
TABELL 4	Tregenusböjning av åkken	24
TABELL 5	Tregenusböjning av vissa indefinita pronomen	25
TABELL 6	Matrisspråk, originalspråk och mottagare i citat	65
TABELL 7	Matrisspråk och mottagare i specificering av mottagaren	84
TABELL 8	Matrisspråk, mottagare och funktion i upprepning	93
TABELL 9	Matrisspråk och mottagare i förändrad synvinkel	101
TABELL 10	Talarens olika roller	127
FIGUR 1	Förslag till indelning av Värmlands dialekter (Broberg 1972)	19

INNEHÅLL

1	INLEDNING	
1.1	Om avhandlingens ämne och uppläggning	6
1.2	Syfte	7
1.3	Material och metod	8
1.3.1	Insamling av material	8
1.3.2	Metod och bearbetning av material	14
1.4	Värmländska edamål	17
1.4.1	Om svenska folkmål och värmländska mål	18
1.4.2	Ljudbeteckning och fonem i edamålen	19
1.4.3	Morfologi	21
2	TEORETISK BAKGRUND	
2.1	Samtalsanalys och studiet av kodväxling	30
2.1.1	Samtalsanalys	30
2.1.1.1	Forskningstradition	30
2.1.1.2	Samtalsstruktur	31
2.1.1.3	Hur man berättar i samtal	34
2.1.2	Kodväxling	38
2.1.2.1	Definitioner och terminologi	38
2.1.2.2	Olika forskningsgrenar	41
2.1.3	Forskning kring kodväxling och polyfoni	46
2.2	Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna	61
3	KODVÄXLING OCH GUMPERZ METAFORISKA FUNKTIONER	
3.1	Referat och citat	63
3.1.1	Situationella variabler	63
3.1.2	Svenska som matrispråk	66
3.1.3	Finska som matrispråk	80
3.1.4	Sammanfattning	82
3.2	Specificering av mottagaren	84
3.3	Interjektioner	90
3.4	Upprepning	92

3.5	Intensifiering av budskapet	97
3.6	Förändrad synvinkel	100
3.7	Sammanfattning	106
4	ÖVRIGA FUNKTIONER	
4.1	Kodväxling vid namn	109
4.2	Språklek	112
4.3	Osäkerhet i val av kod	113
4.4	Sammanfattning	115
5	KODVÄXLING SOM KOMMUNIKATIONSSTRATEGI	
5.1	Begäran om hjälp	117
5.2	Kodväxling vid lexikal lucka	121
5.3	Omskrivning	124
5.4	Sammanfattning	126
6	KODVÄXLING SOM HJÄLPMEDEL I POLYFONISK STIL	
6.1	Produktionsformatet	127
6.1.1	Uttydaren	129
6.1.1.1	Talaren som uttydare	130
6.1.1.2	Inbäddade uttydare	136
6.1.1.3	Sammanfattning	168
6.1.2	Upphovsmannen	170
6.1.2.1	Talaren som upphovsman	170
6.1.2.2	Främmande upphovsman	175
6.1.2.2.1	Levande källa	175
6.1.2.2.2	Skriftlig källa	190
6.2	Sammanfattning	199
7	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	202
	LITTERATUR	208
	BILAGA 1	
	BILAGA 2	

1 INLEDNING

1.1 Om avhandlingens ämne och uppläggning

Tvåspråkighet är ett intressant och mycket utforskat område. I forskningen kring den är man intresserad av hur man handskas med två eller flera språk. Den kan vara riktad på individens behärskning av två eller flera språk, användningen av två eller flera språk på samhällsnivå, på deras representation i hjärnan eller på valet av språk i kommunikationen. Inom tvåspråkighetsforskningen brukar man skilja mellan individuell och social tvåspråkighet. Då man talar om individuell tvåspråkighet talar man ofta om bilingualism; med denna term avses att en individ har kompetens i två eller flera språk. Social tvåspråkighet eller diglossi betyder att man i ett och samma samhälle använder fler än ett språk. Tvåspråkigheten är ett vanligt fenomen. En tredjedel av världens befolkning använder två eller flera språk i sitt dagliga liv. Därtill finns det en stor mängd människor som sporadiskt använder flera språk: de som har fått utbildning i främmande språk.

I den föreliggande studien är det fråga om individuell tvåspråkighet eller bilingualism. Närmare bestämt undersöks i denna avhandling kodväxling och polyfoni hos en tvåspråkig person. Med kodväxling menas hur en tvåspråkig person byter mellan de två språken. Detta kan ske genom enstaka ord eller längre yttranden på ett annat språk i ens tal. Kodväxling kan delas in i olika typer och man växlar kod av olika skäl. En orsak kan vara att talaren vill ge sitt språk extra färg. Det är det som polyfoni 'flerstämmighet' handlar om. Talaren byter roll och kan t.ex. tala med andras tunga. Han kan m.a.o. använda ord och uttryck han normalt inte producerar. Ett sätt att markera en ändrad roll är att kodväxla. I denna avhandling, som kan karaktäriseras som en sociolingvistisk fallstudie, vill jag utreda varför informanten kodväxlar. Som informant har jag min tvåspråkiga bror som har lärt sig både svenska och finska hemma. Den variant av svenska som han har tillägnat sig i barndomen kallar jag edamål. Jag har själv i min pro gradu-avhandling (1998) myntat termen i fråga. Jag avser med den dialekterna i västra Värmland.

I föreliggande avhandling behandlas kodväxling mellan de två språken svenska och finska, samt mellan de två svenska varianterna: standardsvenska och edamål. I detta kapitel beskriver jag avhandlingens uppläggning, syfte, metoder och material. Därutöver behandlas de värmländska edamålen för att läsaren skall få en uppfattning om den variant som informanten

talat. Den teoretiska bakgrunden presenteras i kapitel 2. Jag redogör för kodväxling och samtalsanalys, samt tidigare forskning kring de områden som anknyter intimt till mitt ämne.

I kapitlen 3, 4, 5 och 6 analyseras kodväxling. Den behandlas först med hjälp av Gumperz (1982) funktioner för metaforisk kodväxling i kapitel 3 och sedan som kommunikationsstrategi i kapitel 5. Övriga kodväxlingsfall behandlas i kapitel 4. Efter detta undersöks i kapitel 6 hur informanten utnyttjar kodväxling när han producerar polyfonisk stil. I analysen av polyfoni tillämpas Goffmans (1981) teori om positionering.

Motivet till att jag har valt detta ämne ligger i ett livslångt intresse för språk och olika varianter. Undersökningens målsättning är exceptionell i det avseendet att två språk och två varianter av det ena språket analyseras samtidigt. Tidigare studier har vanligen utgått ifrån två olika språk. Studiet av två varianter är mera sällsynt men t. ex. Blom och Gumperz (1972) har undersökt kodbyte mellan två norska varianter.

1.2 Syfte

Syftet med denna avhandling är att undersöka hur en tvåspråkig person utnyttjar sin tvåspråkiga repertoar. Informanten är kunnig i finska och svenska och behärskar olika varianter av båda språken. Närmare bestämt kommer det att diskuteras varför informanten kodväxlar. Är det för att skapa flerstämmighet, för att uttrycka metaforiska funktioner eller rör det sig om en kommunikationsstrategi. Jag fäster även uppmärksamhet på faktorerna i talsituationen och speciellt på hur deltagarna påverkar kodväxlingen. Den sker i detta fall inte bara från svenska till finska utan även mellan de svenska varianterna, edamål och standardsvenska. Dess roll i samtalet analyseras med hjälp av Gumperz (1982) funktioner för metaforisk kodväxling. Därtill studeras polyfonisk stil med utgångspunkt i talarens olika roller, (se Goffman 1981) och inom ramen för samtalsanalys i allmänhet. Kodväxlingen som kommunikationsstrategi kommer alltså att behandlas, men även andra funktioner som kan förknippas med den kommer att diskuteras; omskrivning är ett exempel på det. Orsaken här på en sådan mångfasetterad analys är att jag försöker förklara kodväxlingen hos informanten så grundligt som möjligt. Jag tillämpar dels samma principer som samtalsanalysen gör: dvs. jag undersöker informantens yttranden i samtalskontexten och fäster även uppmärksamhet på mottagarens roll i samtalet och på hur han/hon påverkar informantens språk. Avhandlingen är dock inte någon regelrätt samtalsanalys, eftersom syftet är att förklara en aspekt av informantens språkbruk, är det naturligt att även andra referensramar utnyttjas.

I studiet av kodväxling kan man ta upp olika fenomen. I denna avhandling koncentrerar jag mig på orsakerna till kodväxling men försöker inte besvara frågor om var i samtalet kodväxlingen sker. I vilken utsträckning fenomenet begränsas av menings-sats-ordgränserna kommer således inte att behandlas. När det gäller terminologin försöker jag inte hålla isär lån, kodväxling eller kodblandning utan sammanfattar allt under samma begrepp, kodväxling. Alla dessa olika aspekter bjuder på intressanta analyseringsmöjligheter, men eftersom man måste försöka begränsa frågeställningen, koncentrerar jag mig i denna avhandling endast på socio- och psykologvistikiska synpunkter och orsaker för kodväxling.

1.3 Material och metod

1.3.1 Insamling av material

Den föreliggande undersökningen är en kvalitativ fallstudie som baserar sig på en korpus. Kvalitativ forskning innebär beskrivning och förklaring av olika företeelse utan systematisk kvantifiering. Kvalitativt inriktade fallstudier (case-studies) är partikularistiska, deskriptiva, heuristiska och induktiva. I en partikularistisk fallstudie studerar man en viss situation, händelse, företeelse eller en person. Deskriptiva fallstudier innebär att en tät och omfattande beskrivning av den studerade händelsen. De ska omfatta så många variabler som möjligt och beskriva relationen mellan dem helst under en längre tidsperiod. Heuristiska fallstudier kan skapa nya innebörder, förbättra läsarens förståelse eller bekräfta något redan känt. Att en fallstudie är induktiv betyder att man generaliserar och skapar begrepp och hypoteser som uppstår ur den information man har tillgång till och som bildar en ram till det man studerar. En sådan begränsning möjliggör fördjupad behandling av ett problem. (Merriam 1994.)

I kvalitativa fallstudier är forskaren det primära instrumentet när det gäller att samla in och analysera information. Forskaren måste ha tolerans för mångtydighet eftersom det inte finns regler eller några färdiga strukturer som man kan följa. I de kvalitativa undersökningarna är forskaren mycket nära den som undersöks och försöker sätta sig i hans/hennes situation för att nå en bättre förståelse av vissa faktorer. En sådan närhet kan även utgöra ett problem eftersom den kan skapa bestämda förväntningar både från forskarens och den undersökta personens sida. Man måste vara medveten om att sådant kan uppstå för att kunna undvika detta. (Holme & Solvang 1995.)

En kvalitativ fallstudie startar med att forskaren har ett problem som har hämtats ur praxis och ställer frågor som varför eller hur något sker. Därefter gäller det att begränsa frågeställningen så att undersökningen inriktas på ett visst exempel. Man skall avgöra vad det är man vill kunna säga då undersökningen är klar. Fallstudiemetoden kan utnyttjas för att pröva en teori, men en kvalitativ fallstudie används normalt för att konstruera en teori. Beroende på ämnesområdet och mängden av tidigare kunskap kan en fallstudie användas för att testa, klargöra, utvidga eller finslipa en teori. Då det gäller kvalitativa fallstudier utvecklar man även nya teorier. Analysen börjar redan i insamlingsfasen och fortsätter tills man har mött på följande fyra riktlinjer: källorna börjar ta slut, kategorierna börjar bli mättade, vissa regelbundenheter visar sig och man får information i övermått, dvs. man hittar ny information som inte längre passar in i de utvecklade kategorierna. (Merriam 1994.) I övrigt samlar man in data såsom i alla andra undersökningar och analyserar dem systematiskt. Man tillämpar ofta intervju eller observationstekniker. (Bell 2000.)

Fallstudier innebär ett sätt att studera komplexa sociala enheter med flera variabler och därför kan man få en omfattande och enhetlig redogörelse av företeelsen man studerar. Fallstudier kan dock förenkla eller överdriva faktorer i situationen och kan orsaka att man drar felaktiga slutsatser. (Merriam 1994.) Sanningshalten i kvalitativ forskning kan inte testas på samma sätt som i kvantitativa studier. Man måste därför i kvalitativ forskning utgå från vissa kriterier för forskar- och aktörrelevans för att tillfredsställa kraven på vetenskaplighet. Forskarrelevansen handlar om vilket bruks- och förståelsevärde resultaten har och vilka nya teoretiska kunskaper man nått. Med den senare relevanstypen menas bl.a. hur väl man lyckats täcka de problem och faktorer man har studerat. (Holme och Solvang 1995.) Fallstudier kritiserar också för att det ofta inte går att generalisera resultaten. Man kan ändå jämföra resultaten med andra liknande fall och situationer. En lyckad fallstudie genomförs systematiskt och kritiskt och förbättrar kunskapen inom det studerade området. (Bell 2000.)

Orsaken till valet av ifrågavarande person som forskningsobjekt är personligt intresse för denna typ av tvåspråkighet som har varit vardag för mig. Därför vill jag koncentrera mig på en informant och ett fall som jag länge har känt. Man kan föra diskussioner om huruvida det är en för- eller nackdel att forskaren känner sin informant väl och har vuxit upp med honom. Jag kan för min egen del konstatera att jag hellre ser det som en fördel eftersom jag kan tolka informantens språkbruk på flera sätt även utanför materialet. I denna avhandling beskrivs en

persons språkliga beteende, vilket gör att man skall vara försiktig med generaliseringen av resultaten. Trots det kan denna typ av fallstudie ge intressant ny information om hur en tvåspråkig person handskas med koder som står till hans förfogande.

Materialet som används i denna avhandling består av inspelade intervjuer, dvs. samtal mellan olika personer och informanten. Samtalen består till en del av telefonsamtal med två eller tre personer och direkta samtal mellan två, tre, fyra, fem eller sex personer. Majoriteten av samtalen utförs på svenska, men det ingår även finska samtal i materialet. I en del fall byts matrisspråket stundom till ett annat. I några fall var matrisspråket överenskommet, men oftast talade informanten det språk han normalt använder med personen/personerna i fråga. Materialet transskriberades och därefter plockades ut för analysen relevanta fall, dvs. sekvenser där det förekommer kodväxling av olika slag.

Analysen som tillämpas i denna avhandling är kvalitativ. Jag utgår ifrån att jag genom att studera olika fall av kodväxling kan förklara varför den förekommer och för vilka ändamål den sker. Som teoretisk utgångspunkt har jag för det första Gumperz (1982) teori om metaforisk kodväxling. Han föreslår olika funktioner för kodväxling, t.ex. citat. Som en annan teori tillämpar jag Goffmans (1981) idé om talarens olika roller och positioneringar. Enligt Goffman byter talaren ofta sin position i samtalet, t.ex. då han refererar vad en annan har sagt. Eftersom jag redan på förhand känner informanten vet jag att han använder kodväxling även som kommunikationsstrategi. Därför är det naturligt att jag vill undersöka detta fenomen i föreliggande avhandling. Jag skall i kapitel 2 presentera den teoretiska bakgrunden mer i detalj för att underlätta förståelsen av analysdelen. Jag redogör här för kodväxling och samtalsanalys samt tidigare studier kring dessa ämnen.

Barn som växer upp på orter där det finns en starkt avvikande dialekt måste lära sig ett språk som är användbart utanför den egna gruppen för att bli förstådda. De lär sig alltså att växla mellan standardspråk och dialekt enligt den situation de befinner sig i. De flesta svenska barn växer upp i områden där det talas en utjämnad dialekt. Detta kan gälla både storstadsområden och landsbygd. I sådana fall beskrivs språkbruket bättre som kodglidning, dvs. det finns en gradvis övergång från utjämnad dialekt till regionalt standardspråk och vidare till neutralt standardspråk. (Andersson 1985: 211.) Informanten i min undersökning har lärt sig dialektal svenska hemma och standardsvenska i skolan. Han har på samma sätt lärt sig att skilja dessa koder och använder dem för olika ändamål.

Materialet för föreliggande undersökning utgörs av inspelade samtal som omfattar sammanlagt 16 timmar och 25 minuter. Inspelningarna har gjorts mellan åren 1999-2001 både i Finland och i Sverige i naturliga och manipulerade situationer samt per telefon. Det rör sig dels om gruppsamtal med 3-6 personer och dels om dyader, samtal mellan två personer. Några av samtalsdeltagarna är helt enspråkiga, andra är tvåspråkiga eller behärskar både svenska och finska i varierande grad. I det följande skall jag kort presentera deltagarna samt redogöra för bakgrunden till informantens tvåspråkighet. Inom parentes ger jag symbolerna för de deltagare som kommer att figurera i de analyserade sekvenserna. Namnen och initialerna är fingerade.

Informantens fader flyttade till Sverige år 1969 och träffade där sin svenska maka och fick två barn. Informanten är född i Sverige 1974, men han flyttade med familjen till Finland, till Pyhäsalmi i norra Österbotten, då han bara var några månader gammal. Hemma har det alltid talats två språk och familjen tillämpade en person – ett språk -principen. Då familjemedlemmarna talar sinsemellan används svenska eller båda språken, dvs. barnen tilltalar modern på svenska och fadern på finska. Föräldrarna talar alltid svenska med varandra. Med sin syster, forskaren, talar informanten vanligen finska. Han har fått sin utbildning, grundskolan och byggnadslinjen i yrkesskolan, i närheten av sin hemort i Finland. Informanten är fortfarande bosatt nära sin hemort och jobbar i byggnadsbranschen. Svenska kontakter har han inte särskilt många eftersom han inte längre bor hos sina föräldrar utan på en liten enspråkig finsk ort. Genom sitt arbete har han endast en gång haft kontakter med svenska personer vid inköp av varor. Föräldrarna har de senaste fem åren bott i södra Finland. Svenska talar informanten fortfarande då han är i kontakt med sin mamma eller andra svenska släktingar, såsom kusiner och morderns syskon i Sverige.

Deltagarnas språkbruk är svårt att beskriva kort men jag försöker ge en grov bild av hur de talar. Forskaren Fia (F, 29 år) har samma tvåspråkiga bakgrund som informanten Iikka (I, 28 år) och de talar båda edamålsfärgad svenska. Fia har bevarat fler dialektala drag än Iikka. Mamma (M, 53 år) talar en utpräglad dialekt, samma variant som hon har lärt sig i sin barn- och ungdom i Arvika. Hon har bevarat dialekten eftersom hon i Finland sällan påverkas av standardsvenskan. Mamma talar edamål med Iikka och Fia, men förstår och talar även finska. Hon kan ändå inte kallas som helt tvåspråkig eftersom finskan orsakar avsevärda svårigheter för henne. Samuli (S, 30 år) är finsk men har läst svenska i skolan och har intresse för språket.

Piritta (P, 25 år) är också enspråkigt finsk och har lärt sig svenska i skolan, men vågar sällan tala det även om hon lätt kan följa med diskussionerna. Informanten umgås mycket med Mamma, Fia, Samuli och Piritta. Däremot träffar han sällan, högst en gång om året, Vivian (V, 51 år), Lars (L, 54 år), Catarina (C, 29 år) och Harry (H, 28 år). Vivian är bosatt i Värmland och talar edamål, dock inte så utpräglad som Mamma gör. Även Lars bor på samma ort och talar ett likadant språk som Vivian. Catarina har växt upp i Värmland men har de senaste fem åren bott i Stockholm. Hon talar standardsvenska och har enstaka edamålsdrag i sitt språk. Harry har också växt upp i Värmland men bott de senaste åren i Stockholm. Han talar främst standardsvenska och hans språk uppvisar ytterst sällan edamålsenliga drag.

Materialet består av både direkta samtal (d) och telefonsamtal (t) mellan två eller fler personer. Med direkta samtal avses sådana som sker ansikte mot ansikte till skillnad från telefonsamtal. En del av samtalen är inte naturliga utan är arrangerade. Detta gäller samtalen på svenska mellan I, F, S och P. Dessa personer träffas ofta men talar då finska. Då det finns en svensktalande person närvarande talar dessa personer svenska sinsemellan. Det händer dock att de finstalande även i sådana situationer stundom kan tilltala varandra på finska. Även vissa telefonsamtal är manipulerade gruppsamtal som normalt inte skulle ha inträffat. För detta ändamål beställdes hos telefontjänsten ett gruppsamtal som möjliggör att tre personer kommunicerar samtidigt. Telefonsamtalen spelades in på band. Andra samtal spelades in på en liten bandspelare som placerades nära informanten, men även de övriga personernas tal hörs väl på bandet. Sammanlagt finns det 16 timmar och 25 minuter material varav 10 timmar består av direkta samtal (60,1 %), och 6 timmar och 25 minuter av telefonsamtal (39,9 %). Gruppsamtalen omfattar 10 timmar 35 minuter, (64,5 %) och dyaderna minuter 5 timmar 50 minuter (35,5 %). I uppställningen, i bilaga 1, anges hur långa de olika samtalen var.

För att få en så mångsidig bild som möjligt av informantens talvanor har jag spelat in ett stort material och varierat deltagarna. Orsaken till användningen av telefonsamtal är främst att det var svårt att arrangera normala samtal mellan personer som bor långt ifrån varandra. Enligt Thelander (1981) finns det både för- och nackdelar med telefoninspelat material. Fördelarna är besparing av tid och pengar. I sociolingvistiska undersökningar kan man t.ex. lätt få material från personer som bor utspridda i olika delar av landet. Ett problem är dock hur telefonen påverkar talarens språkliga beteende. Telefonen som kanal kan ha en negativ effekt om man har som krav att inspelningssituationen skall vara äkta och typisk för en person. Det

har diskuterats om telefoninspelning orsakar vad man brukar kalla formell stil i talarens språk. Enligt forskningen behöver detta inte vara fallet: det finns bevis på både ledigare och formellare stil i jämförelse med direkta samtal. Telefonen som medium har studerats ur kommunikationsteknisk synvinkel. Inspelade telefonsamtal har tekniska begränsningar angående ljudkvaliteten som är sämre än vid direkta samtal. Därför lämpar sig sådant material inte så väl för t.ex. noggrann språklig analys. (Thelander 1981: 41- 46) Inspelade telefonsamtal innehåller inte de icke-lingvistiska aspekter som man kan fånga med hjälp av videokameran som används mycket i samtalsforskning. Då har man även bilden till hjälp och kan se hur deltagarna kontaktar varandra med blicken. För att inte gå miste om de icke-lingvistiska aspekterna har jag så snabbt som möjligt efter eller vid inspelningarna gjort anteckningar om vad som hänt i den aktuella situationen, eftersom det annars är svårt att komma ihåg detta efteråt. Jag anser dock att de företeelser jag är intresserad av i denna undersökning framträder med tillräcklig tydlighet i min telefonkorpus och att den därför är förenlig med undersökningens ändamål.

I största delen av samtalen är svenskan, närmare sagt edamålet, matrisspråket. Med matrisspråket avses det språk som är basspråket, det språk som talas mest i samtalet. Ett naturligt samtal, *Nyponsoppaa*, mellan I och F förs på finska. Ämnet handlar om språk och dialekter. Finskan är också huvudsakligen matrisspråket i samtalet *I hytten* mellan I, F, S, P och M som räcker i 45 minuter. Finskan är också tillfälligt matrisspråket i olika samtal mellan I, F, S och P. I kortare telefonsamtal är det vanligt att ämnena varierar i snabbt tempo eftersom deltagarna vill berätta om allt som har hänt och också vill veta hur den andra parten mår som i sin tur berättar om flera andra saker. I längre telefonsamtal däremot kan ett och samma ämne behandlas utförligare. Detta förekommer framför allt mellan M och I eller mellan M, I och F. I några samtal mellan dessa deltagare varierar samtalsämnena i hög grad och det finns flera lösa, i vissa fall humoristiska inslag som dyker upp utan att ha någon sammanhängande kontext. Det har att göra med saker och ting som personerna i fråga har upplevt tillsammans. Sådant händer i samtalen mellan I, F, S och P och det beror säkert på att deltagarna känner varandra mycket väl och umgås ofta med varandra. Mellan främmande personer kan inte sådant förekomma.

Samtalen ägde rum i vardagliga situationer och spelades ofta in i samband med måltider. Det fanns även andra situationer där deltagarna t.ex. tittade på bilder, läste instruktioner och spelade spel tillsammans. Under telefoninspelningarna var informanten hemma hos sig och

forskaren ringde till honom och till en annan deltagare. I telefoninspelningarna mellan informanten och en annan person talade forskaren i några minuter med deltagarna före inspelningens början. Då bandspelaren hade knäppts på lade forskaren luren på bordet och återvände då en överenskommen tid hade gått. Då det gäller längre samtal (45 minuter) kollade forskaren då och då att allt gick väl och bytte några ord med deltagarna. Längden på de inspelade situationerna, både direkta och telefonsamtal, varierar från 10 till 90 minuter. I det stora materialet har jag valt endast några dialoger, där det sker kodväxling, för djupare analys. Jag har också försökt välja olika typer av exempel för att visa hur mångsidiga möjligheter kodväxling ger talaren. Jag berättar före analysen av dialogerna hurdana situationer det är frågan om, vilka deltagarna är, vad som är kontexten före och efter den valda sekvensen. Varje dialog har en rubrik varav den första delen med versaler står för samtalet som dialogen är tagen från medan den andra delen är själva namnet för dialogen. T.ex. (69) *ITRÅDGÅRDEN: Ongen.*

1.3.2 Metod och bearbetning av materialet

Transkriptionsprocessen är enligt Linell (1992) alltid ofullständig och transkriptionen bygger på den tolkning som görs av den som transkriberar. Därför måste man även ha det inspelade materialet som utgångspunkt och inte endast transkriptionen som alltid för med sig ett skriftspråksperspektiv. Man måste försöka se talet på dess egna villkor. Valet av transkriptionssystem måste bestämmas med hänsyn till undersökningens syfte. För analysen har jag transkriberat ljudbanden på ett sätt som lämpar sig för mina ändamål. Jag har t.ex. inkluderat överlappande tal, pauser och förändringar i prosodin, samt egna anteckningar beträffande skratt eller andra aktiviteter som deltagarna haft för sig. I det följande ges några tecken som jag kommer att använda i dialogerna. Denna typ av transkription är utvecklad av Gail Jefferson (se t.ex. Button och Lee 1987 eller Sacks, Schegloff och Jefferson 1974) och tillämpas i den etnometodologiska samtalsanalysen. Modellen till följande uppställning har jag hämtat ur Seppänen (1997).

TABELL 1 Tecken i dialogerna

finska svenska	finska inslag med detta typsnitt all svenska med detta typsnitt
(.)	en mycket kort paus
..	en mellanlång paus
...	lång paus
[börjar slutar]	överlappande tal med hakparentes
?	stigande intonation
.	fallande intonation
,	jämn intonation
↑	uttalas med högre tonläge
↓	uttalas med lägre tonläge
<u>betoning</u>	understrykning vid starkare betoning av ett ord
VERSALER	emfatisk betoning
° tyst °	tystare än omgivande tal
> tal <	snabbare är omgivande tal
< tal >	långsammare än omgivande tal
@ röst @	ordet framförs med förställd röst
röst	knarrig röst
#röst#	hes röst
b(h)landat t(h)al(h) och sk(h)ratt	(h) mitt i orden betyder tal under skratt
→	pil i marginalen syftar till punkten som skall behandlas i dialogen
(-)	oidentifierat ord
avbru-	avbrutet ord
(( ))	forskarens kommentarer inom dubbel parentes i dialogerna
((skrattar))	en viss person skrattar
((skratt))	fler personer skrattar

Jag försöker med dessa anteckningar bl.a. visa hur färgrikt språket är i samtalen. Speciellt intresse riktas på informantens språk. I samtalsfragmenten som jag kommer att presentera i analysen har jag samma, men mindre typsnitt som i den löpande texten. Då det finns finska inslag i dialogen använder jag ett annat typsnitt som tydligt avviker från den svenska t.ex. *han e kultaseppä*. Samma typsnitt används även då ett belägg bakas in i den löpande texten. Edamål och standardsvenska hålls inte isär på typsnittsnivå eftersom de till en stor del sammanfaller. Endast då jag vill påpeka det edamålsenliga uttalet använder jag mig av tecken från landsmålsalfabetet t.ex. *ho e væcker*.

Pauser är viktiga i min analys eftersom de bl.a. kan i vissa fall visa om informanten kodväxlar på grund av språksvårigheter eller av andra orsaker: då det gäller lexikala luckor finns det längre pauser i talet. Jag har indelat pauserna i mycket korta, mellanlånga och långa enligt min egen värdering utan tekniska mätningar. Överlappande tal är det också viktigt att markera; man måste veta vem av deltagarna som har ordet. Turtagning sker nämligen ibland samtidigt och det är viktigt att t.ex. veta om det är informanten själv som kommer med ett initiativ eller om det är någon annan som gör det. Prosodiska drag som stigande, fallande eller jämn intonation samt högre och lägre tonläge har jag markerat i dialogerna. Jag markerar också starkare betoning med understrykning. Jag använder versaler endast vid personnamn och vid emfatisk betoning. Det finns även speciella tecken för tystare röst samt snabbare och långsammare tal. Jag markerar också de ställen där talaren tydligt ändrar på sin röst med @. Det är det viktigt att få fram fenomen som nämns ovan eftersom de olika rollerna som informanten ikläder sig betecknas av röstförändringar av olika slag.

Metoden som tillämpas i denna avhandling har anknytningar till samtalsanalys. Vad som undersöks är inspelade samtal varav några är naturliga och andra manipulerade. Inspelningarna har jag gjort själv med en liten bandspelare både i direkta samtal och telefonsamtal. Jag har först transkriberat det inspelade materialet på en mycket grov nivå och koncentrerat mig på informantens språkbruk. De samtalsfragment som jag funnit speciellt intressanta har jag underkastat en noggrannare transkription för att kunna analysera dem. De valda sekvenserna innehåller kodväxling från en kod till en annan. Eftersom informantens språk påverkas av hela samtalssituationen fäster jag naturligvis också uppmärksamhet vid helheten i samtalen. Därför har jag ofta valt längre sekvenser av samtalen för att få med tillräckligt med kontext.

Koderna som undersöks i materialet är edamål, standardsvenska och finska. Att skilja mellan de två språken är enkelt, men gränsdragningen mellan de två varianterna är mer problematisk. Jag definierar som standardsvenska det talspråk som talas i Stockholmstrakten och som edamål företeelser som är klart dialektala och avviker från standardspråket. I några fall talar informanten standardfinlandssvenska, vilket märks i uttalet. Skillnader mellan edamål och standardsvenska förekommer både i uttal och morfologi (se närmare avsnitt 1.4 om edamål). I informantens språk förekommer även former som avviker från både standardsvenska och edamål men de analyseras inte. Informanten talar varken fullständig standardsvenska eller

edamål, men hans språk beskrivs av drag som hör till dessa varianter. För enkelhetens skull talar jag om edamål eller standardsvenska då jag syftar på varianterna han talar.

Jag har systematiskt gått igenom de transkriberade texterna och markerat fallen med kodväxling. Som hjälp har jag haft Gumperz (1982) modell för metaforisk kodväxling och funktioner han räknar med. Jag har dock inte begränsat mig till de fall som kan beskrivas inom ramen för hans referensram. Därutöver har jag tagit fasta på både kodväxling från edamål till standardsvenska och från edamål till finska. Jag går också in på fall där kodväxlingen utnyttjas som en kommunikationsstrategi. Det rör sig då om omskrivning, begäran om hjälp och lexikala luckor. För detta ändamål har jag också systematiskt gått igenom det transkriberade materialet. I analysens sista del behandlas sambandet mellan kodväxling och polyfoni. Här tillämpas Goffmans (1981) begrepp positionsförändring som går ut på att talaren producerar olika röster genom att byta roll. Därvid sker ofta även kodbyte. Informantens yttranden har därför också granskats ur denna synvinkel. Jag har ytterligare försökt studera vad som orsakar rollbytet och vad informanten vill förmedla med det. Analyserna i denna avhandling är kvalitativa men jag försöker ändå klarlägga vilket som är typiskt för informantens språkbruk och vad som förekommer ofta.

Jag försöker också fästa uppmärksamhet på samtalet som helhet och diskutera hur det påverkar informantens språk. Före varje sekvens beskrivs situationen med deltagare, omgivning, ämne och vad som har hänt före och efter sekvensen. Jag tillämpar samtalsanalytiska principer som turtagning, pausering, överlappande tal, uppbackning och intonation. Dessa studeras dock inte för sin egen skull: de tas med i transkriptionen och kommenteras där de har anknytning till avhandlingens huvudtema. Metodologiska aspekter kommer även att diskuteras i avsnitt 2.1.3 som handlar om tidigare forskning.

1.4 Värmländska edamål

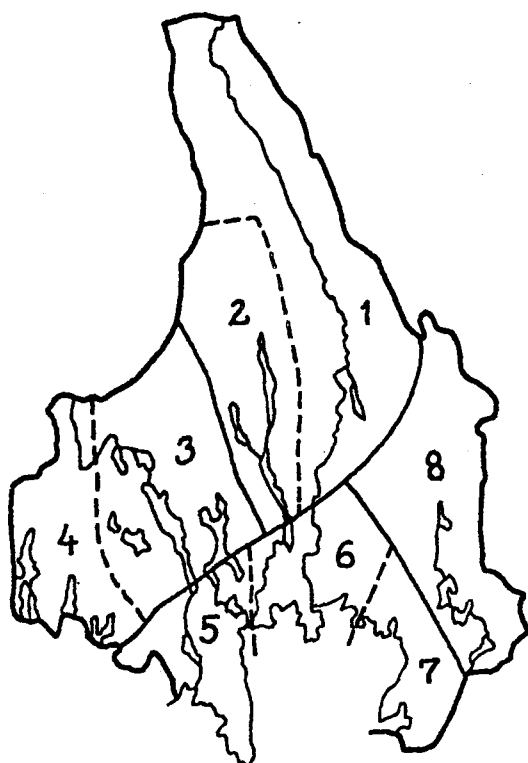
I detta avsnitt ger jag en översikt över en dialektgrupp i västra Värmland. Jag har undersökt dialekten på fyra olika orter i västra Värmland i min pro gradu-avhandling (jfr Vesamäki 1998). Jag har sammanfattat dialekterna i Arvika, Brunskog, Eda och Mangskog under begreppet edamål, vilket jag kommer att använda i denna avhandling då jag syftar på informantens dialekt. Benämningen uppstod då jag inte ville upprepa de fyra orterna utan hittade på en gemensam benämning för dem. Här vill jag ge en beskrivning av dialekten som

min informant talar för att underlätta följandet i analysdelen. Jag koncentrerar mig på de drag, i såväl fonologi och morfologi, som avviker från riksspråket.

1.4.1 Om svenska folkmål och värmländska mål

De svenska folkmålen indelas i sex grupper: 1. sydsvenska mål, 2. götamål, 3. sveamål, 4. norrländska mål, 5. östsvenska mål, och 6. gotländska mål (Wessén 1960: 13). De värmländska dialekterna har påverkats av norska, nordsvenska och västgötska mål. Även mellansvenska mål har påverkat österifrån. (Pamp 1978: 88.) Värmland har aldrig haft någon klar plats i denna gruppering. Vanligen har man räknat värmlandsmålen till götamålen eftersom de klart är besläktade med västgötamålen. Till götamålen hör annars de mål som talas i Västergötland, Dalsland, norra Småland och sydvästra Östergötland. (Loman 1988: 158, Wessén 1960: 23.) Värmland är ett dialektspritt område och inflytelser har kommit bl.a. från Finland och Norge. Man har till och med ansett att Värmland står för sig självt i många avseenden. (Broberg 1972: 53-54, Wessén 1960: 23.)

Det är svårt att dra gränslinjer när man talar om språkliga företeelser. Linjerna blir beroende av vilka egenskaper man anser vara viktiga; vanligen gäller det de mest centrala och typiska dragen för målgruppen i förenklad form. Begreppet värmländska går inte att använda för dialektala förhållanden i Värmland eftersom det där finns tiotals olika dialekter. De varierar från socken till socken och från by till by och även inom en by. (Wessén 1960: 11.) De värmländska målen delas in i 1. älvdalsmål, 2. fryckdalsmål, 3. västvärmländska mål, 4. nordmarksmål, 5. sydvärmländska mål och 6. bergslagsmål (Broberg 1960: 183). Edamålsområdet placerar sig på område 3 på kartan nedan. För en indelning av dialektområden se Figur 1.

FIGUR 1 Förslag till indelning av Värmlands dialekter. (Broberg 1972: 154.)

1-2. Nordvärmäländska mål: 1. Älvdalsmål. 2. Frykdalsmål; 3-4. Västvärmäländska mål:

3. Glafsfordsmål. 4. Nordmarksmål; 5-7. Sydvärmäländska mål: 5. Västliga mål, 6. Centrala mål, 7. Östliga mål; 8. Bergslagsmål.

Edamålen uppvisar drag från både götamål och sveamål. T.ex. är förlängningen av vokal ett drag från sveamålen: (*vesen* 'vissen', medan förlängningen av konsonanter är ett götamålsdrag (*hette* 'heta'). I följande avsnitt ger jag en översikt av edamålens fonologi och morfologi.

1.4.2 Ljudbeteckning och fonem i edamålen

Antalet vokalfonem är 11 och antalet konsonantfonem 23 i edamålen¹. De har ljust *a*, som i *hatt*, även i långa ljud som i *skata* eller *skaat* 'skata' och *gate* eller *gaat* 'gata' (Pamp 1978:

¹Här används landsmålsalfabetet i de edamålsenliga exemplen för att beteckna speciella fonem. Det används inte längre där det redogörs för morfologi. I analysdelen används det några enstaka gånger då jag vill påpeka skillnaden i uttalet.

88). Ordet *ska* uttalas med ljust *a*. Det finns även ett bakre *a*, (*a*), som ligger mellan *a* och *å* där riksspråket har ett ljusare *a*, t.ex. *dagg* 'dagg'. Edamålen har också tre olika *ö*-allofoner: ett slutet *ö*, ett öppet *ö*, och ett däremellan. Det öppna *ö*-ljudet [ø] är en kombination av gammalt kort *o* och kort *u* och det uttalas som ett *å*-haltigt *ö*-ljud (Broberg 1972: 99), t.ex. *gøbbe* 'gubbe'. Slutet *ö* [ø] uttalas med tungsidorna mot tänderna. Det tredje ljudet är ett *ö*-haltigt *u*-ljud [ø] som i följande exempel:

(1) *høge du da?* 'Kommer du ihåg det?'

De mest kännetecknande fonemen i edamålen är de "tjocka" konsonantfonemen, kakuminalerna, som utgör en fonemgrupp som finns i flera dialekter. T.ex. fanns tjockt *l*-ljud redan i fornsvenskan. Det finns kvar i centralsvenska dialekter och har ersatt *rdh* som i *bo* < (fsv.) *bordh*. Tjockt *l* förekommer även i mitten av ord, t.ex. *f.æcke* 'flicka'.

Sje- och *tje*-ljuden liknar riksspråkets ljud i ord som *skepp*, *sjö* och *kjol*. I vissa fall är de dock kakuminala, som i *särselt* 'särskilt'. I stora delar av Värmland påträffas en företeelse som kallas "götaskorrning", ett bakre *r*-ljud [R], som förekommer främst i uddljud. I edamålen förekommer detta ljud ganska sällan. (Elert 1995: 68.)

Vissa företeelser som har med vokaler att göra är kännetecknande för värmländska mål. Den götiska vokalförkortningen av en vokal framför ändelser har nått hela landskapet. Den förekommer t.ex. i ord som *finnt* 'fint', *jufft* 'djupt', *mjuþkt* 'mjukt' *rennt* 'rent', *høvvel* 'hyvla', *vaþkne* 'vakna', *slatt* 'slät' och *tatt* 'tät'. (Broberg 1960: 174, Bergman 1972: 76-77.) Värmlandsmålen har västliga former som t.ex. *tru* 'tro', *aþe* 'åka', *vaxe* 'växa' *bort* (med *o*-ljud), *nø* 'nu', *opp* 'upp'. Övergången av *u* till *o* framför *m* är mycket vanlig t.ex. *homle* 'humla', *dom* 'dum', *sþom* 'skum'. En likadan övergång finns i *glogg* 'glugg', *oggle* 'uggla', *togge* 'tugga'. Framför *l* och *r* förekommer öppet *a* istället för *a* t.ex. *sjal* 'själv', *alj* 'älg' *halj* 'hälj' *jarn* 'järn'. Denna tendens finns också i östnorska mål. Vokalen *e* i *geft* 'gift', *desþe* 'diska' och *sette* 'sitta' förekommer i den nordöstra delen av Värmland. Den götiska övergången av *y* till *ø* påträffas allmänt i Värmland t.ex. *bøxer* 'byxor', *hølle* 'hylla' och *møen*, *møe* 'mycket'. Pluraler som *nagglar* 'naglar' och *tar* 'tår' får ett speciellt omljud

nästan alltid *d* och efter en svagt betonad vokal saknas *g*, t.ex. *bla* 'blad', *sør* 'söder'. *Blod* heter *blog* och *ung* heter *omm* (Kallstenius 1941: 218). Kort *a* har också övergått till *å*. Denna utveckling har skett i svenska riksspråkets utveckling som t.ex. i orden (fsv.) *gardher* > gård, (fsv.) *langer* > lång, längre och (fsv.) *hardher* > hård. Edamålen motsvarande ord är *gård* 'gård' men *lång* uttalas mer som *lang*. Några dialekter, bl.a. edamålen, har behållit uttalet *a*; det heter t.ex. *hak*. I värmländska mål påträffas övergången (till *å*) i ord som *bann* 'band', *hamm* 'kam'. (Thors 1970: 61, Bergman 1972: 73, Pamp 1978: 22.)

Förmjukning av *g* och *k* framför en palatal vokal eller *j*, även kallad "den norrländska förmjukningen" påträffas bl.a. i mellersta av Värmland, t.ex. i ord som *byjj*, *byjje* 'bygga', övergången av *k* till *tj* i *tjörtje* 'kyrka', *ditje* 'dike', *nöttjel* 'nyckel'. Nuförtiden påträffas denna företeelse närmast i norr i finnskogarna. (Broberg 1972: 83-84.) Ett annat viktigt västnordiskt dialektdrag är nasalassimilation som innebär assimilation av *mp*, *nt* och *nk* till *pp*, *tt* och *ck*. I värmländska dialekter syns den i t.ex. 'svamp' *sapp*, 'brant' *bratt*, 'drunkna' *druşkna*, och 'klint' *klatt*. (Bergman 1972: 23, Broberg 1972: 85.) Riksspråkets *t* i förbindelsen *ts* är assimilerat i edamålen *Guds* motsvaras av *guss*. Vidare blir *nd n* t.ex. *binda* motsvaras av *binne* (Kallstenius 1927: 13-14). Konsonantgruppen *pt* förvandlas ofta till förbindelsen, *ft* som i *köpte/ tjöfte*, *knappt/ knafft* och *djupt/ jufft* (Kallstenius 1927: 9).

1.4.3 Morfologi

Värmlandsmålen har en från riksspråket avvikande verbböjning. Svaga verb böjs ibland som starka, t.ex. *skake*, *skok*, *skok*, *skuke* 'skaka' och tvärtom, så kan starka verb böjas som svaga *dö*, *dör*, *dödde*, *dött* 'dö' (Broberg 1960: 162, Bergman 1972: 108). Starka verb som följer den skriftspråksenliga starka formen har även ofta annat omljud än i riksspråket, t.ex. *brinne*, *brinne*, *brann*, *brönne* 'brinna, brinner brann, brunnit' och *ljuge*, *ljuger*, *ljög*, *ljöge* 'ljuga, ljuger, ljög, ljugit'. Edamålen har aldrig *-it* i supinumformen utan *-e*: toge 'tagit'.

Även kortare former i supinum förekommer i värmländska mål, t.ex. *tatt* 'tagit'. Detta är möjligen ett norskt inslag. Supinumformen har ofta en annan vokal än vad som är fallet i standardriksspråket. I de centrala delarna av landskapet och vid norska gränsen har slutvokalen *a* försvagats till *e*. Detta gäller även Edamålen. Verbens infinitivändelse är *e* inom

hela södra Värmland, t.ex. *blåse* 'blåsa' och *fare* 'fara' (Broberg 1972: 106). Formerna *måle*, *kaste*, *tale* används som såväl infinitiv, preteritum och supinum. Samma försvagning märks även vid adjektiv (Broberg 1972: 87, 88). Även på andra ställen förekommer från riksspråket avvikande vokaler. I imperfekt får orden *e* istället för det riksspråksenliga *i*: *gekk* 'gick' och *fekk* 'fått'. I edamålen påträffas också varierande preteritumböjning av verbet *ge*. Denna form kan heta både *gedde* eller *ga*. I likhet med *ga* har preteritumformen förkortats i *ha* 'hade' och *ble* 'blev'.

I det följande visas en skriftspråksenlig indelning av verb i de fyra konjugationerna och deras motsvarigheter i edamålen.

TABELL 2 Verbkonjugationer i edamål

I prata:	prate, prater, prate, prate
II ringa:	ringe, ringer, ringde, ringt
köpa:	köpe, köper, köppte (köffte), köppt (köfft)
III bo:	bo, bor, bodde, bott
IV springa:	springe, springer, sprang, sprönge

Infinitivändelsen är alltså genomgående *e* där riksspråket har *a*. Presensformen får alltid *-er* istället för *-ar*. Den mest skriftspråksenliga böjningen finns i konjugation III där alla former är identiska med skriftspråkets. I konjugation II avviker endast infinitivformen och i vissa fall utbyts *p* med *f* (*köffte*, *köfft*) i imperfekt och supinum. I första konjugationen finns den standardenliga preteritumändelsen *-ade* och supinumformens *-at*, utan infinitiv, imperfekt och supinum har likadana former som alla slutar på *-e*. Den mest avvikande kategorin är fjärde konjugationen där det finns gott om vokalväxling i böjningen. Särskilt supinumformen får en annan vokal än vad är fallet i standardsvenskan: *u* blir ofta *ö* (*brönne* 'brunnit', *skjöte* 'skjutit') och *i* motsvaras av *e* (*skene* 'skinit', *slete* 'slitit').

De värmländska edamålens böjning av pronomina avviker delvis från standardspråkets böjning. Vissa pronomen har bevarat den gamla tregenusböjningen. En del pronomenen uppvisar både tryckstarka och trycksvaga enklitiska former t.ex. *te-a* 'till henne'.

De värmländska edamålens böjning av pronomina avviker delvis från standardspråkets böjning. Vissa pronomen har bevarat den gamla tregenusböjningen. En del pronomenen uppvisar både tryckstarka och trycksvaga enklitiska former t.ex. *te-a* 'till henne'.

De personliga pronomina avviker inte särskilt mycket från standardspråkets former. Den största skillnaden kan märkas i uttalet. *Den, det, dom, oss* motsvaras t.ex. av *dän, dä, döm* och *öss*. Längre genitivformer förekommer också *hanses* och *dömsas* 'hans och deras'. Pluralis *de* heter alltid *di*, aldrig *däm*. *Jag* har flera varierande former t.ex. *ja* och *jä* (se exemplen nedan). Det sista ljudet tappas ofta bort i *hon, jag* och *det* som uttalas istället *ho, ja* och *dä*. *Han* och *hon* används i edamålen också om appellativer; de kan m.a.o. referera också till saker och ting. *Han* i exempel (3) syftar på en ost och *o* 'hon' i (4) på en mila.

(2) Jo dä höger jä att. 'Jo det kommer jag ihåg'

(3) *Han* va at hal däna osten. 'Han var allt hård denna ost(en).'

(4) Å se te att *o* va jamn. 'och se till att hon var jämn'

De possessiva pronomina i edamålen skiljer sig från riksspråket; beroende på huvudordet kan de uppvisa tre olika genusvarianter. Om substantivets grammatiska genus är femininum får possessivpronomenet formerna: *mi* 'min', *di* 'din' och *si* 'sin'. Maskulinum- och neutrumformerna är riksspråksenliga. I pluralis förekommer ingen tregenusböjning men ändelsen avviker något från riksspråket: *minne* 'mina', *dinne* 'dina' och *sinne* 'sina'. Possessivpronomenen kan i edamålen stå både före och efter det substantiv de bestämmer. När pronomenet står efter substantivet måste detta stå i bestämd form (se (8)).

De demonstrativa pronomina är i stort sett identiska med riksspråkets. *Denne/denna, denna/dänna, dätta/dette, dässä/dissa/disse* är motsvarigheten för 'denna, detta, dessa'. Här kan man ännu se svaga spår efter den gamla tregenusböjningen. Edamålen använder inte pronomenen *likadan* och *den här*, utan de omskrivs. För *likadan* används *samma* eller *lika* och *den här* motsvaras av *denna*. För *sådan* används det riksspråksenliga *sänn, sännt, sänna* 'sådan, sådant, sådana' och äldre, mera dialektala former med tregenusböjning (*tåkken* o.d.), vilka härstammar från forna *tholikin > tholkin > thokkin* 'sådan'. (Noreen 1904: 222). Jfr:

TABELL 3 Tregenusböjning av tåkken

<u>maskulinum</u>	<u>femininum</u>	<u>neutrum</u>	<u>pluralis</u>
tåkken	tåkka	tåkke	tåkkre
tokken	tokka	tokke	tokkre
tåkkendära	tåkkadära	tåkkedära	

De interrogativa pronomina i edamålen skiljer sig tydligt från de skriftspråkliga motsvarigheterna. Här behandlas de pronomen som avviker mest från skriftspråket. Dialekterna har bevarat de former vars motsvarigheter kan spåras till fornsvenskan. För *vilken* och *vem* finns både en äldre variant med tregenusböjning *åkken* o.d., och en nyare skriftspråksenlig form (*vikken*). De nyare formerna har till en stor del tagit över. Jfr:

TABELL 4 Tregenusböjning av åkken

<u>sg.</u>	<u>m.</u>	<u>f.</u>	<u>n.</u>	<u>pl.</u>	
grundform	åkken	åkka	åkke	åkke	‘vem’
genitiv	åkkens				‘vems’
grundform	vikken	vikka	vikke	vikke	‘vilken,
genitiv	vikkens				vilket,
grundform	vem				vilka’
genitiv	vems				
grundform	hö/ha/va				‘vad’

(5)...för att en skulle vete, åkka dä va, som va spira ‘för att man skulle veta, vilken det var som var spiran’

(6) Ja kommer inte i høg vikken bil dä va. ‘Jag kommer inte ihåg vilken bil det var’

Både *åkken* och *vikken* har tre genus och de kongruerar med huvudordet. T.ex. i (5) är huvudordet *spiran* femininum och syftar på *åkka*. I (6) är det fråga om ett maskulint ord och pronomenet rättrar sig efter det. I stället för *hur* och *hurdan* har edamålen oftast kombinationer med adverbet *hös/höls* ‘hur’ som i *hös e dän?* (A) ‘hur är den?’ Adverb *hös* liknar det

interrogativa pronomenet *hö*; de har troligen samma ursprung liksom också *hör* 'var' och *hört* 'vart'. Det fornsvenska pronomenet *hwa(r)* 'vem' hade i yngre nysvenska formen *h(v)o* (Wessén 1962: 106). Även formerna *hå* och *ho* påträffas i yngre nysvenska (Wessén 1962: 194). I fornorskan förekommer *hu* i konstruktion *hu ok ha* 'hur och vad' (Noreen 1923: 320). Även i fornsvenskan dyker även formen *hu* upp. Edamålen har förvarat formen *ha* 'vad' (Noreen 1904: 412-413.)

De indefinitiva pronomina skiljer sig till en del från standardspråket. Här behandlas närmare de pronomen som har avvikande former. Pronomen som *hela*, *varje*, *var* och *en* är utelämnade eftersom de är standardspråksenliga. Några av pronomenen har bevarat den gamla tregenusböjningen såsom *ingen*, *någon* och *annan*. De böjs efter huvudordets genus; i (8) finns femininumform av *ingen*.

- (7) En stå där å räter brannane på *varanre* 'man står där och rättar brandarna² på varandra'
 (8) Se rä va *inga* sön åm döm. 'Det var ingen synd om dem'

TABELL 5 Tregenusböjning av vissa indefinita pronomen

sg.	m.	f.	n.	pl.
	en			
	sjöl,			sjölve
	själv,			
	sal			
	nön	nöa	nö	nögre
	nöt	nö		
	nököt	några		
	nöe			
	ingen	inga	inge	inga
	inget,			
	inga			
	annen	anna	anne	andre
	ingenting			
	hör/var			
	vart			
	hörssin/varssin			
	höranre/varanre			

² Dial. *brann* el. *brann* = m. 1) stång, stake; 2) giller av stockar som uppsätts för fåglar, harar och rävar (Rietz 1962).

Edamålen använder alltid *en* istället för *man* i både subjekts- och objektsställning. Även *di* används istället för *man*. *Själ*v har flera varierande former som i hög grad liknar motsvarande norska pronomen (*själv*, *solve*, *sjöl*). *Var sin* och *varandra* har två varianter, en äldre med *h*-prefix och en mera skriftspråksenlig form.

I likhet med substantiven och vissa pronomen följer adjektiven den gamla tregenusböjningen: *en liten pöjk*, *e lita flecke*, *ett lite djur*. Detta är fallet i flera västvärmländska mål och norska dialekter (Seip 1958: 24). Försvagning från *a* till *e* märks även hos adjektiv där bestämd form får *e*: *dänna store björka*. (Broberg 1972: 87, 88) Det nekande prefixet *u*-, används i Värmland liksom i östnorskan, istället för skriftspråkets *o*-, t.ex. *ujamn* 'ojämn', *ulik* 'olik', *umöjlig* 'omöjlig' (Wessén 1960: 57).

En stor mängd adjektiv uppvisar avledningsändelsen *-all* i ord som *motall* 'motbjudande', *smekall* 'äcklig', *blåsal* 'blåsig', *rägnall* 'regnig', *ketall*, *kitall* 'kittlig', *skvätall* 'lättskrämd'. (Broberg 1972: 76) Ändelsen *-ete* förekommer hos adjektiv liksom i östnorska mål, t.ex. *krokete* 'krokig' *fillete* 'trasig' (Broberg 1972: 76). En gammal svensk folkvisa använder dessa former:

(9) *Rutete kalver och rannete kor och en gammel skrökkete häst...* 'rutiga kalvar och randiga kor och en gammal dålig häst'

Komparativformerna av adjektiven är stundom också avvikande i edamålen. Vissa avvikande komparativformer kan dock beläggas även i andra delar av Sverige. Former som *förnare* 'förra', *rikare* och *likare* 'bättre' förekommer i vissa värmlandsmål (Broberg 1972: 77). Ändelsen *-are* används även hos ord där riksspråket har andra former: *gamlare* 'äldre', *dåligare* 'sämre', *yngrare* 'yngre', *småare* 'mindre' (Broberg 1972: 87-88).

Edamålen har ett från standardspråket avvikande system för böjningen av appellativiska substantiv. I dialekterna har nämligen den gamla fornsvenska genusböjningen bevarats. Fornsvenskans kasussystem är däremot inte kvar. I likhet med skriftspråket har edamålen bara två kasus, dvs. grundform och genitiv. Riksspråket delar in substantiven i två genus, utrum och neutrum medan edamålen har ett tregenussystem såsom flera andra indoeuropeiska språk.

Också trycksvaga mellanstavelser finns kvar i edamålen, t.ex. *pänningar* av (fsv.) *pänningar* > *pengar*. Dessa har i riksspråket synkoperats, t.ex. (fsv.) *väruldin* > *världen*, (fsv.) *Sverige* > *Sverige* [svärje] (Thors 1970: 63). Ett västligt språkdrag, som också förekommer i edamålen, är bindevokalernas förekomst i vissa sammansatta substantiv: *tjörketorn* 'kyrktorn', *tannevark* 'tannvärk', *bröstevark* 'förkylning' (Broberg 1972: 77).

Edamålen har bibehållit samma genus som fornsvenskan hade, men det finns avvikelser. T.ex. vacklar substantivet *ö* som i fsv. var femininum nu mellan femininum och maskulinum. Även nya ord kan böjas enligt äldre mönster. Vesamäki (1998) har belagt formen *e pitse* 'en pizza'. Här har grundformen uppfattats som ett femininum i bestämd form i singularis och därefter har ordet fått obestämd form singularis. Detta kan vara ett individuellt fall eller kanske det är vanligt i dialekterna att man anpassar även nyare ord till gammal tregenusböjning.

Edamålen har ett ganska enkelt böjningssystem för substantiven: ett för maskuliner, ett för femininer och ett för neutrer. De obestämda artiklarna är *en*, *e* och *ett*. Maskulinerna har ett mönster enligt vilket största delen av orden böjs; det finns dock vissa undantag:

(10) skog: en skog, skogen, skoger, skogane

Denna böjning gäller största delen av maskulina och feminina substantiv. För riksspråkets *-ar* och *-or* heter det alltid *-er* i obestämd pluralis. För bestämd form pluralis har man *-ane* som man kan spåra till 1500-talet då man påträffar formerna *fiskane* och *fiskana*. Den förra är en ursprunglig nominativform och den senare en akkusativform. (Wessén: 1962: 169.) Ändelsen *-ene* förekommer också som best. pl. hos maskuliner men den är inte lika vanlig där. Ändelsen *-era*, t.ex. *hästera* 'hästarna', används i södra Värmland och håller på att spridas över hela Värmland i både maskulina och feminina ord. Denna ändelse härstammar från 1600-talets former av typ *föttren*, *händren* (Wessén 1962: 176).

Det mest kännetecknande hos feminina substantiv är den obestämda artikeln *e* t.ex. *e tavvle* 'en tavla', *tavvla* 'tavlan'. De sydsvenska målen, såsom riksspråket, har bevarat *n* i bestämd form singularis av feminina ord t.ex. *solen*, *boken*, *gatan* men detta gäller inte edamålen; *n* har fallit bort i trycksvag stavelse och i trycksvaga ord. Därför heter det *e*, *mi* och *gata*. Denna utveckling har skett även i flera andra dialekter. (Wessén 1960: 18 & Wessén 1962: 155.) Det typiska mönstret för feminina ord ser således ut såhär.

(11) flicka: e flecke, flecka, flecker, fleckane/fleckene

Böjningen i pluralis liknar mycket den i maskulinum. Obestämd ändelse är -er och bestämd form i pluralis -ane eller -ene. Även hos femininer blir -era t.ex. fleckera vanligare. Enstaviga femininer som t.ex. *ko* får en speciell böjning i best.pl. *kora* eller *konna*. Vissa femininer och maskuliner får omljud i pluralis i likhet med skriftspråket: *en bror, bron, bröder, brödrane*, men också i ord där riksspråket inte har omljud t.ex. *en åker, åken, åkrer, åkrane* 'åker' (Gustavson 1971.)

Hos neutreterna finns två olika böjningsmönster. Jfr:

(12) år: ett år, åre, år, åra

äpple: ett äpple, äpple, äpple, äppla

Enligt första mönstret böjs enstaviga och tvåstaviga neutrer på konsonant och enstaviga som slutar på vokal. Enligt andra paradigmet böjs en- och tvåstaviga substantiv som slutar på *-e* eller annan vokal.

Även hos neutrum har man från skriftspråket avvikande former i pluralis. Istället för *-en* i best.pl. har edamålen *-a*. I singularis har man tappat bort *-t* i bestämd form. I Värmland finns också pluraler på *-r* hos neutrer på vokal: *diker, äppler, stycker, trär, strår* o.dyl. (Wessén 1960: 38.)

Värmländska edamål visar från rikssvenskan flera avvikande drag. Dialekterna har bevarat drag som härstammar från fornsvenskan. Sådana drag är tregenusböjning hos såväl substantiv, adjektiv och pronomen. Även uttalet skiljer sig från riksspråkets. Fornsvenska kakuminala konsonanter finns kvar i edamålen t.ex. tjockt *l, j*. Uttalet kännetecknas också av typiska vokalväxlingar. I morfologin hos verb och substantiv finns också särpräglade företeelser i form av annorlunda böjningsmönster.

I detta avsnitt har jag försökt ge en översikt av de västliga dialekterna i Värmland. Informanten talar inte en så utpräglad dialekt som ovan har beskrivits men vissa av dessa drag beskriver hans språk. Fonologiskt sett handlar det om vissa skillnader i vokalkvaliteten, t.ex. *göbbe* (i st.f. *gubbe*), *tong* (i st.f. *tung*) och *feck* (i st.f. *fick*). Efter vokal förekommer heller inte konsonant *d*, t.ex. *blog* (i st.f. *blod*). Vokalen är ofta förkortad före ändelser, t.ex. *köppte*. Informanten har inte kakuminaler i sitt språk, men det kännetecknas av edamålsenliga vokaler. Sådana är ljusst *a*, i t.ex. *skata*, mörkt bakre *a* i t.ex. *sprang* och ett slutet *ö*, i t.ex. *smör*.

Morfologiskt sett har informanten i stort sett en likadan verbböjning som den jag har beskrivit ovan. I substantivböjningen använder han de nyare böjningsmönstren i pluralis, t.ex. *hästera*. Tregenusböjningen syns i obestämd singularis, t.ex. *flecke*, med den avvikelsen att informanten inte skiljer på de obestämda artiklarna vid feminint och maskulint genus. Även i bestämd form singularis böjer informanten feminina ord enligt edamålets mönster, t.ex. *vala* 'världen'. Adjektiven får inga speciella edamålsenliga ändelser, men i komparationen förekommer likheter, t.ex. *dålig*, *dåligare*, *dåligast*. Informanten använder inte äldre former av pronomen och mycket sällan tregenusböjning av de nyare formerna.

I detta avsnitt har jag försökt ge en bild av den variant av svenska som informanten talar. Det är viktigt att kunna skilja på när han talar sin vanliga edamålsenliga variant och när språket är mer standardfärgat, eftersom kodväxling mellan dessa svenska varianter är en av forskningsfrågorna i avhandlingen. Kodväxling mellan svenska och finska är på samma sätt en forskningsfråga.

2 TEORETISK BAKGRUND

2.1 Samtalsanalys och studiet av kodväxling

I detta avsnitt diskuteras metoden och den teoretiska bakgrunden för föreliggande undersökning. Först behandlas samtalsanalysens forskningstradition (2.1.1.1) och grundprinciperna bakom samtalsstrukturen (2.1.1.2) samt hur man berättar i samtal (2.1.1.3). Sedan presenteras några grundbegrepp för kodväxling (2.1.2.1) och forskning kring denna (2.1.2.2). I avsnitt 2.1.3 behandlas Gumperz (1982) teori om metaforisk kodväxling och Goffmans (1981) teori om positionsförändring samt undersökningar som anknyter till dem. I avsnitt 2.2 ges en sammanfattning av de centrala principerna och analysen av materialet.

2.1.1 Samtalsanalys

2.1.1.1 Forskningstradition

I detta avsnitt behandlas några av grundprinciperna bakom samtalsanalysen. I den utgår man från tanken att alla samtal har en struktur och att talaren och lyssnaren är medvetna om denna struktur. Alla yttranden är avsedda för en mottagare. Enligt Bachtin (1986) är hela livet dialogiskt till sin natur. Då man lever deltar man i en dialog: ställer frågor, svarar på dem och samtycker. Speciellt litteraturforskarna har intresserat sig för Bachtin, men hans idéer är användbara även för språkvetare. Han betraktar dialogen som en grundläggande form av talkommunikation eftersom den är så klar och enkel till sin struktur. Utan dialoger kan det inte finnas några samtal.

Samtalsanalysen likställs ofta med vad man i engelskan kallar conversational analysis (CA). I samtalsanalysen används endast naturligt material, medan diskursanalysen tillåter även testsituationer. Inom den senare kan både talet och skriften analyseras och man utgår från färdiga kategorier, medan man i samtalsanalysen inte nödvändigtvis har sådana begränsningar utan forskaren skapar sina egna tolkningar och undviker på förhand konstruerade teoretiska kategorier. En funktionell diskursanalys utgår ifrån en analys av språket i användning. Man analyserar urskiljbara språkfunktioner i diskursen eller studerar hur ett yttrande används i ett visst sammanhang och vilka funktioner det har. (Norrbby 1996: 25.) En diskurs är ett bestämt sätt att tala om världen och förstå den (Jørgensen och Phillips 1999: 7). I CA undersöker man

detaljer i samtal, t.ex. hur turer konstrueras och vad folk gör i samtal. I diskursanalysen utgår man från ett vidare perspektiv i kommunikationen och sammankopplar den ofta med sociologiska faktorer som t.ex. kön.

Bakgrunden till diskursanalysen finns i Austins, Searles och Grices språkfilosofiska teorier; samtalsanalysen har sina grunder i sociologisk etnometodologi såsom den utvecklats av t.ex. Garfinkel, Sacks och Goffman. I den sistnämnda studeras hur människor klarar sin vardag, dvs. hur de bygger upp sin verklighet utifrån sin vardagskunskap om den egna kulturen. Ofta är det svårt att skilja på samtals- och diskursanalys. Man kan exempelvis även i samtalsanalysen utgå från ett vidare kontextbegrepp i likhet med diskursanalysen och anknyta det till sociologin och sociolingvistik. Diskursanalysen kan uppfattas som ett överordnat begrepp för samtalsanalysen, eftersom samtalet är ett exempel på en typ av diskurs och i diskursanalysen kan man undersöka samtal. Samtalsanalys och diskursanalys kan alltså användas synonymt, men också skilt för att hålla isär de olika forskningstraditionerna och metoderna. (Hakulinen 1996, Norrby 1996.) I denna avhandling tillämpas samtalsanalytiska principer med tonvikt på sociolingvistiska aspekter.

2.1.1.2 Samtalsstruktur

Trots att samtalen kan vara olika har de alla en struktur. Vissa samtal är formella, andra informella. De senare kan ibland se mer eller mindre ostrukturerade ut, men även de har sina regler. Man kan skilja på olika strukturer och nivåer i samtalen. Makronivån innehåller närhetspar, samtalsstruktur och topikstruktur. På mikronivån kan forskningen koncentrera sig på samtalsturer och uppbackningar. (Norrby 1996.)

Samtalet får sin struktur genom vissa allmänna regler. Ett grundbegrepp är samtalsturen som kan bestå av ett enda ord eller ett längre yttrande. Den kallas för turkonstruktionsenhet. Efter varje tur måste deltagarna samarbeta och komma överens om vem det är som får turen, dvs. säger något i samtalet. Stället där talbytet är möjligt kallas för turbytesplats (transition relevance place). Talarbytet kan ske på olika sätt. Den som talar kan utse nästa talare t.ex. genom att ställa en fråga eller rikta sin blick på en viss person. Man kan också nominera sig själv som nästa talare och själv ta turen. En persons tur kan omfatta en eller fler yttranderäckor.

Pauser kan förekomma i samtal om ingen tar samtalsturen. Vill ingen fortsätta med det gamla ämnet är det vanligt att man introducerar ett nytt ämne. Kortare pauser kan också bero på reaktionstiden mellan två personers yttranden. Inom en talares tal kan det också finnas pauser av olika orsaker t.ex. då han har problem med att hitta ett lämpligt ord. En paus kan också fungera som ett retoriskt medel. (Norrby 1996, Hakulinen 1997.)

Det finns skillnader mellan dialoger och gruppsamtal. I en dyad, där två personer samtalar, är interaktionen i många avseenden enkel. Detta gäller t.ex. turtagningen eftersom det i dyader bara finns en person som kan tilltalas och det är relativt lätt för deltagarna att reglera turtagningen. Mönstret är mer komplicerat i gruppsamtal, där man kan bilda allianser och utesluta personer. (Linell 1990.)

Samtalsturer kombineras på olika sätt. Samtalet byggs upp med växelverkan mellan personer, dvs. det skapas olika typer av sekvenser. Detta kan gälla närhetspar (adjacency pair), t.ex. fråga-svar, som kan förberedas med presekvens: man förbereder exempelvis en fråga med en annan. Andra typer av närhetspar är begäran-bifallande/avböjande, erbjudan eller inbjudan-accepterande/avböjande. Enligt Schegloff och Sacks (1973: 295- 296) är det typiskt för ett närhetspar att det är en funktionsräcka som består av två skilda yttranden som står i närheten av varandra och som produceras av olika deltagare. De ordnas också som en första- och en andradel. Olika typer av förstadelar kräver en viss typ av andradel som sitt par. Andradelen i ett närhetspar kan vara prefererad eller disprefererad; den senare är mera komplex och föregås ofta av pauser och tvekljud. (Norrby 1996, Raevaara 1997.) Med en prefererad andradel menas t.ex. en situation där man accepterar en inbjudan och med en disprefererad att man inte vill ta emot den. Även yttranden där andradelen fattas, t.ex. då man inte svarar på en fråga, betraktas som ett disprefererat fall. Det är typiskt att en prefererad andradel följer förstadelen omedelbart, medan en disprefererad fördröjs. (Tainio 1997.) I interaktionen vill man undvika disprefererade alternativ. Om man ändå t.ex. måste svara nekande på en erbjudan visar man först intresse för saken. På detta sätt får man först in element som ser ut som prefererade alternativ. (Levinson 1983: 333.)

Det sker också reparationer i samtal. En talare kan korrigera det han själv har sagt, eller en annan kan be honom att klargöra en sak. Deltagarna kan också reparera tillsammans. Detta kallas i samtalsanalysen för reparationsstruktur. Deltagarna kan tycka att något i samtalet är problematiskt eller fel och försöker reparera det talaren har sagt eller tänker säga. Det är

möjligt att reparera på flera ställen i samtalet. Talaren kan reparera sitt yttrande redan inom samma tur, mellan sina turer eller efteråt i sin följande tur. Mottagaren kan också börja med en reparationsstruktur genast efter den andres tur eller senare. Innan reparationsstrukturen börjar ger talaren t.ex. med tvekljud eller med partiklar, t.ex. *alltså* o.dyl., tecken på att han eller hon har upptäckt ett problem. Med en reparationsstruktur kan man tillägga eller ersätta något man har sagt. Det kan gälla både korta eller längre strukturer. Mottagaren kan t.ex. be talaren att förklara det han eller hon har sagt på nytt med ett frågeord som *va?* (jfr Sorjonen 1997)

Samtidigt förekommer överlappande tal i samtal, men inte i en så hög grad man kunde tänka sig. Enligt Levinson (1983) är mängden av överlappande tal endast 5 %, ofta till och med mindre. Den som lyssnar vill visa för talaren att han lyssnar, och han backar upp talaren med ord som *hmm* och *ja*. Toleransen för överlappning såväl som för längden av pauser varierar inom olika kulturer. Beroende på situationen kan överlappande tal ses som avbrott eller samtalsstöd. (Norrby 1996.) Det är frågan om samarbete i kommunikationen. Deltagarna fungerar enligt rituella och sociala regler. Goffman (1967) använder begreppet *face*, socialt ansikte. Med termen avses en allmän självbild som var och en har och som man vill skydda och försvara. *Face work* i samtalet innebär att man försöker undvika problem som svåra, hotande samtalsämnen och långa pauser, vilka skulle tyda på svalt intresse för vad den andra har sagt.

Samtal har olika faser. På ett allmänt plan kan man se att man börjar med småprat, t.ex. om omgivningen man befinner sig i, sedan går man över till andra ämnen. I vissa samtal byter man ämne hela tiden, medan man i andra kan fortsätta länge med det gamla. Man kan återvända till lokalt förankrade ämnen flera gånger och sedan fortsätta med vad man ursprungligen talat om. På mikronivån undersöks hur samtalsämnena föds och utvecklas. Man kan stegvis glida över till andra ämnen eller ämnesbytet kan signaleras genom gränsmarkering. Den som tar ansvaret för valet av samtalsämne varierar. Man kan flytta över ansvaret till en annan genom att exempelvis introducera en fråga eller själv introducera ett ämne. Man kan också byta ämne genom att återvända till något som man talat om tidigare. Samtalet kan också tänkas ha ett grundämne varifrån man bara tillfälligt avviker. Vardagliga och institutionella samtal skiljer sig åt i det avseendet att det i vardagliga samtal är svårt att förutsäga hur samtalet i sin helhet skall utföras. I institutionella sammanhang, t.ex. på en läkarmottagning, är det däremot lättare. (Norrby 1996.) Typiskt för institutionella samtal är att interaktionen är osymmetrisk, den är professionellt neutral och för situationen typiska uttryck

används. Samtalet följer en viss helhetsstruktur med en början, en behandlingsdel och ett slut. Samtalet byggs upp med olika samtalsturer efter varandra, men det deltagare A säger eller gör bestämmer inte nödvändigtvis det deltagare B gör. Institutionella samtal följer i princip samma regler som vardagliga samtal med deltagarram, turtagning och reparationer. I vissa institutionella sammanhang, som i rättegångar, finns det emellertid flera restriktioner för t.ex. turtagande. (Peräkylä 1997.)

Hakulinen (1991) hänvisar till Goffman (1981) då hon diskuterar dialogens struktur. Hon har hittat tre olika struktureringsmönster i sitt material. Det första är turtagning som hänger ihop med Goffmans (1981) deltagarram (behandlas i 2.1.3). Inom den ändras rollerna; den som talar nu blir senare tilltalad. Turerna är inte alltid klara utan emellanåt finns det överlappande tal och pauser. Det andra gäller strukturen. En sekvens byggs bl.a. upp kring kombinationen fråga och svar. Kring en sekvens kan annat relevant material förekomma. I exemplet som Hakulinen ger förekommer också en kontrollfråga som initiativ till reparation. Det tredje mönstret kallas för reparationsstruktur. Hakulinen ger som exempel ett telefonsamtal där talaren vill beställa en murare och vill få bekräftelse på det hon hade hört om honom. Hon anger det på ett indirekt sätt, vilket orsakar missförstånd. Hon frågar först om samtalspartnern känner till muraren i fråga och sedan berättar hon att hon hade hört brandmästaren berömma muraren. Talaren får ingen annan bekräftelse av lyssnaren än att hon lyssnar, dvs. lyssnaren förstod inte vad talaren ville få reda på och hon måste därför omformulera mer explicit det hon menade. Detta kallas för en reparationsstruktur.

Min analys utgår ifrån fall där det sker kodväxling men jag tillämpar även samtalsanalytiska principer som ram, talare och lyssnare, turtagning och reparationsstruktur. På detta sätt kombinerar samtalsanalysen med ett sociolingvistiskt forskningsgrepp.

2.1.1.3 Hur man berättar i samtal

Berättelser uppkommer i samtal mellan två eller fler individer. Då man berättar formulerar man sina erfarenheter genom språkliga representationer av händelser, tillstånd, personer och föremål. En berättelse återspeglar en på förhand avgränsad och till sin innebörd bestämd sekvens av en händelse. Den formuleras enligt vissa faktorer i samtalssituationen. Man vill alltid åstadkomma något i samtalssituationen, dvs. det finns alltid en orsak till varför man tar upp en berättelse och det finns en kontext som berättelsen anknyter till. En berättelse är alltid

en subjektiv produkt av berättaren. Åhörarna förhåller sig emellertid ofta till en berättelse som om de skulle få objektiv information om "vad som verkligen hände". (Eriksson 1997.)

Enligt Norrby (1996a) kodar en berättelse ett i tid och rum avgränsat händelseförlopp som i förhållande till talögonblicket har inträffat. Andra viktiga men inte nödvändiga drag är kronologisk och realistisk återgivning, att berättelsen innehåller en poäng, samt detaljrikedom och dramatisering. En berättelse inramas, dvs. den förses med tillräcklig bakgrundsinformation. Berättelsen har också en viss struktur och innehåller ofta en höjdpunkt eller flera. Enligt Routarinne (1997) måste en berättelse vara värd att berätta (tellability), vilket betyder att den skall innehålla ovanliga element som spänning, avsky, glädje o.d. En berättelse måste även vara trovärdig (credibility) (Labov (1982)). En stor del av talet består av upprepningar (replayings) gjorda av berättaren och dessa är således anknutna till ramen. Det är nödvändigt att man har konnektorer (connectives) med i samtalet så att man kan följa vem det var som sade vad. Goffman (1986: 516-517) ger ett exempel på konnektorer och vad han kallar förklaringar (keyings).

When we were in third grade we had this terrible teacher. He was really shortsighted. Well, we'd sit back of the room and put him on. We'd give these wrong answers purposely. And he'd screech, "Who said that?"

Jag eller *vi* är i berättelsen källan som innehåller en annan persons inbäddade yttrande i form av ett direkt citat "(Who said that?)". Konnektoren "he would screech" används för att beteckna den andra källan, läraren.

Berättelser har olika kommunikativa funktioner enligt Quasthoff (1980), som delar in dem i tre typer: talarorienterade, lyssnarorienterade och kontextorienterade. Som talarorienterade funktioner nämns självrepresentation och psykisk/kommunikativ avlastning; t.ex. om man upplever en psykiskt spännande händelse vill man med hjälp av berättelsen bli av med känslan. De lyssnarorienterade funktionerna innebär att man vill informera lyssnarna om något eller underhålla dem, och de kontextorienterade funktionerna syftar på delar av kontexten som t.ex. behöver mera förklaring.

Inom det muntliga berättandet finns det olika stilar hos olika grupper av talare. Ett exempel är dramatiserade (performed) berättelser som speciellt förekommer i ungdomars tal. De innebär

situationer där talaren uppträder och är ansvarig för de estetiska aspekterna i framförandet. Enligt Wolfson (1982: 25) kan en dramatiserad berättelse innehålla direkt anföring, sidorepliker, historiskt presens, repetitioner, expressiva ljud, ljudhärmande uttryck och gester. Alla berättelser innehåller inte alla dessa drag, men åtminstone några av dem förekommer i varje berättelse. Genom att händelserna framställs i tidsföljd tillåts lyssnaren enligt Goffman (1986) uppleva händelseförloppet på samma sätt som berättaren själv har gjort det. Talaren presenterar för lyssnaren en version av en händelse som han själv har varit med om. Även om han har för avsikt att endast komma med fakta, blir berättelsen alltid litet dramatiserad för det viktigaste är inte alltid att förmedla ny information till åhörarna. Enligt Tannen (1984) visar samtalsdeltagarna stort känslomässigt och personligt engagemang i förhållande till ämnet och varandra och försöker dra in varandra i samtalet.

Enligt Goffman (1981) kan man skilja på två olika tidsplan i berättandet: berättandevärlden och berättelsevärlden. Den förra ingriper den värld där berättandet sker och de handlingar som är relaterade till det ifrågavarande samtalet. I det senare fallet är det fråga om den värld där berättelsens händelser äger rum. Händelserna tolkas också från en annan temporal och spatiell referenspunkt. För att man skall kunna skilja på dessa två världar används i berättelsevärlden vissa tempus, pronomen och direkt anföring. Deltagarna tar olika roller i berättandevärlden. Berättaren är den person som framställer berättelsen och åhöraren är den som lyssnar och utför andra typer av talaktiviteter. Åhörarna har olika status i samtalet och olika kännedom om det som berättas. Berättar- och åhörarrollerna varierar. Positionsförändring i samtalet diskuteras närmare i 2.1.3. Enligt Labov (1972: 363, 1982) använder man mer tid och utrymme i berättelser än i andra samtalsturer. Enligt honom innehåller en berättelse följande element: ett abstrakt, orientering, handling, evaluering, upplösning eller resultat och koda. Abstraktdelen är en kort sammanfattning av berättelsens innehåll och ger åhöraren ledtrådar om vad det är fråga om. Orienteringsdelen ger information om vem det talas om, när och var händelsen skedde och vilken typ av situation det är fråga om. I handlingsdelen framställs själva händelserna i berättelsen. Evalueringsdelen består av medel som hjälper lyssnaren att förstå vilken poäng berättelsen hade. I slutdelen av berättelsen presenteras ett resultat där spänningmomentet löses. Koda är ett sammanfattande yttrande som knyter ihop berättelsetiden med berättandetiden. Med koda kan man signalera att berättelsen är över. T.ex. *And ever since then I haven't seen the guy* 'efter det har jag inte sett honom' (Labov 1972: 365).

Eriksson (1997) utgår bl.a. från Labovs teori i sin avhandling om ungdomars berättande. För Labovs första element använder han dock benämningarna intro och inledning. Först fångar berättaren enligt Eriksson (1997) lyssnarnas uppmärksamhet med ett intro, vilket betyder att berättaren annonserar berättelsen och även kan informera om vem han eller hon har hört den av och om berättelsen t.ex. är humoristisk. Efter introt kommer en inledning där berättaren kompletterar med information om berättelsevärlden vad gäller tid, aktivitet och handlingsmiljö. Ibland börjas en berättelse direkt med inledningen och utan något intro. Berättaren vill visa förhållandet mellan berättelsen och kontexten och kan explicit ange det med ett uttryck, t.ex. *apropå sten*. Efter detta intro berättas det om hur *sten* hör till berättelsen i fråga (Eriksson 1997: 89). Eriksson (1997) har hittat två berättelsemönster i sina dialoger. Berättelsemönstret omfattar Labovs orientering, handling och resultat, men det är främst i handlingsdelen som det förekommer höjdpunkter. Det första mönstret är organiserat runt en höjdpunkt med ett spännigselement som når sitt klimax och försvinner. I några fall kan höjdpunkten expanderas och framföras i fler satser. Det andra mönstret innehåller fler höjdpunkter och ett mer utsträckt spänningsförlopp. Orienteringsdelen innehåller uppgifter om tid och plats och allmänna förhållanden. Evalueringsdelen indelas i tre olika typer: externa, inbäddade och interna medel. Den första typen har att göra med direkta omdömen av berättaren, dvs. berättaren förklarar innebörden av eller värderar någon enskild händelse i berättelsen. Den andra evalueringstypen innehåller känslomässiga reaktioner och kommentarer som framställs i berättelsen och därmed beskrivs berättelsefigurerna ofta genom direkt anföring. Den tredje typen, intern evaluering består bl.a. av lexikala markörer, t.ex. *ba* 'bara', skratt, paralingvistiska medel, modulering av rösten och historiskt presens.

Då berättaren använder anföring i sitt tal föregås det av speciella lexikala markörer. Eriksson (1997) har hittat lexikala markörer både före indirekt och direkt anföring i ungdomarnas tal. *Säga* var mest frekvent vid indirekt anföring och *ba* vid direkt anföring, t.ex. *sen sa Åsa att de e ju löjlit att [...]* En liten del av de anförda satserna stod utan lexikala anföringsmarkörer. I sådana fall brukade man referera en person som tidigare hade aktualiserats i diskursen. Denna typ förekom också då man ville återge längre samtal. Före anföringarna förekom även diskursmarkörer som *liksom*, *så här*, *ungefär* och *typ*. Det fanns även paralingvistiska medel som talaren använde före själva anföringen för att ge information om att det inte var talarens egna ord det var fråga om. Eriksson ger exempel på en övergång från en relativt neutral röstkvalitet till en hårt pressad hotfull röst. Här signalerar röstförändringen övergång från relation till anföring och ger autenticitet och dramatik åt framställningen. Eriksson diskuterar

vidare vems röst det är som hörs i citaten och demonstrerar Goffmans (1981) talarroller. Denna problematik behandlas i 2.1.3.

I detta avsnitt har jag försökt ge en grov bild av hur man berättar eftersom det är en central del av innehållet i kapitel 6, där Goffmans positionsförändring tillämpas. Det gäller de olika roller som talaren, m.a.o. berättaren, ikläder sig då han citerar andra personer i de berättelser han berättar. Synvinkeln är ändå något annorlunda än Goffmans eftersom det speciellt är kodväxlingens roll i positionsförändringen som jag fäster uppmärksamhet på.

2.1.2. Kodväxling

2.1.2.1 Definitioner och terminologi

Kodväxling är en företeelse som ofta förekommer hos tvåspråkiga personer eller i tvåspråkiga gemenskaper. Med kodväxling menas byte mellan två språk eller två varianter. Den innebär användning av vissa språkliga element i två eller fler språk i en och samma talsituation (Grosjean 1982). Enligt Poplack (1980) kan man se kodväxling som en samtalsstrategi och talaren måste ha goda kunskaper i mer än ett språk för att kunna kodväxla. Växlingen kan dock också förekomma hos personer som inte är duktiga i två språk. Enligt Tarone (1983) kan den betraktas som en kommunikationsstrategi särskilt när det gäller andraspråksinlärning.

Några centrala begrepp som ingår i kodväxling är bas- eller matrisspråk (matrix language) och inbäddat språk (embedded language). Matrisspråket är baspråket som talas och det inbäddade språket utgörs av inslag av ett annat språk inom matrisspråket. Ibland kan det vara svårt att definiera vilket språk som är matrisspråket i tvåspråkiga personers samtal. Då kan man ta följande definitioner till hjälp. Enligt Muysken (1995: 182) definieras matrisspråket på olika sätt i olika sammanhang. I diskursanalysen utgörs det av samtalsspråket och är statistiskt sett det språk som i ord och morfem räknat är frekventast. Psykolingvistiskt sett är matrisspråket det språk som talaren har de bästa kunskaperna i. Strukturellt sett utgår man från huvudverbets språk; huvud verbet ses som den semantiska kärnan i satsen. Enligt styrningsmodellen (se i avsnitt 2.1.2.2) är det inte nödvändigt att det finns ett särskilt matrisspråk i en sats, men varje styrande element skapar en matrisstruktur.

Sammanfattningsvis och på ett enklare sätt kan man säga att matrisspråket är det språk som talas mest i talsituationen och det språk som deltagarna anser att de talar.

Kodväxling kan definieras på flera sätt och forskarna fokuserar på olika egenskaper. Enligt Gumperz (1982: 59) handlar det om denna företeelse när delar av tal som tillhör två olika grammatiska system förekommer i samma talsituation. Scotton (1988) definierar kodväxling på två sätt. Den första definitionen baserar sig på strukturell integration (SI) (structural integration) och den andra på frekvensen av social funktion (CSF) (Community and Social Function Frequency). Enligt SI-modellen har skillnaden mellan lån och kodväxling att göra med morfologisk och syntaktisk integration av det inbäddade språket i matrisspråket. I CSF-modellen går huvudskillnaden mellan lån och kodväxling ut på hur ofta det språkliga passet förekommer i materialet. En annan faktor är lånets och kodväxlingens status som en del av lexikonet i matrisspråket. Sociolingvistiskt sett har de också olika status. Kodväxling som ett omarkerat val kan bara förekomma i vissa sammanhang. Detta gäller främst språkliga gemenskaper där man använder fler än ett språk i samband med dagliga rutiner och där kodväxling är vanlig i kommunikationen. Däremot kan kodväxling som ett markerat val samt lån förekomma var som helst.

Termen lån gäller inom SI-modellen högfrekventa etablerade ord och ord som är accepterade och används i språkgemenskapen. Dessa är vanligen fonologiskt, morfologiskt och syntaktiskt anpassade till matrisspråket. Det finns även tillfälliga lån (nonce borrowings) som tar matrisspråkets affix och tar efter dess ordföljd. Kodväxling kännetecknas av räckor med flera ord som varken anpassar sig till matrisspråkets struktur syntaktiskt eller morfologiskt. Förekomsten av lån beror inte nödvändigtvis på att man vill fylla lexikala luckor. Kodväxling kan ha andra funktioner och detta är ofta fallet då talaren vill hitta det exakt rätta ordet med rätt nyans. Bruket av tillfälliga lån påminner om kodväxling i det avseendet att det måste vara en vana i språkgemenskapen innan det fungerar.

Vissa forskare betraktar både kodblandning och lån från ett annat språk som kodväxling, medan andra vill göra en skillnad mellan dessa två. Enligt Stedje och af Trampe (1978: 28) är all språkblandning inte kodväxling. Den förra kan även gälla felsägningar eller lexikal interferens. Man måste lägga märke till att kodväxling på ordnivå inte betyder att man lånar ett ord från ett annat språk och integrerar det i sitt eget med dess fonologi och morfologi. För att kunna skilja mellan interferens och kodväxling gäller det att fästa uppmärksamhet på

tidsaspekten. Distinktionen är lättare att upprätthålla i samband med stora enheter: om någon först talar svenska och sedan byter över till finska är det frågan om kodväxling. Enligt Green-Vänttinen (1996) handlar det om kodväxling då längre sekvenser av ett annat språk bäddas in i matrispråket medan man som lån betraktar enskilda ord eller korta stående fraser från det andra språket. Medvetenhet är också en viktig aspekt vid definiering av kodväxling. Om man är medveten om att man byter kod så är det frågan om kodväxling. (Skutnabb-Kangas 1981: 212-213.) Enspråkiga människor lånar ord från andra språk men att man kodväxlar betyder att man har en viss kompetens i två språk (Romaine 1989: 113-114, Grosjean 1982: 152).

Begreppet kodblandning eller kodmixning förekommer även inom samma forskningsområde. Med det avser man en blandning som sker inom samma sats (jfr Poplack 1980, intrasententiell kodväxling.) Forskarna är oeniga om vad som skall kallas för blandning och vad för växling. Ofta talas det också om transfer i studier av kodväxling. Med transfer menas tendensen att använda gamla kunskaper i en ny situation. Ibland är den en viktig resurs men ibland ett förhinder. När L1 och L2 liknar varandra kan det vara en fördel att man har just L1 som modersmål. En sådan typ av transfer kallas för facilitering eller positiv transfer. Då transfer leder till fel brukar man tala om interferens eller negativ transfer. Transfer kan förekomma på alla språkliga nivåer.

Kodväxling kan gälla ett ord, eller flera satser. Poplack (1980) gör en skillnad mellan påhängsväxling (tag-switching) och växling mellan satser (inter-sentential switching). Som exempel på den förra nämner han engelskans *you know* blandat med ett annat språk och med den senare avser han fall där man går över till ett annat språk vid satsgränser: *Sometimes I'll start a sentence in English y terminó in español*. En tredje typ han föreslår är satsintern växling (intra-sentential switching) som betyder att man växlar kod inom en sats. Detta är enligt Poplack (1980) ganska riskabelt och det är mycket sannolikt att det orsakar några missförstånd. T.ex. *What's so funny? Come be good. Otherwise, yu bai go long kot.* (Otherwise, you'll go to court). Kodväxling inom en sats är ändå mycket vanligt hos tvåspråkiga personer och andra forskare har inte påpekat att denna typ skulle orsaka missförstånd. Den vanligaste typen av kodväxling i Poplacks studie gäller hela meningar. Det finns också vissa regler för växlingen. Man ersätter helst en hel bisats istället för t.ex. ett hjälpverb.

Muysken (1995) indelar kodväxling i två typer: insertionell och alternerande. I det förra fallet inbäddas det ena språket, matrisspråket. Kodalternation förekommer mellan satser och det är frågan om längre element än ett ord. Även Myers-Scotton (1993a) utgår från dikotomin matrisspråk och inbäddat språk i sin modell. Den (Matrix Language Frame Model) utgår ifrån att det alltid i en talsituation finns ett dominerande språk som hos tvåspråkiga personer och det andra språket är inbäddat i det. I modellen föreslås en hierarki både mellan matrisspråket och det inbäddade språket och mellan funktionsord och morfem.

Jag kommer i denna avhandling att använda begreppet kodväxling och syftar därmed både på växlingen mellan de två svenska varianterna edamål och standardsvenska och mellan de två språken svenska och finska. Edamålsvarianten, som informanten vanligen talar då han talar svenska, behandlades i avsnitt 1.4. Med standardsvenska avser jag det allmänna talspråket som talas i Stockholmstrakten. I vissa fall talar informanten också standardfinlandssvenska. Skillnaden mellan dessa två förekommer i uttalet. Finskan har i materialet likaså olika varianter, men de sammanfattas endast under begreppet finska, eftersom det inte ligger i mitt intresse att undersöka växlingen mellan dess varianter. Kodväxling sker enligt min mening då informanten avviker från matrisspråket lexikalt, morfologiskt eller fonologiskt. Syntaktiska förändringar går jag inte närmare in på i avhandlingen. Kodväxlingen kan också gälla ett eller flera ord och ske inom satsen eller mellan satserna. Jag använder termen kodväxling genomgående, dvs. jag kommer inte att göra någon skillnad mellan lån, kodblandning och transfer. Kodväxlingen omfattar enligt min mening både enskilda ord och längre yttranden i informantens tal som produceras på ett annat språk än matrisspråket.

2.1.2.2 Olika forskningsgrenar

Forskare har olika definitioner av kodväxling, och olika studier fokuserar på olika aspekter av språket; t.ex. på grammatik och syntax eller diskurs och pragmatik. Man kan skilja på fyra olika forskningsgrenar och synvinklar i studiet av kodväxling: en sociolingvistisk, en psykolingvistisk, en lingvistisk och en konversationell inriktning. Enligt Lauttamus (1990) är det viktigt att man undersöker kodväxlingen som ett socialt fenomen innan man börjar med den lingvistiska analysen. Alla synvinklar är viktiga då man försöker reda ut de olika orsakerna till kodväxling och beskriver hur kodväxlingen fungerar.

Bland forskare som har koncentrerat sig på kodväxlingens sociolingvistiska funktioner kan t.ex. Blom och Gumperz (1972) och Gumperz (1982) nämnas. Blom & Gumperz (1972) har gjort en grundläggande insats i studiet av sociolingvistisk kodväxling. De har undersökt dess förekomst i den lilla norska handels- och industribyn Hemnesberget. Blom & Gumperz (1972) beskriver situationer där språket växlades från dialekt till standardspråk och tvärtom. Även detta kallas kodväxling; den gäller alltså inte bara växlingen mellan två olika språk. De flesta invånare hade ranamål, en lokal dialekt, som sitt modersmål men behärskade dock även standardspråket. De använde alltid en variant i taget och blandade aldrig ihop dem. Genom att tala dialekt styrkte talarna det sociala bandet i gruppen. Om någon talade standardspråket med en utomstående uppfattades det så att han ville försöka tala fint. Ranamål var m.a.o. koden som invånarna talade sinsemellan (we-code) och standardspråket talas med den utomstående befolkningen (they-code). Växlingen som sker då deltagarna, ämnet e.d. byts kallas för situationell kodväxling. Blom & Gumperz (1972) fann stöd för sin hypotes att även samtalsämnet kan orsaka kodväxling. T.ex. när en av deras informanter talade om ett lokalt humoristiskt ämne använde han den lokala dialekten. De två forskarna skiljer mellan situationell och metaforisk kodväxling.³ Det handlar om metaforisk kodväxling när man producerar ett uttryck i en talsituation där det normalt inte passar in, t.ex. om man använder ranamål mitt i ett officiellt tal för att göra ett visst intryck. Metaforisk kodväxling kallas även för konversationell kodväxling och används för att signalera en personlig inställning eller känsla. McClure (1981) kallar fenomenet för stilistisk kodväxling. Gumperz (1982) har vidare undersökt vad han kallar metaforiska funktioner, som kommer att behandlas närmare i 2.1.3.

Det finns flera studier som koncentrerar sig på sociologiska och funktionella aspekter i kodväxlingen. Søndergaard (1991) har undersökt växlingen mellan sju olika koder inom en familj. Koderna var standarddanska och två danska dialekter som talades i familjen; därtill hade de familjemedlemmarna engelska och tyska som arbetsspråk. Finska var modersmålet hos en i familjen och svenskan fungerade som lingua franca. Søndergaard undersökte när kodväxlingen skedde och vilka funktioner den hade. Familjemedlemmarna var medvetna om att de använde de ifrågavarande koderna. Då och då markerade talarna dem med satser som *som vi sier, som det hedder*. Søndergaard försökte hitta motiv för en sådan markering. Var det

---

³ Om situationell och konversationell kodväxling se även McClure (1981) och Genishi (1981).

för att förklara för åhöraren att ett kodbyte hade skett eller för att be om ursäkt för det. Likadana markörer är även pauser och förändring av tonläge. Det är viktigt att åhöraren känner till koderna i samtalet. Om talaren är osäker kan han upprepa det sagda på en gemensam kod eller ställa frågor för att försäkra sig om att han har blivit förstådd.

Det är inte alltid möjligt att hitta orsaker till att man kodväxlar. Søndergaard (1991) har kommit på att man gör det när det man talar om hör ihop med ett viss språk. I följande exempel förknippas begreppet 'jultomten' till finskan: *Jeg tror nok, Timo blev overrasket over, at joulupukki kom*. En annan orsak är brist på ord. Talaren kan av olika skäl inte alltid hitta det rätta ordet på matriskoden och övergår till en annan. Kodväxling kan också bero på att talaren vill få extra nyanser i sitt tal och prefererar ord ur en annan kod. Detta anser Søndergaard (1991) som lingvistisk kreativitet. Talaren vill hitta *le mot propre*, det rätta ordet med rätta konnotationer. Kodväxling orsakas av behovet att hitta passande ord när talaren inte känner till det i det språk han just talar eller om han inte kommer på en lämplig motsvarighet till den term han har lärt sig. Søndergaard (1991) hittade framför allt denna typ av kodväxling i sitt material. En kategori som hör hit är språklekar. En tredje typ av kodväxling är spontan växling som ofta är förknippad med känslor. Den förekommer när någon är arg, överraskad eller chockad och inte har tillräckligt med tid att tänka på hur man borde uttrycka sig. Då används vanligen den kod som talaren bäst känner till.

Myers-Scotton (1993b) föreslår vad hon kallar en markerings model i sitt försök att förklara de sociopsykiska faktorerna som gör att talaren kodväxlar. Myers-Scotton utgår från antagandet att det finns ett matrispråk och ett inbäddat språk. Modellen går ut på att talaren gör ett val mellan omarkerat och markerat språk och han påstås vara känslig för denna dikotomi oberoende av talsituationerna. Det omarkerade och markerade språkvalet har i samhället en viss betydelse och talaren känner till effekten av de båda. Det omarkerade språkvalet är säkrast eftersom det inte orsakar några överraskningar och därför väljer talaren oftast det. Detta alternativ är normalt enklare och det gäller ofta att välja mellan två element: t.ex. den maskulina formen *han* är omarkerad medan den feminina varianten *hon* är markerad. *Han* har högre frekvens och kan stå för både kvinnor och män när det handlar om generell syftning. Det omarkerade elementet innehåller i många fall det markerade elementet, medan det markerade elementet ger mera information.

I samband med kodval ses markeringen som ett system av motsatser som dock inte är absoluta. Kodvalet betraktas av Myers-Scotton som ett kontinuum som är mer eller mindre omarkerat. Talaren är engagerad i en social verksamhet när han bland språkliga element väljer det han själv prefererar av hänsyn till åhörarna. (Myers-Scotton 1993b) Myers-Scotton har formulerat den s.k. förhandlingsprincipen efter Grice samarbetsprincip. Talaren avgör kodvalet enligt en av följande fyra typer: 1) kodväxling som en serie omarkerade val, 2) kodväxling i och för sig som omarkerat val, 3) kodväxling som markerat val och 4) kodväxling som undersökande val. När det handlar om ett omarkerat val måste talaren välja ett s.k. omarkerat index i den omarkerade mängden av rättigheter och förpliktelser. Med detta menas att samtalsbidragets index ska motsvaras av mängden av de rätter och förpliktelser som man vill att ska vara i kraft mellan talare och lyssnare i det ifrågavarande samtalet. Olika språk associeras med olika språkliga identiteter och kodväxlingen är ett förhandlingssätt mellan de olika identiteterna. Om de situationella faktorerna ändras under ett pågående samtal kan mängden i fråga förändras. Om två personer t.ex. plötsligt märker att de delar samma bakgrund kan de byta språk. En mycket vanlig typ av kodväxling är när man citerar en annan person. Vid citat är kodväxlingen ett omarkerat val inom den just då gällande mängden av rättigheter och förpliktelser medan koden som följer citatet är omarkerad i den förändrade talsituationen. Kodväxlingen är ett sätt att i vissa typer av talsituationer hålla språkvalet omarkerat i två- eller flerspråkiga samhällen.

Auer (1984) har utvecklat en pragmatisk-konversationell modell för kodväxling som baserar sig på samtalsanalys. Han delar in språkbytet i kodväxling och transfer. Båda typerna indelas vidare i funktioner som hör till diskursen och deltagarna. Auers (1984) modell för kodväxling diskuteras närmare i följande avsnitt.

Vissa studier lägger tyngdpunkten på grammatiska teorier och försöker reda ut om det finns grammatiska regelbundenheter i sammanhanget och om de är olika i olika språk. Man har också ställt frågan om kodväxlingen styrs av oberoende principer i en universell grammatik. Poplack (1980) har introducerat två olika typer av begränsningar som hon kallar för *free morpheme constraint* och *equivalence constraint*. Den förra utgår på att växlingen endast kan gälla de fria morfemen, men inte de bundna. Den senare restriktionen innebär att man kan förutse var kodväxlingen kommer att ske. Den kan förekomma mellan två syntaktiskt likadana språk eftersom den då inte skadar den syntaktiska strukturen varken i det ena eller andra språket. Poplack (1980) undersökte spanska invandrare från Puerto Rico som var bosatta i USA, närmare bestämt i El Barrio på 102:a gatan i New York. Dessa begränsningar påstås fungera även i andra språk.

Med Chomskys GB-teori som referensram undersökte Di Sciullo, Muysken och Singh's (1986) kodväxlingens förekomst på satsnivå, dvs. vilka begränsningar och regler som finns för fenomenet. De utgick från tanken att kodväxlingen inte kan ske mellan element som är beroende av varandra. T.ex. i följande sats måste verbet *saw* och konjunktionen *that* härstamma från samma språk: *I saw that he left*. Halmari (1997) utgick från denna teori i sin undersökning av kodväxling hos amerikafinnar. Det framkom att teorin gällde i stort sett även i hennes material, även om det fanns några avvikelser. Växlingen skedde emellanåt där det enligt teorin borde ha varit omöjligt. Även Stenson (1990) har i sin undersökning av irisk-engelsk kodväxling tillämpat teorin om styrning.

I detta avsnitt har olika definitioner av kodväxling diskuterats och ett antal studier i ämnet refererats. Min analys av kodväxling är sociolingvistiskt betonad och anknyter till samtalsanalysen. I analysen av egna data tillämpar jag samtalsanalytiska principer samt Gumperz (1982) metaforiska kodväxling och Goffmans (1981) positionsförändring, vilka behandlas i avsnitt 2.1.3 tillsammans med andra studier som närmare anknyter till mitt ämne.

2.1.3 Forskning kring kodväxling och polyfoni

I detta avsnitt skall jag redogöra för olika typer av forskning kring kodväxling och polyfoni. Här behandlas även teorierna som är utgångspunkten för min analys: Gumperz (1982) teori om metaforisk kodväxling och Goffmans (1981) teori om positionsförändring hos talaren.

Gumperz (1982) skiljer mellan sex olika konversationella funktioner i kodväxling: 1) referat och citat, 2) specificering av mottagaren, 3) interjektioner, 4) upprepning, 5) intensifiering av budskapet och 6) förändrad synvinkel. Den undersökta korpusen består av samtal där tvåspråkiga personer talar olika språk. Citaten (quotations) presenteras både som direkt och indirekt anföring i korpusen. Med hjälp av kodväxlingen kan talaren producera yttranden som låter som citerade repliker eller han kan omformulera meddelandet med egna ord. I den andra funktionen (addressee specification) riktas meddelandet med hjälp av kodväxlingen till en viss person i eller utanför gruppen och på så sätt uteslutes en eller fler andra mottagare. Den tredje funktionen (interjections) innebär kodväxling i samband med interjektioner eller satsvärdiga uttryck av följande typ: *A: Well, I'm glad I met you. B: Andale pues (O.K. swell). And do come again. Mm?* I detta exempel kodväxlade talaren från engelska till spanska (se författarens understrykningar). Den fjärde typen är upprepning (reiteration) som förekommer då man t.ex. vill klargöra eller utvidga vad man redan har sagt och därför producerar samma mening på det andra språket, möjligen i litet modifierad form, t.ex. *The three old ones spoke nothing but Spanish. No hablan ingles (they did not speak English)* Den femte funktionen (message qualification) gäller fall där man lägger till information på det andra språket med satskonnektorer: *The oldest one, la grande la de once años (the big one who is eleven years old)*. Inom samma funktion ingår även typen där man upprepar eller sammanfattar det viktigaste innehållet av det man har sagt på ett annat sätt med hjälp av det andra språket. I fortsättningen kallar jag denna funktion som intensifiering av budskapet. Den sjätte och sista typen (personalization versus objektivization) innebär kodväxling vid förändrad synvinkel. I följande exempel där det talas om att sluta röka är engelskan mer objektiv medan de spanska inslagen är mer personliga:

(1)

... they tell me "How did you quit Mary?" I don't quit I...I just stopped. I mean it wasn't an effort that I made que voy a dejar de fumar por que me hace daño o (that I'm going to stop smoking because it's harmful to me or) this or that uh-uh. It's just that I used to pull butts out of the waste paper basket yeah. I used to go look in the... se me acababan lós cigarros en la noche (my cigarettes would run out on me at night). I'd get desperate y ahí voy al basarero a buscar, a sacar (and there I go to the wastebasket to look for some, to get some), you know.

(Gumperz 1982: 81.)

Här kan talaren med hjälp av kodbytet distansera sig till det som hon har sagt. Hon kan t.ex. jämföra sin egen åsikt med en allmän sådan. Gumperz kallar detta för förändring mellan objektiv och personlig synvinkel. Gumperz (1982) funktioner sammanfaller dels med Goffmans (1981) positionsförändringar hos talaren. Talaren ändrar sin position genom att ta en annan roll, t.ex. då han citerar någon. Även en av Auers (1995) konversationella kodväxlingsfunktioner, sidokommentarer, sammanfaller med detta. Positionsförändring behandlas senare i detta avsnitt.

Kodväxling kan på sätt och vis förknippas med stilförändringar. Stilen, informell eller formell, ändras enligt situationen, dvs. ämne, deltagare och omgivning. En annan sak som hör ihop med språklig stil är valet av register. Man kan ha olika vokabulärer som t.ex. anknyter till vissa yrken eller sociala grupper. Dialekt, register och stil är oberoende av andra, man kan exempelvis diskutera ett viss specialområde i en mycket ledig stil eller på dialekt. Människor förstår ofta en större varietet av språkliga stilar än de själva producerar. Man har också egna åsikter om finare och fulare språk. (Wardhaugh 1986.) Man kan både tala om kodväxling och stilförändring då det gäller variationen mellan dialekt och standardspråk inom ett språk.

Då en person kodväxlar i en situation vet han enligt Gumperz (1982) att han blir förstådd. Talaren och mottagaren har samma uppfattning om koderna och principerna för tolkningen. Deltagarna anser kodväxlingen vara ett meningsfullt uttryckssätt och relaterar den till andra diskurssignaler och tolkar den enligt tidigare erfarenhet. Gumperz jämför kodväxlingsfunktionerna med Grices konversationella principer. Man bryter mot Grices kvantitetsprincip då man upprepar sitt meddelande genom att kodväxla. Upprepning är brott

mot kvantitets- och såttmaxim, mängd och klarhet. Metaforisk kodväxling innebär förändring av kontextualiseringssignal, inte förändring av ämne eller deltagare. Kontextualiseringssignalerna innebär olika typer av ledtrådar som mottagaren får för att han ska kunna se hur meddelandet hänger ihop med kontexten. Gumperz ser metaforisk kodväxling som en förmåga att separera olika koder, vilket kan jämföras med de Saussures begrepp *langue* och *parole*, språk och tal. I teoretisk lingvistik ses *langue* som ett abstrakt system som står för sig självt, medan sociolingvistikerna ser språket som talarnas gemensamma produkt. Studierna av kodväxling tyder på att talarna delvis har två koder och grammatiska system.

Kodväxling och samtalsanalys sätts ofta inte i samband med varandra, även om den förra sker inom ett samtal. Peter Auer (1984 och 1988) närmar sig kodväxling och transfer ur konversationsanalytisk synvinkel och intresserar sig för språkalternationen som hör till själva tvåspråkigheten. Hans hypotes är att språkalternation kan väntas förekomma i nätverk vars medlemmar har olika preferenser gällande språkval. Auers undersökning gäller barn till italienska immigranter med syditaliensk bakgrund som hade bosatt sig i Tyskland. Enligt Auer (1988: 199) används kodväxlingen för att markera olika förändringar i diskursen såsom förändrad deltagarkonstellation, för att införa ny topik eller för att övergå från formellt till informellt tal. En viktig typ är enligt honom sekventiell kontrast, man vill t.ex. kontrastera en pågående sekvens och kommentarerna till denna. Auer (1995) räknar upp olika konversationella funktioner av kodväxling: kodväxling vid referering, förändringar i deltagarkonstellationen, parenteser eller sidoanmärkningar, upprepning, förändring i aktivitetstypen, ämnesbyte, språklek, topikalisering, ämne/komment.

Auer (1984) skiljer i sin studie på två dimensioner av språkalternation: transfer vs kodväxling och deltagar- vs diskursorientering. Om fenomenet är förknippat med strukturen i konversationen (ord, sats) kan det vara fråga om transfer, och om det hänger ihop med konversation på en högre nivå är det möjligen fråga om kodväxling. När språkalternationen formar den pågående interaktionen kan den vara diskursorienterad. Detta är t.ex. fallet då kodväxlingen fungerar som en kontextualiseringsstrategi. När den hör ihop med drag som är typiska för talaren är den möjligen deltagarorienterad. Det rör det sig om då man t.ex. kommer överens om det matrispråk som deltagarna helst vill använda.

I fråga om dikotomin diskurs- vs. deltagarorienterad kodväxling möter talaren två problem: vilket språk som skall väljas samt företeelser som turtagning, ämneskohesion etc. Auer ger ett exempel där talaren byter från italienska till tyska eftersom hans kompetens i italienska inte är tillräcklig. Mottagaren förstår det och uppmuntrar talaren att använda tyska. En annan deltagarorienterad växlingstyp är valet av det prefererade språket. Talarna utgår ifrån antagandet att de vill tala samma språk (Auer 1984: 23). Deltagarna kan även diskutera vilket språk de vill använda. Till diskursrelaterad språkalternation hör enligt Auer ämnesbyte, bl.a. graden av formalitet, deltagarbyte och förändringar i händelseförloppet, t.ex. sidanmärkning; man kan vid sidan om samtalet göra något eller tala om sekundära ämnen. Andra exempel är upprepade frågor, elaborationer, förändringar i berättarstilen, urskiljning och kontrastering av information.

När det gäller dikotomin transfer och kodväxling ger Auer (1984) två mönster: a) talaren byter från språk X till Y men fortsätter igen på X med samma eller andra deltagare och b) talaren byter från X till Y och fortsätter på Y. Den förra typen kallar han transfer och den senare för kodväxling. Transfer delas ytterligare upp i en diskurs- och en talarorienterad variant beroende på vilken språkalternationens orsak är. Det kan t.ex. röra sig om en tillfällig brist på ett ord hos talaren eller man refererar till ett tidigare yttrande på just det språk det ursprungligen producerats på. Med transfer menas således inte detsamma som med transfer i andraspråksinläringen. Talaren kan lägga in ord från det andra ordförrådet därför att han t.ex. har lärt sig att tala om utbildning på tyska och av denna anledning lånar in tyska ord i det italienska matrispråket. I kodväxling såsom den definieras av Auer väljer mottagaren språket som talaren senast använt och fortsätter på det. Detta sker dock ingalunda alltid i verkligheten. Auer tar också upp språkalternationens riktning och gör gällande att kodväxlingen hos de undersökta barnen sker från italienska till tyska och transfern från tyska till italienska. Tyskan var det klart starkaste språket hos dem.

Auer (1984: 18) jämför kodväxling med andra kontextualiseringsstrategier såsom förändring av talhastighet och tonläge. Enligt Gumperz (1992) ger dessa åt mottagaren ledtrådar om vad som kommer att hända i samtalet och hur de passar in i kontexten. Detta är viktigt eftersom samtalskontexten snabbt förändras. Dessa ledtrådar kallas för kontextualiserings signaler och de kan t.ex. gälla fonologiska, lexikala, syntaktiska och prosodiska val i talet som mottagaren kan ty sig till för att kunna tolka budskapet på rätt sätt. Auer (1992) ger ett exempel på Bachs Matteuspassion där det finns en diskrepans mellan det textuella innehållet (*om han är kungen*

av Israel, låt honom komma ner från korset, så skall vi tro på honom) och den hastigt stigande tonen som får lyssnaren att förstå att meddelandet hade med ironi att göra. Kodväxlingen fungerar som en kontextualisationsstrategi då man vill introducera en ny position (footing). Termen position är central i Goffmans (1981) teori. Auer (1984) exemplifierar detta med en situation där talaren introducerar ett nytt samtalsämne och därmed byter kod från italienska till tyska.

Auer (1984) använder Goffmans (1981) deltagarkategorier i analysen av sitt material. En person kan ses som en talare eller icke-talare. Goffman lanserar också termerna ratificerade 'godkända' och icke ratificerade mottagare. Den som inte talar mottar det talaren är i färd med att yttra. Icke-talaren kan även vara en mottagare som visar och hävdar för talaren att han har denna roll i samtalet. De som inte är mottagare eller talare, men på något sätt involverade i samtalssituationen kallas för lyssnare av Goffman. De som varken är mottagare eller ratificerade lyssnare är kringstående. Talaren kan välja hur många mottagare han vill ha. Auer (1984: 34-35) ger ett exempel på hur talaren upprepar samma sak på två olika koder och byter kod mitt i meningen för att nå två personer. Med hjälp av kodväxling kan man även minska antalet mottagare genom att utesluta någon från samtalet. Kodväxling kan även orsakas av en kringstående som vill följa med samtalet.

Enligt Gumperz (1982) innehåller talsituationen en eller flera talaktiviteter. Han har intresserat sig för vad som händer i talsituationen då deltagarna kommer från olika kulturer. Talaktiviteterna är nämligen kulturbundna och styrs genom olika kontextuella ledtrådar (contextualization cues). Talaktiviteten, sättet att tala (mode of speaking), ändras inte nödvändigtvis då en annan talare tar turen. Talaren fortsätter på ett visst sätt tills han t.ex. märker ett klart tecken på ändrat innehåll. Talaktiviteten kan skapa ett tematiskt innehåll, dvs. olika samtalsämnen. Det finns ingen färdig kontext utan den föds under interaktionen. Den yttre kontexten med sina kulturella faktorer är viktig för förklaringen av interaktionen. Mottagaren försöker tolka talarens avsikter eller intentioner. För detta ändamål utnyttjas diverse verbala och icke-verbala markörer, s.k. kontextualiseringssignaler. Sådana är prosodiska drag (intonation), paralingvistiska drag (taltempo), lingvistisk variation (kodväxling) och valet av vissa typer av lexikala uttryck (rutinmässiga öppnings- och avslutningsfraser).

Enligt Gumperz (1982) har kontextualiseringssignalerna betydelse för vilka slutsatser samtalsdeltagarna kan dra av det pågående samtalet. Dessa tolkningsförsök sker på tre olika plan: det perceptuella planet, det lokala ordningsplanet och det globala planet. På det första av dessa tar lyssnaren emot alla kommunikativa signaler så att talflödet kan struktureras i meningsfulla enheter. På det andra drar samtalsdeltagarna slutsatser med hjälp av den närmaste omgivande samtalskontexten. På det tredje planet väcker kontextualiseringsstrategierna förväntningar om vad som skall hända i interaktionen på ett mera allmänt plan, t.ex. vilka ämnen som kommer att behandlas. För att konversationen skall fortlöpa smidigt måste den innehålla en viss mängd av förväntade situationer och rutinmässiga fraser. (Gumperz 1982: 141.)

Missförstånd kan uppstå till följd av att talarna använder olika kontextualiseringssignaler. Detta kan ske speciellt mellan människor av olika kulturer. Att byta kod kan vara ett sätt att testa mottagaren. Gumperz (1982: 133) ger ett exempel på en student som kommer hem till en familj för att göra inspelningar för en studieuppgift. Mannen i familjen mottar studenten leende och frågar på ett mycket ledigt sätt: *So y're gonna check out ma ol lady, hah?* Istället för att få ett svar i samma stil får mannen ett mycket stelare svar: *Ah, no. I only came to get some information. They called from the office.* Mannen slutar le och hämtar sin hustru. Enligt studentens rapport var intervjun mycket stel. För att få en ledig intervju borde studenten ha visat samhörighet genom att anpassa sitt språkbruk till samtalspartnerns. Både mannen och

studenten var färgade. Ett annat exempel gäller förändrad prosodi. En amerikan ser en tavla på väggen och frågar *Who is the artist* med tryck på *a* i artist och menar vem det är i familjen som är konstnären. Den brittiska husfrun förstår inte denna antydning utan tror att mottagaren verkligen vill veta vilken konstnär det är frågan om. (Gumperz 1982: 144.)

Talar- och lyssnarrollerna är inte statiska utan förändras under samtalets gång. Enligt Gumperz (1982) fungerar en person både som talare och lyssnare i samma samtalssituation och orienterar sig efter samtalspartnern. Mottagaren eller mottagarna har också olika roller i samtalet. De kan vara passiva lyssnare eller aktiva mottagare som påverkar samtalets natur. Som talare lyssnar man samtidigt efter signaler från åhöraren och som lyssnare står man ständigt redo att bli talare.

Enligt Goffman (1981) är de två motsatta rollerna inte tillräckliga då man försöker förstå vad som pågår i en talsituation. Goffman (1981) föreslår två kompletterande begrepp produktionsmönster (production format) för talaren och deltagarram (participation framework) för lyssnaren. Jag behandlar först deltagarramen litet närmare. Inom deltagarramen finns deltagare som har olika relationer till det som yttras i talsituationen. Goffman delar in vidare deltagarna i ratificerade⁴ (ratified participants) och icke-ratificerade, varav de sistnämnda inte deltar i samtalet utan lyssnar vid sidan om (bystanders eller overhearers). De ratificerade lyssnarna kan vara tilltalade eller omtalade. Då kan de ratificerade mottagarnas status undergå förändringar. Det är vanligt att en person i taget är den tilltalade (addressee), den som talaren riktar sig mot och möjligen vill ge över turen till. Talaren kan för detta ändamål använda ord eller enbart rikta sin blick på mottagaren. Det som sägs är inte nödvändigtvis riktat till bara en person, utan meddelandet kan innehålla olika mål för andra mottagare. Det är viktigt att göra skillnad mellan den som endast lyssnar (hearer) och den som blir tilltalad. Med deltagarramen menar Goffman de som lyssnar, inte den som talar. Man har senare i samtalsanalysen även börjat inkludera talaren i deltagarramen. Den förändras under samtalets gång till följd av deltagarnas förändrade roller. Dessa förändringar har att göra med vad Goffman kallar förändrad position (changes in footing).

Genom att blanda bekanta element med främmande inslag och genom att låna från andra genrer och diskurser kan man ge uttryck åt förändrad synvinkel och position. Kodväxling

---

⁴ Eriksson 1997 använder benämningar som godkänd och icke-godkänd deltagare

handlar om växelverkan, dvs. kodväxlingen hos en talare kan orsaka samma fenomen hos en annan person. Med hjälp av kodväxling kan man utesluta onödiga deltagare; med Goffmans termer kan man tala om att återformulera deltagarramen. Man gör nya val mellan ratificerade och icke-ratificerade deltagare i samtalssituationen. Enligt Goffman (1981) formas deltagarramen av deltagarnas verksamhet. Med hjälp av olika signaler kan enskilda yttranden ramas in som skämtsamma, artiga, ironiska eller liknande.

I stället för talaren använder Goffman (1981) benämningarna *produktionsmönster* (production format), och *uttalare*⁵ (animator). Uttalaren är den som producerar ljud. Detta betyder att talaren alltid är uttalare när han talar. Ofta har han även en annan roll vid sidan om uttalarrollen. Det är trots det möjligt att talaren endast är uttalare och då är han en budbärare för någon annans tankar. Ett exempel på detta är en talare som läser högt ur en bok utan att omformulera innehållet på något sätt. Talaren har då själv minimalt ansvar för det som sägs. Ett yttrande kan gå tillbaka på två uttalare. Dessa sammanfaller t.ex. i yttrandet *I said shut the window*, där samma person uppträder i två roller: Han blir både citerad och citerar själv, m.a.o. citerar han sig själv. Talaren är både uttalare och uttydare. Uttalarrollen rör det sig också om när någon flera gånger ber en annan att stänga fönstret och denna upprepar hans ord med ett överdrivet tonläge och med en satirisk ton. Den som talar kan också fungera som *uttydare* (author); då kan han yttra sina egna tankar eller ord. Man kan även använda någon annan som uttydare genom att presentera hans tankar och ord. Här ökar ansvaret litet, men någon annan har det största ansvaret för vad som sägs. Ett sådant fall handlar det t.ex. om då en präst predikar. För det tredje kan man inom samtalsramen höra *upphovsmannens* (principal) röst. Upphovsmannen är en uppdragsgivare som är involverad i yttrandet och förpliktar sig till sanningen hos det sagda. Texten som produceras uttrycker upphovsmannens tankar och uppfattningar. Om det gäller talarens egna tankar är han själv upphovsmannen, men om han talar om någon annans uppfattningar är han inte längre själv ansvarig för orden, utan det är någon annan som är upphovsmannen. Det kan gälla andra personers uppfattningar eller allmänna åsikter, som "det är fult att stjäla".

Dessa roller kan kombineras. En politiker kan t.ex. läsa upp partiets beslut (uttalare) och sedan med egna ord förklara vad det innebär (uttydare) och slutligen säga sin åsikt om saken (upphovsman). En talare kan alltså dela upp sin röst i tre olika i samband med positionsbyte.

---

⁵ De svenska benämningarna är ur Reimer 1995: 126-127

En talare är en källa i två olika betydelser. Han är huvudmannen, den som har ansvaret för meningen han har valt att yttra. Han är också dess sändare, en ljudlåda, *sounding box*, genom vilken yttrandet kommer. Om en talare berättar om någon annans tankar för en tredje person är han inte längre ansvarig för sina ord utan blir en uttalare, animator. En väsentlig skillnad mellan huvudmannens och uttalarens roller ligger i behandlingen av anföringen. Då en talare berättar om sig själv inkluderar han ett *jag* i yttrandet, vilket återspeglar olika kunskaper om jaget beroende på vilken ställning det syftar till. Goffman (1986) ger ett exempel på ett yttrande: *I feel I have to tell you I was upset that night and told Mary everything*. I denna situation finns en uttalare som förmedlar yttrandet; det finns också ett tilltalat jag som uttalaren hänvisar till; därtill finns det en inbäddad upphovsman av den beskrivna verksamheten. Enligt talaren liknar den sistnämnda personen inte längre den person vars ståndpunkter yttras för tillfället. (Goffman 1986: 517-520.)

Eriksson (1997) använder andra benämningar för de tre rollerna: författare, livgivare och huvudman. Enligt honom är berättandet en sekvens i ett samtal och inom berättandet bygger man upp en berättelsevärld. Eriksson (1997) ger exempel på olika roller i berättandevärlden och berättelsevärlden enligt Goffmans (1981) modell. I berättandevärlden finns det en faktisk livgivare (uttalare) och en faktisk författare (uttydare) och det kan även finnas faktiska huvudmän (upphovsman). I berättelsevärlden finns det olika figurer som fiktiva livgivare, författare och huvudmän. Den som talar i den aktuella talsituationen, livgivaren, ger liv åt berättelsevärldens figur och låter denna framföra yttrandet. Samtidigt blir också figuren en livgivare till orden. Om de yttrade orden stärker den fiktiva figurens ståndpunkter är denna också huvudman och bär ansvaret för orden.

Enligt Goffman (1986) är kodväxling ett tecken på förändring i positionen. Detta är ett centralt tema i min avhandling. Jag undersöker hur informanten utnyttjar kodväxling för olika ändamål varav ett är att producera polyfoni 'flerstämmighet' i sitt tal. Detta innebär vad Goffman kallar för positionsförändring. Intonationen och betoningen kan också vara signaler för ändrad position. Talaren kan delta i två olika världar, han kan berätta om något och själv ingå i berättelsen. Då han använder direkt berättarstil kan han gömma sig själv och låta berättelsen gå framåt av sig själv. När han väljer en annan röst tar han också en annan roll och talar för någon. Talaren kan även tala för någon som inte finns i verkligheten och hitta på det som kunde ha blivit sagt i en inbillad situation. Han kan byta roll och även bli mottagare igen i ett senare pass och fortsätta ur samma position som han använde tidigare. I berättelser

bäddar talaren in sina egna yttranden. Den berättande stilen är speciell, för den talande berättaren bryter ramarna vid vändpunkter för att få flera lyssnare och för att få dessa att vänta på höjdpunkter.

Enligt den informationsteoretiska modellen finns det i en talsituation en sändare, en förmedlare, en mottagare och ett mål (t.ex. deltagarroller) och man brukar traditionellt även använda sig av begrepp som talare och källa, mottagare, mål och publik. Båda dessa indelningar är otillräckliga anser Levinson (1988) i anknytning till Goffman (1981). Levinson (1988) baserar sin modell på Goffmans terminologi men kritiserar hans deltagarperspektiv i samtal. Levinson ger följande exempel:

(2)

<i>Sharon</i>	You didn' come tuh talk tuh Karen?
<i>Mark</i>	No, Karen- Karen' I're having a fight, (0,4) after she went out with Keith an' not with (me)
<i>Ruthie</i>	Hah hah hah hah
<i>Karen</i>	Wul, Mark, you never asked me out

Problemet är de otillräckliga deltagarrollerna. Levinson föreslår själv en mer detaljerad kategorisering av både talarens och lyssnarens roller. Enligt honom får *Karen* i exemplet ovan inte någon speciell roll i Goffmans klassifikation, utan hon är endast en icke tilltalad ratificerad deltagare liksom *Ruth* i samma exempel. Enligt honom tilltalas en person alltså inte om man använder tredje person i stället för andra person. I det förra fallet är den ifrågavarande personen endast ett indirekt mål, men det är ändå vanligt att personen som man hänvisar till tar nästa tur. Levinson (1988) behandlar produktions- och mottagarrollerna inom ramen för två olika modeller, en enklare och en mera komplicerad. I den enklare versionen består produktionsrollerna av författare, indirekt källa och förmedlare (relayer). Den mera detaljerade modellen innehåller produktions- och deltagarroller såsom författare (author), spöktalare (ghostee), talesman (spokesman), förmedlare (relayer), uppfinnare (den som uppfunnit påståendet; devicer), bakomstående roll (t.ex. försvar i rätten; sponsor) och spökskrivare (ghostor). Här är rollerna finfördelade i jämförelse med Goffmans (1981) roller.

Goffman talar endast om uttydaren medan Levinson delar in denna roll i flera olika beroende på den kommunikativa uppgiften. Han talar t.ex. om spöktalaren då man kan höra en annans röst hos talaren, och om omläggaren då talaren formulerar någon annans ord på ett annat sätt. Icke deltagande produktionsroller är slutlig källa (ultimate source), huvudrollsinnehavare (principal) och utformare (formulator). Förutom dessa finns användbara överordnade kategorier: talare (Goffmans animator), författare (composer; Goffmans author), motiverare (motivator; Goffmans principal) och källa (source).

Till mottagarrollerna hör interlokutören (interlocutor), indirekt källa (t.ex. Karen i exemplet ovan; (indirect source), förmedlare (intermediary) och publik (t.ex. Ruthie i exemplet ovan). De icke deltagande rollerna är lyssnare (overhearer), avsedd lyssnare (targeted overhearer) och slutligt mål (ultimate destination). Användbara överordnade klasser är mottagare (recipient), tilltalad (addressee), deltagare (participant) och lyssnare (hearer). Det finns såväl grammatiska som interaktionella kriterier bakom dessa kategorier. (Levinson 1988: 172-173.)

Olika samtalsanalytiker, som Goodwin (1987) och Goodwin och Goodwin (1990), har haft Goffmans teori som utgångspunkt och utvidgat deltagarramen så att den även omfattar talaren. Man är då intresserad av deltagarnas relation till talet, vilken position de får i samtalet och hur mottagaren blir den talande och tvärtom. Tanken bakom detta är att alla skapar tillsammans skapar en samtalskontext. Allt tal är riktat till någon och det påverkar samtalets gång. Talaren tar hänsyn till mottagarna och dessa ger respons med t.ex. miner, skratt och blickar. Deltagarna har olika diskursidentiteter (discourse identities), som är beroende av vad man vet om saken i fråga. Olika diskursidentiteter är relevanta i olika talakter. T.ex. när det är frågan om en berättelse, består diskursidentiteterna av berättaren och mottagaren. Å andra sidan kan berättelsen ha flera mottagare som antingen redan känner den eller inte gör det. Talaren tar hänsyn till olika mottagare och utformar sitt tal så att passande element ingår för varje mottagare.

I narratologin finns flera likheter mellan talad diskurs och polyfoni. I Platons *Valtio* (1972: 112-120) framställs två talformer: diegesis och mimesis, varav den förra refererar till berättelser där författaren själv talar och den senare omfattar situationer där författaren talar med andras röster. Diegesis forutsätter indirekthet av den talande då han beskriver figurerna i berättelsen. Mimesis betyder däremot att berättaren imiterar figurenas språk, lånar deras tankar och tal och citerar dem. För detta ändamål används direkt anförande. (Kantokorpi

1990) Detta liknar Goffmans (1981) positionsförändring hos talaren. Även den talande kan använda direkt eller indirekt anföring och på detta sätt välja om han själv bär ansvaret för sina yttranden eller om det är någon annan som gör det.

Heteroglossi i en roman liknar polyfoni i talad diskurs. Bachtin (1979: 123-128) ger exempel på olika stilar i den komiska romanen. De används för att förverkliga författarens intentioner. Stilarna, t.ex. ironin, är bekanta för läsaren. Den önskade effekten nås genom användning av s.k. främmande ord, ord som inte passar in hos talaren. De främmande orden förekommer hos berättaren utan någon indirekt eller direkt anföring, dvs. de är gömda i det omgivande språket. Det finns även blandstrukturer där ord som förekommer inom berättarens språkram hör till en främmande språkform, men även kan dyka upp hos berättaren. Heteroglossi skapas av främmande inslag i ens språk. På detta sätt uppstår en diskurs med dubbel röst (double-voiced discourse). I en sådan finns det två röster, berättarens och karaktärens, två betydelser och två uttryck som står i ett dialogiskt förhållande till varandra. (Bachtin 1979: 135)

Polyfoni kan enligt Kalliokoski (1995) likställas med Gumperz (1982) metaforiska kodväxling. Med den avses talarens sätt att kontextualisera sitt tal. Kodväxling i samtal ger kontextuella ledtrådar som hjälper till vid tolkningen av yttrandet. Sådana är intonation, talhastighet, förändringar i tonläget, betoning, pausering, hostningar, skratt eller användning av diskurspartiklar och rutinyttranden.

Kalliokoski (1995) ger ett exempel på polyfonisk stil. Den finlandssvenska talaren berättar för åhöraren om en händelse på svenska och refererar till en tredje person och även till sig själv på finska. Han återger på finska händelser där en tvåspråkig helsingforsbo skulle använda finska. Här är kodväxlingen inte betingad av situationella faktorer eftersom talaren lika väl kunde ha berättat allt på svenska. Kodvalet beror på att talaren med hjälp av metaforisk kodväxling vill beskriva situationen noggrant. Hon använder främmande ord från ett främmande språk, främmande diskurser och genrer. Detta märks när hon inte kan böja orden korrekt eller ofta upprepar vissa uttryck. Hon använder senare en främmande röst för att föra in humoristiska drag i sitt tal. Enligt Kalliokoski kan man se likheter mellan analys polyfoni, metaforisk kodväxling och Myer-Scottons (1988 I: Kalliokoski 1995) sociala identitet. Alla dessa sammanfaller i hans kodväxlingsteori. Talaren har olika sociala identiteter i sin repertoar och därmed motsvarande röster. I och med att man ändrar på situationen, dvs.

kontexten, genom att kodväxla kan man ändra på sin sociala identitet. Varje förändring fungerar som en kontextuell ledtråd och formar om talsituationen.

Kalliokoski ger exempel på Gumperz sjätte funktion för kodväxling. Talaren har berättat om Tunisiens historia med en främmande röst. Man hör klart att berättelsen är ur historiboken med ord och uttryck som inte passar in i hans egen aktiva kompetens. Efter berättelsen byter han synvinkel och fortsätter med att tala om sina egna åsikter och byter därmed till finska. Här sker alltså en övergång från objektiv till personlig synvinkel och samtidigt en förändring i positionen. Talaren ändrar synvinkel mitt i talpasset och uttalydarens, uttalydarens och upphovsmannens roller kombineras inom det.

I ett annat exempel syns positionsförändringen i form av upphovsman (Kalliokoski 1995). Talaren berättar att hon hade försökt sluta röka, men sen sett att cigaretterna var så billiga att hon hade köpt en limpa. Upphovsmannens röst hörs i en typ av primitiv reklam "man bör köpa när det är så billigt". Talaren byter kod från svenska till finska både då hon refererar sina egna tankar och upphovsmannen. Själva ramspråket är svenska. Detta fall kan också föras tillbaka på Gumperz sjätte funktion. Ett ytterligare fall som Kalliokoski (1995) ger handlar om en situation där talaren refererar en stumfilm och väljer att använda direkt berättarstil, som han skapar själv. Replikerna ges med direkt anföring, vilket är talarens sätt att få liv i berättelsen. Stilen ändras med positionsbyten och förändrad synvinkel: då talaren evaluerar och avslutar berättelsen har han en annan stil än då han talar med figurens mun.

Kalliokoski (1995) ger även exempel på samtal kring ett känsligt ämne där talaren berättar om ungdomar som har betett sig rasistiskt mot honom. Talaren producerar skratt och upprepningar som tyder på att ämnet är problematiskt.⁶ Hans repliker innehåller också direkta lån från ungdomarnas samtalsstil. I Kalliokoskis undersökning orsakas polyfoni och stilsförändring bl.a. av ett känsligt ämne.

Det finns även andra studier som förknippar kodväxling och polyfoni. Green-Vänttinen (1996: 118-119) har undersökt kodväxling i sitt material av tvåspråkiga barn. De har svenska som matrisspråk och kodväxlar till finska. Flickorna använder finska i sina lekar med

---

⁶ Om skrattets olika funktioner i samtal har t.ex. Jefferson (1984) och Norrby (1999) skrivit. Jefferson (1984) behandlar skratt förknippat med problematiska samtalsämnen. Talaren redogör för något känsligt och skrattar, medan mottagaren sympatiserar utan att skratta.

barbiedockor i situationer där de själva i det normala livet skulle talar finska, såsom då de var ute och handlade. Även andra stilbyten sker. Flickornas dockor är fina damer som talar högspråk med tydligt uttalade ändelser. Ibland härmar de även sverigesvensk intonation. Då de talar sinsemellan sker det på ett mera vardagligt sätt med dialektala uttryck. Flickorna härmar i sin lek "Ostoskanava", reklamkanalen, kodväxlar och talar med olika röster. En av dem som talar är reklamrösten som räknar upp olika varor och priser. En annan är barbiedamen som kommenterar det hon ser på TV:n. Den tredje rösten tillhör en inbillad hund som följer reklamkanalen och börjar skälla då den får se en reklam på hundmat. Kodväxling sker också i barnens tal t.ex. då de byter samtalspartner. Ett syskonpar talar svenska med sin mamma men finska sinsemellan. I en annan inspelning talar två barn svenska sinsemellan men ofta finska i sina lekar, bl.a. då de leker med dinosaurier. Att barnen har sett på finskspråkiga TV program kan vara en orsak till detta.

Även Kajanne (1996) har tillämpat Goffmans berättarram i sin analys. Hon diskuterar den makt som en berättelse har. Olika personer i olika ställningar har makt, t.ex. myndigheterna. Språkets makt är det däremot svårare att definiera. I samtalet hon ger som exempel får Tiina med sitt språkbyte och sin positionsförändring själv makt och verkar själv som sansad medan poliserna verkar löjliga och obalanserade och är nervösa och rasande. Det studerade materialet består av ett inspelat telefonsamtal där man talar om ett polisförhör. Tiina, som också fungerar som berättare dvs. uttydare talar i telefonen med en väninna. Tiina använder flera uttydare: vi (kollektivet Tiina och Tarja), Tiina, Tarja och telefonjuristen. Tiina ändrar ram med hjälp av konnektorer som *sit me mentiin Tarjan kans sinne* 'sen gick jag dit med Tarja'. Dessa kopplingsstycken skiljer det som händer på scenen från den situationen man just då befinner sig i. Enligt Goffman kan talaren representera tre olika roller. I Tiinas berättelse hörs stundom personen Tiina som det berättas om, Tiina som berättelsejag samt upphovsmannens röst. Upphovsmannens uppfattningar upprepas i Tiinas repliker [...] *et sul o oikeus niinku kieltäytyä ja* [...] 'att du har liksom rätt att vägra och'.

Genom att använda direkt anföring kan den talande gömma sig och låta berättelsen gå framåt av sig själv. Han kan delta i två skilda världar samtidigt: han kan uppträda som berättare och som en figur som berättelsen handlar om. På scenen kan en person spela en annans roll. Detta sker även i normala talsituationer. Själva jaget fungerar också på olika nivåer. Då talaren placerar sina egna yttranden inom en ram får han distans till det som han tidigare har sagt i en situation. Berättelsejaget blir då en person på samma nivå med de övriga som det berättas om.

Hakulinen (1990) jämför Goffmans upphovsman (principal) med Bachtins främmande ord, vilka är ord från ett register som talaren inte är van vid. I Kajannes (1996) analys syns detta hos Tiina i meningen: *mä tiedän et mul ei oo oikeut*- 'jag vet att jag inte har rätt'. Här placeras det främmande ordet *oikeus* i fel kontext och Tiina avbryter sin mening. Det är riskabelt att anlita obekanta upphovsmän; man kan råka ut för misslyckade yttranden som Tiina i detta fall. Men en främmande upphovsman kan ändå vara ett bra effektmedel om talarna lyckas använda denna roll rätt. Tiina skapar med hjälp av huvudmannen en oväntad position och får polisen att verka färdig.

När Tiina citerar polisen använder hon standardspråk till skillnad från sina egna talspråkliga repliker. Det viktigaste här är att skapa kontrast. Två gånger använder Tiina standardspråk även då hon citerar sig själv när hon vill vara spydig och skapa ironi. Då polisen citeras talar Tiina med en fräsande röst. När det gäller citat av andra graden, dvs. fall där Tiina refererar juristen som betraktar vad polisen sagt, påverkas inte hennes sätt att tala. Hennes artikulationssätt påverkas inte heller i ett fall där den refererade polisen ursprungligen talat till någon annan än henne. Tiina vill då endast skapa kontrast mellan sig själv och polisen i sammanhang då polisen talar med henne.

En grundtyp av anföringssatserna är subjekt + verbet *säja/vara* + *att*. I Kajannes (1996) material förekommer sådana stundom som tillägg vid byte av röst eller språk; t.ex. då polisen citeras används standardvarianten. Berättaren utnyttjar även uppräkningskonstruktion, som ett sätt att förstärka eller framhäva vad som hade sagts. I Kajannes finska samtalsfragment upprepar polisen sina frågor flera gånger vilket får honom att verka tjatig och ännu ondare.

Inom samtalsanalysen kan man undersöka flera olika företeelser som t.ex. deltagarkonstellationen och turtagningarna, uppbackningarna, ämnes- och språkbytena. Trots att samtalsanalysen traditionellt bedrivits inom ramen för ett språk kan den också kombineras med studiet av tvåspråkighet och fenomen som är förknippade med den. I denna avhandling skall jag tillämpa Goffmans (1981) tankar om positionsförändring, talarens olika roller och kodväxlingens funktioner i polyfonisk stil för beskrivningen av språket hos min tvåspråkiga informant.

2.2 Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna

I det föregående har jag behandlat olika teoretiska utgångspunkter som är centrala för min analys. Ovan behandlades allmänna företeelser som har med samtalsstruktur och regler att göra. Jag tillämpar några av dessa principer eftersom de är relevanta för studiet av förändringar i deltagarramen och för analysen av kodväxling i samtalet. Det rör sig om fenomen som turtagning och reparationsstruktur i samtalet. Informantens språk betraktas inom en kontext och därför måste hänsyn tas även till olika faktorer i samtalet och situationen som påverkar hans språk utifrån. Jag fäster speciell uppmärksamhet på faktorer som kan förklara kodväxlingen eller som är tecken på att kodväxling kommer att ske. Sådana markörer är framför allt pauser i informantens tal. Om en annan deltagare byter kod kan det också orsaka kodväxling hos informanten. Även olika tonlägen som informanten använder hör intimt ihop med valet av olika röster, dvs. polyfoni.

Jag närmar mig kodväxlingen ur samtalsanalysens synvinkel och försöker få fram olika funktioner hos kodväxling i konversationella sammanhang. Här utgår jag från Gumperz (1982) definition av metaforisk kodväxling. De fall som jag inte kan föra tillbaka på Gumperz (1982) funktioner har jag behandlat skilt. En annan aspekt som har betydelse för analysen är kodväxlingen som kommunikationsstrategi. Den metaforiska funktionen förklarar nämligen inte all kodväxling i materialet utan den kan i vissa fall bero på bristande kompetens i svenska hos informanten. Detta behandlas efter det att jag har behandlat de metaforiska funktionerna. I analysens sista del kommer jag att studera kodväxlingens roll i polyfonisk stil. Här utgår jag från Goffmans (1981) begrepp produktionsformat, där talaren har tre roller: uttydare, uttalare och upphovsman. Med uttydare förstår jag talaren då han talar med sina egna ord. I denna roll kan han ta andra roller och därmed tala med andras tunga. Detta innebär att han citerar någon annan eller sig själv. I analysen delar jag in denna roll i två underkategorier: i fall där informanten själv är uttydare och i fall där han använder andra som inbäddade uttydare. Talaren är enligt min mening alltid uttalare då han producerar ljud och då han upprepar någon annans ord utan att själv formulera dem på nytt. Detta kan gälla ord både från en levande källa m.a.o. ord som en annan person har sagt eller en skriftlig källa som han citerar. Upphovsmannen är den som har ansvaret för orden som yttras. Det kan gälla talarens egna eller någon annans uppfattningar om saker. Det främmande inslaget kan gälla andra personers åsikter eller allmänna regler eller uppfattningar. För talarens främmande ord hos upphovsmannen kan orsaka problem, t.ex. felsägningar hos talaren. Upphovsmannen delas

också in i fall där informanten själv uppträder i denna roll och i fall där andra är ansvariga för orden.

3 KODVÄXLING OCH GUMPERZ METAFORISKA FUNKTIONER

I detta avsnitt behandlas kodväxlingens olika funktioner i materialet inom ramen för Gumperz (1982) modell för metaforisk kodväxling. Gumperz skiljer mellan situationell och metaforisk eller konversationell kodväxling. Situationell kodväxling har att göra med hur talaren ändrar kod då han t.ex. byter mottagare eller samtalsämne medan metaforiska funktioner förknippas med talarens inställning till det han säger. Gumperz indelar metaforisk kodväxling i sex olika klasser. Enligt honom förekommer den vid referat eller citat, specificering av mottagaren, interjektioner, upprepning, intensifiering av budskapet, personifiering och förändring mellan subjektiv och objektiv synvinkel. De belägg som inte passar in i Gumperz modell behandlas som övriga fall i kapitel 4.

3.1 Referat och citat

I det följande kommer både indirekt och direkt anföring i informantens tal att behandlas. Vid indirekt anföring återger man någon annans yttrande med egna ord. Direkt anföring innebär direkta citat ur någons språk, dvs. man upprepar vad man har hört. Orden behöver inte nödvändigtvis vara exakt desamma som den citerade personen har producerat, utan man kan hitta på ett citat som låter som en annan persons ord. Jag behandlar här först kodväxlingsfall där matrispråket är svenska och efter det fall där finskan är matrispråket.

3.1.1 Situationella variabler

Matrispråket är det språk som talas mest i en situation, eller det språk som talarna anser att de talar. Matrispråket ändras inte nödvändigtvis om det sker en kodväxling till ett annat språk i samtalet. Det kan dock ersättas av ett annat språk t.ex. till följd av kodväxling. Det är ibland svårt att urskilja om svenskan i samtalen är standardtalspråk eller edamål. Därför talar jag enbart om svenska som matrispråk, men jag menar då den svenska som informanten vanligen talar, edamålsfärgad svenska. Det är svårt att säga var dialekten slutar och var standardsvenskan börjar eftersom största delen av språket som talas kan representera båda

varianterna. Jag kommer ändå att påpeka om det finns tydliga övergångar till en av varianterna, om informanten börjar tala en variant som är starkare edamåls- eller standardspråksfärgad än vanligt och räknar det också som kodväxling. Informantens tal innehåller även drag av svenska som inlärarespråk. Svenskan påverkas av finska, vilket bl.a. syns i syntaxen. Andra inlärarespråkliga drag än kodväxling behandlas inte i denna undersökning. Jag vill påpeka att jag som kodväxling anser ord, morfem eller uttal som avviker tydligt från den edamålsfärgade svenskan. Sammanfattningsvis konstaterar jag att jag försöker skilja mellan tre olika koder: standardsvenska, edamål och finska. Jag vill ta reda på om kodväxlingen har liknande funktioner inom dessa koder.

Det finns skillnader mellan deltagarnas idiolekter. Mammans (M) språk är starkt edamålsfärgat. Informanten Iikka (I) och forskaren Fia (F) har inslag av standardsvenska i sitt edamål och Fia har bevarat flera drag av edamålet i uttalet än vad Iikka har gjort. Catarina (C) och Harry (H) talar i stort sett standardsvenska med några enstaka inslag av edamål, som tjockt l, *l*, men detta sker dock heller inte genomgående. Vivian (V) och Lars (L) har flera edamålsdrag, både morfologiskt och fonologiskt sett men de talar inte en så utpräglad dialekt som Mamma, Fia och Iikka gör. Samuli och Piritta talar den standardsvenska som de har lärt sig i skolan. Grovt sagt kan jag dela in deltagarna i edamålstalare och talare av standardsvenska. Mamma, Iikka, och Fia talar edamål, Vivian och Lars talar modernt, dvs. svagt, edamål och Catarina, Harry, Samuli och Piritta talar standardsvenska med den skillnaden att Samuli och Piritta uttalar på ett finlandsvenskt sätt. Det är ändå möjligt och naturligt att personerna varierar sitt språk enligt situationen. T.ex. använder Mamma, då hon kommunicerar med Samuli och Piritta, ofta standardsvenska och undviker edamål. Också informantens svenska varierar i olika situationer då han talar med olika personer. Hans språk liknar ofta mottagarens sätt att tala. Med Catarina och Harry har han flera standardsvenska drag medan språket med Samuli och Piritta har finlandsvenska uttalsdrag.

Genishi (1981) skiljer mellan situationella variabler som fysisk omgivning, aktivitet, ämne, mottagare och talarens intentioner. Jag skiljer mellan variabler som två matrisspråk, deltagarnas språkliga kompetens och olika typer av citat som har uppstått i olika språkliga sammanhang. Jag presenterar först en lista på tänkbara kombinationer av de relevanta variablerna och sedan ger jag exempel på de fall som förekommer i materialet. De möjliga matrisspråken är svenska och finska. Det går att skilja mellan de situationer där informanten talar mera dialektalt och mera standardenligt och de situationer där han växlar från den ena

varianten till den andra. Då svenska är matrisspråket talar informanten en edamålsfärgad svenska, men det finns situationer där han även har fler standardspråksdrag.

I uppställningen nedan finns till vänster matrisspråket som talats i situationen, och i nästa kolumn originalspråket för ett citat. Här skiljer jag mellan edamålsenlig svenska (se), standardenlig svenska (st) och finska (f). De möjliga mottagarna som har olika språklig bakgrund ingår i den tredje spalten. I de två kolumnerna längst ut till höger markerar kv kodväxling som både kan och inte kan ske i situationerna.

TABELL 6 Matrisspråk, originalspråk och mottagare i citat

matriss.	orig.	mottagare	kv	kv
s	st	F, S, P, M, C, H, V, L	ja	ej
	se	F, S, P, M, C, H, V, L	ja	ej
	f	F, S, P, M, C, H, V, L	ja	ej (endast med F, S, P, M)
f	st	F, S, P, M	ja	ej
	se	F, S, P, M	ja	ej
	f	F, S, P, M	ja	ej

Då matrisspråket är svenska är det möjligt att informanten producerar citat som är standardsvenska, edamål eller finska till sitt ursprung. Han kan yttra dem enligt originalet eller kodväxla till passande kod. Kodväxlingen beror på mottagarens språkliga kompetens eller språkpreferens med olika mottagare. Med Catarina, Harry, Vivian och Lars talar informanten alltid bara svenska eftersom de inte kan finska, och därför är det naturligt att han även citerar både svenska och finska källor på svenska med dessa personer. Det är dock möjligt att han kodväxlar mellan de två varianterna då han talar med enbart svenskspråkiga personer. Om matrisspråket t.ex. är informantens normala edamålsfärgade svenska är det möjligt att han kodväxlar till standardsvenska då han citerar ett standardsvenskt yttrande. Då informanten talar med personer som behärskar både finska och svenska är det möjligt att han citerar ett svenskt original på finska eller tvärtom. Kodvalet har inte endast att göra med mottagarens språkliga kompetens utan även med hans språkliga preferens där vanan spelar en stor roll. Informanten använder svenska helst även med Mamma, eftersom han alltid talar svenska med henne, även om hon har kompetens också i finska. Då informanten talar svenska med Fia, Samuli och Piritta har han fler möjligheter. Han återger då en svensk källa ofta på originalspråket, men det finns fall där han också använder finska. Då är det fråga om

samtalspartner med vilka han normalt använder just detta språk och det kan påverka hans kodval i citat. Om matrisspråket är finska kan mottagarna endast vara Fia, Samuli, Piritta och Mamma. I dessa fall är det möjligt att han återger både svenska och finska citat på originalspråket. Det är sannolikt att informanten återger finska citat på svenska då han talar med Mamma, men osannolikt då han talar med de tre andra mottagarna.

I det följande analyserar jag ett antal citat som förekommer i materialet. Även om det finns gott om belägg för dem i korpusen förekommer inte alla av de ovannämnda möjligheterna. Först behandlas citat där både originalspråket och matrisspråket är svenska. I några fall går det att hålla isär edamålet och standardsvenskan. Det rör sig m.a.o. om de två första raderna i tabell 6. Informanten använder olika språk då han citerar människor, dvs. han använder inte nödvändigtvis samma språk som källan hade, men han kan göra det. T.ex. om en person har sagt något på finska kan informanten citera honom/henne på samma språk, finska, men han kan även använda svenska för samma citat.

3.1.2 Svenska som matrisspråk

Informanten använder nästan alltid svenska då han citerar svenska källor och talar svenska med Samuli, Fia och Piritta. I materialet talar han för övrigt inte ofta med dem om svenska människor och vad de sagt. Informanten citerar oftare sina finska vänner och berättar om dem. I följande exempel, (1) *Afferen*, har vi ett exempel på ett finskt citat från ett svenskt original.

(1) STYRKETRÄNING: Afferen

1. I: @vart ska ja köre?@ niinkun se sano, vi va...((något otydligt på
2. svenska))...å sän skulle pappa, mamma te afferen...då va han jätterasen @vart
3. ska ja KÖRE?@ så sa han å då sa
- mamma @↑varför e du så,@...mikä se on vihane että ↑aja nyt
5. tuohon nuin niin hän käy kaupassa...miten sen nyt
6. ruotsiks sanoo.

Vid detta tillfälle talar informanten med Fia, medan Samuli och Piritta talar tillsammans i bakgrunden. Piritta visar Samuli blommor hon har tillverkat av papperssnören. Alla sitter vid köksbordet i informantens hem. Informanten berättar om sin far och mor som skulle handla. De brukar tala svenska sinsemellan. Fadern var stressad och arg och ville snabbt få veta var

modern ville handla. Här citeras fadern på originalspråket: *vart ska ja köre?* Detta citat framkommer två gånger. Första gången på rad 1 sägs det med frågande intonation och med ett tonläge som avviker från informantens normala tal. I det andra fallet representeras faders röst likaså med ett avvikande tonläge, men även med en arg ton och röst som skorrar i halsen. Även i detta fall avviker informantens egen röst från det normala. Användningen av originalspråket spelar här en stor roll, eftersom informanten vill återge faderns talesätt exakt. Fia har tidigare tagit upp ämnet hur fadern talar svenska. Efter detta kodväxlar informanten till finska *niinkun se sano* 'såsom han sade'. Orsaken till detta är förändrad synvinkel, m.a.o. förändrar han sin position. Informanten kommenterar faderns yttrande på finska. Mammans replik börjar informanten citera på svenska *varför e du så* men går över till finska på rad 4. Här är orsaken ordet *arg* som han inte lyckas aktualisera och som fungerar som utlösare och orsakar att han tar citatet om igen på finska. I detta exempel hade informanten två citat som båda var svenska till sitt ursprung. Det första återger han på originalspråket svenska och det andra på finska.

Informanten ger klara tecken på att han inte kan säga på svenska det han vill: *mikä se on vihanen* 'vad är arg' och *miten sen nyt ruotsiks sanoo* 'hur man nu säger det på svenska'. I detta fall hade informanten en möjlighet att gå över till det andra språket eftersom mottagaren förstod finska. Här beror alltså kodväxlingen från svenska till finska på en lexikal lucka och inte språkpreferens. Detta kan även ses som ett initiativ till reparation. En reparationsstruktur förekommer då talaren eller mottagaren märker ett problem i kommunikationen. De bygger upp strukturen tillsammans. I detta fall får informanten ändå ingen respons till sitt initiativ.

När originalspråket är finska sker citering i stort på samma sätt som ovan när svenskan är matrisspråket. Informantens kodval är beroende av mottagarens kompetens. Informanten citerar finska yttranden på svenska i samtal med Catarina, Harry, Vivian och Lars. Detta är naturligt eftersom de inte kan finska. Även med Mamma använder informanten hellre svenska i sådana fall. Då Mamma och Iikka talar tillsammans med Fia är både finska och svenska möjliga, men svenskan används i en större utsträckning eftersom den är deras gemensamma språk. Det finns också fall där informanten i dessa sammanhang upprepar citatet på både finska och svenska. Informanten är van att tala svenska med Mamma, men finska med Fia, och detta kan tydligt ses i valet av språk i citaten. Han vill rikta sitt meddelande lika mycket till båda parterna och byter till passande kod. Då han upprepar samma innehåll på båda koder

riskerar han inte att utesluta någon ur diskussionen. Då deltagarna är Iikka, Fia, Samuli och Piritta förekommer citat både på svenska och finska, men finska citat av finska originaluttryck dominerar.

I exemplet (2) *Brev* nedan berättar informanten för Fia, Samuli och Piritta om sin farbror Niilo som hade blivit frälst. Dialogen hör till samtalet *Födelsedag* där deltagarna håller på att göra sig i ordning för en 50-årskalas och talar om folk som de skall träffa där.

(2) FÖDELSEDAG: Brev

1. S: hur länge har han varit religiös...Iikka? Nii-
2. I: en fämton år.
3. S: hur började de?
4. I: han va i Tampere, Tampere å, Tammerfors å... å studera då ja minns ne ja va
→ en liten pojke då hade han skrivit en bre-bri-brev te farmor å farfar så att nu
→ ha ja (.) nyt minä olen löytäny Jeesuksen.

Här börjar informanten citatet med det svenska *nu ha ja* men går över till finska. Det är svårt att säga om detta beror på en lexikal lucka i hans ordförråd eller något annat, t.ex. att han vill återge originalrepliken som den var. Den korta pausen ger intrycket att det inte var frågan om språksvårigheter. I detta avsnitt använder informanten flera standarddrag än vanligt. Orsaken är tydligen mottagaren Samuli som talar standardsvenska och vill veta hur en släkting till Iikka blivit frälst. Det gäller alltså situationell kodväxling. Samuli har ställt frågan: *hur började de?* Iikka riktar sitt svar i stort sett till Samuli eftersom det är han som ställt frågan. Med i situationen är även Fia och Piritta. Informanten berättar om hur det hade gått till då Niilo hade blivit frälst. Han börjar citatet på svenska men går över till finska. Övergången kan också bero på språkpreferens. Med Samuli brukar informanten använda finska och det kan kännas naturligare då han citerar en finstalande person. Valet av den ursprungliga koden kan också bero på att informanten exakt vill återge originalet. Här kodväxlas alltså från matrisspråket till citatets originalspråk finska.

I följande exempel, (3) *Sista veckoslut*, återger informanten ett finskt original på svenska. Han fortsätter med matrisspråket svenskan. I detta exempel berättar informanten om en vän han hade i lumpen och som drack öl mycket snabbt. Vänner hade gömt några flaskor öl i sin väska sista veckoslutet pojkarna var i lumpen.

(3) ÖL: Sista veckoslut

1. I: han [sa att] de va sista vii- se oli viimenen de va sista
2. S: [var?]
3. I: viikonloppu vi [geck inni] armen,
4. P: [veckoslut,]
5. I: elikkä ne [kato saatto] tarkistaa,
6. P: [sista veckoslut]
7. S: ja
8. I: sista veckoslut vi skulle gå på bort från öö, öö ke-ke- mikä on kesk-
wednesday?
- 9.
10. S: men vad sägade.. militär,
11. F: på onsdag.
- I: på onsdag skulle teck bort, män di tittle inte, han sa att höppas de inte tittle inni
→ väska.
14. S: militärpolisen?
- I: de tittle inte i väska män han tog å sa att om di titter i väska [...]

Informanten kodväxlar i början av dialogen då han inte hittar orden *veckoslut* och *onsdag*. I dessa fall är det fråga om tillfälliga lexikala luckor. Piritta föreslår att det finns behov till reparation i informantens tal och försöker fylla i den lexikala luckan på raderna 4 och 6. Informanten tar hänsyn till detta först efter andra försöket. Kodväxling sker även på rad 5 då informanten ändrar på synvinkeln och förklarar vad militärpolisen kunde ha gjort: *elikkä ne saatto tarkistaa* 'de kunde kontrollera'.

På raderna 12 och 14 citerar han sin vän *höppas de inte tittle inni väska* och *om di titter i väska*. Vännen har ursprungligen talat finska men här återges citaten på svenska vilket betyder att kodväxling inte sker eftersom matrisspråket är svenska. Tidigare i samma samtal har informanten återgett citat av samma person på finska. Orsaken till detta kan vara att det som informanten vill återge på originalspråket är speciellt viktigt och eller svårt att översätta. I fallet ovan var det tydligen inte frågan om ett yttrande som skulle behövas återge på originalspråket.

I exempel (4) *Vårta* återger informanten ett par svenska repliker på finska och ett finskt original på finska. Närvarande är Samuli, Piritta och Fia.

(4) BASTUKVÄLL: Vårta

1. I: å di prate..ss- eh finska hos Viljo ja vet ne vi och pappa åkk- åkkte te Viljo då,
2. då va Vi-Viljo va ganska rasen te sine tös å sa @ ELÄ YRITÄ, SINÄ OTIT
3. NE RA- NIITÄ RAHOJA SIIHEN MAIOLLE, MIHIN OOT MUUT
4. RAHAT LAITTANU?@ ((skrattar))
5. F: jasso. män prate di inte svänska [då?] ha ha ju e finsk fru.. eller?
6. I: [nääj]
7. I: jo, ho prate finska också å ho sa en tös som ho hade vart vart der, Hilja.
8. ho satt en gång å titte på teven å ho fråge va gör du? @↑joo mä ammun
9. syyliä@ sa ho.

Här talar Iikka och Fia om finska släktingar som flyttade till Sverige i slutet av sextioalet.

Enligt informanten talas det finska i Viljos familj. Han citerar Viljo på raderna 2-4 och kodväxlar till finska: *ELÄ YRITÄ, SINÄ OTIT NE RA- NIITÄ RAHOJA SIIHEN MAIOLLE, MIHIN OOT MUUT RAHAT LAITTANU?* 'försök inte, du tog pengarna till mjölken, vad har du gjort med resten av pengarna? Däremot använder han svenska då han citerar Viljos hustru: *va gör du?* (r. 8) Hustrun har ursprungligen också använt finska vilket informanten själv konstaterar på rad 7. Orsaken till detta kan vara att en sådan enkel fråga inte behövde återges på originalspråket. Om citatet innehåller element som han vill återge på originalspråket, t.ex. speciella uttryck som är svåra att översätta, bevaras citatets originala form. Det kan vara fallet på rad 8 där Hilja citeras: *joo mä ammun syyliä* 'ja jag skjuter vårtor'. Här kodväxlar informanten igen till finska eftersom han vill använda samma färgrika uttryck.

Informanten återger direkt anförande på originalspråket, finska. Då det gäller indirekt anförande avviker informanten från orinalspråket. I detta fall hade informanten möjlighet att göra detta eftersom mottagaren är kompetent i båda språken.

Då mottagaren endast behärskar det ena språket har informanten inte samma möjligheter. I det följande ger jag några exempel på citat som informanten tar upp i samtal med de enspråkigt svenska personerna (Vivian, Lars, Catarina och Harry) och med Mamma som han är van att tala svenska med. Exemplet (5) *Axla* hör till telefonsamtalet *Inflammation* där informanten talar med Vivian.

(5) INFLAMMATION: Axla

1. I: ja ja har ont i axla.
2. V: nä män va säge du.
3. I: ja ha..de va...ja förre, förre onsdan va de som ja...ja ha två vecker hadde ja
4. redan ont i i armen män ja trodde att de går över å.. å sänn geck de inte över
5. då geck ja te doktorn då sa han att de du ja skulle... gå direkt dit om ja hadde,
6. ne ja hadde först ne ja kände att ja hadde ont då skulle ja gå direkt dit.

Iikka berättar för Vivian att han är sjukskriven eftersom han hade ansträngt sig i axeln. Informanten berättar om vad doktorn, som i situationen hade talat finska, hade sagt och gör det på svenska vilket är naturligt eftersom Vivian inte kan finska. Här använder han inte direkt anföring då han citerar doktorn: *ja skulle... gå direkt dit om ja hadde, ne ja hadde först ne ja kände att ja hadde ont* [...] I dialogen finns ett standarddrag, prepositionen *över* (jfr *övver*) som informanten vanligen inte använder. Detta kan orsakas av situationell kodväxling, dvs. Vivian som inte talar så stark dialekt. Ett liknande exempel på citat har vi nedan, i (6) *Bromsar*, där Iikka talar med Lars och Fia per telefon om bl.a. kondition och att åka rullskridskor.

(6) RULLSKRIDSKOR: Bromsar

1. F: e de inte svårt å bromsa?
2. I: nää de e jättelätt å bromsa män..ne en...ne en kan göre de män Piritta kan inte
3. bromsa alls att,
4. L: ((skrattar))
5. I: ((skrattar)) ne en (.) de komme en backe då e de (.) bare å gå framöt.
((skrattar))
6. F: ((skrattar))
7. L: de e bare å åke i dike då?
8. I: ((skrattar)) jah, en gång åkkte ho i dike ne ho inte kunne
bromsa. i if- inni, rakkt inni skogen geck ho.
9. L: nääj.
((skratt))
10. L: hur geck derå?
11. F: ((skrattar i bakgrunden under I:s följande replik))
12. I: nääj de (.) va ingenting som, som, ho krocke me män allafall stöppe ho.
((skrattar))
13. L: ja de e farligt
14. F: ja, tänk om ho skulle ha träffe nöt trä?
15. I: ja
16. I: [ja]
17. L: [ja] uschamäjen.
18. F: ja
19. L: ja,
20. F: de ka- de kan väl se rolit ut män de e falit.

21. L: [ja]
 22. I: [ja], ja ja skratte ju så mö(h)cket (h) att inte, ((skrattar))
 23. L: du skratta åt henne?
 24. I: ja (h) aa ((skrattar))
 25. L: då ble ho väl arg på dä va?
 → I: nå ja, ho sa att de e ingen- ingenting å skratte te att,
 ((skratt))

Informanten berättar att Piritta inte kan bromsa med sina rullskridskor och att hon hade kört in i skogen då hon inte kunde stoppa farten. Lars och Fia föreställer sig farliga saker som kunde ha hänt henne. Då informanten berättar att han hade skrattat åt henne frågar Lars på rad 25 om hon hade varit arg på Iikka och han citerar Piritta på svenska, som i situationen har talat finska, eftersom Lars inte har kompetens i finska. I några andra fall upprepar informanten citaten på båda språken för att inte utesluta andra personer från dialogen. Detta sker ofta i situationer där det finns personer med svagare språklig kompetens i det andra språket. Detta gäller t.ex. Mamma i situationer med Iikka, Piritta, Fia och Samuli eller Samuli och Piritta i situationer med Catarina och Harry. Det finns även andra orsaker till upprepningarna. Informanten vill exempelvis inte avvika från matrisspråket och återger citatet först på det och sedan på originalspråket för att ge det exakt rätta intrycket. I detta fall är inte citatet *ingenting å skratte te att* så viktigt utan höjdpunkten i berättelsen kommer redan tidigare på raderna 8 och 9. Här återges citatet igen med indirekt anföring och därmed avviker informanten från originalspråket som i detta fall var finska.

I följande exempel, (7) *Kejsarsnitt*, Iikka med Catarina och Harry samt med Piritta, Fia och Samuli. Informanten riktar början av berättelsen till Catarina och försäkras sig om att hon känner till personerna i fråga. Först ger han bakgrundsinformation om vad som skedde då vännerna skulle få barn.

(7) I TRÄDGÅRDEN: Kejsarsnitt

1. I: å Pete å Lin-Linda du minns Pete som han e ju ensam
 2. bor han män då ne han
 3. bodde me Linda å di skulle få Markus då (.)
 4. °lonkkavika on Lindalla°.
 5. F: ho har alltså problem med höft[bene.]
 6. I: [ja] då kunne ho inte föde, föde barne som de ska göra,
 7. då feck di öppne magen då
 8. hadde di en, en verho? en, en s-...
 9. F: en skärm elle,
 10. I: en skärm her att ho inte såg då sa ho att @↑oj va@mår

11. ille då tog di kniven å [skåde]
 12. P: [se] sano että...[han sä] je että ta borta den...
 13. I: [ja di]... ja
 14. P: että se pitää ottaa pois että kun on kipeä, että
 15. ↑ottakaa nyt pois [ja sit se...]
 16. I: [nii ja di sa att] ta bort fort denna ongen att ja
 17. ha att ja inte mår så ille,
 18. C: ääj, ((Harry skrattar))
 19. I: då öppne di magen..me kniven då
 20. I: sa ho att @oj nu känns de gött.@ ((skratt)) Å PETE, Pete titte,
 21. F: han va, [han va der å va (-)]
 22. I: [Pete titte] @aj jasso,@ han titte ne di klöppte ((skratt i bakgrunden))
 23. C: ääj.
 24. I: då ja. ja kanske en e bedövd då vet en inte va di gör. oj nu, nu känns de gött.
 ((skratt och inandning av C))

Informanten kodväxlar på rad 4 då han inte hittar ett passande uttryck och riktar repliken till Fia och ber om hjälp. Efter detta fortsätter han berättelsen. Även Piritta vill delta i berättandet då höjdpunkten närmar sig. Iikka tillåter henne det men deltar då han märker att Piritta inte helt kan berätta på svenska vad som hände. Han använder direkt anföring för att få liv i berättelsen: *ta bort fort denna ongen att ja ha att ja inte mår så ille.* (r. 16-17) Detta liknar repliken som Piritta gav på finska: *ottakaa nyt pois* 'ta nu bort den'. Informanten citerar på liknande sätt även på rad: *oj nu känns de gött* (r. 20) och *aj jasso* (r. 22) I dessa fall har originalspråket varit finska, men informanten kodväxlar inte till finska eftersom två av deltagarna inte är kompetenta i finska. I följande exempel, (8) *Visdomstand*, har vi ett liknande fall i samma samtal. Harry och Iikka berättar om visdomständ.

(8) I TRÄDGÅRDEN: Visdomstand

1. H: ja drogi ut min visdomstand nu, ha ja gjort de på en gång.
 2. I: de gjorde ja också.
 3. H: hadu de ja.
 4. I: de va hål der då sa han att (.) ja vi kan ta bort då sa ja att @↑n(h)ääj d (h) e
 5. vill int(h)e↑@ att,
 ((skratt))
 6. H: nä precis
 7. I: ho, ho sa ja mene denna, ho som skrape bort att ho sa att ja har jätte bra di att
 8. ja sa
 9. att ja män ho sa att di va jätte bra satt ner der män då sa han att ja män de e så
 10. stå- stor hål att de e bättre att vi tar bort.

Informanten citerar tandsköterskan (*denna, ho som skrape bort* (tandstenen) r. 7), sig själv och tandläkaren på svenska. Tandsköterskan: *ja har jätte bra di* (visdomständer) (r. 7), *likka: nääj de vill inte* (r. 4) och *ja män ho sa att di va jätte bra* (r. 7) och tandläkaren: *vi kan ta bort* (r. 4) och *ja män de e så stå- stor håll att de e bättre att vi tar bort* (r. 8-9) har ursprungligen talat finska men yttrandena återges på svenska av samma orsak som ovan. Anföringsmarkören som används mycket frekvent i detta och även andra exempel är *sa*, t.ex. *ho sa* (r. 6), *sa han* (r. 7). Anföringsmarkörer är viktiga här eftersom talaren inte använder andra markörer, som förändringar i röstläget, för talet hos olika figurer i berättelsen. Både tandläkarens och tandsköterskans röster återges med likadan röst som berättaren använder i de övriga yttranden. Då berättelsejaget har ordet på rad 4 används både anföringsmarkörer och paralingvistiska drag.

Då informanten talar med Mamma gör han oftast på samma sätt som med Vivian, Lars Catarina och Harry. Med Mamma är *likka* van att tala svenska och därför brukar han också citera på svenska även då det är fråga om ett finskt original. Det finns dock fall där han citerar dem på finska, men det förekommer inte ofta. Informanten kan också återge citatet på båda språken då han talar med Mamma. I den följande sekvensen, (9) *Kyrkan*, har vi exempel på alla dessa typer.

(9) PÅSKAFTON: Kyrkan

1. M: då sa ja de te Arho i körka tyst, @°der setter Samulis mamma å pappa
2. ↑kom sågår vi å hälsar på döm° @ sa ja.
3. F: ja
4. M: då sa ja de att, [ee-]
5. I: [du] frå-, du fråge att.. onko Samulin(.) äiti. sa [ja]
6. M: [va?]
7. I: ja va ju der breve däj då.. då sa du att, ee- uttå Ar- Armi fråge du
8. onko Samulin äiti.

I exemplet ovan, (9) *Kyrkan*, berättar Mamma att hon hade träffat Samulis föräldrar i kyrkan för första gången. Mamma citerar sig själv på svenska, språket som hon även i den ursprungliga situationen har talat (r. 1-2). Informanten citerar Mamma på raderna 5 och 8 och talar finska *onko Samulin äiti*. Här använder han samma språk, som originalet hade. Orsaken till detta kan vara att informanten ville återge citatet som det ursprungligen varit. Här är det fråga om två personer som möts för första gången och det första yttrandet är såpass

viktigt att det måste återges på rätt sätt. Informanten ville påminna Mamma om vad hon exakt hade sagt på finska och kodväxlar därför.

I exempel (10) *Brännvinn* talas det om ett bröllop som Iikka, Fia, Samuli, Piritta, Catarina, Harry, Vivian, Lars och Mamma varit med på och om religiösa släktingar som gick när man började servera alkohol. Här upprepar informanten samma replik på både finska och svenska då han talar med Mamma och Fia i samtalet *På tåget*. Efter det finska inslaget fortsätter han på svenska:

(10) PÅ TÅGET: Brännvinn

1. I: Pete sa att de va därför att [brännvinne] börje på å rinne å så då går di bort.
2. M: [de sa]
3. I: syntiä [kun viina rupes virtaamaan.]
4. M: [trodde att...e de syndit de då.]

I exemplet ovan återger informanten Petes replik på båda språken. Att den finska originalrepliken återges både på svenska och på finska kan även här bero på att informanten vill rikta sina ord lika mycket till båda samtalsparterna, dvs. det rör sig om specificering av samtalspartnern. Han brukar ju tala svenska med Mamma och finska med Fia. En annan orsak kan vara att han ville återge repliken som den ursprungligen var. Här är även detta möjligt eftersom båda mottagarna har kompetens även i finska. Det finns även citat i materialet där informanten återger ett finskt original enbart på svenska. I följande fall har vi exempel på detta:

(11) PÅ TÅGET: Lotto

1. I: på lörda också ne vi, ne vi satt der å sänn kom lotto å tog han, tog han
2. nummer å då ble han gla ne han feck (-) @me detta papper får ja ↑m^ö
3. pengar.@ sa han.
4. M: vicket papp[er?]
5. I: [han] sa, denna lotto (.) papper som han hadde han sa att han har
6. jämt samma ra på nummer då sa me denna papper får ja m^ö pengar.

I exemplet (11) *Lotto* citerar informanten en bekant, Eero, som ursprungligen har talat finska: *me detta papper får ja mö pengar*. Forskaren är också med i denna situation men i detta fall

vill informanten inte ge citatet på finska. Denna typ förekommer ofta då informanten enbart talar med Mamma. Citatet är också mer riktat åt Mamma än Fia.

I det följande skall jag behandla sådana fall där det finns kodväxling mellan de två svenska varianterna standardsvenska och edamål. Matrispråket är i dessa fall svenska och i vissa situationer är det mera edamåls- eller standardfärgat. I följande exempel talar informanten på svenska med forskaren och citerar sin mamma (M). Exemplet (12) *Bare e kake* talas det bl.a. om TV-program, familj och husdjur samt gamla vänner.

(12) TV-KVÄLL: Bare e kake

1. I: ja har en kasett som ja spele in ee- ne ja va...yläasteella. ja ha
2. kase-spele in på tv:n.
3. F: på högstadie.
4. I: ja. då... mamma hölle på å å bake.@↑ nu kan inte du sette der?↑@mamma
5. säger
6. ((skratt)) och du @↑Honsu.↑@ ((hundens namn med gäll röst)) d(h)u b(h)are
7. säger @↑Honsu.↑@ ((gäll röst)) ((djup inandning))
8. F: @>↑ja ja män ta bare e kake.↑<@ ((nasal snabb röst))
9. I: JA, ((skratt)) du..du prate om Honsu hele tia å..@↑nu kan inte du sette der?↑
10. som ho, jämt ne ho bake va ho rasen och feck inte smake alle nönting sånnt
11. å.. du ve- minns.
12. F: ((skrattar))
13. I: å(h) @ja, ja Honsu.@ å(h) du ff- b(h)are e kake, alle nönting sånnt, säger ho.

I sekvensen ovan berättar informanten om att han hade spelat in musik från tv:n på band då han gick på högstadiet. På bandet hörs även hans mamma som skulle börja baka. Kassetten börjar med mammas yttrande: *nu kan inte du sette der*. Fia kommer ihåg på rad 8 vad mamma brukade säga till barnen då hon höll på att baka: *ja ja män ta bare e kake*, vilket informanten upprepar till slut. På raderna 9-10 berättar informanten om att Fia hade talat om hunden på bandet och att mamma hade varit arg. I dessa citat använder informanten samma språk som källan, dvs. mamma hade. Hans språk är starkare edamålsfärgat än normalt. I det första citatet *nu kan inte du sette der* använder informanten den starkt aspirerade klusilen *k*, t.ex. i *kan*, vilket han inte gör i vanliga fall. Detta är dock inte ett dialektalt drag. Verbet *sette* 'sitta' har *e* som infinitivändelse och stavvokalen är *e* som i edamålet. Detta avviker ändå inte från informantens dagliga språkbruk. Edamålsenlig verbböjning och vokalförändringar förekommer även normalt i hans tal. Det gamla tregenussystemet som finns kvar i edamålen förekommer normalt inte i hans språkbruk men i citatet *bare e kake* (r. 13) är det bevarat.

Formen *e kake* är en gammal obestämd femininumform. Här använder informanten alltså samma språk som källan har. Att det var Fia som först producerade detta yttrande kan ha påverkat informantens språk, men det finns även andra bevis på att han vill återge citatet på det exakta originalspråket. Här orsakar således citatet kodväxling från edamålsfärgat språk till utpräglat edamål.

Även i följande exempel citerar Iikka sin mamma. Sekvensen (13) *Kompis* är tagen ur samtal *Efterrätt* och här berättar informanten för Catarina om ett telefonsamtal han hade med sin mamma som var på kusinträff i Värmland. Iikka, Fia, Samuli och Piritta besöker här Catarina och Harry i Stockholm. I denna situation såsom i den förra är matrisspråket svenska och originalspråket edamål.

(13) EFTERRÄTT: Kompis

1. C: å de går bra?
2. I: ja de..ho ha..ho sa att de va roligt på vägen dit att ho feck..kompis, två kompis
3. å ho sa, å ↑de @va så rolit å prate svänkska på länge@ å sänn sa ho att ↑@de
4. va så snälle människor @ att alle som ho, som ho prate me di di va så snälle
6. att...att ho feck kompis på vägen.
5. C: ja

Catarina frågar hur det går med Iikkas mamma och han berättar om mammas resa till Värmland. Här tillämpar informanten först indirekt anföring då han återger vad mamma hade sagt: *ho sa att de va roligt på vägen*. I andra satsen låter det som ett direkt citat *å de va så rolit å prate svänkska på länge*. Här använder han ett annorlunda tonläge än sitt normala. Rösten är högre och han har tryck på flera ord (se understrykningen). Samma gäller följande citat: *de va så snälle människor [...]* Då informanten upprepar samma yttrande använder han en mer neutral röst. I detta exempel använder informanten i stort sett samma språk som originalet och ingen kodväxling sker. Informanten har inget behov av kodväxling eftersom källan har i stort sett samma språk som han själv och mottagaren förstår det. En möjlighet hade varit att han hade kodväxlat till en mer starkare dialekt som mamman talar, men detta sker inte här.

I följande fall har vi ett exempel på kodväxling mellan de svenska varinterna. Iikka berättar här om två svenska gäster som besökte hans arbetsplats. Sekvensen (14) *Svordomar* är ur

samtalet *Semesterminnen* och informanten talar här med forskaren medan Samuli och Piritta talar tillsammans.

(14) SEMESTERMINNEN: Svordomar

1. I: svor ganska @#å fan# ((-))@ å sänn hade han en
2. en tulk som sa @°män svär inte så#°@ hette han @Magnus@ elle @Pekka@
3. eller@°#svär inte
4. så mö Pekka#°@, di va från (.) Falun å
5. elle Sundsvall, så elle Kiruna, Kiru [na.]
6. F: [ja]
7. I: @°#ja män svär inte så mycke#°@, @#män hur prater du så bra svenska#@
8. han fråge å
9. han
10. svor jätte mycke@# saatana#@ å så å alle@#satan å helvete? också#@
11. och @#fan#@ sa
12. han som å @#fan mycke# virheitä@(.) å så

I sekvensen ovan berättar informanten om hur den ena gästen hade svurit mycket och undrat hur likka kunde tala så bra svenska, medan den andra gästen, tolken, hade påpekat att hans kompis svor för mycket. I dessa citat använder likka betydligt mer standardformer än han vanligen gör då han talar med Fia. Citaten är inte helt standardsvenska men avviker tydligt från informantens språk. Tolkens yttranden: *°män svär inte så°*, *°svär inte så mö Pekka°* och *°ja män svär inte så mycke°* innehåller standarddrag. Verb *svära* uttalas i dessa exempel såsom i standardsvenska. I edamålen uttalas vokalen ä i detta ord med [e]. Informanten uttalar också namnet *Pekka* med starkt aspirerat p. Även orden *mycke* och *svenska* hör till standarddragen. Den andra varianten *mö* förekommer dock också på rad 4. Vanligen använder informanten ord *mycke* dock frekvent i sitt edamålsfärgade språk, även om *mö* dominerar. Citaten från den andra gästen innehåller likaså drag av standardsvenska i uttalet med en tydlig svensk intonation: *satan å helvete också*. I edamålen uttalas den första vokalen med *ä* i *helvete*. Det finns ett citat där det inte sker någon tydlig förändring till standardkoden jämfört med det övriga språket i situationen: *män hur prater du så bra svenska* (r. 7) Här framkommer det ändå tydligt tonläget att det inte är informantens egna ord det är fråga om. På rad 2 fungerar det standardsvenska citatet som utlösare (trigger) och likka fortsätter med samma kod: *hette han Magnus elle Pekka eller*. Detta hörs tydligast i namnet Magnus, vilket han inte uttalar med edamålets bakre *a* såsom normalt. Även namnet Pekka uttalas med starkt aspirerade konsonanter, vilket avviker från det normala. I detta exempel kodväxlade informanten således från edamålsfärgat språk till standardspråk i citatet.

I följande exempel har vi ett fall där informanten talar svenska med Samuli och även Fia och Piritta är närvarande. Sekvensen (15) *Snörrer* hör till samtalet *Tv-kväll*. Här bjuder Iikka Samuli på bål. Språket har fler drag av standardsvenska än vanligt. Det sker kodväxling från standardfärgat till edamålsfärgat språk.

(15) TV-KVÄLL: Snörrer

1. I: vill du ha mer?
2. S: ja, tack.
3. I: än Piritta?
4. F: Piritta har första glase.
5. P: ja
6. F: [å åo]
- I: [det] känns lite i huvudet. snörrer som mamma säger.
8. F: ja

Orsaken till standardfärgad svenska är mottagaren Samuli. I några fall härmar informanten Samulis finlandsvenska uttal. Byte av matriskoden orsakas alltså av situationell kodväxling. På första raden uttalar informanten på finlandsvenskt sätt verbet *ha* med öppet *a* i *vill du ha mer?* I detta exempel hittades inte fler finlandssvenska drag i uttalet. På rad 7 är adjektivet *lite* (jfr *litte*) och substantiv *huvudet* (jfr *hövve*) standardsvenska. Även Fia har standardsvenska drag i sitt språk, hon använder *första* i st.f. *förste*. Då informanten citerar sin mamma kodväxlar han till edamålsfärgat språk på rad 7. I detta fall rör det sig bara om ett ord: *snörrer* 'snurrar'. Han åteger explicit att det är Mamma som talar på detta sätt. Efter detta fortsätter han på edamål eftersom han i fortsättningen talar med Fia medan Samuli och Piritta fortsätter att spela tillsammans.

Följande exempel, (16) *Finska timmen*, visar likaså kodväxling mellan de två varianterna i citat. I samtalssituationen deltar Samuli, Piritta och Fia. Fia och Iikka talar om barndomsminnen i Sverige.

(16) BASTUKVÄLL: Finska timmen

1. F: å då va vi på finska timmen också muistatko? muistatko,
2. I: joo
3. F: [komme du ihåg de?]
- I: @[DE VAA en] gång.@ Marko Hirvi.

Fia frågar Iikka om han kommer ihåg finska timmen i skolan. Informanten associerar detta direkt till en finsk pojke på samma timme som skulle (högt) läsa upp en saga. Han uttalar såsom pojken hade gjort på ett finlandsvenskt sätt och producerar ett öppet långt a: *DE VAA en gång*. Efter detta ger han namnet på pojken som hade sagt det. I detta fall går informanten tillfälligt över från edamål till standardfinlandsvenska i citatet. Även om Samuli och Piritta finns med i talsituationen är hans svenska inte standardfärgad vilket säkert beror på att han oftast riktar sina yttranden till Fia i detta samtal.

3.1.3 Finska som matrisspråk

I det följande behandlas citat i samtal där matrisspråket är finska. Beläggen är relativt få eftersom samtal av denna typ är sällsynta i materialet. Deltagarna är Iikka, Fia, Samuli, Piritta och Mamma. Liksom ovan behandlar jag först citat som har svensk källa, dvs. som ursprungligen har producerats på svenska, och efter det citat som är finska till sitt ursprung. De finska dialogerna finns översatta i bilagorna.

I följande belägg är finskan matrisspråket, medan originalspråket i citaten är svenska. Informanten talar med Fia och citerar både sig själv och Lars. Sekvensen (17) *Sommarstället* är ur samtalet *Nyponsoppaa*. Deltagarna talar här om språk och dialekt.

(17) NYPONSOPPAA: Sommarstället

1. I: sillonku olttiin siellä mökillä niihä?
2. F: mm
- I: ja mä sanoin, että ja örker inte niin Lars sano, että @↑de låter
- så gött ne du säger ja örker inte.@ kato että oikeen niinkun
5. tuli
6. F: nii
7. I: kunnolla vermlannin murretta, niinkun savvoo
8. viäntää.

I exemplet ovan berättar informanten om ett tillfälle då han var på Lars och Vivians sommarställe och åt middag. Då han inte orkade mera hade han sagt: *ja örker inte*. Här använder Iikka enligt originalet edamål då han citerar sig själv och likaså när han citerar Lars: *de låter så gött ne du säger ja örker inte*. Drag av edamålet är här bruket av ö i stället för o

och mörkt bakre *a* i *ja*. Här återges alltså citaten på svenska på sitt originalspråk i den finska kontexten. Dessa inslag avviker inte från informantens vanliga edamålsfärgade språk.

Även i följande exempel, (18) *Brytning*, sker kodväxling från finska till svenska i citatet. Informanten talar med Fia och berättar om ett tillfälle då han hade talat svenska med sin mamma.

(18) NYPONSOPPAA: Brytning

1.	I:	äitin kanssa puhun sitten sitä semmosta kun se
2.		m-muistuttaa mua, en mä tai ei se muistuta..oon
→		mä vissiin äitillekin sanonu että ja börjer på å bryta mer
→		svänska ne ja prater.

Här talas det om språk och hurdan svenska informanten anser sig själv använda med olika personer. Han citerar sig själv och använder typiska edamålsdrag i sitt språk, vilket han säkert också hade gjort i den verkliga situationen. Edamålsdrag finns i vokalkvaliteten: *ä* i st.f. *e* i *svänska*. Informanten använder i sin svenska normalt infinitivändelsen *-e*. En avvikande infinitivändelse finns dock med i citatet: *bryta* i st. f. *bryte*. När det gäller ett enskilt belägg är orsaken till sådan kodväxling svår att hitta. På ett mer allmänt plan kan man dock vänta sig att det är svårt att hålla isär två koder 100-procentigt. Det är naturligt att de påverkas av varandra. Här kan det dock också vara möjligt att valet av standardkoden beror på andra funktioner, så som förändrad synvinkel. Synvinkeln förändras alltså då informanten går över till att citera sig själv. Detta sker dels på edamål och dels på standardsvenska. En möjlig situationell faktor kan vara att informanten använder fler standardformer i sitt tal då det gäller svårare samtalsämnen. Här beskriver han sitt eget språkbruk vilket kan orsaka en högre grad av medvetenhet eller starkare kontroll över språket. Likadana standardformer förekommer i de två första inspelningarna där informanten använder fler prestigeformer, dvs. standardsvenska. Inspelningssituationerna var ännu främmande och informanten talade inte så fritt som i senare inspelningar.

När matrispråket är finska och finstalande personer citeras är det sannolikt att man använder finska även i citaten då man talar med personer som kan finska. I följande talsituation, (19) *Så här gick det*, deltar Iikka, Fia, Samuli, Piritta och Mamma. Informanten berättar om en

barndomsvän som körde i diket med moped. Informanten riktar sin berättelse till Fia och Samuli. Mamma och Piritta befinner sig i närheten och lyssnar emellanåt, men håller på med andra saker samtidigt.

(19) I HYTTE: Så här gick det

1. I: muistaako Fia ku Jus- Jussilta meni käsi poikki? ku
2. mopo hyppäsi?
3. F: muistan.
4. I: joo ja sitte ((skrattar))meni ihan miten sattuu ja sitte
5. suorraan ojjaan ja seuraavan kerran kun nähtiin nii
6. Jussi oli rappusilla(h), huuli v(h)äpätti ja k(h)äsi
7. paketissa.((skrattar)) ett(h)ä ↑n(h)äin siinä nii sano
- että↑n(h)äin siinä k(h)ävi.↑((skrattar))

Jussi citeras på samma språk som han ursprungligen talat: *että näin siinä että näin siinä kävi* [...] En annan möjlighet, valet av svenska, skulle inte gå här eftersom mottagarna kan finska och originalcitatet är på samma språk. Det finns ingen orsak till kodväxling. Det är möjligt att kodväxling hade skett om Mamma hade deltagit i talsituationen mera aktivt. Det hade varit möjligt att informanten hade upprepat citatet även på svenska och möjligen också översatt en del av kontexten till svenska om Mamma skulle ha varit ratificerad mottagare. Då Mamma deltar byts matrisspråket ofta från finska till svenska.

3.1.4 Sammanfattning

Ovan har jag behandlat kodväxling i citat som representerar den första av Gumperz (1982) metaforiska funktioner. Citat förekom i olika typer av samtal med svenska eller finska som matrisspråk. De härstammade från svenska, edamåls eller standardsvenska, eller finska. Mottagarna i situationerna var enspråkigt svenska eller behärskade både svenska och finska i varierande grad. I vissa samtal förekom det fler citat än i andra. I samtalen med Vivian och Lars citerade informanten bara något, vilket säkert beror på att telefonsamtalen var mycket korta och att deltagarna där endast uppdaterade varandra om vad som hade hänt på senaste tiden. I korta telefonsamtal finns inte rum för långa berättelser och citat. Då informanten deltar i längre samtal med vänner han har upplevt olika saker med förekommer det fler citat.

Då matrisspråket var svenska var citaten för det mesta på svenska. Detta gäller oavsett vem eller vilka mottagarna var eller vilket citatets originalspråk var. Informanten kodväxlade dock

ganska ofta till finska då han talade svenska med finska personer och citerade finska original. Då informanten talade finska med finskspråkiga personer citerade han aldrig ursprungligen finska uttryck på svenska. Detta skedde endast då Mamma var med och han ville rikta sina ord till henne. Informanten citerade sällan finska originaluttryck på finska när matrisspråket var svenska då han talade med Mamma. Detta skedde i några situationer där även Fia var med.

Mellan de två språken förekom mera kodväxling än mellan de två svenska varianterna. Det finns skillnader mellan dessa två typer. Kodväxling som orsakas av en lexikal lucka kan endast förekomma mellan de två språken. Samma gäller också språkpreferens. Det finns dock också en funktion som är gemensam för växlingen mellan två språk och växlingen mellan två varianter av samma språk. Båda förekommer då informanten ville återge originareplikens såsom den ursprungligen har varit.

I detta material hittades inte alla typer som räknades upp i början. Kodväxling mellan de två varianterna förekom endast i svenska samtal med Fia, inte med andra mottagare. I de finska samtalen hittades inte denna typ av kodväxling. De finska originaluttrycken återgavs alltid på svenska då mottagarna var enspråkiga svensktalande. Med andra mottagare kunde informanten kodväxla i dessa fall eller återge citaten som de ursprungligen hade varit. I de finska samtalen kunde informanten i princip ha återgett de finska uttrycken på originalspråket då han talade med Mamma, men undvek det eftersom han inte är van vid att tala svenska med henne. Detta skedde främst i situationer där Fia var närvarande. I val av språk är det inte endast fråga om mottagarens språkliga kompetens utan språklig vana spelar också en stor roll. Kovács (2001), som har undersökt australiensk-ungersk och australiensk-finsk kodväxling, ger också exempel på citat som avviker från språket i den ursprungliga samtalsituationen. Talaren, som har finska som matrisspråk, citerar till hälften på engelska och till hälften på finska. Åhöraren får inte veta vilket språk det hade talats i den ursprungliga situationen och om talaren kodväxlade eftersom hon citerade eller för att ge kontrast mellan sitt och den citerades tal.

På det hela taget hittades i korpusen en stor mängd citat både i de finska och svenska samtalen. I exemplen ovan har jag behandlat citat där originalspråket bibehålls och citat som återges på det andra språket, matrisspråket i situationen. Då matrisspråket är finska citerar informanten finska original på finska då mottagarna är personer han brukar tala finska med.

På samma sätt citerar han alltid svenska original på svenska då han talar med enspråkigt svenska personer och matrisspråket är svenska. Kodväxling sker i andra fall. När matrisspråket är ett annat än det ursprungliga citatet måste informanten kodväxla om han vill bevara den ursprungliga formen. Detta sker då citatet är av stor vikt för berättelsen och informanten vill bevara dess ursprungliga form för att ge det korrekta intrycket. Detta innebär alla slags citat vars originalspråk är finska eller svenska inklusive de två svenska varianterna standardsvenska och edamål. Informanten har möjlighet att använda endast de koder som mottagarna är kompetenta i. Det finns även fall där informanten inte avviker från matrisspråket, även om det ursprungliga citatet är på ett annat språk. Detta kan bero på deltagarnas begränsade språkliga kompetens eller att citatets yttre form inte var betydelsefull i sammanhanget. Även vana och språkpreferens spelar en stor roll. I några fall citerar informanten på två språk. Detta sker i fall då det i samma talsituation finns personer med olika språklig bakgrund. Informanten vill då inte utesluta någon, utan riktar sina repliker på olika språk till rätta mottagare. I vissa fall är det svårt att avgöra om ett citat på två språk beror på viljan att presentera originaluttrycket eller på strävan att ta hänsyn till alla deltagare. Det finns även fall där informanten måste kodväxla då han möter språkliga svårigheter. I sådana fall kan han börja på matrisspråket svenska men går sedan över till finska. Det citerade uttrycket kan i dessa fall även vara på samma språk som matrisspråket.

3.2 Specificering av mottagaren

I detta avsnitt behandlas kodväxling vid specificering av den tilltalade. Informanten kan byta kod då han speciellt riktar sitt tal till en viss person i en större grupp. Detta gäller fall då personen i fråga förknippas med en annan kod än den som talas. I följande uppställning visas de olika faktorer som är verksamma i detta material.

TABELL 7 Matrisspråk och mottagare i specificering av mottagaren

matriss	mottagare	kv
s	F, S, P, M, C, H, V, L	se, st
s	F, S, P	f
f	M	se

Det är möjligt att informanten specificerar alla mottagare, Fia, Samuli, Piritta, Mamma, Catarina, Harry, Vivian och Lars, med passande kod. Då informanten talar edamål t.ex. med Mamma är det i princip möjligt att han specificerar mottagarna Catarina, Harry, Vivian, Lars, Piritta eller Samuli med standardkoden. Då skulle kodväxling mellan de två varianterna ske. Om alla dessa personer är närvarande och svenska talas är det möjligt att informanten kodväxlar till finska om han vill specificera mottagarna F, P och S. Om finskan är matrisspråk kan deltagarna endast vara Fia, Samuli, Piritta och Mamma och den enda som informanten kan specificera med en annan kod, svenska, är Mamma.

I materialet förekom alla de ovannämnda fallen. Som inledning till nästa sekvens (20) *Bandage* har Piritta på finska berättat för Samuli om ett fall då hon i ungdomen körde omkull med sin moped. Matrisspråket är finska. Av mottagarna är det endast Iikka som känner till händelsen. Mamma, Iikka och Fia har lyssnat vid sidan om och senare deltar Mamma och Iikka i diskussionen. Mamma riktar en fråga till Piritta på svenska på rad 1.

(20) I HYTTEN: Bandage

1. M: sy- sydde doktorn? ((paus))
2. P: mi [tä?]
3. I: [ei]kö siihen tullu tikkiä?
4. P: ei. eiku ei siihe, ((inandning))
5. I: (-)...[kää]rreen laitto.
6. M: [ja]
7. P: kää- se piti vaan [vaihtaa]
8. I: [de] ble bare en bandage.
9. M: ja just de ja.
10. I: onko se bandage [kääre?]
11. F: [hmm.]
12. P: niin päin
13. P: [menee]
14. M: [va] [krocke du emot? ett trä?]
15. S: [kummallinen paikka. luulis että]tässä.
16. S: [luulis että ei, polvelle yleensä menee (-)]
17. P: [mmh?]
18. I: [nä ho ramle. på sand å...]
19. M: [åjåjå.]
20. P: ee ni,
21. [ää de gjorde ont dä ja]
22. S: [niinku raahautuu jalkaterällä]
23. I: [ho hadde bråttom.]
24. M: ja
25. P: [joo, jotenki sillaan]

26. I: mihin sulla sitten niin kiire sitte oli? [ee-ke-]
 27. P: [eiku]kato
 28. järutun. se- sepelillä sepeli lähti luisuun niiku
 29. I: niinnii
 30. P: al [ta]
 31. I: [ho] brömse då då geck de (.) unner.

Mamma riktar sin fråga till Piritta på rad 1. Piritta märker det inte genast eftersom hon har talat finska med Samuli. Hon reagerar med frågan *mitä?* 'vad' och informanten upprepar frågan på finska: *eikö siihen tullu tikkiä?* 'blev det inte stygn?' Informanten fungerar i denna dialog som en tolk mellan Mamma och Piritta. Informanten förklarar för Mamma att Piritta bara hade fått ett bandage om foten (r. 8). Efter detta vill han få bekräftat att han hade sagt rätt och frågar Fia: *onko se bandage kääre?* 'är bandage kääre?' Här byter informanten kod igen. På raderna 12-25 talar Piritta åter finska med Samuli och de undrar tillsammans hur hon kunde få ett ärr på foten. Informanten berättar för Mamma om orsakerna till olyckan: *nä ho ramle på sand å* (r. 18) *ho hadde bråttom* (r. 23). Sedan detta byter han till finska och frågar Piritta varför hon hade haft så bråttom: *mihin sulla sitten niin kiire oli?* (r. 26) När Piritta svarat hur olyckan hade gått till förklarade han detta för Mamma på rad 31. Här väljer informanten Mamma som mottagare och kodväxlar från finska till svenska.

Då informanten talar med Piritta använder han finska och då Mamma är tilltalad används svenska. I detta avsnitt kodväxlar informanten ofta och använder olika språk med olika personer. I dialogen syns alltså olika fall av specificering av mottagare. Informanten tar tolkarollen även om det inte skulle vara nödvändigt. Mamma och Piritta kommunicerar vanligen på finska men ibland även på svenska och förstår varandra, men här låter de informanten fungera som hjälp. I detta fall är situationen på det sättet litet annorlunda att Piritta intensivt talar med Samuli och inte med Mamma. Mamma försöker delta i diskussionen, men lyckas inte få in längre pass än enstaka frågor som hon ställer på svenska. Piritta besvarar frågorna men vill ändå fortsätta att tala med Samuli. Om Mamma hade bytt över till finska skulle Piritta bättre ha förstått att hon försöker tala med henne.

I följande exempel (21) *Va gör de?* rör det sig om ett arrangerat gruppsamtal där Iikka, Fia och Mamma talar sinsemellan i telefon. Även i detta exempel är det fråga om specificering av mottagare.

(21) PÅSKAFTON: Va gör de?

1. M: va gör Samuli nu?
 2. F: setter å titter på ishokki på teven.
 3. M: jasso han e hemme? mi [n pöjk] å-
 → I: [mikä] tilanne?
 5. F: emmä tiiä mikä tilanne, tää on Urheiluruutu mä en oo
 6. M: jah-
 7. F: seurannu ollenkaan.
 8. M: ja. å va-
 9. F: jo, jo ha- . jo han e hemme. för han jobber ju
 10. på dagen jämt.
 11. M: ja-
 12. M: ja å va gör Piritta nu då?
 13. I: ligger på söffa. ä- älle på her breve mäj.
 14. M: jaha

Här frågar Mamma vad Piritta och Samuli gör på sina håll. När Iikka får veta att Samuli tittar på ishockey frågar han Fia på finska hur läget är. Fia svarar på finska. Iikka specificerar mottagaren (F) genom att kodväxla. Samtidigt utesluts Mamma även om hon kan finska eftersom koden som Iikka och Fia brukar med Mamma alltid är svenska. Medan Iikka och Fia talar finska i telefon lyssnar Mamma, men försöker igen delta i samtalet vilket märks i de korta inslagen *jah* och *ja*. Hon kommenterar inte det som Fia och Iikka säger utan vill själv ställa nästa fråga. På rad 8 försöker hon ställa en ny fråga som Fia avbryter. Fia är här säker på att Mamma vill fråga mera om Samuli och om han inte jobbade på kvällarna och svarar litet irriterad eftersom hon tycker att hon redan har förklarat många gånger att Samuli endast jobbar på dagarna. Mamma fortsätter med en ny fråga på svenska och riktar den till informanten som byter kod till svenska. I detta fall sker informantens kodbyte på Mammas initiativ. I dessa exempel finns samma personer på plats hela tiden men byter position från icke-ratificerade till ratificerade mottagare genom att aktivt följa med diskussionen. Deltagarna påverkar detta själva. Informanten riktar vissa repliker till en enskild person, Fia, varmed kodväxling följer. Han är medveten om att det skulle vara möjligt att använda bara det ena språket, svenska även med Fia, men det kanske inte känns naturligt och därför vill han tala rätt språk då han riktar ett yttrande till henne.

I följande exempel, (22) *Bakom knuta*, är deltagarna Catarina, Harry, Samuli, Fia, Piritta och Iikka. I sekvensen talas det om en gemensam resa till Köpenhamn.

(22) EFTERRÄTT: Bakom knuta

1. I: [ja], ja de knu-bakom knuta sa han alle hörne,
 2. H: hmm
 3. I: då män hörde ja inte vart, tillexämpel. män ja ja ((inandning))
 4. H: [de låter som]
 5. S: [mikä (-)] jah ((inandning))
 6. F: [nurkan takana.]
 7. I: mm
 8. H: dialekten e väldigt gnällig så att som..
 9. S: gnäll-?
 → I: knuta tarkoittaa kahta asiaa[ss-]
 11. F: [sem]monen vali- valitus öö
 12. tota vyöhyke.

Informanten har tidigare förklarat hurdana språksvårigheter han hade i Helsingborg och Örebro där han hade frågat efter toaletten. Han fotsätter med samma ämne efter att ha haft en paus i sitt tal och trots att Harry har tagit upp ett nytt ämne. Informanten berättar om svaret som han fick på sin fråga: *ja de knu- bakom knuta [...]* (r. 1) Han vill klargöra för Samuli vad detta betyder och kodväxlar till finska på rad 10: *knuta tarkoittaa kahta asiaa* 'knuta betyder två olika saker'. Samtidigt ber Samuli Fia om förklaring till ord *gnäll* (r. 9) och får ett svar på rad 11 och 12. Även Fia förklarar det på finska. Kodväxling till finska sker mycket tillfälligt och eftersom matrisspråket är svenska och alla deltagare inte är kompetenta i finska.

I exemplet nedan, (23) *Maunula*, är det Samuli som informanten vänder sig till och byter därmed kod. Han berättar först om en vän som ville ha skjuts till Maunula från Kärsämäki.

(23) ÖL: Maunula

1. I: Virtanen ska kan vi åke till Maunula en femti, femti minut då sa ja att ja vi
 2. kan åke då körde ja jätte fort till Maunula, från Kärsämäki å Pyhäntä å
 → Maunula Samuli tietää..
 4. S: nå ja vet inte.
 5. I: etkö tiiä, no kummiski. de va ganska långt å..

I detta fall är det fråga om en manipulerad situation där deltagare som vanligen talar finska sinsemellan använder svenska, därför är det möjligt att kodväxlingen till finska kan bero på spontant val av det språk som deltagarna normalt använder sinsemellan. Detta exempel liknar ändå de förra fallen av specificering av mottagaren. I exemplet ovan riktar informanten sina ord till Samuli: *Samuli tietää...* 'Samuli vet'. Här är det frågan om orter som

informanten räknar upp och antar att Samuli känner till dem. Då Samuli nekar kommenterar informanten det på finska: *etkö tiiä, no kummiski* 'vet du inte, men i alla fall'. och fortsätter sin berättelse på svenska. Alla deltagare förstår det informanten berättar på svenska, men han gör här en sidosmärkning och går tillfälligt ur sitt berättelsejag; samtidigt som han byter koden, byter han position. Kodväxlingen sker från svenska till finska då informanten specificerar mottagaren som han vanligen talar finska med. Det gör han dock även med Fia och Piritta, men här valde han Samuli som mottagare.

I följande exempel, (24) *Tala svenska*, är det fråga om en likadan situation med överenskommet matrisspråk och samma deltagare som i förra exempel. Fia ber Piritta komma och sätta sig vid köksbordet med dem andra, dvs. Fia, Iikka och Samuli. Piritta befinner sig i närheten och sysslar med olika saker. Informanten uppmanar henne att tala svenska. Sekvensen hör till samtalet *Bastukväll* och informanten föreställer sig hur han håller ett tal på Fias bröllop.

(24) BASTUKVÄLL: Tala svenska

1. I: hyvät kansalaiset, MEDBORGARE. ((skrattar))
2. suomenruotsiks.
3. F: mm
4. F: Piritta kom hit. vågar du inte?
- I: tala svenska.

Här använder informanten standardsvenska, då han riktar sitt meddelande till Piritta. Användningen av en helt standardsvensk fras, med finlandssvenskt uttal kan ses som kodväxling eftersom informantens språk i denna situation var edamål. Även Fias tur som kommer före informantens tur innehåller mer standardsvenska än vanligt. Hon använder *vågar* i st. f. *våger* och detta kan även ha påverkat språket hos informanten. Då informanten talar med Samuli och Piritta är svenskan ofta mera standardfärgad och uttalet finlandssvenskt. Detta kan bero på att han vill tala samma variant av svenska med Piritta och Samuli som de, dvs. finlandsvenska. Detta kallas för solidaritetsstrategi, dvs. informanten vill skapa en vänskap och visa grupptillhörighet med de andra (Jfr Blom och Gumperz 1972) På samma sätt använder informanten ofta också mer standarddrag än vanligt i samtal med Hans, Catarina, Lars och Vivian, men då uttalar han på ett rikssvenskt sätt. Standarddragen är dock alltid färre än de edamålsenliga inslagen. Denna typ av kodväxling kallas för situationell. Fallet som exemplet visade hör än dock ihop med metaforiska funktioner. Informanten talar i detta

samtal mest med Fia och använder då edamål, men då han tilltalar Samuli eller Piritta tar han till fler standarddrag, m.a.o. kodväxlar han mellan de två varianterna, vilket tyder på att det är fråga om specificering av mottagaren.

3.3 Interjektioner

Informanten kodväxlar från svenska till finska i samband med expressiva utrop, t.ex. svordomar. Det är också klart att interjektioner på finska kan förekomma då finska är matrisspråket. Exempel på detta förekom i materialet i samtal som informanten hade fört med Fia, Samuli och Piritta. Med dessa personer talar informanten normalt finska, men i dessa inspelningar talas ofta svenska såsom även i följande situationer. Med andra personer hittades inte liknande typer av utrop eftersom kodväxling till finska inte är möjlig och detta sätter sina begränsningar på val av språk. Visserligen kommer interjektionerna spontant och det är möjligt att informanten kan svära på finska i samtal med enspråkigt svenska personer, men korpusen visar inte sådana fall. Då informanten befinner sig i situationer med enspråkigt svenskspråkiga har han säkert också starkare kontroll över sig eftersom han sällan umgås med dessa personer.

I följande exempel, (25) *Monopol*, spelar informanten Monopol med Fia och Samuli. Han har otur i spelet och blir av med mycket pengar.

(25) MONOPOL: Monopol

- I: eei. perkele. kan inte vare sannt detta.
((F och S skrattar))
2. F: nääj, nääj
3. I: peri neljä tonnia. ja har pengar ganska mycke.
4. S: ja,

En långsam stil med många pauser som beror på intensivt spelande och väntande på den egna turen i spelet. Spelknapparnas knackande hörs på kassetten. Informanten utropar först *eei*. 'nej' och svär sedan på finska. Efter detta fortsätter han på svenska. Informanten utropar spontant alltså på båda språken, men den första och starkare repliken *eei. perkele.* återges på finska, informantens starkare språk. (jfr Søndergaard 1991 i avsnitt 2.1.2.2.) Informanten kodväxlar därefter till finska då han läser finska instruktioner: *peri neljä tonnia* 'utkräv fyra

tusen' men går sedan över till svenskan. Enligt Stedje och af Trampe (1978) har tvåspråkiga människor vissa funktioner som t.ex. svära, drömma och räkna, där de föredrar det ena eller det andra språket. Detta gäller även informanten som väljer finska vid svordomar. I detta fall måste man komma ihåg att även andra spontana inslag på finska är möjliga eftersom deltagarna normalt använder finska sinsemellan och användandet av svenska inte är naturligt.

Ett liknande fall visas i nästa exempel, (26) *Soft*, där Fia och Samuli hittar möglad saft i kylskåpet hos Iikka och Piritta i samtalet *Semesterminnen*. Fia och Samuli påpekar detta och får informanten att uttrycka avsky. Fia frågar i sin första tur informanten på första raden vad det var hon hade hittat i kylskåpet.

(26) SEMESTERMINNEN: Saft

1. F: e de her saft?
2. S: Iikka vad e detta?
3. I: hä?
4. S: va e detta?
5. F: möggel
6. I: e de saft?
7. F: mögglad saft.
- I: hyi helekkari..PIRITTA SE MEHU MIKÄ TEIJÄN ÄITILTÄ
9. NII SE ON HOMMEESSA.
10. P: ai jaa.
11. I: laske viemäristä alas.

Fia försöker fånga informantens uppmärksamhet med hjälp av frågan *e de her saft?* då hon hittar en flaska i kylskåpet. Då informanten inte reagerar när han håller på att skära bröd, ställer även Samuli en fråga till informanten som denna helt spontant besvarar på finska: *hä?* Samuli ställer frågan en gång till vilket får informanten i sin tur att ställa frågan: *e de saft?* då Fia förklarar vad det är fråga om beskriver informanten sin avsky på finska: *hyi helekkari...* 'fy fan'. Efter detta fortsätter han på finska eftersom han ropar till Piritta som sitter i ett annat rum. Informanten riktar sitt finska yttrande: *laske viemäristä alas* 'häll bort den' (r. 10) åt Fia som fortfarande håller flaskan i handen. Användandet av finska var ett naturligare val för informanten eftersom han brukar tala finska med Fia. Här hade deltagarna visserligen kommit överens om att tala svenska, men de spontana uttrycken fungerade säkert även som utlösare och orsakade finskan. Också andra spontana utrop som nödvändigtvis inte beskriver så starka känslor kan i vissa fall återges på finska. Här kan det också vara frågan om

att det finska uttrycket hittades snabbare än det svenska och därför sker kodväxling. Informanten skulle säkerligen ha tagit till finska i alla fall eftersom han riktar sin replik till Piritta.

En annan typ av utrop hittas i följande exempel (27) *Rätt*. Fia och Likka tittar här tillsammans på TV.

(27) TV-KVÄLL: Rätt

1. F: ha de just börje?
2. I: een tie minuter sänn. en kva- , en kva-, en kvart, en kvart sänn. ((skrattar))
3. F: ja
4. I: hur en säger
5. F: kvart
- I: oikein. kvart.
7. F: her e denna andre

I detta exempel är informanten osäker på om han borde använda edamål eller standardfinlandssvenska vid ordet *kvart* och han vacklar mellan dessa två varianter. Han återger explicit på rad 11 att han inte är säker på hur man borde uttrycka sig. Då Fia återger sin version av ordet kommenterar Likka detta med *oikein* 'rätt' och upprepar ordet en gång till. Efter detta fortsätter han på svenska. Även i detta fall är det fråga om ett överenskommet matrisspråk. Finska utrop sker i regel inte med enspråkigt svenska personer och därför finns inga exempel på sådana fall. I alla dessa fallen var matrisspråket överenskommet, vilket betyder att informanten kan även helt spontant gå över till den rätta koden. M.a.o. behöver kodväxlingen inte fylla speciella funktioner i dessa fall.

3.4 Upprepning

I detta avsnitt behandlas kodväxling i upprepningar. För upprepning finns olika skäl. Enligt Gumperz (1982: 78) upprepar man ett yttrande på den andra koden ordagrant eller i något modifierad form för att utvidga eller klargöra det som har sagts. Jag hittade fler funktioner för upprepningar så som specificering av olika mottagare, osäkerhet i val av kod och språklek. Flera olika funktioner av kodväxling överlappar alltså här. Kovács (2001) har hittat dels liknande funktioner för upprepning i sitt material. Funktionerna är klargörande, framhävande

och utvidgande. I detta avsnitt behandlar jag upprepningen enligt Gumperz mening. Funktioner som språklek och osäkerhet i val av kod behandlas skilt i avsnitten 4.2 och 4.3. Jag skall till en början räkna upp de möjligheter som finns för upprepningar i min korpus och sedan visa exempel på de olika typerna.

TABELL 8 Matrispråk, mottagare och funktion i upprepning

matrispråk	mottagare	kv	funktion
s	C, H, V, L, M, F, S, P	se, st	osäkerhet, språklek, specificering av mt.
s	F, S, P, M	f	osäkerhet, språklek, specificering av mt. tillägg, förklarande
f	M, F, S, P	se, st	osäkerhet, språklek, specificering av mt. tillägg, förklarande

Det är möjligt att informanten upprepar för alla ovannämnda funktioner i olika situationer med mottagarna M, F, S och P. Då svenskan är matrispråket kan kodväxling till de svenska varianterna ske med alla mottagare men inte i alla funktioner. Kodväxling mellan varianterna kan endast innebära funktioner som osäkerhet i val av kod, språklek och specificering av mottagaren. Det är dock också möjligt att informanten uttrycker något på stark dialekt vilket måste förklaras på en annan svensk variant. Alla funktioner är inte möjliga eftersom de två varianterna liknar varandra i en hög grad. Till finska kan han endast växla i situationer där Fia, Samuli, Piritta och Mamma är närvarande. Då kan kodväxlingen även fylla funktionerna av specificering av mottagare, tillägg och förklarande. Det är trots allt osannolikt att han skulle rikta sina finska ord till Mamma eftersom han vanligen talar svenska med henne. Då finskan är matrispråket är deltagarna Mamma, Fia, Samuli och Piritta och kodväxling kan då ske till svenska eller till båda varianterna och fylla alla funktioner.

I det följande visas ett exempel, där informanten upprepar en sats på båda språken. I dialog (28) *Ingenting* diskuterar han med Fia och kommenterar i förbigående Pirittas och Samulis datorspelande.

(28) TV-KVÄLL: Ingenting

1. F: jaha..nu e deher denna förste
2. I: [ja]
3. S: [tässä] on tyhmä päivitys nii... saat valita tästä
4. niin minä lähen jatkamaan ((till P))
5. I: ja speler också litte...de [hände...] DE HÄNDE JU INGENTING
6. F: [Samuli va e de för spel?]
- I: eihä siellä mittää tapahu.
8. S: joo de e kähmy.
9. F: kähmy?
10. S: kähmyssä joo ei hätää.

Datorspelets musik hörs ganska högt och det är en paus i samtalet mellan Fia och Iikka. De har tidigare talat om språk och dialekter. De börjar följa spelet eftersom musiken uttrycker intensiv spänning. Samuli konstaterar i början att spelet har en dum uppdatering. Informanten har i detta exempel talat svenska med Fia men kommenterar emellanåt det som Piritta och Samuli håller på med. Här upprepas samma mening på två språk. Först på matrispråket svenska och efter det på finska. Det första svenska yttrandet sägs med normal volym: *de Hände...* (r. 5). Informanten upprepar ännu en gång på svenska: *de Hände ju ingenting* (r. 5). I detta fall talar han mycket högre och vill redan här rikta sitt meddelande till Samuli och Piritta. Fia frågar samtidigt vilket spel det var de spelade. Informanten upprepar sin kommentar på finska: *eihä siellä mittää tapahu*. Orsaken är tydligen att informanten vill specificera mottagaren med kodbyte, dvs. han vill rikta turen till Samuli och Piritta som han brukar tala finska med. Visserligen brukar han göra det även med Fia, men i detta fall har de kommit överens om att tala svenska. Samuli reagerar genast på informantens kommentar och förklarar att spelet hade hakat upp sig (r. 8).

I nästa belägg har vi ett liknande exempel, där informanten talar svenska med Fia och Mamma. Sekvensen (29) *Bröllöppe* handlar om religiösa släktingar på ett bröllop. Här citerar Iikka Pete först på svenska och sedan på finska.

(29) PÅ TÅGET: Bröllöppe

1. M: å tänk ne Fia gifte säj ja å tänk de brännvinn på bröllöppe sa ho å Kalle han
2. drack å de va svårt för honom å äte sänn, män varför va de så mö brännvin sa

3. ho de sa Irja.
 4. I: hmh,
 5. F: de behöver inte ho leg[ge säj i]
 6. M: [nääj] de behöv-
 7. I: ja.
 8. M: de sa ja te Arho att de behövvde väl inte Irja leggsäj i de va ju Fias å Samulis
 9. bröllöpp sa ja.
 10. F: ja tycker att de hör te,
 11. M: de ska vare de, ja de skadde annars e de inge rolit annars e de ett stelt bröllöpp
 12. di ska komme i gasen å släppe löss.
 13. I: som Nii-Nii- Niilo geck ju direkt der vart ongera [va.]
 14. M: [geck] in i lekrömmen ne di
 15. [börje på] å danse. tänk [så stöllet.]
 16. I: [ja, ja]
 17. F: [män sänn senare] satt han der vart vi va
 18. I: ai ne vi danse? drack?
 19. F: nii. ja.
 20. M: ja,
 21. I: Pete sa att de va därför att [brännvinne] börje på å rinne å så då går di bort.
 22. M: [de sa,]
 → I: syntiä [kun viina rupes virtaamaan.]
 24. M: [trodde att...e de syndit de då.]

Mamma berättar i början om att Irja inte godkände det att man serverade alkohol på bröllopet. En av gästerna, Kalle som har diabetes, hade t.o.m. glömt att äta regelbundet. Informanten berättar på rad 13 att Niilo hade gått in på rummet som man hade reserverat för barnen och citerar Pete. Här framgår att det var enligt släktingarna "syndigt då brännvinet började rinna". Repliken återger släktingarnas åsikt, eller det Pete tänkte var släktingarnas åsikt. Här förknippas den extra informationen med andra funktioner. Samma sekvens har behandlats i citat. Här har kodväxlingen en dubbel funktion samtidigt som budskapet upprepas är det också fråga om ett citat. Orsaken till att informanten upprepar yttrandet även på finska kan bero på att han ville specificera yttrandet för Fia, eftersom han vanligen talar finska med henne. Då ett yttrande översätts till ett annat språk kan den förlora vissa nyanser; en möjlighet är därför också att informanten ville återge originalrepliken så som den var.

I exempel (30) *Honom* talar likka på svenska med Fia då de sitter tillsammans och ser på TV. Här kommenteras en person i ett underhållningsprogram. Upprepningen fyller funktionen av förklarande.

(30) TV-KVÄLL: Honom

1. I: honom tog ho som inte du ta, tä- tänkte ta.
2. F: ja gisse nästan att ho skulle ta honom
3. I: män de beror ju på hur de svarer också att de [inte]
4. F: [ja] ja hörde inte
5. I: ja ja...så förre gången ja titte de va en pojk. han sa ingenting, ei
→ mihinkkää kysymykssee vastannu. ((ett litet skratt))
7. F: svare.
8. I: ja..då.. han såg ganska bra ut män ja förstog inte honom därför han kunde inte
9. säga nönting.
10. F: ja

Informanten producerar ett finskt yttrande efter det svenska och ger extra information på finska: *han sa ingenting, ei mihinkkää kysymykssee vastannu*, (r. 5-6). Forskaren uppfattar detta som bud om hjälp och ger ett ord: *svare*. Likka upprepar ännu en gång på svenska: *han kunde inte säga nönting*. (r. 8-9) Enligt det finska yttrandet hade personen som diskuteras inte svarat på några frågor, medan de svenska satserna inte är lika explicita på denna punkt.

I belägget nedan, (31) *Glömska*, talar informanten svenska med Fia, Samuli och Piritta. Likka har glömt något som han tänkt säga och försöker komma ihåg det. Det han hade tänkt var att rikta sin tur till Samuli, vilket framkommer genom första turen på finska.

(31) ÖL: Glömska

1. I: minun piti jotainki kertoo sulle... ja skulle nönting
2. tale om de å de va på svenska män.. nu .. nu, nyt se katosi män
3. mitä mun piti sanoo va va de?
- [...]
4. I: ja minns inte va de va. se oli tosiaan tärkeä ja
kiinnostava asia. va va de nu?

Även här upprepas budskapet med hjälp av kodväxling. Kodväxlingen sker här mellan satserna men det förekommer också mindre inslag inom satsen, t.ex. det svenska ordet *män* 'men' inbäddat i den finska satsen i slutet på rad 2. Informanten säger att han hade tänkt tala om någonting viktigt och intressant på rad 4. Efter den finska frasen fortsätter informanten på svenska. Det kan även handla om lexikala luckor i ordförrådet i detta fall. Det är möjligt att informanten lägger till extra information på finska eftersom han för tillfället inte har tillgång till svenskan och inte kan förklara samma sak på svenska. Detta kan t.ex. vara möjligt i turen

där informanten byter över till finska: *se oli tosiaan tärkeä ja kiinnostava asia*. 'det var verkligen ett viktigt och intressant ärende'. Här kan det vara fråga om att informanten tillfälligt inte lyckas komma ihåg motsvarande uttryck på svenska. I detta fall kan man även tala om intensifiering av budskapet dvs. information sammanfattas eller tilläggs på det andra språket. Detta behandlas genomgående i följande avsnitt. Det är ibland omöjligt att exakt hitta rätt orsak till kodväxling. Ofta finns det flera möjliga förklaringar som man kan utnyttja såsom i detta fall.

I situationer där matrisspråket är överenskommet kan upprepningen dock fylla andra funktioner än i naturliga situationer. Det är möjligt att informanten vill upprepa någonting han har sagt på det överskomna matrisspråket även på det naturliga språket som han använder med en person. Detta gäller t.ex. fall då han talar med Fia och Samuli. Kodväxlingen i upprepning kan i vissa fall fungera även som en kommunikationsstrategi. Informanten kan fylla på sitt bristande ordförråd med hjälp av det andra språket och detta kan medföra kodväxling.

3.5 Intensifiering av budskapet

Gumperz (1981) femte funktion, intensifiering av budskapet, innebär att man med hjälp av den nya koden lägger till en bit information på det andra språket utöver det man tidigare har sagt. Det sker bl.a. med hjälp av satskonnekteror. Man kan också sammanfatta samma sak på ett annat sätt på det andra språket. Det är i vissa fall svårt att avgöra hur man skall skilja på upprepning och intensifiering av budskapet, men jag har valt att här ta upp fall som avviker från de exempel som presenterades i 3.4.

I intensifieringsfunktionen sker kodväxling mellan två språk, men inte mellan de svenska varianterna. Här krävs det att koderna som kontrasteras är tillräckligt olika. Varianterna liknar till en stor grad varandra och därför kan kodväxlingen inte tjäna samma funktion mellan dem. Detta betyder att intensifiering av budskapet endast kan förekomma i samtal med personer som behärskar både finska och svenska, dvs. Fia, Samuli, Piritta och Mamma. Matrisspråket kan i dessa situationer vara både finska och svenska. Jfr:

(32) TV-KVÄLL: Dålige nummer

- I: dålige nummer te mamma och bra nummer te pappa hah-haa. koe.
 2. F: ja.
 3. I: JA, ((skrattar)) OCH DU gjorde samma. JA...((skrattar))
 4. F: ja. ((skrattar))

I detta fall, exempel (32) *Dålige nummer*, talar Iikka och Fia om att de visade sämre nummer för mamma och bättre för pappa då de gick i skolan. På första raden tar informanten upp denna sak på svenska. Efter det tillägger han på finska *koe* 'prov'. Detta är ett klart exempel på intensifiering av budskapet med hjälp av kodväxling. Informanten sammanfattar budskapet på finska mycket kort, det är bara fråga om ett ord. Det är möjligt att han här vill försäkra sig om att mottagaren har uppfattat att det talas om prov och ingenting annat.

I följande fall, exempel (33) *Turre*, har vi också ett exempel på intensifiering av budskapet. Här talar informanten med Fia, medan Samuli och Piritta talar tillsammans i bakgrunden. Ämnet är hundarna i barndomshemmet.

(33) TV-KVÄLL: Turre

1. I: ja minns denna jämt ne du, ne vi hadde denna, se (.) hylly mihin
 2. Turre aina hyppäs [...]
 3. F: ja

I detta exempel börjar informanten minnas på svenska men sedan går han över till finska och lägger till information. Han upprepar ett begrepp både på svenska och finska: *denna* och *se* och fortsätter på finska och förklarar att det var fråga om "den hylla som Turre brukade hoppa på" i hundgården: *se hylly mihin Turre aina hyppäs*. Detta fall liknar Gumperz (1982) exempel där spansktalande kodväxlar till engelska och börjar med *those* eller *that* och tillägger information med vilket föregående yttrande förklaras. I vårt fall kan kodväxling uppstå även av en annan orsak, nämligen av en lexikal lucka. Det är möjligt att informanten för tillfället inte hittar på en passande svensk benämning för *hylly* 'hylla' och därför tar till

finskan. Informanten har dock ingen tydlig paus före kodväxlingen och det kan å andra sidan tyda på att det inte är fråga om språkliga problem, utan andra funktioner.

I det följande, exempel (34) *Smycken*, har vi ett liknande fall. Informanten talar med Mamma, men Piritta och Fia deltar i situationen. Iikka berättar här vad han har gett Piritta i present. Enligt Mamma får man aldrig berätta vad en present har kostat för den person som har fått presenten. Iikka säger att Piritta vet vad presentens har kostat eftersom hon har en prislista på smycken som hon har fått.

(34) BILDER: Smycken

1. M: män nu får du inte säge va dän kösste föratt då hör [Piritta de]
2. I: [ho vet] de
3. M: jasso ja...[å dän du köpp-]
4. I: [ho ha sett], sett, sett ho ha sett på en sånn, ho har en sånn så som
→ bok som ho, semmonen vihko mistä voi kahtoo hinnat nii
6. kyllä sä tiiät tuon hinnan, att ho vet va de köss[ter.]
7. P: mmm
8. M: [jaha] just de.

I yttrandet, *ho har en sånn så som bok som ho*, börjar informanten med en bisats på svenska och tänker förklara en hurdan bok det var fråga om men går över till finska mitt i yttrandet: *semmonen vihko mistä voi kahtoo hinnat* 'ett sådant häfte där man kan se priserna'. Här intensifierar han alltså budskapet på finska. En orsak till övergång till finska kan bero på språkliga svårigheter, men det kan även bero på att Iikka specificerar sitt yttrande till Piritta eftersom han fortsätter: *nii kyllä sä tiiät tuon hinnan* 'så att du vet vad det kostar'. Efter detta lägger han till ett inslag på svenska vilket är klart riktat till Mamma: *att ho vet va de kösster*. Här upprepas samma information som i det förra yttrandet som riktades till Piritta.

I följande exempel, dialog (35) *Oreda*, talar informanten svenska med Fia och Mamma. Han vill berätta för dem hur stökigt de hade hemma hos Väinö.

(35) PÅ TÅGET: Oreda

1. I: ja ska tale om, ne ja va ho-hos, Väinö, heh, Korhonen då på onsdag,
2. M: ja

3. I: va styggt di har de inne. ((skrattar))
 4. M: ↑ha di d(h)ä?↑ ((med gäll röst och samtidigt skratt)) ha di dä?
 5. I: [ja... kanske en]
 6. M: [hur ser de ut då?]
 7. I: en säntimeter ha di grus på (.) på gölve å, hunn, hunn hade di inne å
 8. M: nä-ä,
 → I: al-alldeles oli nii siis.. hirveen näköstä [siellä,
 10. Väinöllä.]
 11. F: [onko niillä koira?]
 12. I: oli
 13. M: män guudni.
 [...]
 → I: klär der, å på gölve va de också å (.) [hirmu sotkusta] å å i köke va de,
 15. M: ((skrattar)) nää, [usch va styggt,]
 16. I: ((skrattar)) disken hade di inte diske å [...]

I denna sekvens berättar informanten på svenska om flera saker som skapar oreda i Väinös hem: *en säntimeter har di grus på gölve* (r. 7), *klär der, å på gölve va de också*, *disken hade di inte diske*. Han kodväxlar till finska på två ställen, men upprepar inte samma saker på finska utan sammanfattar kort: *hirveen näköstä siellä Väinöllä* (r. 9-10) 'det såg hemskt ut hos Väinö' och *hirmu sotkusta* (r. 14) 'jätte stökigt'. Här intensifieras alltså det svenska budskapet på finska. I detta fall är det dock sannolikt att de finska inslagen riktas till Fia och inte mamma m.a.o. är det här också fråga om specificering av den tilltalade.

3.6 Förändrad synvinkel

Kontrasten mellan koderna har att göra med skillnaden mellan tal om verksamhet och tal som verksamhet. Detta har att göra med hur inblandad talaren är i yttrandet och om det förmedlar en personlig eller objektiv åsikt. (Gumperz 1982: 80.) I Gumperz sjätte funktion kontrasteras alltså två olika synvinklar, den personliga och den objektiva, vilket kan innebära en allmän kännedom om något. Kodväxlingen personifierar och markerar närhet. Kodväxling från både svenska och finska är möjliga i detta fall. Koden som informanten byter till kan likaså vara både svenska eller finska. Det går att skilja också mellan de två varianterna standardsvenska och edamål. Möjligheten att kodväxla beror på mottagarnas språkliga kompetens och språkpreferensen som Iikka har med de olika deltagarna.

TABELL 9 Matrispråk och mottagare i förändrad synvinkel

matrispråk	mottagare	kv
s	C, H, V, L	se, st
s	F, S, P, M	f, se, st
f	F, S, P, M	se, st

Då matrispråket är svenska är det möjligt att informanten kodväxlar till de båda svenska varianterna då mottagarna är Catarina, Harry, Vivian och Lars. Då mottagarna är Fia, Samuli, Piritta och Mamma är det möjligt att kodväxling sker även till finska då synvinkeln förändras. Det är dock osannolikt att informanten skulle kodväxla till finska då han talar med Mamma. Då matrispråket är finska är det möjligt att likka kodväxlar till svenska och dess varianter då mottagarna är Fia, Samuli, Piritta och Mamma.

Jag hittade ett par belägg på detta i materialet. I följande exempel, dialog (36) *Litte bättre*, anser informanten att det var bra att mamman inte blev arg då barnen visade dåliga vitsord för henne utan uppmanade dem att försöka litet hårdare nästa gång. Matrispråket är svenska.

(36) TV-KVÄLL: Litte bättre

1. F: mamma sa jämt att ja ja ja skriver unner män detta va inte så bra.
2. I: @litte bättre näste gå[ng].@ fast ja feck fyra, litte bättre näste gång,
3. F: [litte bättre näste gång.]
((skratt))
4. I: män..ei sa- < får inte prate ont om mam[ma...]> män de va ju bra att ho inte
5. F: [näj, näj.]
- I: skr-paineet ei niinkun lisääntyny. du minns hur pappa skrek nä
7. ja...i todistus fyra ↓ååj,↓ och sänn
8. ne ja titte pappas betyg, fyra. ((härmar pappas snopna leende)) ((skratt)) och
9. sänn hade ja, ja fe[ck på...keväät..]

Det första yttrandet *män de va ju bra att* kan ses som personlig synvinkel eftersom informanten här uttrycker sin egen åsikt. Det senare finska yttrandet kan uppfattas som objektiv bedömning *paineet ei niinku lisääntyny*. Bakom detta yttrande kan en allmän åsikt "öka inte pressen på skolbarn", spåras. Informanten tar distans till yttrandet med hjälp av kodväxling. Enligt Goffmans (1981) terminologi kan man tolka detta som talarens

positionsförändring, vilket behandlas senare i kapitel 6. Även tidigare kan man se tecken på förändrad synvinkel, men i detta fall sker inte kodväxling. På rad 2 kommenterar informanten nämligen mammas replik *litte bättre näste gång* med sin *fast ja feck fyra*.

I följande exempel återhittas liknande fall där det sker kodväxling då synvinkeln förändras. I det första exemplet sker kodväxlingen på rad 6 från edamål till standardsvenska och i det andra från edamål till finska på rad 32. Det talas om en hiss på Tivoli i Köpenhamn. I talsituationen, i dialog (37) *Tivoli*, deltar Fia, Samuli och Piritta. Matrispråket är svenska.

(37) BASTUKVÄLL: Tivoli

1. S: minns du Tivoli i Köpenhamn?
2. I: de va ganska roligt. män denna ene, ene hissen [ss- ska] ja inte gå [aldrig.]
3. S: [heh] [varför?]
4. I: denna ene som geck åpp å, ((vislar med fallande ton))
5. S: det skulle vara roligt.
- I: de stog ju att inte till sånna som som har nön som hjärta som som som
7. S: den [andra mas] kinen var bra men den hissen skulle vara mycket [bätt-]
8. F: [hjärtproblem]
9. I: [näaj] aldri i live.
10. I: män du,
11. S: den andra var bra [också]
12. I: [ja dän] va ganska rolig. dän kunne vare..
13. I: ja kanske skrek [för mycke ja] ee på början kändes de ganska, ganska
14. vekkuli, män i slute
15. S: ((skrattar)) ja
16. I: börje de vare... vare som.. piece of cake
17. S: [heh]
18. F: [jasso]
19. I: eller börje på, börje på dihera ble aldeles
20. väsyny, [trötta]. börje på i slutet å..å... bli rädd att di öppner säj..att de blir
21. S: [tr...] joo.
22. I: på...[så] ((skrattar))
23. S: [du] skrek så mycket så mycket som AAAAH,
((skratt))
24. I: ja minns.
25. S: ee nästan hela tiden.
26. I: eh, ja ja minns
27. F: de såg jätte hemskt ut ne ne vi satt der nere å di människera som satt der di
28. skrek ↑aah,
29. I: mmm
30. F: som de skulle va sista resan.
31. S: [eeii.]
- I: se ois kyllä ollu siis siis tosi paha, se hissi ei
33. siinä ei siis ylöspäin kun se meni se huoju mä
34. oisin varmasti kuollu jo siinä paikassa.
((S skrattar))

35. I: kun kahtoo alas niin ↑eii. kerran mä
 36. olin lentävässä matossa, mä mä tunsin kun se meni
 37. tuntu että en seleviä hengissä kun se ruppee
 38. laskeutumaan, tuntu ihan hirveelle ja sitten kun se
 39. laskeutu niin mä piätin hengitystä, ((andas in och håller
 andan))
 40. ↑nuin olin↑[että ei] mahassa tunnu se.

Här är det svenska yttrandet på rad 6 som betecknar objektiv synvinkel: *de stog ju att inte till sånna som som har nön hjärta som, som, [...]* Här refererar informanten till en varningsskylt där det stod att sådana personer som hade hjärtproblem eller var gravida borde undvika hissen på Tivoli. Informanten kodväxlar från matrisspråket edamål till standardsvenska. Fragmentet innehåller inslag av båda koderna, men standardsvenskan syns tydligt i orden *till* (i st.f. te) och *hjärta* (i st.f. hjärte). Detta sker då synvinkel förändras från personlig till objektiv. Med Goffmans (1981) terminologi skulle detta kunna ses som uttalarens röst. Ett tecken på det främmande ordet i informantens tal är ord som betecknar osäkerhet; i detta exempel *nön* 'någon' och upprepat *som* i [...] *nön som hjärta som [...]*. Detta behandlas senare i kapitel 6.

Före fragmentet hade ju informanten talat om sina egna erfarenheter och förändrade synvinkeln till objektiv då han berättar vad som stod på varningsskylten. Senare i dialogen berättar informanten om sina känslor på edamål. Här ändras synvinkeln från objektiv till subjektiv. Fr.o.m. rad 32 föreställer han sig vad som skulle ha hänt om han hade varit med i hissen då den hade gått sönder. Informanten beskriver sina personliga starka känslor som spänning och skräck. Enligt honom var det hemskt då hissen svajade och då han tittade ner. Han tar också upp en annat fall då han var i en annan nöjespark och trodde att han inte skulle klara sig i liv. Han demonstrerar hur han höll andan för att det inte farten skulle kännas i hans mage. I och med att synvinkeln ändras, ändras också koden från svenska till finska: *se ois kyllä ollu tosi paha [...]* 'det skulle ha varit väldigt hemskt' [...]. I detta fall måste man hålla i minnet att det gäller ett överenskommet matrisspråk och kodväxlingen i dessa fall även kan fylla andra funktioner. Övergången till finska t.ex. på rad 32 kan även bero på att informanten spontant började använda det språk som han vanligen brukar använda med dessa deltagare.

Förändrad synvinkel kan alltså orsaka kodväxling både mellan de två språken och mellan de två varianterna som det visades i det förra exemplet. I det följande, exempel (38) *Påskafton*,

ges ännu ett exempel på hur informanten byter från edamål till den standardenliga varianten och från edamål till finska då synvinkeln förändras.

(38) PÅSKAFTON: Kalle Anka

1. M: sextiätt ägg hadde vi.
2. I: ha ni, ha ni ete allt?
3. M: allt e slut.
4. I: jasso
5. M: vet ni va ja gjorde? a tog å bake tre store långe rulltårter.
6. F: ja
7. M: sän tog vi å hadde omelätt te, te medda. sänn kokkte ja ägg å vi hadde i
8. skogen. stekkt å kokkt ja.
((I och F skrattar))
9. M: å sänn så bake ja. storbake uttå [dässa ägga.]
10. F: [nästan] som i Kalle Anka, ja kommer ihåg.
11. I: [ja.]
12. M: [va?]
13. F: hur va de denna Kalle Anka-historia? han hadde i alla fall jätte mö ägg en
14. gång,
15. I: ja, di hadde löskok ägg på frukost. och sän hadde di lunch de hadde omelätt.
16. och sänn hadde di...kvälls- eller päivällinen (.) midda de va också
17. nönting, nönting ägg sän hette han inte på nönting då va de ägg på ägg,
18. ((skratt)) di åt de också.
19. M: vart ha ni sett detta?
20. F: nää de va i Kalle Anka [en gång.]
21. I: [I Kalle] Anka en gång. muna-
- munakokkelikakkeli.
23. F: mikä?
24. M: va?
- munakokkelikakkeli ala Aku.

I det arrangerade gruppsamtalet per telefon har Mamma berättat att hon hade haft mycket ägg före påsk. Fia påminner Iikka om en händelse i Kalle Anka och han börjar berättelsen. I och med att Iikka börjar berätta, tar han en objektiv synvinkel och kodväxlar. Klara tecken på kodväxling är orden *frukost* och *midda* (i st. f. fruköst och medda) som han normalt inte använder. Inte heller ordet *lunch* brukar han i vanliga fall använda. Även om kodväxlingen från edamål till standardsvenska endast innebär några ord skiljer sig språket tydligt från den tidigare stilen i samma samtal. Informanten har också en speciell fallande ton efter orden *frukost* och *omelätt* vilket ger det intrycket att han ska räkna upp flera saker. Denna berättarstil avviker också från hans vanliga tal.

På rad 18 stiger informanten ur berättarramen och kommenterar: *di åt de också*. En annan förändring i synvinkeln sker fr.o.m. rad 21 där informanten kodväxlar till finska: *munakokkelikakkeli* och *munakokkelikakkeli ala Aku* 'Kalle Ankas äggröra'. Här upprepas ett uttryck direkt från finska Kalle Anka; informanten försöker inte återge det på svenska eftersom en översättning i detta fall skulle vara en mycket svår uppgift. Förändrad synvinkel i denna sekvens kan återföras med positionsförändringar av Goffman (1981) och uttydarens och uttalarens roller. Detta behandlas i kapitel 6.

I materialet hittades fler exempel på förändrad synvinkel. Men det orsakar inte alltid kodväxling. I det följande, dialog (39) *Saliv*, ges exempel på hur informanten förändrar synvinkel från objektiv till personlig. I samtalet har man behandlat obehagliga händelser vid läkarbesök och operationer. Harry har introducerat ett nytt ämne som gäller att ta ut visdomständer. Informanten har därefter berättat för alla deltagare om ett fall då hans visdomstand opererades bort, medan Harry också vill berätta om sina egna erfarenheter. Här riktar informanten sin replik till Catarina, medan Piritta, Samuli och Fia talar med Harry om hans erfarenheter.

(39) I TRÄDGÅRDEN: *Saliv*

1. I: ja feck också ha nästan ganska hele kvällen feck ja ha bite i å usch de tr- börje
2. på å kvälje ne de ble så stort. ((skrattar))
3. å de stog att får inte spötte att annars öö- kan en spötte bacillera bort som ger,
3. ger, gör denna såre ihop. män ja spötte heh måste spötte ne de va så full
4. nästan.

Iikka berättar här att han var efter operationen tvungen att bita i en kompress och att han kväljdes av blodet som levrades i hans mun. Efter detta förändrar han synvinkeln till objektiv: *å de stog att [...]* Informanten refererar här vad som stod på instruktionerna han fick efter operationen. Enligt dem fick man inte spotta, eftersom man kan på det sätt förlora viktiga baciller som läker såret. Efter detta förändrar han synvinkeln igen till subjektiv och berättar hur han ändå hade varit tvungen att spotta. I detta fall orsakar den nya synvinkeln inte kodväxling även om det hade varit möjligt mellan de två svenska varianterna.

3.7 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att alla av Gumperz (1982) sex funktioner representerades i det studerade materialet. De kunde antingen förekomma ensamma eller sammanfalla. T.ex. hade upprepningar flera olika funktioner, såsom förklarande funktioner, specificering av den tilltalade, humoristiskt intryck och osäkerhet i val av kod. Alla funktioner förekom inte i alla samtal. Här sätter deltagarnas språkliga kompetens vissa gränser. När alla deltagare inte kan finska, är inte detta språk möjligt. Gumperz funktioner förekom både då informanten växlade från edamål till finska och från edamål till standardsvenska. Kodväxlingen mellan de två varianterna syntes inte alltid så tydligt som när man växlar från svenska till finska och tvärtom. Några funktioner kunde dock beläggas i kodväxling från edamål till standardsvenska. Sådana var citat, specificering av den tilltalade, upprepning och förändrad synvinkel. Samma funktioner syntes också i kodväxling mellan de två språken men därtill också interjektioner och intensifiering av budskapet förekom.

Vissa funktioner som förklarande och intensifiering av budskapet kräver att de två koderna som kontrasteras är tillräckligt olika. Därför är inte kodväxling mellan de två varianterna alltid möjlig i de olika funktionerna. Kodväxling kan ske mellan svenska och finska även då det är fråga om en lexikal lucka. Denna orsak är inte möjlig i kodväxling mellan edamål och standardsvenska. Då kodväxlingen fyller en lexikal lucka är det fråga om kodväxling som kommunikationsstrategi, som behandlas i kapitel 5.

I materialet förekom kodväxling både mellan de två språken och mellan språk och variant då det var fråga om specificering av mottagaren. Då svenska var matrisspråket specificerades Samuli, Piritta och Fia, som mottagare genom kodväxling till finska. På samma sätt specificerades mottagaren Mamma på svenska då finskan var matrisspråket. Informanten kodväxlade också till en standardsvenska med finlandssvenskt uttal då han tilltalade Piritta. I praktiken hade det också varit möjligt att han hade kodväxlat från edamål till standardsvenska även i samtal där Catarina, Harry, Lars och Vivian deltog i, men i korpusen påträffades inte sådana fall. Det finns även situationer där han säger samma sak två gånger, på två olika koder av hänsyn till alla deltagare i situationen. Detta sker speciellt i samtal med Fia och Mamma.

Kodväxling vid upprepningar fyllde flera olika funktioner, som specificering av den tilltalade, osäkerhet i val av kod, tillägg, förklaring och språklek. Kodväxlingen mellan de två språken

fyllde fler funktioner än kodväxlingen mellan de två varianterna. Detta beror på att de svenska varianterna inte skapar en tillräckligt stor kontrast till varandra och att det därför inte är möjligt att säga någonting på edamål och sedan på standardsvenska för att t.ex. fylla funktionen av förklarande. Inte heller går det att lägga till något på den andra koden. Däremot fungerar språklek bra mellan de två varianterna.

I materialet hittades ingen kodväxling i upprepning i samtal mellan informanten och Catarina, Harry, Lars och Vivian. Men detta skulle trots det ha varit möjligt, t.ex. kodväxling mellan de svenska varianterna för språklek. Däremot hittades språklek i samtal med Fia och i ett fall där både Fia och Mamma deltar. Med Fia fyller upprepningen även funktionen av förklarande. Här kodväxlas från svenska till finska. Med Samuli upprepar informanten saker med ofta kodväxling på båda språken. Även i detta fall kan det vara fråga om förklarande; informanten kanske vill försäkra att han har blivit rätt uppfattad. Det kan även gälla specificering av mottagaren då meddelandet upprepas.

I materialet återfanns flera fall av kodväxling då det gäller intensifiering av budskapet. Gumperz (1982) metaforiska funktioner är ibland svåra att hålla isär eftersom de överlappar såsom i exemplen ovan. I dessa fall gällde det kodväxling mellan de två språken men inte de svenska varianterna. Därför förekom denna funktion i samtal mellan personer som behärskade båda språken. I några fall sammanföll funktionerna intensifiering av budskapet och specificering av den tilltalade som båda orsakade kodväxling. Exempel på sådana fall hittades i samtal med Fia och Mamma. Kodväxlingen kan alltså samtidigt fylla olika funktioner. En ytterligare möjlighet är ofta även kodväxling som kommunikationsstrategi, vilket behandlas i kapitel 5. Kodväxling orsakas av en lexikal lucka och föregås ofta i sådana fall av tvekljud och paus. I exemplen ovan hittades inga sådana tecken och därför är det sannolikt att kodväxlingen fyllde andra funktioner.

I materialet hittades flera exempel på förändrad synvinkel. I flera fall medförde det kodväxling. Kodväxling skedde både mellan svenska och finska och mellan de två varianterna. Förändrad synvinkel liknar det Goffman (1981) kallar för positionsförändring. Detta behandlas i kapitel 6. I materialet hittades inte exempel på alla olika fall som presenterades ovan i uppställningen. I samtal med Catarina, Harry, Lars och Vivian hittades ingen kodväxling i denna funktion, även om det skulle ha varit möjligt mellan de två varianterna. Informanten kodväxlade från edamål till finska och standardsvenska. Den

standardsvenska varianten presenterade endast den objektiva synvinkeln, medan informanten med kodväxling till finska kunde presentera både subjektiv och objektiv synvinkel. I materialet påträffas även andra funktioner för kodväxling som inte ingår i Gumperz (1982) funktioner. Dessa behandlas i kapitel 4.

I några av samtalen var språkvalet på förhand överenskommet. Detta gällde fall där informanten talade svenska med Fia, Samuli och Piritta. I alla andra samtal använde informanten det språk som han normalt använder med de i frågavarande personerna. I de överenskomna fallen är det svårt att bedöma om kodväxlingen har exakt samma funktioner som i naturliga samtal. Även i sådana situationer spelar Gumperz funktioner en roll, men i vissa fall kan kodbytet ske av andra skäl; informanten kommer t.ex. inte ihåg att matrisspråket borde vara svenska och börjar på finska i stället. Som ett exempel kan en annan funktion av Gumperz, specificering av mottagaren, nämnas. Den kanske inte har den funktion i sådana fall som ursprungligen var avsedd. Det kan hända att informanten spontant byter språk då han tilltalar en person som han vanligen talar finska med. Han vill nödvändigtvis inte specificera mottagaren utan att väljer automatiskt det språk som han brukar använda med mottagaren.

4 ÖVRIGA FUNKTIONER

I detta avsnitt tar jag upp andra funktioner som kodväxlingen har och som inte ingår i Gumperz (1982) metaforiska funktioner. Sådana är kodväxling vid namn och språklekar. En ytterligare typ som analyseras här är osäkerhet i val av kod.

4.1 Kodväxling vid namn

En ytterligare typ som jag vill analysera är kodväxling vid personer och namn. Med detta menar jag att informanten böjer namn enligt det finska sättet även om han talar svenska. I några fall ger ett finskt namn upphov till övergång till finska. I följande exempel, (40) *Skolkamrater*, använder informanten typen böjt efternamn före förnamn:

(40) PÅSKAFTON: Skolkamrater

- I: ja å Ro-Koskelan Tero,
 2. F: å Koskelan Tero också han [va i min klass.]
 3. I: [vet mamma som..]
 4. vem Koskelan Tero e?
 5. M: nääj, de vet ja inte.

Efternamnet böjs i genitiv såsom man gör i finskan: *Koskelan Tero*. Man kan påstå att det rör sig om kodväxling eftersom finskans syntax och morfologi tas i bruk. Denna typ är mycket frekvent i informantens tal. Typen förekommer ofta då han använder personens hela namn. Informanten använder också oböjt efternamn före förnamn. Se exempel (41) *Ärtsoppa*. Denna typ förekommer inte så ofta som den förra:

(41) TV-KVÄLL: Ärtsoppa

1. F: ja å fläsk. ja alltid kommer ihåg [ne vi hadde kött-]
 2. I: ja. [å Vesa]
 3. F: joo
 4. I: eiky Esa
 5. F: Ve- Vesa
 → I: Eskola Vesa @joo. minä@((slurpande ljud))

I detta fall kommer informanten inte ihåg namnet genast och tillägger ett finskt *eiku* 'nej men' mellan namnen. Han fortsätter på finska efter att ha nämnt namnet *Eskola Vesa*. Det är inte namnet som orsakar kodväxlingen här. Namnet har inte finsk böjning till skillnad från det förra exemplet. Kodväxlingen orsakas av att *joo minä* är ett citat. Vad det är frågan om här är att pojken erkänner att det var han som lämnat maten i skolan och äter upp den efter det.

I följande exempel, dialog (42) *Universitet*, orsakas övergången till finska av ett finskt namn. I diskussionen deltar Samuli, Piritta, Fia, Catarina och Harry:

(42) MATVANOR: Universitet

1. I: ja prate, prate me honom också då e han, han litte °konsti i (-)°. han
- ha...studerat å ha Oulun yliopistossa opiskellu monta
3. kertaa eikä koskkaan päässy läpitem. han ha studerat många
4. gånger i
5. P: Ouborgs universi[tet]
6. I: [i] u-universitet å aldri ha han blett færdi.

Informanten börjar här med att på svenska berätta för Fia, Samuli, Piritta, Catarina och Harry om en arbetskamrat. Han kodväxlar till finska i samband med namnet *Oulun yliopistossa*. Det är mycket ovanligt att informanten producerar ett så långt yttrande på finska i en situation där även enspråkiga svensktalande finns närvarande. Han kommer visserligen med samma information även på svenska. Här är det inte frågan om språksvårigheter, utan informanten vill av någon anledning berätta först för Samuli, Fia och Piritta sedan för Catarina och Harry. På detta sätt tar han hänsyn till alla deltagare och tilltalar dem med rätt språk. Det kan dock vara möjligt att han tillfälligt har tappat bort ordet *universitet* och skaffar sig mera betänketid genom att först berätta saken på finska. Det kan också hända att han vill få hjälp med ordet. Piritta översätter *Oulun yliopisto* till *Oleåborgs universitet* och informanten använder därefter ordet *universitet*. I detta exempel framkallar således ett finskt namn kodväxling till finska.

I de följande exemplen är det också fråga om namn som en typ av kodväxling men här gäller det namn på länder. Sekvensen är ur samtalet *Bilder* där deltagarna tittar på foton. I exemplet

(43) *Karta* tittar Iikka på en karta med Mamma, eftersom hon ville kolla var Indonesien ligger, och räknar upp olika länder. Därvid använder han både finska och svenska.

(43) BILDER: Karta

- I: å her e Kina. Thaimaa, å her e Australien å ho e mällan, mällan Kina å
 2. M: jahhaa
 3. I: Australien
 4. M: ahaa så de e [der]
 5. I: [å]her e Japan, Japan,
 [...]
 6. I: å du minns ju di som va kidnappade nu på, ne di kom hem förre, förre [...] de
 → va her, her *Jolon saari*.

På första raden namnger informanten ett land på finska: *Thaimaa* vilket också är kartans språk. *Kina* och *Australien* ges på svenska. *Japan* (r. 5) uttalas först på ett finskt sätt [japan] med korta vokaler och andra gången på ett svenskt sätt [jååppan]. För detta kan det finnas flera olika orsaker. En av dem kan vara att informanten inte känner till de svenska benämningarna för alla länder eller för tillfället inte kommer ihåg dem. Därför kan både svenska eller finska namn förekomma i hans tal. En annan orsak kan vara att han inte kan frigöra sig från källan, det är m.a.o. endast uttalaren som talar här. Uttalaren är en av Goffmans (1981) talarroller som behandlas i avsnitt 6.1.2. Uttalaren läser direkt upp namnen på kartan och bryr sig inte om att omformulera eller översätta dem. I vissa fall producerar talaren namnet på båda språken senare i dialogen: *Her e Indien. Intia*. Här tycks det vara frågan om en intensifiering av budskapet. Informanten vill, efter att ha sagt namnet på svenska, påpeka att det var frågan om *Indien* vilket på kartan återges på finska som *Intia*. I samma avsnitt finns en typ av namn som liknar böjt efternamn på finska, ett fall som behandlades tidigare. Ett sådant exempel är *Jolon saari*, 'ön Jolo' som utgörs av en böjd förled i finsk genitiv och ett efterföljande appellativ. Även här kan det vara frågan om att informanten i uttalarens roll tar detta direkt från en främmande källa. Han har hört och läst om kidnappningen på finska, och namnet på ön har fastnat i hans minne på detta språk. Han försöker inte återge det på svenska.

4.2 Språklek

I detta avsnitt behandlas kodväxling vid språklek. Funktionen språklek nämndes vid Gumperz funktion av upprepning i avsnitt 3.4, men behandlades där inte. I det följande exemplet, (44) *Videoträff*, upprepar informanten samma mening eller ord på flera olika sätt. Han talar med Fia om ett underhållningsprogram på TV. Iikka och Fia råkar inte få veta vem det slutligen var som vann tävlingen i programmet. Informanten kommenterar på första raden.

(44) TV-KVÄLL: Videoträff

1. I: nu feck vi, nu feck vi, nu feck vi inte se hänne denna kört[hårige]
 2. F: [ja]
 3. I: att va ho finare älle ej män de speler ju ingen röll därför ja e inte der,
 4. F: nääj
 → I: [det] spelar ju ingen roll, se ei pelaa mitään roolia, eikö se
 6. tarkota nii?
 7. F: [ss-]
 8. F: it doesn't count. [det spelar ingen roll.]
 → I: nii se (.) [se ei laske mitä. it] doesn't count.
 → se ei laske sitä.
 11. F: nii että [sitä], nii-in
 12. I: [mm]

I det första yttrandet använder informanten först edamål: *de speler ju ingen röll*, sedan standardsvenska: *det spelar ju ingen roll* och efter det en ordagrann översättning till finska: *se ei pelaa mitään roolia*. Han frågar Fia om han hade haft rätt och vad det svenska yttrandet betyder på finska. Informanten känner dock till betydelsen, men han vill på skoj översätta den ordagrann och frågar om han hade gjort rätt. Fia följer med i ordleken och översätter yttrandet sedan till engelska och informanten översätter det vidare till finska. Till slut kodväxlar han också till engelska och ger en ordagrann översättning av denna fras: *se ei laske sitä* 'den räknar inte det'. Här ville informanten tydligen smaka på olika möjligheter och testa olika koder. Det kan också hända att han i början var osäker på vilken kod han skulle använda. Detta gäller valet mellan edamål och standardsvenska. I detta fall talar han med Fia som han brukar tala edamål med. Informanten vill med dessa upprepningar och översättningar till finska och engelska ge ett humoristiskt intryck och leka med språken. Beläggen kan analyseras i den fjärde av Gumperz (1982) funktioner, upprepning, men han tar inte upp lekaspekten i sin behandling av kodväxling. Även Søndergaard (1991) och Auer (1995) har kategoriserat funktionen språklek för kodväxling. Ett liknande fall hittas i följande

exempel dialog (45) *Knut*. Här talar informanten med Mamma och Fia per telefon, samtalet är *Påskafton*. Samtalstemat gäller dödsfall av olika slag.

(45) PÅSKAFTON: Knut

1. I: ner dödde Knut?
2. M: ja du, de va männas-
- I: solmu
4. F: jah
5. I: kn-, [knut] e på finland solmu.
6. M: [vadå?]

Här frågar informanten Mamma när en släkting, som hette Knut hade dött. Utan att vänta på svar översätter han namnet till finska *solmu* 'knut'. Han förklarar betydelsen för att garantera att åhörarna förstår honom: *Knut e på finland solmu*. Här använder informanten av någon anledning ordet *finland* istället för *finska*, men menar ändå språket. Även här försöker informanten göra sig rolig med hjälp av kodväxling. I dessa exempel hade informanten en möjlighet att byta kod eftersom mottagarna behärskade de använda koderna. En likadan typ kan alltså inte förekomma med mottagare som endast behärskar ett språk. I fallet Knut förstår Mamma inte genast vad det är frågan om, men gör det litet senare.

4.3 Osäkerhet i val av kod

I det följande visas exempel där informanten upprepar av andra skäl. I exemplet nedan, (46) *Könstig*, upprepar informanten ordet *konstig* som kommentar till en person som han sett på TV. Först sker detta på standardsvenska och sedan på edamål.

(46) TV-KVÄLL: Könstig

1. I: (hh) toinen m (h) ököttää. ((stark inandning)) titter inte ens. ((skratt))
2. F: mm
3. I: ((stark inandning)) konstig. kons- könsti, miten se äiti sanoo kö [nsti]?
4. F: [könsti]

I detta fall kan upprepningen bero på osäkerhet i valet av kod. Informanten använder normalt det edamålsenliga *könstig*, men här väljer han standardvarianten två gånger varav han avbryter den senare. Informanten upprepar sedan edamålsyttrandet en gång och frågar Fia hur modern brukar säga ordet och försöker återge det som hon gör. I detta fall aspirerar han klusilen *k* extra starkt. Inspelningen är en av de första som informanten är med om och situationen med ett överenskommet språk, svenska som han inte vanligen talar med sin syster, är ännu obekant. Även om han har fått instruktioner om att tala sådan svenska som han vanligen gör orsakar den konstgjorda situationen osäkerhet. Det är möjligt att informanten försöker tala finare än han normalt gör eftersom han vet att hans sätt att tala iakttas. Ett liknande fall finns i följande exempel, (47) *Kvart*, där informanten upprepar ordet *kvart* tre gånger:

(47) TV-KVÄLL: Kvart

1. F: ha de just börje?
- I: een tie minuter sänn. en kva- , en kva-, en kvart, en kvart sänn. ((skrattar))
3. F: ja
4. I: hur en säger
5. F: kvart
6. I: oikein. kvart.
7. F: her e denna andre

Detta fall är från samma talsituation som den förra och det är tydligen frågan om osäkerhet beträffande val av kod. Först upprepar Iikka ordet på edamålsenligt sätt tre gånger med mörkt, bakre *a* varav de två första inte uttalas i sin helhet och efter det på standardfinlandssvenskt sätt med öppet *a* och starkt *r*. I detta fall syns osäkerheten ännu klarare eftersom informanten själv yttrar: *hur en säger* (r. 11). Fia svarar på hans fråga: *kvart* vilket informanten kommenterar på finska *oikein*. Enligt honom var svaret rätt. Edamål är Fias och Iikkas gemensamma kod då de talar svenska. I detta fall kan det även vara fråga om att informanten vill testa olika varianter eller av någon anledning visa att han behärskar olika koder. Orsaken till val av finlandssvenskt uttal kan bero på att informanten i skolan har fått svenskundervisning med finlandssvenskt uttal och han jämför det med hemmets dialektala språkbruk. I detta fall vill informanten kanske skapa en så stor kontrast som möjligt mellan de två sätten att uttala samma ord. Det rikssvenska uttalet skulle i jämförelse med edamål inte vara så olik.

4.4 Sammanfattning

Utöver Gumperz (1982) metaforiska funktioner påträffades i materialet övriga funktioner som kodväxlingen hade. Sådana var kodväxling vid namn, språklek och osäkerhet i valet av kod. Informanten använde enligt finskan böjda namn i sitt tal, t.ex. *Koskelan Tero* (avsnitt 4.1, (40)). Denna typ förekom i samtal med Samuli, Piritta, Fia och Mamma. I materialet återfanns även namn på länder o.d. som informanten yttrade på finska i en svensk kontext. Dessa fall förekom med personer han normalt talar svenska med. Orsaken tycks vara att namnen hos informanten anknöt så starkt till källspråket att det var svårt för honom att göra sig av denna samhörighet. Ett sådant fall var exemplet där han läste ur en finsk karta och räknade upp namn på länder på finska i en svensk kontext.

Som exempel på kodväxling mellan både de två varianterna och de två språken kan språklek nämnas (se avsnitt 4.2). Informanten översatte ord och fraser ordagrant från svenska till finska och engelska för att ge ett humoristiskt intryck. Han bytte även från edamålsenlig till standardenlig kod och tvärtom av samma orsak. Denna funktion förekom i samtal med Fia och Mamma som båda behärskar både de två varianterna och de två språken. Även med de enspråkigt svenska personerna hade språklek med de två varianterna varit möjlig.

Osäkerhet i valet av kod påträffades i de första inspelningarna och gällde valet mellan de två svenska koderna (se avsnitt 4.3). Informanten var i några fall osäker på om han skulle välja edamål eller standardsvenska. Här rörde det sig om enstaka ord. Informanten var osäker på om han kunde tala sin normala variant, dvs. edamål, och tenderade att gå över till prestigeformer då han visste att någon fäste uppmärksamhet på hans tal.

5 KODVÄXLING SOM KOMMUNIKATIONSSTRATEGI

I detta avsnitt behandlas kodväxling som kommunikationsstrategi eftersom informanten visar klara tecken på att kodväxlingen i hans tal även har andra funktioner än de som diskuterades ovan. En kommunikationsstrategi är en medveten plan som en språkanvändare tillämpar för att lösa ett kommunikationsproblem. Talaren använder kompensatoriska uttryck för att fylla luckor i sitt kunnande.

Poullisse (1990) delar in kommunikationsstrategier i begreppsliga och språkliga. De begreppsliga innebär analytiska strategier som omskrivning, beskrivning och parafras och holistiska strategier som användning av ett underordnat, samordnat eller ett överordnat begrepp. De språkliga kommunikationsstrategierna delas in i transfer som lån, foreignizing och översättning och morfologisk kreativitet som ordbildning. Corder (1978) delar in strategierna i utvidgande och inskränkande. Till de utvidgande kommunikationsstrategierna hör parafras, omskrivning, ordbildning och gissning, medan de inskränkande strategierna innebär att talaren säger mindre än han ursprungligen har tänkt, byter ämne eller ger upp. De inskränkande strategierna delas vidare in i formellt och funktionellt inskränkande strategier. Till de förra räknas bl.a. negativ transfer och kodväxling och till de senare att talaren ger upp på grund av bristande självförtroende eller otillräcklig motivation. (jfr även Tornberg 1997)

I informantens tal syns spår av olika kommunikationsstrategier som kodväxling, omskrivning, övergivande av ett ämne, användning av ett överordnat begrepp, begäran om hjälp samt gester. Strategier som har en anknytning till kodväxling skall behandlas i det följande. Dessa är begäran om hjälp, kodväxling vid lexikal lucka och omskrivning eftersom kodväxling ibland sker i omskrivning och då informanten ber om hjälp. Det finns också flera fall där han omskriver eller ber om hjälp utan att kodväxla från svenska till finska.

Informanten kodväxlar från svenska till finska ofta i sådana fall han inte känner till eller för ögonblicket inte hittar ett passande ord på svenska. Detsamma sker i regel inte då han talar finska, eftersom finska är hans starkare språk. Kodväxlingen från svenska till finska fyller lexikala luckor i informantens tal. Ofta är det fråga om enskilda ord som lånas in från det andra språket, men ibland rör det sig om större enheter. Det finns några fall där informanten kodväxlar från finska till svenska för att fylla lexikala luckor i sitt tal.

Informanten har möjlighet att kodväxla från finska till svenska då han talar med personer som har kompetens i båda språken, dvs. Fia, Samuli, Piritta och Mamma. Kodväxling kan även förekomma i kommunikationen med andra personer då informanten har tillgång till en källa som han kan be om hjälp. Detta sker i samtal med Mamma, Catarina, Harry, Vivian och Lars, då Fia deltar och emellanåt fungerar som stödperson. I några fall hjälper också Samuli och Piritta informanten att hitta rätt ord. I samtal med Mamma fungerar kodväxlingen till finska i stort sett utan problem, eftersom Mamma kan finska, men det finns även fall där det sker missförstånd. Informanten ber lättare om hjälp då den finns till hands. I några fall då en av samtalspartnerna kan båda språken är han inte särskilt angelägen att producera ett ord eller uttryck på matrisspråket och tillgriper det andra språket, eftersom han är säker på att han blir förstådd även på detta sätt.

5.1 Begäran om hjälp

Informanten har olika sätt att be om hjälp. Begäran om hjälp sker då informanten talar svenska och ett ord eller uttryck fattas. Det kan ske direkt eller indirekt. En direkt fråga kan ske på båda språken. Han kan även använda ett indirekt sätt och använda ett finskt ord mitt i det svenska yttrandet. Det finska ordet har ett speciellt tryck då informanten vill få det översatt. Det sägs ofta med en frågande ton. En paus är också ett indirekt sätt att be om hjälp. Oftast kombineras en paus med en fråga eller kodväxling till finska.

I det följande, dialog (48) *Rapa*, finns ett exempel på ett typiskt sätt informanten ber om hjälp på. Här talar informanten med Fia, Samuli och Piritta och berättar om en vän som drack öl väldigt snabbt.

(48) ÖL: Rapa

[...] å sänn tog han tredje å røyhtäsi. mikä on røyhtäistä?

Här kodväxlar informanten först till finska och frågar sedan var ordet är på svenska. Här vill informanten veta hur *røyhtäistä* 'att rapa' sägs på svenska. När informanten har fått hjälp fortsätter han med berättelsen. Även i följande exempel, (49) *Kex*, kodväxlar informanten till finska innan han ber om hjälp. Deltagarna är här desamma.

(49) STYRKETRÄNING: Kex

1. S: aha, tack
 2. P: ta nu
 3. I: de de de murustaa. ota yks.
 4. S: ja
 → I: murustaa hirveesti. va e, va e murustaa?

Här äter informanten kex med Fia, Samuli och Piritta. Han kodväxlar först vid huvud verbet *murustaa* 'smula ner' till finska. I yttrandet efter det säger han hela meningen på finska. Först efter detta frågar han vad det heter på svenska. I detta fall sker vädjan om hjälp på svenska. I diskussioner med Fia, Samuli och Piritta kodväxlar informanten ofta till finska. Varje gång är det dock inte frågan om en kommunikationsstrategi, utan det kan även bero på andra orsaker. När informanten talar med de ovan nämnda personerna är kodväxling ett lockande och lätt sätt att garantera flytet i produktionen och hålla samtalet i gång. I några fall är det svårt att avgöra om det ligger ett verkligt behov bakom kodväxlingen. Är det så att informanten inte alls har ett ord i sitt mentala lexikon är det frågan om något verkligt behov. En kortvarig, tillfällig lexikal lucka, beror på att den lexikala sökningen inte tillfälligt fungerar. Då det gäller mycket vardagliga ord som informanten kodväxlar mellan är det sannolikt frågan om en tillfällig lexikal lucka. Det verkar som han inte bemödar sig särskilt mycket om att hitta det rätta ordet eftersom han ivrigt vill avancera framåt i sin berättelse. Han ber om hjälp, men vill snabbt gå vidare. I dessa fall är det fråga om en reparationsstruktur. Då informanten stöter på ett problem håller han en paus i sitt tal och/eller ber om hjälp indirekt eller direkt. Pauser förekommer dock inte varje gång han stöter på en lexikal lucka. Mottagaren hjälper till att reparera den lexikala luckan genom att ge det rätta ordet.

I följande exempel, (50) *Höften*, finns det även enspråkigt svenska deltagare med. Informanten berättar för Catarina och Harry om en bekant som skulle föda barn. Barnet föddes slutligen genom kejsarsnitt eftersom kvinnan hade problem med höftbenen. Informanten berättar på svenska, men kodväxlar till finska och använder därmed en tystare röst. Här riktar han sina finska ord till Fia och ber indirekt om hjälp.

(50) I TRÄDGÅRDEN: Höften

1. I: å Pete å Lin-Linda du minns Pete som han e ju ensam
2. borhan män då ne han
3. bodde me Linda å di skulle få Markus då (.)
- °lonkkavika on Lindalla°.
5. F: ho har alltså problem med höft [bene.]
6. I: [ja] då kunne ho inte föde, föde barne som de ska göre,

Informanten kodväxlar på rad 4 till finska och använder en tydligt svagare röst då han riktar det finska yttrandet till Fia. Informanten tar även här själv initiativet till reparationsstrukturen. Det verkar som om informanten inte vill att berättelsen skulle störas av hans finska och därför talar med en svagare röst. Han får hjälp av Fia och berättelsen fortsätter. Här hade informanten lätt tillgång till hjälp. Om han inte haft denna möjlighet skulle han möjligen ha tillämpat andra kommunikationsstrategier t.ex. han skulle ha använt omskrivning.

Över huvudtaget sker det inte någon kodväxling till finska i någon större utsträckning då informanten samtalar med svenska personer. Det förekommer inte särskilt ofta med Mamma heller, även om hon är kunnig i finska, eftersom informanten är van vid att tala svenska med henne. I samtal på svenska med Fia, Samuli och Piritta förekommer kodväxlingen som kommunikationsstrategi i betydligt större grad. I följande exempel, (51) *Hemtrevligt*, talar Iikka svenska med Mamma och använder enskilda finska ord i sina yttranden. I första exemplet talas det om släktingar som har byggt nya hus.

(51) SOMMARPLANER: Hemtrevligt

- I: ja å Piritta tycker att de e e hem-kodikasta der hos [Jorm-]
2. M: [varå?]
- I: ho- ja å Pi-Piritta tycker om att hos Arto de e kodikasta.
4. M: ja vesst [de e ju finare der.]
- I: [e-e- de] hemlig älle va hette de? kodi-
6. M: hemtrevlit?
7. I: ja, just de.
8. M: hmm

Informanten söker efter ordet *hemtrevligt* och bildar det egna ordet *hemlig*, men kodväxlar för säkerhets skull och säger *kodikasta* på finska. Mamma förstår vad Iikka menar och producerar

det rätta ordet. I detta fall är kodväxling till finska en lyckad kommunikationsstrategi. Informanten kodväxlar i detta fall redan två gånger som ett initiativ till reparation men får mottagaren att reagera först då han ställer en direkt fråga om det svåra ordet. Mottagaren uppfattade tydligen inte kodväxlingen till finska som något problem, eftersom hon förstår även det.

Det sker ofta att han själv hittar det rätta ordet efter att ha kodväxlat till finska. I följande dialog (52), Siamesiska, ges exempel på detta:

(52) BILDER: Siamesiska

1. I: de va två töser som de ha..di va, va de föddes att di hadde hövvera ihop,
2. M: ja detta har ja [sett]
3. I: [å nu], i fyra dager klöppte di att di feck åv de va ju (.) di
→ hadde sa- samma..nä- nä e- egen, egen, aivo, hjärne hadde [di] [...]
5. M: [hjärna]

likka talar med Mamma om siamesiska tvillingar. Det kan hända att informanten av någon anledning översätter mellan språken i sådana fall där han först ger ordet på finska och genast efter det på svenska. Här reparerar informanten sig själv och mottagaren mamma kommer litet för sent med sitt förslag. Ett liknande fall syns i nästa exempel (53) *Lön*:

(53) MONOPOL: Lön

1. I: Får en...de e palkka, lön.

Pausen i detta exempel tyder på att det först är fråga om en lucka men efter att det finska ordet *palkka* yttras hittas det rätta ordet *lön*.

Informanten använder ibland frågor som *vad heter det?* även om han inte direkt riktar sin fråga till någon. Dessa fraser tyder ändå på att han har tappat bort ett ord. Sådana fraser förekommer då han vill visa att han har problem i språkproduktionen och inte har tillgång till utomstående hjälp. Detta sätt kallas på engelska för *flagging*. Ett exempel finns i dialog (54) *Fackförening* där likka talar med Catarina.

(54) SJUKSKRIVEN: Fackförening

1. I: de e vet inte va de e en...som ja då e en me ne en jobber då e de en
→ sånn...((smaskljud)) va hette de nu på svänka?
3. C: va då för nått? [ee-]
4. I: ja [de] e en sånn...
5. C: tjänsteresa eller? näj
6. I: va?
7. C: tjänsteresa eller? åker du jobbet saru?
8. I: näj de män ne en job-jobber då ee- e hörs en te en sånn...ja nu vet ja inte va de
9. hetter män alla fall de e bare hundra mark kösster de resan [...]

Det svåra ordet är *fackförening*. Informanten försöker förklara att han får en resa till Tallinn mycket billigt eftersom fackföreningen ordnar den. Här försöker att få mottagaren Catarina att komma med förslag, men lyckas inte. I detta fall, efter några försök, överger informanten sökandet efter ordet och går vidare. Han säger bara allmänt att resan i alla fall var billig och går vidare.

5.2 Kodväxling vid lexikal lucka

Lexikala luckor och begäran om hjälp kan knytas tillsammans men jag behandlar lexikala luckor skilt i detta avsnitt. Då informanten möter en lexikal lucka tar han ofta och lägger till ett finskt ord mitt i ett svenskt yttrande. Det är också möjligt att han använder andra språk, som engelska. I följande dialog, (55) *Onsdag*, har vi ett exempel på ett sådant fall. I detta fall ber han om hjälp och försöker inte klart översätta från engelska till svenska.

(55) ÖL: Onsdag

1. I: han [sa att] de va sista vii- se oli viiminen de va sista
2. S: [var?]
3. I: viikonloppu vi [geck inni] armen
4. P: [veckoslut.]
5. I: elikkä ne [kato saatto] tarkistaa
6. P: [sista veckoslut.]
7. S: ja
- I: sista veckoslut vi skulle gå på bort från öö, öö ke-ke- mikä on kesk-
→ wednesday?

Här har informanten tillfälligt tappat bort orden *veckoslut* och *onsdag* och kodväxlar från svenska både till finska och engelska. I samma talsituation befinner sig även Fia, Samuli och Piritta. Det kan vara möjligt att informanten försöker få fram det rätta ordet genom att först gå till det engelska systemet och sedan översätta till svenska. I detta fall får han snabbt hjälp av deltagarna. En annan förklaring kan vara att informanten skojar vilket han ofta gör då han använder engelska uttryck.

I följande exempel, (56) *Knäböj*, är det frågan om svårare ord eller konstruktioner som fattas. Likka talar med Fia, Samuli och Piritta om styrketräning. Jfr:

(56) STYRKETRÄNING: Knäböj

1. S: alkupainoksi viiden kilon kiekot.
2. I: ja ja tycker att de e ganska svårt å göra de e,
3. S: det e tungt
- I: ja de e jätte tungt och ja tillexsämpel...eee...jalkakyykky kan ja inte göra
- och inte pohjerutistus nästan kan ja göra män inte...denna e lätt och
6. göra...nn-nej detta e lätt å göra män inte detta...ja den går också,
7. och...ööö...mikä tämä on? ((P säger något på finska))

Samuli läser högt ur styrketräningshäftet på finska *alkupainoksi viiden kilon kiekot* 'börja med tyngder på fem kilo'. Samuli och Likka talar svenska, men kodväxlar till finska då de läser ur häftet. I detta fall är det sannolikt att informanten inte alls känner till orden *jalkakyykky* 'knäböj' och *pohjerutistus* 'vadpress' på svenska. Han har helt tillämpat sig terminologin kring muskelträning på finska. Här är det alltså frågan om en kommunikationsstrategi som har formen av kodväxling. Denna typ är möjlig endast då informanten talar med personer som behärskar både svenska och finska. Då informanten möter lexikala luckor då han talar med enspråkigt svenska personer använder han sig av andra kommunikationsstrategier som t.ex. omskrivning.

Kodväxling sker också från finska till svenska då informanten använder ord som han starkt förknippar med det svenska språket. Detta sker i betydligt mindre grad med beskriver ändå hans språkbruk. Följande exempel, (57) *Negerkysser*, är ur samtalet *Nyponsoppaa* där informanten talar med forskaren om språken som användes i hemmet.

(57) NYPONSOPPAA: Negerkysser

1. F: vieläkös teillä on tätä jälellä?
 → I: nyponsoppaahan mm-minä oon sitä aina sillontällön
 3. tehny.
 4. F: joo
 5. I: se on ihan hyvää kylymänäkin tuota se soppa.
 6. F: niin on.meillä on tää paketti, kenenkähän lie,
 7. tää on tämä ja sitte on vielä jälellä se Vivianin
 8. antama.
 9. I: löytyykö täältä, täältä, täältä Jyväskylästäki ihan
 10. samanlaista? [iha-]
 11. F: [ai] mitä?
 12. I: ihan toimivvaa samanlaista ku ruotsalaista,
 → nyponsoppaa?
 [...]
 14. F: muistatko mitä ne oli ne ruskeet palleroiset, joita
 15. tehtiin kaakaosta ja kaurahiutaleista ja...
 → I: nii negerkysser, sossår kysser. neekerinpusuja eli negerkysser.
 17. F: nii
 18. I: nii joo.

Exemplet visar två fall där informanten använder svenska ord i en finsk kontext. Det är fråga om ord som han förknippar med Sverige och svenskan. Ord som hör till mat associeras till mamma eftersom det var hon som skötte matlagningen för det mesta och lärde barnen att laga mat och baka. Informanten har flera svenska benämningar för småkakor och maträtter. *Nyponsoppa* förknippas starkt med Sverige eftersom familjen alltid köpte med sig några paket på semesterresorna i Sverige. Ordet *nyponsoppa* böjs enligt finskans morfologi och det finska ordet *soppa* och dess partitiv *soppaa*. Ordet uttalas enligt edamålet dvs. *nypon* med ett [o]. Det sker ofta med sådana lånord att de tar drag ur matrisspråket. Exemplets *negerkysser* har däremot inte liknande böjning i detta fall, men former som *negersyssereittä* förekommer.

Även i exemplet nedan, (58) *Kirpputori*, är ett finskt ord inbäddat i ett svenskt uttryck. I detta fall är det fråga om liknande typ av kodväxling. Mamma och Iikka talar om att gå på loppmarknad.

(58) PÅ TÅGET: Kirpputori

1. M: va tycker du om min dräkt Iikka dennaher [köpte ja förre åre?]
 2. I: [ja, ja titte dän e] fin.
 3. I: [passer]

4. M: [ja-a] de kösste tjuge mark på kirpputorille. feck jacke å böx-
5. å kjol.
6. I: ja tycker inte om kirpputori, män en kan ju finne [...]

Både Mamma och Iikka använder ord *kirpputori* flera gånger. De försöker inte ge den svenska motsvarigheten, eftersom de alltid använder ordet *kirpputori* i st.f. *loppmarknad*. Mamma använder formen *kirpputorille* eftersom hon av någon anledning har uppfattat det som grundform och använder den alltid. Här kanske man inte kan betrakta kodväxlingen som en kommunikationsstrategi utan ett medvetet val att använda ett ord från det andra språket, ett lånord. Kodväxling är dock i och för sig en medveten strategi. Det är möjligt att både Mamma och Iikka endast har det finska begreppet i sitt mentala lexikon eftersom båda endast har gått på loppmarknad i Finland. Det är klart att även det svenska begreppet är bekant men det hör kanske inte till det aktiva ordförrådet.

Följande exempel, (59) *Violer*, ur telefonsamtalet *Present* visar ett liknande fall där samma deltagare använder ett finskt ord på samma sätt.

(59) PRESENT: Violer

1. M: ja ha- ja har va hette de väldit fine orvokki her ja, ha sätt på begge sier
2. fönstre.
3. I: vi köppte också på lörda.. öö- jätte mö blommer köppte vi orvokki å sånnt.

Även i detta exempel använder både informanten och Mamma ett finskt ord i en svensk kontext. Även här gäller det ett lånord: *orvokki* 'viol eller pensé'. Orsaken är också här att Mamma har lärt sig sätta köpta penséer i blomrabatten då hon har bott i Finland och använder det finska ordet. Violer som hon hittar i naturen kallar hon enligt den svenska benämningen. Även informanten har tagit efter detta system.

5.3 Omskrivning

Omskrivning är en kommunikationsstrategi som informanten använder då han inte hittar ett ord och då ingen hjälp finns till hands. Med omskrivning avses att man beskriver eller definierar ord som man saknar. Av omskrivning hittades flera exempel i materialet. Oftast

lyckades informanten bra med att förklara ett bristande ord på ett annat sätt, med egna ord och i vissa fall utan att kodväxla. I detta fall, i exempel (60) *Häfte*, talar han med mamma, men Piritta och Fia finns med i bakgrunden. Det är fråga om att informanten berättar vad han har gett Piritta i present. Enligt honom vet Piritta vad det har kostat eftersom hon har en prislista på smycken som hon har fått. Detta ger han Mamma till svar till då hon anser att man aldrig skall berätta vad en present har kostat.

(60) BILDER: Häfte

1. M: män nu får du inte säge va dän kösste föratt då hör [Piritta de]
2. I: [ho vet] de
3. M: jasso ja...[å dän du köp-]
4. I: [ho ha sett], sett, sett ho ha sett på en sånn, ho har en sånn så som
→ bok som ho, semmonen vihko mistä voi kahttoo hinnat nii
6. kyllä sä tiiät tuon hinnan, att ho vet va de köss[ter.]
7. P: mmm
8. M: [jaha] just de.

Informanten börjar att omskriva på svenska men går över till finska mitt i yttrandet och växlar sedan tillbaka på nytt. Han har inget färdigt begrepp heller på finska för det han vill ha sagt och omskriver på båda språken. Orsaken till att han bytte till finska kan vara att själva ordet fattades och han hade möjlighet att tala finska eftersom även Fia och Piritta var närvarande i detta ögonblicket. Det finska yttrandet, eller åtminstone den senare delen är riktad till Piritta: *nii kyllä sä tiiät tuon hinnan* 'så att du vet priset på det'. Användandet av två språk kan alltså också bero på att informanten inte ville utesluta någon deltagare utan sade samma sak på två sätt; specificering av mottagaren. Även förklaringen av intensifiering av budskapet kan här göra sig gällande.

I följande fall diskuterar informanten per telefon med Fia och Mamma och kodväxlar till finska som begäran om hjälp, men är ändå tvungen att omskriva. I dialog (61) diskuteras olyckan på Estonia.

(61) TITANIC: Estonia

1. I: ja de va ju så ja..de e ju (.) alle tror olika hur de va män (.) ja ja tror att de e
2. sannt detta som du säger att denna..mikä on keulaportti?
3. F: e [e-]
- I: [de-] denna som löffte säj åpp ne bilera kör in.

5. M: ja just dä[nna, dänna der]
 6. I: [de-dänn va inte lässt,] dänn va inte lässt [...]

Här måste informanten omskriva, eftersom Fia inte kan hjälpa honom. Här sker ingen kodväxling i omskrivningen eftersom det riktas åt Mamma och då är inte den finska koden vanlig. Informanten ber också om hjälp här och kodväxlar till finska eftersom frågan riktas till Fia: *mikä on keulaportti* 'vad är bogvisiren'. I väntar inte speciellt länge på en översättning utan tycker att saken blir snabbare avgjord när han förklarar det felande ordet med egna ord.

5.4 Sammanfattning

Informanten använder kodväxling i flera olika funktioner, men också som kommunikationsstrategi. Kodväxling sker då informanten inte känner till ett ord eller uttryck i svenska. De lexikala luckorna i talet kan vara tillfälliga vilket gäller speciellt vardagliga ord, men också ord som informanten endast har lärt sig eller är van vid att använda på det ena språket, t.ex. *kirpputori* 'loppmarknad' och *nyponsoppa*. Ibland kommer informanten på ordet på egen hand då han har först kodväxlat till finska vilket kan bero på hans sätt att behandla informationen i språkssystemet. Lexikala luckor behandlar informanten på olika sätt: han kan be om hjälp på ett indirekt eller direkt sätt, genom att bädda in ett ord på det andra språket i kontexten, hålla en paus eller genom att explicit be om hjälp. Ett annat sätt är att omskriva ordet med ett längre yttrande. I detta fall kan han förklara ordet på samma språk som matrispråket eller kodväxla och förklara ordet på det andra språket.

Kodväxlingen som informanten använder har att göra både med bristande kompetens och metaforiska funktioner. Möjligheten till att kodväxla begränsas av deltagarnas språkliga bakgrund i samtalen. Kodväxling från edamål till standardsvenska fyller dels likadana funktioner som kodväxling från edamål till finska. Eftersom de två varianterna liknar varandra till en hög grad är kodväxling som kommunikationsstrategi eller metaforiska funktioner som t.ex. intensifiering av budskapet inte möjlig såsom det i fall där är fråga om kodväxling mellan de två språken. Varianterna liknar varandra för mycket för att alla funktioner skulle kunna vara möjliga. I följande avsnitt behandlas ytterligare funktioner som kodväxlingen fyller.

6 KODVÄXLING SOM HJÄLPMEDEL I POLYFONISK STIL

6.1 Produktionsformatet

Goffman (1981) placerar talaren och mottagaren i olika ramar. Produktionsformatet (production format) inbegriper talaren och hans olika roller, medan mottagarparten hör hemma i deltagarramen (participation framework). Rollerna talare och mottagare förändras hela tiden, mottagaren tar turen och blir talare och tvärtom, m.a.o. byter deltagarna frekvent sin position i en samtalssituation.

Med deltagarramen uppfattar Goffman (1981) en mängd deltagare som har olika förhållanden till det som sägs. Deltagarna kan vara tilltalade eller icke-tilltalade av talaren. Då de är tilltalade kan de i sin tur ta talarens roll medan andra blir mottagare. I deltagarramen kan det även finnas personer som inte är tilltalade och inte aktivt deltar i talsituationen och bara lyssnar vid sidan om. Som en ytterligare typ som inte deltar i talsituationen är de som bara råkar höra det som talaren säger. Med deltagarramen avser Goffman alltså endast mottagarna och deras roller. Senare har forskare, t.ex. Goodwin och Goodwin (1990), utvidgat begreppet och tagit med även talaren.

Produktionsformatet är ett begrepp som Goffman (1981) använder i stället för talaren. Talaren, den som yttrar sig, representerar ofta inte enbart sig själv. I hans tal kan man höra olika röster som har främmande ursprung. Talaren kan ha tre olika roller i ett samtal och med dessa roller kan han förmedla både sina egna ord och ord som är främmande. Han kan vara uttalare (animator), uttydare (author) och upphovsman (principal). Han fungerar som uttalare då han producerar ljud, dvs. är *sounding box*. Då talaren är uttydare talar han med sina egna ord och då det är fråga om hans egna uppfattningar är han också upphovsmannen. De olika rollerna förekommer ofta samtidigt. I följande uppställning ges en sammanfattning av talarens olika roller och hur de kombineras.

TABELL 10 Talarens olika roller

uttalare (uttydare och upphovsman några andra)
 uttalare och uttydare (upphovsman någon annan)
 uttalare, uttydare och upphovsman

Enligt Goffman (1981) finns det flera olika kombinationer av talarens roller. Talaren kan ikläda sig alla de tre rollerna samtidigt då han yttrar något (uttalare) som är hans egna ord (uttydare) bakom vilka han själv står (upphovsman). I yttranden kan det även finnas inbäddade roller. Uttrycket: *Jag sade stäng fönstret* kan betyda att talaren upprepar sitt yttrande för att få någon stänga fönstret. Det kan också handla om att talaren talar om något som har hänt för en tid sedan och att han längre inte ser sig själv som samma person i yttrandesituationen. Jaget är en figur i berättelsevärlden som talaren berättar om. På detta sätt finns det två inblandade uttalare i yttrandet; en som fysiskt talar och en uttalare som är inbäddad och talar. Performativa modala verb som ofta används i sådana sammanhang är *önska, tänka, skulle kunna, hoppas*, vilka ger ett intryck av distans mellan figuren som det talas om och själva uttalaren. En dubbel distans kan skapas om talaren säger *I think that I think*. Det är i princip även möjligt att multipla inbäddningar sker i talet. Goffman (1981) ger följande exempel yttranden: *To the best of my recollection, 1) I think that 2) I said 3) I once lived that sort of life*. Nummer (1) hänvisar till något som är sant för tillfället och gäller personen som talar, (2) hänvisar till en tidigare inkarnation av den aktuella talaren, medan (3) är en inbäddad figur och en tidigare inkarnation av en ännu tidigare inkarnation.

Talaren har alltid uttalarrollen då han talar, men han har ofta en roll vid sidan om den. Talaren fungerar som både uttalare och uttydare då han redogör för något med egna ord. Han kan också använda någon annan som inbäddad uttydare och tala med en annans tunga. Detta gäller andra personer men även talaren själv, t.ex. då talaren citerar någon annan eller sig själv. Han kan nämligen använda sitt tidigare jag som inbäddad uttydare och berätta om vad han sagt eller ansett vid ett tidigare tillfälle. Talaren kan även upprepa någon annans ord eller referera det han har läst utan att själv påverka dess innehåll eller ursprungliga form. Då har han rollen av en uttalare som refererar en främmande upphovsman. Upphovsmannen är den vars åsikter eller uppfattningar det handlar om då något yttras. Talaren kan också själv samtidigt ha alla de tre rollerna: uttalare, uttydare och upphovsman. Då gäller det en situation där talaren producerar ord han själv har bearbetat och är ansvarig för. I princip finns det alltid någon som är ansvarig för orden som yttras; det är alltid någon som har rollen av en upphovsman. T.ex. då talaren har rollen av uttalare och uttydare kan han själv stå bakom orden. Då talaren använder andra uttydare kan dessa också ha upphovsmannens roll. Kategorierna som Goffman (1981) föreslår är inte alltid så klara eftersom de ofta överlappar varandra och det kan finnas olika nivåer av inbäddade röster i anförandet.

Jag skall i det följande analysera produktionsformatet, dvs. talarens olika roller. Jag koncentrerar mig på vad som sker när informanten är talaren. Även om det är i det närmaste snarast omöjligt att skilja dessa olika roller som talaren har, utgår jag från en egen förenklad indelning. Jag behandlar i avsnitt 6.1.1.1 först fall där informanten talar med sina egna ord och fungerar som uttalare och uttydare. I följande avsnitt 6.1.1.2 behandlar jag fall där han använder inbäddade uttalare och uttydare i sitt tal. I dessa fall behandlar jag för enkelhetens skull inte upphovsmannens roll även om det alltid finns en som ansvarar för orden. Upphovsmannen behandlas i avsnitt 6.1.2 med först informanten själv som upphovsman. Efter detta behandlas fall där informanten fungerar som uttalare och förmedlar ord av främmande upphovsmän. Den främmande upphovsmannens ord härstammar från en levande eller skriftlig källa varmed jag gör en vidare indelning.

Det är min avsikt att undersöka vilka olika roller som förekommer hos informanten och hur positionsbytet sker. En utgångspunkt är vilken roll kodväxlingen spelar i positionsförändringen. Jag kommer att i analysen använda benämningarna uttalare, uttydare och upphovsman, men kan även sammanfatta alla eller någon av dessa med begreppet talaren eller informanten. Med talaren avser jag den person som producerar ljud och riktar sina yttranden till andra personer, mottagarna, i samtalssituationen.

6.1.1 Uttydaren

Uttydaren, (author) 'författaren, skaparen' är den som med egna ord talar om sina egna tankar och vad han har upplevt. Uttydarens tal kan likna objektivt berättande, men det är alltid hans subjektiva synvinkel som vi har att göra med. Talaren är också alltid uttalare fysiskt sett då han yttrar något. Jag kommer inte att påpeka detta hela tiden i detta avsnitt utan koncentrerar mig på vilka andra roller informanten har vid sidan om uttalarrollen. Talaren har uttydarrollen då han berättar om saker och personer och refererar deras ord och tankar. Uttydaren bygger bl.a. upp ramarna för en eller flera berättelser. Inom ramarna beskrivs situationen, dvs. deltagarna och omgivningen. Talaren som uttydare måste ta hänsyn till varje mottagare och vad de redan vet om det som berättas.

Talaren kan även tala med en främmande tunga, vilket betyder att han kan använda någon annan som uttydare och berätta om hans tal, dvs. referera honom. På detta sätt har vi två uttydare och uttalare varav den främmande är inbäddad. I det följande har jag delat in

materialet i kategorierna informanten själv och andra som uttydare. Den förra, där informanten Iikka själv fungerar som uttydare, kommer att diskuteras i avsnitt 6.1.1.1 och den senare, där informanten talar med andra personers tunga i avsnitt 6.1.2.1

6.1.1.1 Talaren som uttydare

I detta avsnitt ger jag exempel på fall där informanten själv talar, med sin egen röst, han är m.a.o. uttydaren. I dialogen (62) *Prov* talar informanten Iikka (I) med forskaren Fia (F). Dialogen finns ungefär i mitten av samtalet Tv-kväll och hör ihop med en diskussion om gemensamma barndomsminnen: syskonen visade skolproven de hade lyckats bra i för sin fader och de sämre för modern eftersom fadern var strängare. Samtalet är inspelat hos forskaren och i samma rum befinner sig även Piritta (P) och Samuli (S). Piritta och Samuli är visserligen inte med i denna dialog utan håller på att spela ett datorspel tillsammans. Matrisspråket är svenska, men kodväxling till finska sker. Före inspelningen har Iikka och Fia kommit överens om att de ska tala svenska.

(62) TV-KVÄLL: Prov

1. I: dålige nummer te mamma och bra nummer te pappa. ((skrattar)) koe.
2. F: ja.
3. I: JA ((skrattar)) Å DU gjorde samma. JA...((skrattar))
4. F: ja. ((skrattar))
5. I: kerrankin sain niinkun de va nön (.) som..ja feck som.. jälki-
6. istunto, alle [nönting sääntt å] ja, ja geck te mamma å mamma ss-@↑va e
7. detta?@
8. F: [feck sette kvar. ja.]
9. I: å ja sa @ja de e ↑bare en sääntt@ ((skratt)) [å ho bare @ja@]...pappa skulle ha
10. F: [nääj, de e ingenting]
11. ((ordlös imitation av faderns ilska)).
12. F: ja e på.. de va kanske gränsen kanske geck ve nummer sju [elle nönting. om vi
13. feck mindre än sju då geck vi te,]
14. I: [ja sju å... eller sex kanske va också] te pappa.
15. F: ja kanske ja.
16. I: matematik eller nönting sääntt, män fäm och fyra elle sex ja de va gränsen sex.
17. F: mamma sa jämt att ja ja ja skriver unner män detta va inte så bra.
18. I: @litte bättre näste gå[ng].@ fast ja feck fyra, litte bättre näste gång,
19. F: [litte bättre näste gång.]
20. I: ((skratt))
21. I: män..ei sa- < får inte prate ont om mam[ma...]> män de va ju bra att ho inte
22. F: [näj, näj.]
23. I: skr-paineet ei niinkun lisääntyne. du minns hur pappa skrek nä
24. ja (.) i todistus fyra ↓ääj,↓ och sääntt ne ja titte pappas betyg fyra.
25. ((härmar pappas snopna leende)) ((skratt))

24. och sänn hade ja, ja fe[ck på...keväät]
 25. F: [nie. på] våren
 26. I: näj sex feck ja, då nä ja tittle pappa, fäm. siitä lähtien ei
 27. sanonu mittään mun kokkeesta.
 28. F: sedan däss-
 29. I: sedan sa han ingenting nä ja feck dålige nummer.
 30. F: nääj
 31. han vesste att han va samma.
 32. F: ↑tänk, geografi, du e ju hemskt intresserad nu.
 33. I: ja ja nu, ja hadde nie nä ja slute. män då va de jotenki (.)
 34. @kvarttikausi,
 35. kiven kvartti@tuommosia niinku enhän minä sillon
 36. tajunnu semmosista mittään, meinasin pisttää yhteen
 37. kokkeeseen pari niinkun josta sain kolome plus,
 38. F: kolome plus?
 39. I: eikun puol numeroo
 40. enemmän ne- neljä puol tai viis miinus.
 41. F: joo
 42. I: en pistäny (.) då
 43. I: feck ja bare fyra.
 44. F: ja
 45. I: fyra plus feck ja. ja tycker att Salmelan koulu va
 46. jätte strong eiku ankara? ss-
 47. F: sträng
 48. I: sträng. Hietalan Mari sa också att jätte att.
 49. F: [gammalmodig å sträng]
 50. [kouluvirano]maiset ois pitäny ottaa sinne mukkaan.
 51. F: ja
 52. ois-eikö olluki vähän semmosta?
 53. F: ja...tvungen å ä[te]
 54. I: [att tvungen å äte] hernekeitto å sk- gråt å åt...
 55. F: ja å fläsk. ja alltid kommer ihåg [ne vi hadde kött-]
 56. I: ja. [å Vesa]
 57. F: joo
 58. I: eiky Esa
 59. F: Ve-Vesa
 60. I: Eskola Vesa @joo. minä@((slurpande ljud))
 61. F: nääj de va inte Vesa de va Mari.
 62. I: Jussi sa att de va Vesa.
 63. F: näj, näj. de va [så]
 64. I: [de va] ett par år sän ne ja prate me Jussi att om gamle,
 65. F: de va så att att ja skylle på ja fråge Vesa att e de du som ha lämne. ((skrattar))
 66. I: ((skrattar))
 67. F: å Veli sa nääj å sänn sa Mari att de ja som,
 68. I: vem va de som hade lämne?
 69. F: de va ja. ((skratt))

I början av dialogen berättar uttydaren likka att han visade dåliga betyg för mamma och bra för pappa. När Fia instämmer, byter informanten position, dvs. han går ur berättelseramen och konstaterar eller frågar: *å du gjorde samma* (r. 3). Efter detta börjar deltagarna tillsammans

minnas olika händelser i barndomen. Informanten bygger upp flera olika ramar i sin berättelse med olika deltagare och situationer. I en berättelse är det inte viktigast att berättaren exakt och objektivt återger det som har hänt utan att han bjuder åhörarna på en upplevelse. Synvinkeln är naturligtvis berättarens egen. Inom den första ramen är deltagarna informanten, hans syster (F), hans moder och fader. Här hörs endast informantens röst som uttydare. Efter detta etablerar uttydaren en ny ram där han berättar hur han en gång fick sitta kvar i skolan. *kerranki sain niinkun...* (r. 5). Informanten börjar i uttydarens roll att bygga upp en ny ram på rad 5, men tar istället till finskan. Då han ändrar på sin position och går in i berättelsevärlden ändrar han också på kod. En annan orsak kan vara att han börjar på finska utan att tänka sig för och först senare kommer ihåg att han hade kommit överens med Fia om att tala svenska och byter språk. Enligt Eriksson (1997) har berättaren tre typer av tidangivelser att välja på. Typerna är: *en gång*, *den fredan* och *på dagis* (längre bak i tiden). Informanten använder här den första typen: *kerranki sain niinkun* (r. 5) 'jag fick en gång liksom'. Uttydaren börjar med att bygga upp ramen på finska men fortsätter på svenska. Inom denna ram uppträder informanten, hans moder och fader. Fia fyller också i de gemensamma minnena. En ny ram byggs upp genom *du minns hur pappa skrek...*(r. 22), där deltagarna är informanten, hans fader och syster. Systemen antas ha varit med i situationen eller i en liknande händelse eftersom hon antas känna till faderns reaktion. Inom följande ram är deltagarna informanten och hans fader: *å sänn hade ja...* (r. 24). Fia känner till berättelsen och försöker fylla i den och visa att hon kommer ihåg den genom att säga: *nie...på våren* (r. 25). I detta fall kom hon inte ihåg rätt och informanten korrigerar henne.

I slutet av dialogen byggs ännu fler ramar upp. I detta fall när båda deltagarna känner till alla berättelser som det talas om behövs det inte så mycket bakgrundsinformation för att mottagaren skall förstå vad det är som händer; det räcker om talaren t.ex. nämner ett namn utan extra förklaringar om personen eller situationen. I den första av dem ingår informanten och i den andra skolkamraten Mari Hietala *ja, ja, hadde nie ne ja slute [...]* (r. 33) och *Hietalan Mari sa också [...]* (r. 48). Efter detta talar Iikka och Fia om hur sträng skolan var och att man var tvungen att äta upp allt. De bygger tillsammans upp en ny berättelse och korrigerar varandra. Fia hade lämnat mat i skolan och skylt det på andra barn, Vesa och Mari, varav den senare hade erkänt och ätit upp resterna. På övergångsställen där nya ramar byggs upp introducerar uttydaren ett nytt ämne med nya händelser och deltagare. Nya berättelser föds hela tiden då deltagarna kommer ihåg flera händelser.

Informanten använder genomgående svenska, men på några ställen kodväxlar han till finska. Detta sker på rad 33 framöver.

32. F: ↑tänk, geografi, du e ju hemskt intresserad nu.
 33. I: ja ja nu, ja hadde nie nä ja slute. män då va de jotenki (.)
 34. @kvarttikausi,
 35. kiven kvartti@tuommosia niinku enhän minä sillon
 36. tajunnu semmosista mittään, meinasin pisttää yhteen
 37. kokkeeseen pari niinkun josta sain kolome plus,
 38. F: kolome plus?
 39. I: eikun puol numeroo
 40. enemmän ne- neljä puol tai viis miinus.
 41. F: joo
 42. I: en pistäny (.) då
 43. I: feck ja bare fyra.
 44. F: ja

Informanten kodväxlar också på rad 32. Början av hans finska replik hör endast till uttalaren som upprepar en främmande upphovsmans ord: *jotenki kvarttikausi* [...] 'liksom kvartärperioden' vilket orsakar kodväxling.

Detta fall diskuteras genomgående i avsnitt 6.1.2. Informanten byter position och fortsätter med uttydarens roll: *tuommosia niinku enhän minä* [...] 'sådana som inte förstod jag' och förklarar att han inte hade förstått någonting och hade misslyckats i provet och bara fått vitsordet 3+. Då Fia upprepar detta vitsord, som ett förslag på reparation, korrigerar informanten vitsordet till fyra och en halv eller fem minus. Det förblir oklart vad informanten hade låtit bli att skriva i provet eftersom han misslyckades: *meinasin pistää* (r. 36) 'jag tänkte skriva', *en pistäny* 'jag skrev inte' (r. 42) Efter detta kodväxlar talaren igen till svenska *då feck ja bare fyra*. Här finns ett ytterligare fall på positionsförändring. Informanten har i uttydarens och uttalarens roll berättat först på svenska hur han hade misslyckats i geografiprovet i skolan. Sedan tar endast uttalaren över och en bit text i skolboken refereras på finska (r. 34). Talaren fortsätter på finska men går över till uttydarens roll och fortsätter sin berättelse på rad 35. Kodväxlingen sker litet senare (r. 42) till svenska. I detta fall förändrar talaren synvinkeln från personlig till objektiv och kommenterar de subjektiva tankarna och känslorna som den inbäddade figuren "jag" har som han har berättat om på finska. Förändring i synvinkel och position betecknar alltså samma företeelse. Positionsförändringen syns tydligt med hjälp av kodväxlingen. Då informanten talar svenska på rad 33: *ja ja hadde nie ne ja*

slute män då va de, och rad 42: *då feck ja bare fyra*, är det fråga om objektiv synvinkel. Det finska inslaget mellan dessa två svenska yttranden uttrycker de personliga tankarna som berättelsejaget har. Samma förändring i synvinkeln syns i följande:

24. I: och sänn hade ja, ja fe[ck på...keväät..]
 25. F: [nie. på] våren
 26. I: näj sex feck ja, då nä ja titte pappa, fäm. siitä lähtien ei
 27. sanonu mittään mun kokkeesta.
 28. F: sedan däss-
 29. I: sedan sa han ingenting nä ja feck dålige nummer...

På rad 26 kodväxlar informanten igen till finska när han avslutar en del av sin berättelse: *näj sex feck ja, då nä ja titte pappa, fäm. siitä lähtien se ei sanonu mittään mun kokkeesta*. Kodväxlingen till finska kan ses som en slutkommentar och ett tecken på förändrad synvinkel. Labov (1972) kallar denna typ av avslutningsfras för koda. Här sker övergången från objektiv till personlig synvinkel. Seppänen (1998: 151) ger ett exempel på en författare som ändrar på sin position i en talsituation och stiger ur berättelsen och berättarrollen, dvs. uttydarrollen och kommenterar det hon har berättat som en deltagare i den aktuella samtalsituationen. Informanten tar distans från berättelsen genom att kodväxla: *siitä lähtien se ei sanonu mittään mun kokkeesta*. Efter det säger informanten samma sak på svenska: *sedan sa han ingenting nä ja feck dålige nummer [...]* (r. 29). Det är Fia som ursprungligen börjar med detta uttryck: *sedan däss*. Hon vill tydligen översätta det informanten har sagt på finska. Här fortsätter även Iikka med ordet *sedan*. Denna standardform förekommer inte normalt i hans tal, där han alltid använder *sänn*. Annars har satsen inga klara tecken på en övergång från edamålsfärgat språk till standardsvenska. I detta fall vill jag inte analysera kodväxling från edamål till standardsvenska som något speciellt, eftersom detta inte är något typiskt fall. Informanten yttrar standardordet *sedan* i detta fall enligt Fias modell och inte på eget initiativ. Om informanten själv hade tagit upp denna form kunde även det ha analyserats som kodväxling vid förändrad synvinkel. Berättelsen på edamål hade kommenterats på två olika koder, först på finska och sedan på standardsvenska.

I dialog 1 finns det mycket annan kodväxling från svenska till finska. I vissa fall är orsaken en lucka i ordförrådet, t.ex. *keväät* 'våren' (r. 24) och *hernekeitto* 'ärtsoppa' (r. 54). Här är det dock sannolikt att informanten väl känner till orden, dvs. han har dem lagrade i sitt mentala lexikon, men vid detta tillfälle lyckas han inte med den lexikala sökningen och tar därför ett

finskt ord istället. Före några fall som informanten kodväxlar håller han en paus vilket tyder på att han har problem med att hitta rätt ord. Detta sker exempelvis före *jälki-istunto* (r. 5) 'att sitta kvar efter skolan'. Att talaren håller pauser i talet kan anses som ett förslag till reparation. Även mottagarens reaktion i sådana tillfällen tyder på att det är fråga om en reparationsstruktur i sådana fall. Fia bjuder nämligen på ord då Likka kodväxlar till finska i samtalet. Detta sker oavsett om det finska inslaget föregås av en paus eller ej.

Övergången till finska är ett lätt val eftersom mottagaren behärskar båda språken. Kodväxlingen som sker på rad 1: *koe* 'prov' orsakas av andra faktorer. Orsaken kan vara att han vill göra tolkningsprocessen lättare för lyssnaren, dvs. han vill garantera att åhöraren förstår att han talar om ett prov. En annan förklaring går ut på en av de metaforiska funktionerna, intensifiering av budskapet. Informanten sammanfattar det svenska budskapet med ett finskt ord.

I det diskuterade fragmentet har vi fyra möjliga funktioner som kodväxlingen fyller i informantens tal. En av funktionerna här är försäkringen av att mottagaren har förstått vad man talar om. Detta fall är ett exempel på funktionen intensifiering av budskapet (r. 1). Här läggs m.a.o. extra information på det andra språket till. Den andra funktionen kan beskrivas som en återgång till det normala språket (finskan) mellan deltagarna. Det finns dessutom en ytterligare återgång där Likka återvänder till det överenskomma matrisspråket svenska (r. 5). En tredje funktion för kodväxling är ändrad synvinkel som också kan betraktas som positionsförändring (r. 22, 26, 32). Därtill förekommer kodväxling som beror på en lexikal lucka.

Informanten har både uttalarens och uttydarens roll då han berättar om sina minnen. Uttalare är han alltid då han producerar ljud och uttydare då han därtill talar med sina egna ord. I avsnitt 6.1.1.2 kommer samma dialog med utgångspunkt i talarens andra roller att behandlas.

6.1.1.2 Inbäddade uttydare

I det följande behandlas andra röster i informantens tal, m.a.o. är det fråga om inbäddade uttydare. I dessa exempel kan man också säga att det är fråga om uttydaren i andra graden. De olika rösterna i uttydarens tal kan jämföras med litteraturforskningens diegesis och mimesis. Vid diegesis är uttydaren eller berättaren indirekt, han använder inte raka citat utan refererar indirekt vad som har sagts. När det är frågan om mimesis imiteras andra och uttydaren talar med en annans tunga. (Kantokorpi 1990: 161.) Dessa begrepp lämpar sig naturligtvis också för beskrivningen av talat språk. I vissa fall använder informanten ett indirekt sätt att referera någon annan och i andra fall återger han raka repliker eller repliker som låter som sådana. Tannen (1989) ger exempel på citat som låter som raka repliker ur originalkontexten, men inte kan vara det eftersom t.ex. originalspråket är ett helt annat. I följande avsnitt, (63) *Kvarsittning*, väljer informanten sin mamma, pappa och sig själv som uttydare:

(63) TV-KVÄLL: Kvarsittning

1. I: dålige nummer te mamma och bra nummer te pappa hah-haa. koe.
2. F: ja.
3. I: JA, ((skrattar)) OCH Du gjorde samma, JA...((skrattar))
4. F: ja, ((skrattar))
5. I: kerrankin sain niinkun de va nön (.) som..jälki-
→ istunto, älle [nönting sånnt å] ja, ja geck te mamma å mamma ss-@ va e
→ detta?@
8. F: [feck sette kvar. ja.]
- I: å ja sa @ja de e ↑bare en sånn@ ((skratt)) [å ho bare @ja@]...pappa skulle ha
10. F: [nääj, de e ingenting]
- ((ordlös imitation av faderns ilska))
12. F: ja e på..de va kanske gränsen kanske geck ve nummer sju [elle nönting. om vi
13. feck mindre än sju då geck vi te,]
14. I: [ja sju å... eller sex kanske va också] te pappa.
15. F: ja kanske [ja.]
16. I: matematik eller nönting sånnt, män fäm och fyra elle sex ja de va gränsen sex.
17. F: mamma sa jämt att ja ja skrifer unner män detta va inte så bra.
- I: @litte bättre näste gå[ng].@ fast ja feck fyra, litte bättre näste gång,
19. F: [litte bättre näste gång.]
((skratt))
20. I: män..ei sa- < får inte prate ont om mam[ma...]> män de va ju bra att ho inte
21. F: [näj, näj.]
22. I: skr-paineet ei niinkun lisääntyty. du minns hur pappa skrek nä
23. ja (.) i todistus fyra ↓ääj,↓ och sänn ne ja titte pappas betyg fyra.
((härmar pappas snopna leende)) ((skratt))

Informanten berättar här om en situation där han visat en anmälan om kvarsittning för sin mamma som hade frågat: [...] *va e detta?* (r. 6). Han väljer en annan inbäddad uttydare, sin mamma, i denna replik. Därefter fortsätter informanten själv som uttydare tills modern tar över igen i: *å ho bare ja* (r. 9). *Ja* är ett direkt citat av mammas tal. Modern talar igen som uttydare på rad 18: *litte bättre neste gång*. Informanten upprepar satsen och kommenterar sedan mammas replik *litte bättre neste gång fast ja feck fyra*, Informanten byter sin position då han kommenterar den inbäddade uttydarens replik. Även Fia härmar mammas replik på följande rad. Informanten förändrar sin röst för att återge mammas tal. De första orden i *litte bättre neste gång* har ett särskilt tryck. Även de tidigare citaten av mammas tal skiljer sig från uttydarens egna repliker: *va e detta?* (r. 6) uttycks i förvånad och frågande ton. I dessa fall fungerar mamma både som inbäddad uttydare och uttalare. Vi hör alltså fyra olika röster: informantens röst som uttalare och uttydare och därtill Mammas röst som berättelsevärldens uttalare och uttydare. Berättelsevärldens röster kallas enligt Eriksson (1997) för figurer.

Uttydaren är en annan också i *ja de e bare en sånn*, (r. 9). Här citerar informanten sig själv, det rör sig om m.a.o. om en uttydare av andra graden eftersom informanten även är den som berättar. Uttydaren av andra graden är informanten i sin barndom, dvs. en annan person än hans nuvarande jag. I dessa exempel kodväxlar informanten inte då han använder inbäddade uttalare och uttydare. En orsak är att de inbäddade figurerna ursprungligen har talat svenska, samma språk som talas i den aktuella talsituationen. Kodväxlingen markerar alltså inte positionsbytet i dessa fall. Däremot ändras röstkvaliteten. Likka uttalar yttrandet med en röst som beskriver figurens (likka ca 15 år tidigare) känslor då han var tvungen att visa upp en anmälan om sitt kvarsittande. Rösten är fylld av tillgjord likgiltighet med vilken han försöker övertyga mamman att det inte var frågan om något särskilt viktigt utan bara en onödig lapp som hon borde skriva under. Även i detta fall har vi flera roller som både är aktuella och inbäddade. Informanten fungerar som uttalare eftersom han producerar ljud. Han fungerar även som uttydare och låter även jaget i berättelsevärlden fungera som både uttydare och uttalare. De två sista rollerna är inbäddade.

På rad 11 talar pappa som inbäddad uttydare. Informanten imiterar faderns arga min och vrål, det är således inte frågan om några verkliga ord. Han talar djupt ur halsen och slänger också med knytnäven. Enligt honom skulle hans fader ha blivit arg om han hade fått veta om sonens kvarsittning. Fallet är en fingerad situation, som inte hänt på riktigt. På samma sätt fortsätter

informanten att återge faderns reaktioner på rad 23. Här yttrar den inbäddade uttydaren ett ord: *ååj*, då han får se det dåliga vitsordet. Informanten härmar efter detta faderns snopna min då han får se samma vitsord i sitt gamla betyg.

Med tonförändringar som informanten använder då han talar med andras tunga vill han skapa en kontrast mellan sin egen och någon annans röst. Han har en speciell röst för sin uttydarroll, rösten, som bygger upp ramarna och andra röster för olika inbäddade uttydare som han refererar. Informanten förbereder nästan varje gång ett citat med en anförings-sats och berättar vad som hände och vem det var som sade något. Detta sker exempelvis i *och ja gick te mamma [...] (r. 6)* och *å ja sa [...]. (r. 9)* (jfr Kajanne 1996) En anföringsmarkör som förekommer ofta i informantens tal är verbet *sa*, som han ger före citaten. Det finns även situationer där han utelämnar lexikala anföringsmarkören helt och använder sig av paralingvistiska medel för att återge citat från andra personer, t.ex. röstförändring. Bl.a. av detta ges exempel i följande dialog. I denna sekvens finns det två exempel på kodväxling som markerar positionsförändring. Dessa är *kerranki... (5)* och *paineet ei niinkun...*

(22). Det senare fallet behandlas i avsnitt 6.1.2.2 där jag tar upp främmande upphovsmäns röst.

I dialogen (64) *Telefonterror* förekommer också flera röster och olika uttydare och uttalare. Fragmentet är hämtat ur slutet av samtalet *I hytten*. Deltagarna Iikka, Fia, Mamma, Samuli och Piritta sitter i en hytt på Silja Line på väg till Stockholm och talar om sina erfarenheter med att störa människor per telefon. Emellanåt talar Mamma och Fia visserligen om något annat, medan de andra håller fast vid det ursprungliga ämnet. Också andra konstellationer förekommer. Samtal förs mellan Iikka och Fia, mellan Iikka och Samuli och mellan Samuli och Piritta. I detta avsnitt talar Fia och Iikka, men Piritta och Mamma deltar också med sina kommentarer. Samuli nöjer sig med att lyssna och skrattar då och då. Detta samtal fyller inte hela tiden Goffmans kriterier för ett äkta gruppsamtal där alla talar sinsemellan och strävar mot ett gemensamt mål. Enligt Goffman är förändringar i deltagarkonstellationen, som sker kontinuerligt, ändå möjliga och mycket vanliga.

I början av samtalet sitter alla utom Mamma på sängkanten. Piritta och Samuli läser i prislistan och Mamma kammar och sminkar sig. Dialogen innehåller flera olika berättelser om samma ämne. Iikka, Fia och Mamma redogör bl.a. också för en händelse där Fia ringde till

folk med sin skolkamrat. Detta känner inte Samuli och Piritta till. Första berättelsen fortsätter till rad 37, den andra är kortare (på raderna 38-42), och den tredje, med flera olika berättare och olika synvinklar, börjar på rad 43 och fortsätter till dialogens slut. Matrispråket är finska i detta samtal men kodväxling till svenska sker då Mamma deltar. Se bilagorna för en översättning till svenska.

(64) I HYTTE: Telefonterror

1. I: m(h)ä m(h)uistan kerran Jokiahon kanssa pijettiin
2. meillä pil-pileitä ja
3. sitte kerran keskellä yötä soitettiin yhdelle ukolle
4. ((skrattar)) katottiin yks semmone maa-maatalousukko, se
5. oli Pyhännältä tai jostain sanoin että @↑NO TERVE
6. OOTKO SÄ LÄHÖSSÄ HUOMENNA SINNE K(h)AJAANIN
7. MAAT(h)ALLOUSNÄYT(h)LLYY?↑↑ET K(h)AI SÄ NUKK(h)UMASSA
8. OLLU?↑@ m(h)inä niiku nii
9. ukko että @nii että kyllä
10. minä jo petissä olin.@ @↑NO NIIN, ETTÄ HUOMENNA
11. LÄHETÄÄN SINNE KAJAANIN MAATALOUSNÄYTTELYYN.↑@ u-
12. uk(h)ko ihan
13. niin(h)ku puulla päähän l(h)yötynä
14. että @mit(h)ä k(h)uka se on.@ @↑ETKÖ
15. SÄ PERKELE MUISTA ME jutelttiin viime viikolla
16. kylällä että lähettään@ Kajaanniin
17. maatalousnäyttelyyn ↑ukko
18. ihan että < @ e- en minä,@>
19. F: mä muistan se oli
20. I: oli hyvä ni, @kyllä minä jo petissä olin@ ((skrattar))
21. F: mä muistan me-
22. I: J(h)okiaho oli kyllä hyvä? ((skrattar))
23. F: meiltä soititte.
24. I: niin soitettiin.
25. F: [kyllä mua hävetti,]
26. I: <@↓[kyllä minä jo] petissä olin.↓@ > no ei
27. se,

[...]

En berättelsen kräver att åtminstone en av deltagarna tar berättarrollen och kommer överens med en person om att han eller hon tar lyssnarrollen. Då det finns flera deltagare kan man berätta tillsammans och rätta till en annan berättare och fylla på med en annan synvinkel.

Informanten börjar med att bygga upp en scen på raderna 1-4. Uttydaren Likka berättar om ett fall där han och hans vän Jaska Jokiaho festade tillsammans och att de på natten hade ringt en lantbrukare som de hade hittat i telefonkatalogen, och frågat om han skulle följa med på en lantbruksutställning i Kajana. Uttydaren berättar att det var kollektivet han och Jaska som hade ringt mannen: *keskellä yötä soitettiin yhdelle ukolle* [...] (r. 3) 'mitt i natten ringde vi en gubbe'. Efter detta berättar han ändå att det var han själv som hade gjort det och citerar sitt berättelsejag: NO TERVE OOTKO SÄ LÄHÖSSÄ HUOMENNA SINNE KAJAANIN MAATALLOUSNÄYTTTELLYY? ET KAI SÄ NUKKUMASSA OLLU? *minä niiku nii* [...] (r. 5-7) 'tjänare ska du följa med till Kajana i morgon på lantbruksutställning? du låg väl inte å sov jag liksom så'; NO NII ETTÄ HUOMENNA [...] (r. 10-11) 'då ska det bli i morgon' och *ETKÖ SÄ PERKELE MUISTA* (r. 14-15) 'kommer du fan inte ihåg'. Talaren använder en mycket hög, glad och hurtig röst i berättelsejagets repliker till skillnad från rösten hos mannen i berättelsen. Den framställs däremot som mycket låg och förvånad, vilket mycket sannolikt liknar den verkliga situationen: *että mitä kuka se on* (r. 14) 'vem är detta'; *e- en minä* (r. 18) 'ne- nej jag har inte' *kyllä minä jo petissä olin* (r. 20) och *kyllä minä jo* [...] 'jag låg redan i sängen' (r. 26) I detta fall använder talaren alltså två inbäddade uttydare och uttalare i berättelsen: mannen och jaget, vilka båda har en egen röst som skiljer sig från talarens, dvs. uttalarens och uttydarens tal. Informanten kommenterar det han har berättat i uttydarens roll genom inbäddade uttydare och uttalare, m.a.o. ändrar han på sin position och förändrar synvinkeln. Detta sker exempelvis på rad 22: *Jokiaho oli kyllä hyvä.* 'Jokiaho kunde bra'

Även Fia varierar tonläget då hon citerar personerna i situationen och låter bli att använda anföringsmarkörer.

28. F: >että< @↑ee- ei kait minä herättäny?↑@ <@↓kyllä
 29. minä jo petissä olin.↓@>
 30. I: nii heh, Jaska kyllä hyvin puhu, monta ke- hyvin
 31. osas kyllä ihan pokkaa oli ihan ihan [tota nii,]
 32. F: [Jaskalla]oli
 33. kyllä pokkaa.
 34. I: nii oli sit ku se hymyili mä muistan se ei
 35. purskahtanu kuiteskaan ja me Fian kanssa sikana
 36. naurett(h)iin taustalla. ((skrattar)) @↑JAA OLIT PETISSÄ
 37. JAA kummiskaan et nukkunu↑@ ja kaikkee tuommosta.

Hon låter hurtig och högljudd när hon refererar Iikka och Jaska: *en kait minä herättäny?* 'jag väckte dig väl inte?' men osäker och överraskad då hon uppträder i mannens roll: *kyllä minä jo petissä olin.* (r. 28-29) 'jag låg redan i sängen'. Fia har aldrig hört mannen tala och hon upprepar endast det hon har fått höra, dvs. Jaskas och Iikkas referat av mannens tal. I denna berättelse återger talarna inte alltid anföringsmarkörer för citaten. Talarna litar på att åhörarna känner till turtagningsprinciperna och vet att de två figurerna i berättelsen turas om i repliken och därför vet vem det är som yttrar repliken i berättelsen. Även de olika paralingvistiska dragen och de bekanta fraserna hjälper åhöraren att följa med. Enligt Eriksson (1997) markerar de paralingvistiska dragen övergången från relation till anföring, autenticitet, dramatik och hjälper till att hålla isär olika återgivna talare.

Det förblir oklart om det var informanten eller Jaska som talade i telefonen, eftersom informanten först berättar att det var han som sade vissa saker och sedan säger att han stod i bakgrunden, skrattade med sin syster och lyssnade då Jaska talade: *JAA OLIT PETISSÄ JAA kummiskaan et nukkunu* (r. 36-37) 'jasso du var i bädden jasso men du sov inte'. Detta syns också i upphovsmannens tal: *Jokiaho oli kyllä hyvä* (r. 22) 'Jaska var bra han'; *Jaska kyllä hyvin puhu* [...] (r. 30) 'Jaska talade bra' och i uttydarens yttranden: *sit ku se hymyili kuitenkin* [...] (r. 31) 'och sen log han ändå'.

Piritta använder liknande medel som Iikka för att återge olika röster. Som uttydare berättar hon om ett störande telefonsamtal. Då hon hade gått i skolan hade man valt offer enligt ett roligt efternamn.

38. P: minun kouluaikana taas puhelinluettelosta kahtovat
 39. niiku sukunimiä, sukunimen perusteella soitettiin.
 40. niinku siellä vastattiin @Hirvikalliolla?@
 41. @↑onko se hirvi siellä kalliolla? >ampukaa se
 42. helevetin äkkiä alas.↑@<
 ((P och I skrattar))

På rad 37 hör vi rösten på personen som svarar i telefon. Rösten *Hirvikalliolla?* 'hos Hirvikallio?'¹ återges med frågande ton. Svaret återges med förvånad röst med tryck på varje ord *onko se hirvi siellä kalliolla* 'är älgen på berget?' och resten av svaret

---

¹ Fi. *hirvi* = älg, *kallio* = berg

ampukaa se helevetin äkkiä alas (r. 41-42) 'skjut ner den helvetes snabbt' med högre röst och i snabbare tempo som tecken på att talaren snabbt skulle kasta på luren.

Även Fia berättar som uttydare att hon med en vän hade ringt störande samtal på lågstadiet. Fia börjar minnas hur hon bar sig åt med sin vän. Alla lyssnar utan att kommentera, men informanten påminner Fia litet senare om ett annat telefonsamtal som hon hade ringt.

43. F: mä muistan Marjankin kanssa kans harrastettiin aa
 44. tämmöstä häirikkösoittelua että annettiin joku
 45. numero, ja. sa- soitapa kuule tähän numeroon.
 46. kuka tää o?
 47. en tiiä soita nyt, sitte soitti a-a- Auno Tittonen,
 48. joka on ala-asteen rehtori.

Fia berättar om hur hon hade sökt telefonnummer och bett sin vän ringa till folk. Hon citerar sig själv: [...] *soitapa kuule tähän numeroon* [...] 'ring detta nummer' *en tiiä soita nyt* [...] 'jag vet inte ring nu bara' och den andra parten *kuka tää o?* (r. 45-47) 'vem är detta?' Fia är på samma sätt uttydare som informanten var i det tidigare exemplet. även i hennes tal hörs olika figurers röster i berättelsen: vännen Marja och Fia.

På rad 49 börjar ett avsnitt där uttydaren Iikka påminner Fia om ett telefonsamtal hon ringt sin faster Maija Väätäinen.

49. I: ((inandning)) muistaako Fia kerran soitti Väätäisen
 50. Maijalle? Fi-((skrattar)), Fia m(h)eni ihan luk(h)koon? saa-
 51. mää
 52. naurroin. ((berättar med skrattande röst)) Fia kerran Väätäisen
 53. Maijalle @↑*mä oon täältä Eskoperältä*↑@ nii Fia
 54. jonkun u-ukon
 55. ääni kyllä mä nau-kyllä mä meinasin kuolla naurruun
 56. Fia ihan vaikkeena mä että @oisit lyöny luurimen
 57. kiinni,@ Fia sano että @ei kehannu@ että...varm- Fia
 58. sano että varmasti kuu- tunnisti hänen äänen Fia
 59. oli ihan paineessa joku ukon [ääni.]
 60. M: [fä ja] låne deher lelle handuken her?
 61. F: [ja]
 62. I: [saat]to kyllä ihan hyvin tunnistaakki.
 63. F: mä en ihan tiiä että, [joku Paavo] mä muka joskus
 64. olin
 65. I: [tosi huonosti]
 66. F: [kun mä soitin]

I detta fragment använder informanten Fia som inbäddad uttydare i berättelsen: *mä oon täältä Eskoperältä* (r. 53) 'jag kommer från Eskoperä' och *Paavo täällä terve* (r. 75) 'tjänare detta är Paavo'. Även faster Maija får ordet som uttydare: *>Väätäisen Maija? <* (r. 74) I denna replik svarar hon i telefonen. Efter detta berättar Likka om sin reaktion dvs. berättelsejaget hade skrattat och sagt till Fia: *oisit lyöny luurimen kiinni*. Därtill refererar han även svaret som han fick: *Fia sano että ei kehannu että...var-Fia sano että varmasti tunnisti hänen äänen* (r. 53- 55). 'du borde ha slängt på luren. Fia sa att hon inte kunde att...säker- Fia sa att hon säkert kände igen hennes röst'. Här talar informanten om Fia i tredje person även om hon finns på plats. Informanten byter positionen ofta och stiger ur uttydarrollen och berättelsevärlden med kommentarer som 50-52: *saa- mää naurroin* 'jag skrattade' och 55: *kyllä mä naurroin mä meinasin kuolla nauruun* 'å jag skrattade jag höll på att dö av skratt'.

Användning av tredje person börjar redan på rad 49 då informanten frågar om Fia kommer ihåg att hon hade ringt: *muistaako Fia kerran soitti* [...] 'kommer Fia ihåg en gång ringde hon' i detta fall är Fia först tilltalad. Tilltalet fortsätter i tredje person singularis. Här riktar informanten sina ord till andra mottagare och talar som om Fia inte skulle finnas på plats. Enligt Seppänen (1998: 91) markerar bruket av tredje person att man vill framhäva att man inte själv står bakom orden, utan ikläder sig rollen av en uttalare som endast refererar det någon annan har sagt utan att själv påverka innehållet. Seppänen talar om fall där det rör sig om finskans *hän* 'han/hon'. Informanten i hennes material använder förnamnet och inte ett personligt pronomen, men fallet är jämförbart med vårt och fyller samma funktion. Enligt Seppänen (1998) behandlas en person på detta sätt som om han eller hon inte skulle vara deltagare i situationen. Man syftar på personen i tredje person och på så sätt förblir han eller hon endast en figur i berättelsen och inte någon deltagare i den aktuella samtalssituationen. Enligt Sacks (1992: 573) används tilltal i tredje person då man vill ta hänsyn till flera mottagare. I sådana fall förblir det man säger mera öppet i jämförelse med situationer där man använder "du". På så sätt tillåter man flera mottagare att ta turen. I detta fall är inte de andra deltagarna villiga att ta ordet, utan Fia fortsätter. På rad 56 refererar informanten sig själv och syftar på sig själv med *mä* 'jag'. Han ändrar på synvinkeln på samma rad där han tilltalar Fia i andra person: *oisit lyöny luurimen kiinni* 'du borde ha slängt på luren'. I detta

fall citeras två figurer i berättelsen och två inbäddade uttydare får ordet: berättelsejaget som ger figuren Fia råd. Informanten fortsätter att referera dialogen mellan berättelsejaget och Fia och använder därmed benämningar *mä* 'jag' för att syfta på berättelsejaget och tredje person singularis för Fia. Fia börjar själv berätta om samma händelse som uttydare: *joku Paavo mä muka joskus olin [...]* (r. 63) 'jag låtsades vara nån Paavo en gång'. Informanten fortsätter med att återge en dialog mellan Fia och MV.

67. I: [nii just ja] jostain Eskoperältä olit Maija sano
 68. että ↑mist-mistä sä oot? niin @↑Eskoperältä@ sanoit
 69. jollain ukon [äänellä]
 70. F: [tyhmä] menin vielä sanomaan että 71.
 mä olin Eskoperältä.
 72. I: nii ja miks sä tyhmä soitit Väätäisen Maijalle?
 ((skratt))
 73. I: sä, s(h)ä t(h)ällalailailla oot että ei se kummiskkaa oo
 74. kotona nii >↑@Väätäisen Maija?↑@< öhhöö, ((skratt)) niin
 75. sä lukkoon, Paavo täällä terve. ((skratt))
 76. F: muistan joku Puavo mä muka olin. sit mä muistan a-
 77. Tittosen Aunollekin soitin [nii]
 78. I: [eei-]
 79. F: se vaan niinku naureskeli että @aha vai Puavo@
 80. sieltä soittelee ((skratt))
 81. I: varmmaa arv-
 82. F: no nii, varmaan tunnisti, että ei sieltä mikään
 83. Paavo soittele vaan joku [kaheli], nuori tyttö.
 84. P: [Fia] ((skrattar))
 85. F: mä en ymmärrä mikä se oli, meillä oli muka
 86. hirveen hauskaa kun me aina annettiin toisillemme
 87. satunnaisesti jotaki puhelinnumeroita. tai ei niinku
 88. satunnaisesti, tietettiin ke[nen numero se on]
 89. I: [ai ai Kyl-]Kylmäsen
 90. Marjan kanssa?
 91. F: kumpiki aina vuoronperään @nonii,@nyt tänne [tonne
 92. soita]

På rad 68 citerar informanten MV:s röst och Fias svar: *mist-mistä sä oot, Eskoperältä*. 'varifrån kommer du, från Eskoperä.' Här återger informanten en liten bit av dialogen mellan MV och Fia med tydliga anföringsmarkörer och byter sedan position med att kommentera uttydarnas tal. I detta fall låter inte Fias röst som en gammal mans röst men uttydaren beskriver rösten med orden: [...] *sanoit jollain ukon äänellä*. 'du använde en gubbröst'. Uttydaren Iikka återger Fias tankar på rad 73 som svar på sin fråga: *sä tällalailailla oot että [...]* 'du va så här' (tänkte att MV inte var hemma och inte

svarar i telefonen) Iikka imiterar MV:s röst då hon svarade i telefonen. Taltempot är högt och rösten gäll, >Väätäisen Maija?< (r. 74) På rad 75 citeras Fia av Iikka: *Paavo täällä terve*. 'tjänare detta är Paavo'. Uttydaren ändrar sin position flera gånger. Informanten talar i flera exempel med en annans tunga, dvs. använder andra uttydare. På rad 73 ikläder han sig uttydarrollen och refererar Fias tankar: *sä tällalailla oot että ei se kummiskaan oo kotona ni* 'du var såhär att hon är i allafall inte hemma'. På följande rad talar han med MV:s tunga då hon svarar i telefon och producerar ett ordagrant citat. Även här varierar rösten i syfte att markera ett rollbyte. Efter detta ändrar han positionen igen och berättar att Fia hade blivit skrämmd: *niin sä lukkoon* 'då blev du stel' och sedan återger han Fias replik med ett citat: *Paavo täällä terve*. Informanten ändrar sin position och synvinkel flera gånger då han kommenterar saker redan tidigare i dialogen. Mamma deltar senare i samtalet på finska. Först frågar hon dock Fia om hon borde ha tagit på sig mer parfym.

93. M: [lokkte de] än parfym uttå mäj äller?
 94. F: ja litte män du kan väl sätte mer
 95. M: mmh
 96. M: ja Paavo että se on että Fia ja Marjan. ((skrattar))
 97. F: joo
 98. I: m(h)itä? va?
 99. M: ja?
 100. M: ja e- de du ringde te Marja en gång då sa Fia att @↓hoo- peive tänä
 101. onPaavo↓@ sa ho, ee... näj bor de nönn der som heter Paavo sa ho. ↑näj her
 102. bor de ingen som hetter Paavo↑ sa Marja ho, då feck Fia hette Paavo i skolan
 103. å Marja feck hette Marja.
 104. I: olitsä Paavo koulussa.
 105. F: kyllä mä olin Paavo vähä aikaa...sitten myöhemmin mä
 106. olin kyllä Juice
 107. I: varo sitä
 108. M: @↓onko Paavo kotoona↓@ sa [Fia] ho
 109. I: [tuohon]
 110. M: @↑her bor de ingen som hetter Paavo↑@ sa sa Marja ho fortt. då feck Fia
 111. då då så Fia. då
 112. I: >@↑saisko Fiaa?↑@< niin mä sanoin kerran että @ei
 113. saa.@ ((Piritta skrattar))

På rad 96 börjar Mamma också berätta hur Fia en gång ringde till sin vän Marja och frågade om Paavo var hemma. Hon börjar på finska, men går över till svenska då Iikka frågar *mitä? va?* (r. 98) Detta är enda stället i detta avsnitt där kodväxling sker i informantens tal. När det gäller funktionen kodväxling handlar det i detta fall om specificering av mottagaren. Iikka

riktar sin fråga till Mamma och kodväxlar därmed från finska till svenska. Den finska frågan är lika mycket riktad till andra personer bl.a. till Fia som visar med *joo* att hon har förstått vad Mamma menar.

Mamma använder likadana effektmedel såsom alla andra bl.a. förändringar i prosodin och inbäddade uttydare och uttalare. Hon citerar Fia först på finska, vilket också var språket i den aktuella situationen: *peive tänä on Paavo* (r. 100) och sedan på svenska *bor de nönn der som hetter Paavo* (r. 101) Det första yttrandet uttalas med en mörk, manlig röst, medan det andra inte skiljer sig från det normala språket. Marjas svar återges på svenska med gäll röst: *näj her bor de ingen som hetter Paavo* (r. 101) Samma replik upprepas även på rad 110. Mamma använder både paralingvistiska drag och anföringsmarkörer då hon återger den inbäddade figurens röst. Informanten fortsätter om Fias skolkamrat Marja och citerar henne och sig själv. Marjas röst är åter gäll, tempot är högt och informantens egen röst låter som om han hade fått nog av frågor: *>saisko Fiaa?< niin mä sanoin ei saa.* (r. 112-113)

Informanten ändrar sin position snabbt och skickligt i detta avsnitt. Det är alltid klart för åhöraren vem som säger repliken då informanten väljer att använda andra uttydare. Detta tydliggörs med röstförändringar eller anföringssatser. I detta fall orsakade inte positionsförändringen någon kodväxling. I detta fall var inte kodväxling från en finsk kontext till svenska möjlig eftersom informanten talade på finska om en händelse där han hade talat finska och mottagarna är personer som han brukar tala finska med. Kodväxling till svenska hade varit möjlig om informanten skulle ha talat aktivare med Mamma och berättat saker för henne. Mamma utnyttjar dock kodväxling vid positionsförändring. I hennes fall kan det också vara fråga om språksvårigheter som orsakar övergången till svenska. På rad 112 *>saisko Fiaa?<* förbereder eller berättar informanten inte vem det är som talar innan han uttalar repliken. Den speciella rösten avslöjar trots detta att det ursprungligen inte är fråga om informantens egen röst. Följande replik förberedes med en anföringssats: *niin mä sanoin ei saa* (r. 113) Här finns det inte något stor skillnad mellan uttydarnas röster, dvs. den aktuella uttydaren och den inbäddade uttydaren och därför är det bäst att förklara vem det är fråga om. Användandet av andra uttydare kan, m.a.o kallas citat och referat av andra personers tal eller tankar.

I dialog (65) *Gäster på arbetsplatsen* har vi vidare exempel på inbäddade uttydares röster och därmed positionsförändring som orsakar kodväxling mellan de två svenska varianterna. Före detta avsnitt har det talats om styrketräning, inspelning, språk och dialekter. Iikka och Fia talar sinsemellan, medan Piritta och Samuli diskuterar Pirittas frimärkssamling. Fia vill veta om informanten talar dialektal svenska med främmande personer och påminner om ett fall där hans arbetsplats fick besök. Informanten berättar om en arbetsdag då svenska inköpare kom och såg sig omkring på fönsterfabriken där han jobbar. Fia känner till händelsen sedan tidigare. Gästerna, speciellt en av dem, var mycket förvånade över att informanten kunde tala svenska. Efteråt hade hans chef berömt sin tvåspråkiga arbetare.

(65) STYRKETRÄNING: Gäster på arbetsplatsen

1. F: män ne du prater svänska på arbetsplassen?
2. I: de gör ja inte. ja prate
3. F: du ha ju gjortt de nön[gång]
4. I: [en]gång
5. F: en gång?
6. .I: en gång ja minns inte hude va.
7. F: hurdan svänska prate [du då?]
8. I: [han bare sa] han, han @#fan mycke va de å# @ han ss-öö..kiroili?
9. F: ss- svor
10. I: svor ganska @#å fan# ((-))@ å sänn hade han en
11. en tulk som sa @#män svär inte så#@ hette han @Magnus@ elle @Pekka@
12. eller@ °#svär inte
13. så mö Pekka#@, di va från (.) Falun å
14. elle Sundsvall, så elle Kiruna, Kiru [na.]
15. F: [ja]
16. I: @°#ja män svär inte så mycke#@, @#män hur prater du så bra
17. svenska#@han fråge å han svor jätte mycke @#saatana#@ å så å alle
18. @#satan å helvete? också#@ och @#fan#@ sa han som å @#fan mycke#
19. virheitä@ (.) å så
20. F: fel
21. I: då sa ja att @ ↑vi vi vi kör en hundra meter å titter att vi kontrollera@ (.)
22. kysy mikä on
23. tarkistaa niin sanon, että kontrollera? eikö oo
24. tarkistaa se?

25. F: mm
26. I: nii tarkistetaan kulmat niin ne on
27. oikein jiiringit nii saa neljänkymmenasteen kulma
28. että @#↑ja-ja-ja↑#@ ja sitte sano että..å sä- å så,
29. F: prate du värmländska då?
30. I: ja ja prate värmländska män, han sa män @#fan va bra du prater svenska#@,
31. että att @↑#hur ha du komme te Haapajärvi#@ då ja ha svänsk mamma att,
32. att, att
33. pappa geck te svärje å sän feck arbete her å vi flötte hit å så sän sa han att
34. @fan bra prater du @ å hirveesti kiroili.
35. F: hmm
36. I: å också sänn näste m-, näste morron kom basen å sa att du prate igår svänska
37. ja att että de [...]

Informanten börjar sin berättelse på Fias initiativ. Det finns ingen inledning eller intro till berättelsen utan informanten börjar med: *han bare sa han, han fan mycke* [...] (r. 8) Detta beror på att informanten vet att Fia känner till händelsen sedan förut. Inga introduktioner om personer eller situation behövs därför. Även i denna dialog hörs många olika röster. Informanten tar uttydarens roll själv, t.ex. i *å också sänn näste morron kom basen å sa att* (r. 36). Gästerna används också som inbäddade uttydare och uttalare, speciellt den ena (gäst 1) hörs ofta: *fan mycke* (r. 8), *män hur prater du så bra svänska* (r. 16), *saatana (å elle) satan å helvete också (å) fan (å) fan mycke virheitä* (r. 18-19) *fan va bra du prater svänska (että) hur ha du komme te Haapajärvi* (r. 30-31) och *fan bra prater du* (r. 34). Gäst 1 talar även på rad 28 där han instämmer i informantens förklaring genom att säga: *ja, ja, ja*. Informantens, dvs. uttydarens och uttalarens egna tillägg har här givits inom parentes. Den första gästens röst återges med tydlig sverigesvensk intonation och informanten låter då hesare än normalt. Han försöker med detta skapa en kontrast mellan sin egen och figurens röst. Ordet *fan* uttalas med mycket starkt *f*. Talaren använder inte anföringsmarkörer varje gång han återger gästens replik utan olika paralingvistiska drag hjälper till att hålla isär talarens egen och figurens röster. Informanten använder här uppräknings (listing) som effektmedel i den inbäddade uttydarens tal. Gäst 1 upprepar svordomar och hans beteende framhävs och möjligen överdrives. Överdrifter och dramatiseringar hör till berättandet. En sak som informanten kommer ihåg bra är att gästen hade svurit mycket och han återger situationen med upprepade svordomar.

Talaren återger en situation där tre personer har talat, därmed finns det tre inbäddade uttydare och uttalare i berättelsen. Den andra gästens röst återges i replikerna: *män svär inte så* och *män svär inte så mö Pekka* (r. 12-13) och *ja män svär inte så mycke* (r. 16). Även dessa uttalas hest och med sverigesvensk intonation. Rösten är dessutom mer lågmäld, som om han med en sådan röst skulle försöka hindra gäst 1 från att svära. Gäst 2 uttalar *Pekka* med starkt aspirerade klusiler. Informanten använder även sig själv som uttydare i turerna: *ja vi kör en hundra meter å titter att vi kontrollera*, (r. 21) *nii tarkistetaan kulmat niin ne on oikein jiiringit nii, että [...]* (r. 26) 'så vi kontrollerar så att giringarna är rätt att' och *ja ha svänsk mamma att, att, att pappa geck te svärje å sän feck arbete her å vi flötte hit å*. (r. 31) Informanten har säkert talat svenska i dessa situationer, men han citerar sig själv även på finska från rad 26 framöver. Den föregående satsen på finska fungerar som en utlösare som troligen orsakar bruket av finska.

Informanten byter nämligen position just före rad 26 och stiger ur berättelsen för en stund och frågar Fia om ord kontrollera: *kysy mikä on tarkistaa niin sanon että kontrollera eikö oo tarkista se?* (r. 22) Då han får ett jakande svar stiger han in i berättelsevärlden igen och fortsätter att återge berättelsejagets röst: *niin tarkistetaan [...]* 'så vi kontrollerar'. Det förblir ändå oklart vad det är fråga om i detta fall. Uttydaren börjar med att citera vad han själv har sagt: *[...] ja vi kör en hundra meter å titter att vi kontrollera*. Efter detta berättar han att det var gästen som frågade *mikä on tarkistaa* och att han själv hade gett till svar *kontrollera*. Berättelsen saknar logik här. Man får inte veta varför gästen hade ställt en sådan fråga och varför eller om den hade varit på finska. Här är det tydligen fråga om att gästen hade velat veta vad *likka* gör på arbetsplatsen och får honom att berätta om det. Vad beträffar verbet *kontrollera* är det möjligt att gästen hade frågat om de brukar kontrollera varorna de sågar och att informanten hade förklarat hur det sker: *niin tarkistetaan ne kulmat [...]* 'så vi kontrollerar vinklarna'. Informanten och gästen har i den verkliga situationen talat svenska, men här refererar han sig själv på finska och kodväxlar från kontexten. Orsaken till kodväxlingen här kan vara att informanten vill försäkra sig om att *kontrollera* är *tarkistaa* och ställer Fia en fråga om det: *eikö oo tarkistaa se?* (r. 23) Den finska frågan fungerar som utlösare och informanten fortsätter därför att citera sig själv på finska. I detta fall kan det även röra sig om språkliga

svårigheter som orsakar användandet av finska, men även språkpreferens; informanten talar ju vanligen finska med Fia.

Informantens röst som uttydare och andras röster, de inbäddade figurernas repliker, turas om i dialogen. Talaren markerar inte övergången klart varje gång utan två olika personers repliker kan komma efter varandra utan att informanten själv lägger till något. Enligt Fremer (1998) behövs inga anföringsmarkörer om rösten redan är bekant. Också Eriksson (1997) hittade ett antal citat i sitt material som förekom utan någon anföringsmarkör. Detta fungerar bra i dessa exempel där flera personers röster återställs. Ett sådant fall har vi på rad 16: °#*ja män svär inte så mycke*#, #*män hur prater du så bra svenska*#. Det första yttrandet hör till gäst 2, medan det andra representerar gäst 1. Gäst 2 talar med låg röst, medan gäst 1 har ett högre tonläge. Det är alltså stor skillnad mellan rösterna och det förblir inte oklart vem det är som talar. De två rösterna har figurerat i dialogen redan tidigare. Samma fall förekommer på rad 31: [...] *hur ha du komme te Haapajärvi då ja ha svensk mamma att, att, att* [...] Övergången markeras bara med ordet *då* som skiljer rösten på gäst 1 och berättelsejaget. Detta ord sägs med uttydarens egen röst och används ganska frekvent som en anföringsmarkör. Här har vi således tre olika personers repliker i samma sats utan andra övergångsmarkörer än prosodin. Informanten använder på flera ställen även andra tecken på övergång. Han kan t.ex. explicit berätta vad det är som händer och vem det är som talar: *å sänn sa han att* [...] (r. 33).

Det finns två ställen då gäst 1 citeras på finska: *mikä on tarkistaa* (r. 22-23) och *virheitä* (r. 19). *saatana, satan* (r. 17) återges på båda språken. Den finska varianten kan bero på automatisk transfer. Orsaken till kodväxling på rad 8 kan vara att informanten inte hittar motsvarande ord på svenska och ber om hjälp: *han ss- kiroili?* 'svor'. Här sker en reparationsstruktur på informantens eget initiativ. Han märker en lexikal lucka i sitt ordförråd och ber om hjälp. Han får det svenska uttrycket från Fia som respons. Ett annat liknande kodväxlingsfall sker på rad 19: *virheitä*. I detta fall skiljer sig kodväxlingen på det sätt att informanten inte själv anser det vara något problem, utan han fortsätter på svenska efter det finska ordet. Däremot föreslår mottagaren en reparation och reagerar med att översätta ordet på svenska: *fel* (r. 20). Kodväxlingen på raderna 22 och 23 är mera problematisk. Informanten vill tydligen genom det finska tillägget förklara det han hade sagt på svenska: *å titter att vi kontrollera, kysy mikä on tarkistaa*. Här förändras synvinkeln och positionen. Informanten refererar först berättelsejaget och ikläder sig denna

roll dvs. figuren Iikka på arbetsplatsen, sedan byter han position igen och kommenterar det som en utomstående berättare, uttydare. Detta gör han på finska vilket betyder att positionsbytet orsakar kodväxling. En annan orsak till kodväxling är att den första finska satsen fungerar som trigger.

Informanten skiljer mellan de olika figurernas röster med olika paralingvistiska drag och med kodväxling från edamålsfärgat basspråk till standardenlig svenska. Detta syns tydligt i gästernas repliker, dvs. då informanten talar med andras tunga och därmed byter sin position. Informanten använder från sin vanliga svenska avvikande former och talesätt. I replikerna förekommer starkt aspirerade klusiler och en tydligare sverigesvensk intonation. Informanten avviker från edamålsens typiska vokalkvalitet i orden *tulk* (avviker även från standardsvenskan) 'tolk', *svär*, *mycke* och *svenska*. I edamålen uttalas orden *tölk*, *sver* och *mö*. Även morfologiskt sett sker kodväxling. Infinitivändelsen *-a* i verbet *kontrollera* är standardsvenska. I stort sett är språket starkt edamålsfärgat med prepositionen *te*, verben *feck* och *geck*, adjektivet *svänsk*. Fler standardformer påträffas ändå speciellt i rösterna hos andra inbäddade uttydare i berättelsen. Orsaken till denna typ av kodväxling ligger i viljan att återge en främmande röst såsom den ursprungligen har varit. Talaren vill också kontrastera de olika rösterna som förekommer i berättelsen med sin egen berättarröst och kodväxlar därför. Av samma ändamål kodväxlar han även mellan de två språken.

Samma samtal fortsätter. Informanten berättar om situationen där hans chef kom och berömde honom för att han hade talat svenska med de svenska gästerna föregående dag. Efter detta inbillar sig talaren olika repliker för sig själv.

36. I: å också sänn näste m-, näste morron kom basen å sa att du prate igår svänska
 37. att ja että de
 38. e bra att vi har en sänn som kan prate svänska↑ också att...att de e jätte bra.
 39. tosi hyvä, että meillä on ruotsalainen tyyppi.
 40. F: mm, män de va dän enda gången?
 41. I: hmm.
 42. I: ja tänkte säje te honom att @ INGENTing ha ja fått uttå de att ja ha prate
 43. svenska. TIE MARK MER LÖN ELLER, @ ((vislar som tecken på att han
 44. skulle gå))
 45. F: ((skrattar))
 46. I: skulle ja säge så. hä?
 47. F: ((skrattar)), eller ((härmar vislandet))
 48. I: N. N, H-ksi sanotaan sitä, vittu eikä muuta ku (.) setter
 49. på Heku eller Esso å drecker kaffe (.) å hans öö- työntekijät?

50. F: arbetare
 51. I: arbetare gör arbete hiki hatussa. mikä on hiki hatussa?
 52. F: så ätt svetten rinner.
 53. I: å när han kommer te arbete då säger han, fuck you gö-gö-gör fortare å går
 54. bare bort. vittuilee vaan ja lähtee pois. mitä se
 55. tarkottaa?
 56. F: mm
 57. I: mitä on vittuilla ruotsiks? sanopa
 58. sanatarkasti.
 59. F: han jävlas,
 60. I: han jävlas å går bort. elikkä
 61. F: piruilee,
 62. I: haukkuu alimpaan helvettiin ja lähtee
 63. F: han skäller ut öss.
 64. I: nii-in. heh, Fia tietää aika hyvin.

Även informantens chef uppträder som inbäddad uttydare i berättelsen. Han talar först svenska och ingen klar kodväxling sker: *du prate igår svänska* (r. 36) och *de e bra att vi har en sånn som kan prate svänska också att.. de e jätte bra* (r. 38). Informantens variant av svenska är här i stort den han talar som uttydare men i röstkvaliteten finns det skillnader. När han uttalar basens repliker är hans röst glad och hög men den är inte lika nyanserad när han producerar sina egna repliker. Med ändrad ton skapas kontrast mellan olika röster. Kodväxling till finskans *että* (r. 37) 'att' mellan basens två svenska yttranden fyller ingen speciell funktion. Det är tydligen ett automatiskt fyllnadsord som produceras på finska, informantens starkare språk. Enligt Faerch & Kasper (1989) är liknande transfer automateriserad och förekommer ofta hos L1-talare och även hos personer med mycket bra språkkunskaper.

Kodväxling sker även på rad 39 i exemplet, där basen fortfarande har uttydarrollen. I detta fall används finska, språket som basen talat i den verkliga situationen. Orsaken till denna kodväxling kan vara att informanten exakt vill återge samma uttryck som ursprungligen hade använts. Basen har i den ursprungliga situationen talat finska, men i repliken på rad 36-38 talar informanten svenska: *du prate igår svänska (että) de e bra att vi har en sånn som prater svänska också att...de e jätte bra. tosi hyvä, että meillä on ruotsalainen tyyppi*. Det ser ut som att informanten vill sammanfatta vad basen hade sagt i verkligheten. Basen har ett annorlunda tonläge här än i det svenska citatet där repliken ger ett kamratligt och övertygande intryck. Den finska varianten låter mera neutral, även om den kan tänkas stå närmare originalet. Fallet kan föras in under metaforiska funktioner för kodväxling, närmare

bestämt intensifiering av budskapet. Här sammanfattas informationen på finska. Efter detta inbillar sig informanten vad han skulle ha svarat sin chef.

Enligt Seppänen (1998) kan man inbilla sig olika händelser som kunde ha hänt. Hon ger ett exempel på en deltagare som inte har varit med om en berättelse som berättas, men som fortsätter att utveckla olika inbillade händelser för deltagarna i den tidigare berättelsen. I exemplet ovan fortsätter informanten på samma sätt att inbilla sig nya replik för den situation han har befunnit sig i. Informanten berättar om sina tankar då hans chef hade berömt honom. Vi får inte veta vad informanten i verkligheten hade sagt, däremot får vi veta vad han hade tänkt säga eller ville säga: *ja tänkte säga te honom att INGENting ha ja fått uttå de att ja ha prate svenska. TIE MARK MER LÖN ELLER*, (r. 42-43). Även detta återges på svenska trots att han i den verkliga situationen skulle tala finska. Tannen (1989) kallar referering av egna eller andras tankar för inre tal. Vi har här att göra med uttydarens röst i en inbillad situation. Informanten använder direkt anföring för att nå önskad effekt, repliker som låter som verkliga citat. Efter detta beskriver han hurdan hans chef är och vill veta vissa uttryck på svenska. Han räknar på finska upp olika egenskaper och vanor som han påstår att basen har.

Informanten kodväxlar redan tidigare på rad 46 *hä* i betydelse 'eller hur'. Detta liknar påhängsväxling (tag-switching). Det spontana frågeordet kan här fungera som utlösare (trigger) och orsakar en fortsättning på finska: *N.N, H-ksi sanotaan sitä, eikä vittu muuta kun setter på Heku [...]* (r. 48-49) 'N.N, vi kallar honom för H å han bara djävlaranamma sitter på Heku'. Här byter han till svenska mitt i yttrandet utan att ge något tecken på att kodväxling kommer att ske. På raderna 51 och 57 ger han klara tecken på kodväxling från finska till svenska genom att fråga: *mikä on hiki hatussa* och *mikä on vittuilla ruotsiks?*[...] I dessa satser stöter informanten på lexikala luckor och byter till finska: *å hans arbetare gör arbete hiki hatussa. mikä on hiki hatussa?* 'å hans arbetare göt arbete med svetten i hatten. vad är svetten i hatten?'(bokstavligt översatt) och *mitä on vittuilla ruotsiks?* 'vad är jävlas på svenska' På rad 26 sker ett nytt kodbyte till svenska. Här bygger han på Fias replik som säger *han jävlas* och likka fortsätter med *han jävlas och går bort*. För *vittuilla* använder informanten på rad 53 ett engelskt uttryck i: [...] *säger han fuck you gör fortare och går bort* [...] och sedan översätter han det till finska, tydligen för att han vill förklara det bättre. Detta kan betraktas som ett exempel på Gumperz funktion intensifiering av budskapet. Talaren

Iikka utvecklar vidare en replik på rad 62: *haukkuu alimpaan helvettiin ja lähtee* 'han skäller ut oss till nedersta helvetet och går sin väg'. Då Fia sammanfattar tanken på svenska kommenterar informanten detta och tycker att hon har hittat bra svenska motsvarigheter.

I dessa repliker har talaren alla tre roller: han är uttalare, uttydare och upphovsman, eftersom det är han som producerar ljudet, han som har ansvaret för orden och det är hans egna uppfattningar som det gäller. Ändå avviker dessa från uttydarens tal och i alla fall kan man se en positionsförändring. Talaren har redan kommit ur berättelsen och satserna uppfattas nödvändigtvis inte som sådana som beskriver basen. Detta gäller speciellt den sista satsen: *haukkuu alimpaan helvettiin ja lähtee*, (r. 62). Även de finska inslagen tyder på att denna replik inte hör till samma uttydare utan en främmande ton hörs; talaren använder inte så ledigt talspråk eller dialekt som han vanligen gör. Det rör sig inte om någon verklig situation eller dialog, eftersom informanten vill få reda på hur man kan uttrycka sig på svenska på olika sätt. Vad som sägs här kan inte betraktas som referat av någon annans yttranden, utan det är informanten som i uttydarens roll berättat om sin chef och fortsätter att hitta på beskrivande uttryck för honom. För mottagaren Fia är det klart att informanten överdriver, men hon hjälper informanten att bilda svenska yttranden. Denna använder här hellre finska, vilket beror på att det är lättare på finska.

Även i följande exempel, (66) *Bakning*, sker kodväxling mellan de två varianterna. Detta sker då informanten byter position. I följande exempel använder uttydaren inbäddad uttydare i berättelsen och kodväxlar till starkare dialekt.

(66) TV-KVÄLL: Bakning

1. I: ja har en kasett som ja ha spele in ee- ne ja va...yläasteella. ja ha
2. kase-spele in på tv:n.
3. F: på högstadie
4. I: ja då... mamma hölle på å å bake.@ ↑nu kan inte du sette der?↑@ mamma
5. säger ((skratt)) och du @↑Honsu.↑@ ((hundens namn med gäll röst)) d(h)u
6. b(h)are säger @↑Honsu.↑@ ((gäll röst)) ((djup inandning))
7. F: @>↑ja ja män ta bare e kake↑.<@ ((nasal snabb röst))
8. I: JA, ((skratt)) du..du prate om Honsu hele tia å..@ ↑nu kan inte du sette der?↑
9. som ho, jämt ne ho bake va ho rasen och feck inte smake alle nönting sånt
10. å.. du ve- minns.
11. F: ((skrattar))

12. I: å(h) @ja, ja Honsu @ å(h) du ff- b(h)are e kake, älle nönting sånnt, säger ho.

Enligt Fremer (1998) behöver deltagarna, gemensamma erfarenheter eller kunskap om saker och ting en sk. common ground för att förstå sammanhanget i en berättelse. I detta exempel måste Fia känna till sakerna som Iikka talar om, t.ex. vem eller vad Honsu är. Informanten berättar som uttydare för Fia vad som hände en gång då mamma bakade. Han talar själv i första satsen, men byter roll senare och använder mamma som uttydare: *nu kan inte du sette der* (r. 4) Informanten använder här presens: *mamma hölle* (håller) *på å bake, mamma säger* (r. 4) och *säger ho* (r. 12) vilket enligt Seppänen (1998) är ett medel att stoppa berättelsen vid en viss punkt och det är för författaren möjligt att dramatisera situationen och hjälpa åhörarna att leva sig in i berättelsen. Även om informanten inte säger vems yttrande det är frågan om är det klart för lyssnaren eftersom de har samma erfarenheter och därför leder talaren inte in åhöraren i berättelsevärlden på något sätt. Informanten ändrar sin röst både metaforiskt och faktiskt sett. Han använder en annan uttydare och för detta ändamål ändrar han på intonationen och uttalar konsonanten mycket starkt aspirerade.

Senare används Fia som uttydare och hon ropar på hunden: *Honsu* (r. 5 och 6) Fia citerar i sin tur mamma på rad 7: *ja ja män ta bare e kake*. I nästa steg börjar informanten tala med sin egen röst och berättar vad som hade hänt: *du bare säger* (r. 5-6) och upprepar mammas replik en gång till på rad 8. Mamma blir åter uttydaren på rad 12: *bare e kake* [...]. Informantens och mammas röst turas m.a.o. om. Informanten kodväxlar till en starkare variant av edamålet då han använder sin mamma som uttydare. Den edamålsenliga tregenusböjningen förekommer normalt inte i hans tal, men den dyker upp i mammans replik. *E kake* är obestämd form femininum i edamålet. I detta fall är det svårt att säga hur mycket Fia påverkade denna form eftersom det är hon som först på rad 7 använder mamma som uttydare för denna replik. Informanten byter dock ofta talesätt och kodväxlar då han använder andra uttydare. I detta fall bytte han över till starkare edamål då han använde mamma som uttydare; hon brukar ju tala en starkare variant av samma dialekt. Även andra skillnader förekom i uttalet.

I stället för att med egna ord referera vad som sagts producerar informanten på flera ställen yttranden som liknar direkta citat. Informanten tyckte kanske inte att referat var ett tillräckligt medel. (jfr Kalliokoski 1995: 15) Ett klart exempel på detta ses i dialog (67) *Ongen*. Här är deltagarna Iikka, Fia, Piritta, Samuli, Catarina och Harry och samtalet försiggår hemma hos

Catarina och Harry i Stockholm. Vännerna sitter ute i trädgården och äter middag. Samtalet *I Trädgården* hör till en större enhet på 1,5 timme där man diskuterar tv-program, släktingar, operationer och läkarbesök. Samtalet fortsätter efter avsnittet med samma tema, t.ex. allergier diskuteras. Enligt Sacks (1992) är det typiskt för samtal att man mycket snabbt kommer ihåg berättelser som liknar varandra och vill dela upplevelserna med de andra. Här följer flera likartade berättelser varandra som har det gemensamt att någonting otäckt har hänt då någon har varit hos läkaren. Informanten börjar i uttydarens roll att berätta om sina vänner som skulle få barn. Piritta, Fia och Samuli har hört berättelsen tidigare. Catarina och Harry har träffat ifrågavarande personer en gång, men känner inte till berättelsen i fråga.

(67) I TRÄDGÅRDEN: Ongen

1. I: å Pete å Lin-Linda du minns Pete som han e ju ensam
2. bor han män då ne han
3. bodde me Linda å di skulle få Markus då (.)
4. °lonkkavika on Lindalla.°
5. F: ho har alltså problem med höft[bene.]
6. I: [ja] då kunne ho inte föde, föde barne som de ska göra
7. då feck di öppne magen då
8. hadde di en, en verho? en, en s-...
9. F: skärm
10. I: en skärm her att ho inte såg då sa ho att @↑oj va@m mår
11. ille då tog di kniven å [skåde]
12. P: [se] sano että...[han sä] je että ta borta den...
13. I: [ja di]... ja
14. P: että se pitää ottaa pois että kun on kipeä, että
15. ↑ottakaa nyt pois [ja sit se..]
16. I: [nii ja di sa att] ta bort fort denna ongen att ja
17. ha att ja inte mår så ille
18. C: ääj, ((Hans skrattar))
19. I: då öppne di magen...me kniven då
20. I: sa ho att @oj nu känns de gött.@ ((skratt)) Å Pete, Pete titte,
21. F: han va, [han va der å va (-)]
22. I: [Pete titte] @aj jasso,@ han titte ne di klöppte ((skratt i bakgrunden))
23. C: åäj.
24. då ja. ja kanske en e bedövd då vet en inte va di gör.
25. C: nääj.
26. I: oj nu, nu känns de gött. ((skratt och inandning av C))
27. I: Pete titte hele tia. näj usch ja tror inte
28. ja kan titte om ja skulle,

likka börjar med att försäkra att åhörarna vet vem det är frågan om. Han riktar sin fråga till Catarina: *å Pete å Lin-Linda du minns Pete som han e ju ensam bor han män då [...]* (r. 1) Det

finns en allmän preferens för minimering vilket betyder att man refererar till en frånvarande person med en referensterm (Londen 1992: 203). Detta sker även här. Informanten ger inga noggranna beskrivningar av Pete utan vill efter den korta identifieringen gå fram i berättelsen. Därefter bygger han i uttydarens roll upp en ram genom att syfta på en händelse: *å di skulle få Markus* [...] I nästa steg tar Piritta över uttydarens roll. Hon börjar först på finska och försöker gå vidare på svenska, men tar till finskan igen. Informanten försöker komma in i berättelsen vilket syns av de små yttranden, som: *ja di...ja* (r. 13). Piritta vet att alla mottagare inte kan finska men hon ville som vetande deltagare berätta sin egen version av det som hon har hört och väljer finskan eftersom det är lättare för henne. Hon är också säker på att repliken kommer att översättas till svenska. Informanten hjälper henne och det verkar om han skulle översätta hennes yttrande till svenska, men i detta fall är en bättre förklaring det att han ger en egen version av samma berättelse som han har hört. Han omformulerar det till en replik som låter som ett verkligt direkt citat: [...] *ta bort fort denna ongen att ja ha att ja inte mår så ille* [...] (r. 16) Även en del av Pirittas yttrande låter som ett direkt citat [...] *ottakaa nyt pois* [...] (r. 15) 'ta nu bort den'. I detta fall berättar två personer om en händelse som de har hört om men inte själva varit med om. Fremer (1998) och Eriksson (1997) har exempel på fall där två talare berättar om samma händelse. Enligt Fremer kan båda talarnas versioner ses som en sammanfattning av det som verkligen hände. Detta är en trolig förklaring även i denna situation. Enligt Eriksson (1997) underlättar direkt anföring framföring av vissa innehåll och det är ett ekonomiskt sätt att förmedla samma attityder och känslor. Berättaren kan säjas undvika ansvaret på detta sätt. Enligt Goffman (1981) har talaren bara litet ansvar av det som sägs då han eller hon använder en annan uttydare. I detta fall använder både uttydarna Iikka och Piritta Linda som inbäddad uttydare och således har hon det största ansvaret av det som sägs. Uttydaren använder dock alltid sina egna ord och påverkar det som sägs, men drar sig själv undan ansvaret då han eller hon påpekar att det är någon annans ord det är fråga om.

I denna dialog hörs två inbäddade uttydare: Linda och Pete. Linda talar i följande exempel: [...] *ta bort fort denna ongen att ja ha att ja inte mår så ille* [...] (r. 16); [...] *oj nu känns de gött* (r. 20) och *oj, nu nu känns de gött* (r. 26). På rad 26 återger inte uttydaren vems ord det är fråga om, men det är klart för åhörarna vem det är som talar eftersom samma replik förekommer redan tidigare. Informanten använder ganska neutral stil då han refererar vad Linda har sagt. I [...] *oj nu känns de gött* (r. 20) använder informanten däremot en röst som låter som om Linda är mycket lättad. Pete talar i *aj jasso* (r. 22). Rösten är här ganska hög och låter överraskad. Rösten på den främmande uttydaren avviker från informantens egen, t.ex.

intonation, stil och ibland språkliga variant beaktas, och känslorna som ingår i yttranden förmedlas också.

På raderna 19-22 berättar uttydaren om det som hade hänt i en sådan stil att man kan få intrycket att han själv har varit på plats, även om han först har hört allt från Pete från. Direkt anföring är ett effektmedel som uttydaren använder. Även ramarna som byggs upp ger åhörarna en upplevelse: [...] *då tog di kniven å* [...] (r. 11) och [...] *å Pete, Pete tittle, Pete tittle aj jasso* [...] (r. 20) Informanten repeterar Lindas replik flera gånger och använder repetition för att påverka lyssnarna. Informanten får stöd av lyssnarna i form av skratt och interjektioner som uppmuntrar honom att gå vidare eller repetera höjdpunkterna i berättelsen. Uttydaren stiger ur berättelsevärlden, dvs. ändrar på positionen och kommenterar Petes beteende på rad 27: *Pete tittle hele tia. näj usch ja tror inte* [...].

Kodväxling förekommer endast sporadiskt i detta fall, vilket är naturligt eftersom två av åhörarna, Catarina och Hans, inte kan finska. Informanten kodväxlar på rad 5 då han möter en lexikal lucka. Här vill han veta vad *verho* är på svenska. Då han får ordet *skärm* upprepar han det och använder det i sin berättelse. I detta fall är det viktigare än i samtal där han talar med personer som kan finska. I den analyserade dialogen vill informanten inte att berättelsen störs på något sätt. Därför upprepar han ordet han frågat efter och fortsätter sin berättelse. Ett annat fall i samma avsnitt är följande: *bodde me Linda å di skulle få Markus då* (.) *°lonkkavika on Lindalla°* (r. 4). Här använder informanten en lägre röst i det finska inslaget och vänder sig till Fia för hjälp. Mellan det svenska och finska yttrandet finns en liten paus. Det rör sig om en lexikal lucka och informanten vill få hjälp av Fia. Han vill dock inte framhäva det på något sätt och talar därför med lägre röst. Fastän informanten inte ställer någon direkt fråga är det ändå klart att han vill ha hjälp och därför byter kod. Då informanten möter en lexikal lucka tar han själv initiativet till reparation, genom att hålla en paus eller kodväxla. Han riktar sina frågor i dessa fall till Fia som följer med i reparationsstrukturen och hjälper till.

I följande exempel, (68) *Vart ska ja köre?*, berättar informanten på svenska för Fia om föräldrarna som ska åka och handla. Även i detta fall används två olika inbäddade uttydare i berättelsen. Här fyller kodväxlingen olika funktioner.

(68) STYRKETRÄNING: Vart ska ja köre?

1. I: @vart ska ja köre?@niinkun se sano,vi va...((något otydligt på
2. svenska))...å sän skulle pappa, mamma te afferen då va han jätterasen @vart
3. ska ja KÖRE.@ så sa han å då sa
4. mamma @↑varför e du så@...mikä se on vihane että ↑aja
5. tuohon nuin niin hän käy kaupassa...miten sen nyt
6. ruotsiks sanoo.

Informanten börjar med att ikläda sig pappans roll och använder honom som uttydare. Koden byts inte, utan han använder matrisspråket och samma språk som källan hade. I andra meningen ändras positionen och informanten kommenterar repliken med sin egen röst: *niinkun se sano*. 'så som han sade'. Därmed byter han koden till finska. Denna kodväxling till finska går även tillbaka på förändring av synvinkel. Samma företeelse finns även i *så sa han å* [...] (r. 3) I detta fall är informanten åter uttydaren men det sker ingen kodväxling i motsats till det tidigare exemplet. Det är ändå fråga om samma funktion som på första raden. Pappans yttrande kommenteras på samma sätt, men nu på svenska.

Mamma får också turen som uttydare i repliken *varför är du så* [...]. Informanten byter språk då han talar i hennes namn, dvs. när hon är uttydaren. Mamma har ursprungligen talat svenska. Han börjar också på svenska, men går över till finska. Här orsakas kodbytet tydligen av en lexikal lucka. Informanten lyckas inte aktualisera ordet *arg* och tar därför finskan till hjälp. I fortsättningen fungerar finskan som trigger och informanten producerar resten av satsen på detta språk. Han ger klara tecken på att kodväxlingen orsakades av en lexikal lucka eftersom han kommenterar mammas replik: *miten sen nyt ruotsiks sanoo* 'hur man nu säger det på svenska'. Detta är ingen direkt fråga som informanten riktar till lyssnaren, men kan ändå handla om ett initiativ till reparation och liknar en förklaring till kodväxlingen.

I detta exempel byter informanten position flera gånger. Han använder både främmande uttydare och fungerar som uttydare själv. Han stiger även ut ur berättelsen för att kommentera det som han själv har berättat. Positionsbytet orsakar varje gång trots detta ingen kodväxling. Kodväxling sker också då det är fråga om lexikal lucka.

I följande exempel, (69) *Värmländska*, förekommer också kodväxling då informanten byter uttydare. I detta fall sker det från matrisspråket finska till svenska.

(69) NYPONSOPPAA: Värmländska

1. I: sillonku olttiin siellä mökillä niihä?
 2. F: mm
 → I: ja mä sanoin, että ja örker inte niin Lars sano, että @↑de låter
 → så gött ne du säger ja örker inte.@ kato että oikeen niinkun
 5. tuli
 6. F: nii
 7. I: kunnolla vermlannin murretta, niinkun savvoo
 8. viäntää.

Informanten berättar på finska för Fia om en kväll då han åt middag hos Lars och Vivian på deras sommarställe. Han redogör i uttydarens roll för vad som hade hänt. Det första röstbytet börjar då informanten citerar vad han själv hade sagt: *ja örker inte*. Här förändrar han sin position och refererar sitt eget svenskspråkiga yttrande och det sker också kodväxling från finska till svenska. Genast efter denna replik blir rösten informantens egen och finskan tas åter i bruk: *niin Lars sano että* [...]. Efter detta används Lars som uttydare. Det blir röstbyte igen och kodväxling till svenska sker: *de låter så gött* [...]. Efter Lars replik kommenterar informanten i sitt eget namn på finska vad Lars hade sagt. Den variant av svenska som han talar då han använder andra som uttydare är edamål, dvs. samma variant som både Iikka och Lars hade talat i situationen han syftar på. I detta fall är kodväxlingen ett hjälpmedel i positionförändring och val av andra röster. Svenskan skapar kontrast mot den finska uttydarrösten, som denna gång är informantens. Ett liknande fall föreligger i följande exempel, (70) *PÅSKAFTON*, där det handlar om ett enda ord:

(70) PÅSKAFTON: Pojkvän

- I: män ho ha.. ho ha hatt en pöjkvän, män ho sa att (.) han e pöhlö,
 F: pöhlö
 I: pöhlö. å [dö-] dömm, att ha-han e dömm.
 M: [jasso]

Orsaken till bruket av *pöhlö* är inte en lexikal lucka, vilket framgår av att informanten genast återger samma betydelse på svenska: *dömm* 'dum'. Kodväxlingen beror på att informanten vill använda sig av just det ord som originalrepliken hade bestått av. Här är det

frågan om en ungersk flicka och hennes replik, och han vill exakt beskriva hur hon talar finska. Informanten som uttydare använder här en annan uttydare och talar med hennes tunga.

I det följande ger jag exempel på en och samma berättelse, om språksvårigheter på resan till Köpenhamn, som berättas i två olika situationer. Här har informanten inte hört eller förstått vad någon har sagt till honom och hittar på repliker för dessa personer. I och för sig är alla anföranden, både direkta och indirekta, subjektiv tolkning och produktioner av uttydaren och således påhittad. Bachtin (1986) påstår att det är omöjligt att överföra en mening från en kontext till en annan utan att den förändras. Det är bara ord eller fraser som kan förbli samma, men själva yttrandet och dess innehåll förvaras inte fullständigt eftersom den uppstår i en ny kontext. Enligt Tannen (1989) är direkt anföring av citat alltid konstruerad; man återger aldrig ordagrant vad som har sagts tidigare.

I dialogen (71) *Köpenhamnsresan* erinrar sig Iikka, Fia, Samuli och Piritta sin gemensamma bilresa till Köpenhamn föregående sommar. Alla sitter samlade vid köksbordet hos Iikka och Piritta och äter och dricker. Före avsnittet har det talats om språk något som också görs senare. I detta fall har deltagarna kommit överens om att de ska tala svenska med varandra.

(71) STYRKETRÄNING: Köpenhamnsresan

1. I: vart va vi då? vi...Örebro elle va de Västerås då prate, vart e, vart e, vart e (.)
2. toalätten?
3. då, ja der borta, dddzzzfåsa...feck inte nön (-) svar vart de va,
4. F: ja.
5. I: så otydligt de å, sänn, feck fråge däj vart de e å du sa ↑han sa att der
6. bakom. å sänn ne vi va i hamna i Helsinfo- [i Helsing] borg:
7. F: [Helsingborg]
8. I: jadessddffd, että...ja feck fråge på finska @va sa han?@ då sa ni att kör..du
9. också samma va?
10. F: hmm
11. I: då sa du att neljäs
12. F: ja
13. I: å dit feck vi köre då. män om ja skulle vare selv, skulle ja kunne köre
14. vicken ja vilde? att de skulle inte va de göre fil ja kunne göre? elikkä
15. jos mä oisin joutunu yksinmatkaan, oisinko mä voinu
16. ajaa millelinjalle vain niin se ei ois haitannu?

Iikka börjar med att berätta om ett fall då han på resan hade frågat efter toaletten på en bensinmack. Han använder inte anföringsmarkörer i samband med varje replik eftersom han

antar att deltagarna kommer ihåg vad som hade hänt och kan skilja på vem det är som citeras. I den första repliken är det berättelsejaget som ställer frågan på första raden i rollen av inbäddad uttydare. Frågan får genast ett svar som föregås med ett *då* som en anföringsmarkör. Han hade inte förstått svaret och hade varit tvungen att fråga Fia vad man hade svarat honom. Informanten tar genast efter detta upp ett annat liknande fall från samma resa: *å sänn ne vi va i hamna [...] (r. 6)* I hamnen i Helsingborg hade han heller inte förstått vart han skulle köra. Alla deltagarna känner till fallet men deltar inte i berättelsen. Fia nöjer sig med att backa upp informanten.

I dialogen hörs informanten som uttydare som bygger upp ramarna för berättelsen och för den framåt. Han citerar också sig själv: *vart e toaletten?* (r. 1-2) Här kan man säga att han är andra gradens uttydare, m.a.o. använder sitt tidigare jag som inbäddad uttydare och uttalare. Uttydaren ger ingen extra information om vem det är som talar och när. Detta är ändå klart för mottagarna som känner till berättelsen i fråga. Citaten återges med annorlunda röster eftersom olika personer citeras. Därtill citeras "du", vilket i detta fall betyder Fia. Hon citeras på svenska: *va?* (r. 9), *han sa der bakom* (r. 5) och på finska: *neljäs* (r. 11). Orsaken till att informanten citerar t.ex. finska original både på svenska och finska ligger ofta i att informanten anser att en replik är viktigare till sitt innehåll än de andra och därför måste återges på originalspråket. De citat vars originalspråk inte behålls är inte så viktiga eller innehåller inte så svåra eller speciella element som skulle vara omöjliga att översätta. Orsaken till varför informanten i detta fall citerar Fia först på svenska och sedan på finska är ändå inte så klar. I den verkliga situationen har Iikka och Fia talat finska som matrisspråk, men det är möjligt att Fia i den verkliga situationen har citerat mannen i hamnen på svenska. Därför citerar informanten Fia på svenska som i sin tur har citerat mannen på samma språk. Om det vore så skulle frågan varför informanten har använt svenska i det första fallet uppstå. En möjlighet är att han för tillfället inte får fram ordet *fjärde*, och därför väljer den finska varianten istället. Kodväxlingen föregås inte av någon paus, om detta vore fallet skulle det tyda på att informanten inte kan komma på något ord. Å andra sidan markerar han inte alltid sådana fall med pausering e.d. Kodväxling kan inte alltid förklaras på ett trovärdigt sätt. En skicklig tvåspråkig talare kan av en eller annan anledning använda olika koder utan att signalera dem med entydiga gränsmarkörer.

I dialogen försöker informanten återge rösten hos en man på en bensinstation som han frågade var toaletten var. Informanten kommer med otydligt mummel för det han tyckte han

fick till svar på sina frågor. Jag har här försökt skriva som det lät: *ja der borta dddzzzfåså* (r. 3) Ett annat fall förekommer i samma dialog. Där försöker informanten återge rösten hos en annan man som satt i kassan i Helsingborg och använda honom som uttydare i: *å sänn ne vi va i hamna i Helsinfo- i Helsingborg [...] jadessddffd*. (r. 6 och 8) I båda fallen hör eller förstår informanten inte vad dessa personer säger, men han försöker återge deras tal med ett otydligt mummel som han tycker att han har hört.

Informanten, dvs. uttydaren, tänker börja förklara någonting på finska på rad 8, men säger bara *että* och fortsätter på svenska. Det finska inslaget kan också vara ett spontant och automatiskt tillägg, som inte har någon större betydelse. På sista raden upprepar han på finska det han hade sagt på svenska för att försäkra sig om att åhörarna har förstått honom rätt: *elikkä jos mä* [...] (r. 14-15) Här kan kodväxlingen till finska föras tillbaka på Gumperz funktioner upprepning eller intensifiering av budskapet. Informanten förklarar ju på finska det han sagt på svenska. Ordet *elikkä* 'alltså' signalerar att han vill förklara saken grundligt för sina åhörare och försäkra sig om att de har förstått honom. I detta fall hade informanten en möjlighet att gå över till finska eftersom åhörarna är kunniga i båda språken. Kodväxling användes i detta exempel vid positionsförändring, m.a.o. gäller det i citat (r. 11) och intensifiering av budskapet. Dessutom förekom kodväxling som ett spontant tillägg.

I dialogen (72) *Skånska* berättar informanten, Samuli och Fia om språksvårigheter som de hade på resan till Köpenhamn. Med i talsituationen är även Catarina och Harry. Det talas om samma ämne som i dialog (71), men deltagarna är fler. Alla sitter i vardagsrummet hemma hos Catarina och Harry och dricker kaffe sent på kvällen. Dialogen är från slutet av samtalet *Efterrätt*. Det har gått över ett år mellan dialogerna (71) och (72). Londen (1992) skriver om att berätta och att minnas tillsammans. Det är typiskt för en sådan situation att en berättelse är ett kollektivt producerande. Det är fråga om att någon eller några känner till berättelsen och någon eller några som vill höra den. I denna dialog är det Iikka, Fia och Samuli som kollektivt bygger upp berättelsen för Catarina och Harry som inte känner till den. Piritta är en vetande deltagare, men deltar inte aktivt i berättandet. I denna dialog vill deltagarna Fia, Samuli och Iikka berätta om flera roliga händelser som hade hänt på resan. Alla tar upp nya teman, men det är främst Iikka som får berätta om dem. De andra deltagarna nöjer sig med uppbackning och skratt. Jfr:

(72) EFTERRÄTT: Skånska

1. I: å söder svänska prater di så, så konstigt i Skåne att förstår ingenting va di sa
 2. ne vi va der.
 3. C: ((skrattar))
 4. H: nåäj just de ((skrattar))
 → I: [sa ne vi i] land [sa ne vi] köppte bil-biljätter till Danmark
 → S: [jo vi var] ((skrattar)) niin, jo, jo.
 → F: [ja de va roligt,] ((skrattar))

Informanten börjar med att berätta om att han inte förstår språket man talar i Skåne. Han börjar sin berättelse på rad 2: *i land köppte vi bil-biljätter* [...] Samuli och Fia uppmuntrar honom att fortsätta med kommentarer som *ja det var roligt* och skrattar redan innan något roligt har sagts (raderna 6 och 7). Hakulinen (1990) beskriver ett fall där berättaren dramatiserar sin berättelse och förbereder lyssnarna genom att i förväg beskriva stilen (mode) som kommer att användas. Talaren skrattar i förväg och får även lyssnarna att göra det innan den roliga berättelsen börjar. De ovetande deltagarna får därav intrycket att något roligt skall berättas. Enlig Erikssons (1997) terminologi brukar åhörarna acceptera talarens intro och visar att de vill höra en berättelse. Alltid bekräftas inte talarens försök på samma sätt, men talaren kan ändå fortsätta sin berättelse. Enligt Eriksson (1997) är introns viktigaste funktion att kolla att åhörarna inte känner till berättelsen i fråga. Det finns också andra intron där någon annan ber någon att berätta om en sak då det finns fler deltagare i talsituationen som känner till historien. Det samma gäller i vårt fall. Enligt Londen (1992: 204) upprepar deltagarna och bekräftar andras utsagor liksom de söker bekräftelse för sina egna. Man lyfter ut bitar från det förgångna och använder konkreta och målande beskrivningar. Enligt Sacks (1992) måste deltagarna i detta fall avgöra vem som får rätten att berätta. I detta fall tävlade inte de vetande deltagarna om att få berätta utan de låter informanten i stort sett göra det. Informanten fortsätter berättelsen med flera uttydare.

- I: då @ KÖR DIT @ då sa heh, ja de ska ja göra @va sa han? @ ((skratt)) fråge
 9. Fia att att va sa han. ((skratt))
 10. H: @äuäthäuthäu@ ((H imiterar skånska))
 11. I: ((skrattar))
 12. H: mmm
 13. S: och bensin- bensinmack som vi var ee... hon sa, säjde.. vad var pris,
 14. I: ja
 15. S: det var inte så svårt men,
 16. H: ja
 17. S: Iikka, [Iikka (--)] står där
 18. I: [ja, då tittle ja bare, ja hö-] ja så- ingen-
 19. förstog ingenting va ho sa,

20. ((skratt))
titte på mätaren va de stog [å] ((skrattar))
((skratt))
21. S: [mm(h)e], ja tittade likka, likka tittade mej å båda
((skratt))
22. F: @åttifyra, kronor@ ((nasal röst med skorrande r))

Här återges mannen i biljettluckan med imperativsatsen *KÖR DIT* (r. 8) Hans röst framställs som mycket sträng. Detta kanske återspeglar informantens osäkerhet: han visste inte vart han skulle köra. I föregående dialog (73) sade samma man bara: *jadessddffd*. Här är repliken en annan än i föregående dialog, vilket kan bero på att informanten i detta fall ville uttrycka sig tydligare för mottagare som inte kände till berättelsen sedan förr. Otydligt mummel skulle inte ha varit tillräckligt och därför återger han en imperativsats som citat. Informanten beskriver sitt eget svar med direkt anföring *heh ja de ska ja göre* och vänder på huvudet och riktar sin fråga till Fia *va sa han?* (r. 8) Informanten ändrar sedan positionen och förklarar med egna ord vad han hade gjort. Harry försöker härma skånska som svar på det som informanten berättade. Samuli deltar också i berättandet på rad 13 där han bygger upp en ny ram. Här tar han upp en ny händelse där han och Iikka köpte bensin och inte förstod priset. Iikka och Samuli berättar båda om samma händelse på bensinmacken. Fia hittar på en replik för kvinnan på bensinmacken och uttalar den på ett sätt som liknar skånska. Efter det återvänder Iikka till hamnen i Helsingborg och frågar Fia vad det var som sades till honom och uppmanar Fia att säga det på skånska.

23. I: ja va sa ho ne ja ss- skulle köre denna eh-
24. F: kör på linje.. fyra eller [linje]
25. I: [ja då] sa han sa ho sa han så könstigt att ja..säg du
26. kan ju
27. F: va?
28. I: säj nu på skånska.
29. F: nå män ja kan inte skånska.
30. I: ja du, alla fall bättre än ja.
31. F: ((skrattar))
32. I: ja di prater som di skulle ha gröt i halsen. så låter...
33. C: ja
34. H: ((skrattar))
35. F: @ja ja linje fyra eller@ ((med skorrande r))
36. I: ja
37. P: hmm
38. F: i alla fall så fråge du på, äfter toalätten på nöt ställe? ((paus))
39. I: ja? [ne ja,]
40. F: [va rolig] å äfter toalätten på nöt ställe å sa du att många gånger å runt hörne
41. F: der [å] han förstog inte. [fråge vart]
42. H: [mhm]

Mannen i hamnen byter av någon anledning kön på rad 23 i Iikkas replik: *ja va sa ho ne ja skulle köre?* På rad 25 vacklar informanten mellan han och hon. Informanten ber Fia att uttala det på skånska. Fia vägrar först, men försöker ändå på rad 35. På rad 38 tar Fia sedan upp en händelse där Iikka hade frågat efter toaletten, redogör kort för den och får informanten att berätta vad som hade hänt. Informanten berättar om sina tankar då han misslyckades att få ett klart svar (fr.o.m. rad 47).

43. I: [näj de,]de va, de va ne vi skulle åke te Grums.
 44. F: jasso
 45. I: de va nönstans Örebro de va
 46. F: ja
 47. I: då de förstog ja inte håller va han sa.((skratt))
 48. F: han sa gå [runt hörne]
 49. I: [två älle] tre gånger fråge ja
 → igän då, då tänkte ja att n(h)u fråger ja inte då f(h)eck ja inte v(h)ete de.
 51. C: ((skrattar, djup inandning))
 → I: ja tänkte att han tycker att ja e en stölle om ja fråger en gång te,
 53. H: jaha just de ((skratt))
 → I: att ja e döv elle nönting.

Informanten refererar berättelsejagets tankar: [...] *då tänkte ja att nu fråger ja inte* [...] (r. 50). Denna inbäddade uttydare inbillar sig vad mannen på bensinmacken tänkte när han frågade flera gånger var toaletten fanns: *ja tänkte att han tycker att ja e en stölle om ja fråger en gång te att ja e döv elle nönting* (r. 52-54). Informanten berättar alltså i uttydarens roll både om mannens tankar och sina egna, dvs. berättelsejagets tankar. Harry försöker i det följande byta samtalsämnet till dialekten i Örebro, men informanten fortsätter med berättelsen om då han frågade efter toaletten.

55. H: Örebro ja.
 56. F: Örebro e väl? ha vi (-)
 → I: ja nönstans i Örebro vi stöppe å då °skulle ja gå te
 → toalätten°
 59. H: ja dom ligger i vad man brukar kalla för gnällbältet.
 60. F: gnäll? jaha?
 61. H: ja för att de går som liksom en..ett bälte över från Närke över till Örebro der.
 62. F: ja
 63. H: å [så]
 → I: [ja], ja de knu-bakom knuta sa han älle hörne.
 65. H: hmm
 66. I: då män hörde ja inte vart, tillexämpel. män ja ja ((inandning))
 67. H: [de låter som]

68. S: [mikä (-)] jah ((inandning))
 69. F: [nurkan takana]
 70. I: mm
 71. H: dialekten e väldigt gnällig så att som..
 72. S: gnäll-?
 → I: knuta tarkottaa kahta asiaa[ss-]
 74. F: [sem]monen vali- valitus öö
 75. tota vyöhyke.

Informanten fortsätter på rad 57 att berätta om händelsen då han i Örebro hade frågat efter toaletten. Andra deltagare koncentrerar sig på att lyssna på Harrys förklaring om gnällbältet. Informanten befinner sig ännu i samma berättelsevärld och återger svaret han fick på sin fråga. Han trodde efteråt att mannen hade sagt [...] *ja de knu-bakom knuta sa han alle hörne* (r. 64). Detta återges först senare i dialogen efter att han flera gånger har konstaterat att han inte hade förstått någonting. I detta exempel kommer informanten med ett klarare citat än i föregående dialog där samma person citerades enligt följande: *ja der borta dddzzzfåså*. Orsaken är tydligen att otydligt mummel inte skulle vara tillräckligt tydligt för åhörare som inte känner berättelsen sedan förr. En annan förklaring kan vara att informanten först efteråt har förstått vad det var fråga om. På rad 73 kodväxlar han för att specificera för Samuli vad *knuta* betyder. Detta sker då Harry talar om gnällbältet och innan Fia förklarar dess betydelse för Samuli.

I dialogen kodväxlar informanten bara en gång. I likadana situationer är kodväxling till finska möjlig i få fall. Sådana är lexikal lucka och specificering av mottagaren då det finns personer på plats som helst tilltalas på finska. I detta samtal hade kodväxling mellan de två svenska varianterna varit möjlig, men detta sker inte vid positionsbyte. För ändrad position använder informanten sig av andra markörer; i detta fall anföringssatser. Då informanten möter en lexikal lucka brukar han be om hjälp direkt genom att fråga på svenska eller finska. Ett indirekt sätt är att stamma, hålla en paus eller lägga till ett ord eller uttryck på det andra språket. Vid specificering av mottagaren kan informanten byta språk och rikta sitt yttrande till en viss mottagare som kan i frågavarande språk. Ett sådant fall förekommer här på rad 73: *knuta tarkottaa kahta asiaa*. Iikka riktar sitt yttrande till Samuli och byter därmed språk.

6.1.1.3 Sammanfattning

Informanten kodväxlar ofta då han vill skapa en polyfonisk stil. Kodväxlingen utgör en kontrast mellan talarens egen och någon annans röst. Som en kontrast används även olika paralingvistiska drag. Han kan samtidigt dra nytta av rollbyten för att skapa kontrast mellan vad han säger själv och någon annan har sagt. En kontrast skapas även då informanten vill ta distans till berättelsen, t.ex. när han kommenterar något på finska som han har berättat om på svenska. På detta sätt går han ut ur berättarrollen, dvs. uttydarrollen och uppträder som en utomstående kommentator. I sekvensen *Affären* kodväxlar informanten till finska på första raden *niinkun se sano* 'såsom han sade' för att avvika från uttydarrollen och för att tillfälligt gå ur ramen, dvs. han kommenterar uttrycket av den inbäddade uttydaren pappa. Denna funktion är en yttring av förändrad synvinkel. Positionsbytet behöver alltid inte medföra kodväxling. Informanten kan lika väl kommentera något som han sagt tidigare även med samma språk.

Informanten har alltid rollen av uttalare då han producerar ljud, men också andra roller vid sidan om. I detta avsnitt har jag gett exempel på fall där informanten tar uttydarrollen och talar med egna ord. Då han själv står bakom sina ord har han även upphovsmannens roll. Det finns även fall där han använder andra inbäddade uttydare i sitt tal. Då är det någon annan som har ansvar för orden, dvs. är upphovsmannen.

Kodväxlingen hos informanten fyller olika funktioner i de analyserade samtalen. Kodväxlingen kan ske då informanten byter position, men också för metaforiska funktioner. De metaforiska funktionerna sammanfaller ofta och även positionsbytet beskriver samma företeelse som flera av de metaforiska funktionerna. Informanten kan t.ex. använda kodväxling för att ge extra information eller sammanfatta det han har sagt genom att intensifiera budskapet. När uttydaren redogör för samma handling på två språk får åhöraren ofta extra information på det andra språket. Med hjälp av kodväxling kan talaren också specificera mottagaren. Han kan m.a.o. här utesluta någon ur samtalet genom sitt språkval. Specificering av mottagare kan också ske i fall där alla mottagare kan båda språken, men talaren är van vid att tala ett visst språk med en viss person. Då kan talaren även uttrycka sig på båda koderna för att rikta sitt meddelande lika mycket till varje enskild person. Sådana fall påträffas t.ex. då informanten talar med Fia och Mamma.

Kodväxling sker oberoende av matrisspråk när talaren talar med andra röster, dvs. låter inbäddade uttydare tala. Växling från finska till svenska sker dock mera sällan än tvärtom. Att talaren använder en annans röst behöver ändå inte betyda att han kodväxlar. Han använder även paralingvistiska drag för att markera att det är fråga om en annan persons tal. Då han använder paralingvistiska drag som förändringar i tonläget t.ex. en hes röst behöver nödvändigtvis inte anföringstecken användas. Detta fungerar även tvärtom. Då informanten använder anföringstecken behövs inga röstförändringar. Det finns dock exempel på fall där båda förekommer. Ibland är anföringen minimal, det gäller bara ett ord *då* i st.f. t.ex. *då sa jag*. Anföringssatser som informanten använder är *sa ho* eller *han sa*, men även *då* förekommer ofta.

Att tala med andras tunga kan sammanfattas med referering och citat av andra personer. Här har inte kodväxlingen så klara regler hos informanten. Han kan hålla sig till samma språk som källan eller återge citatet på ett annat språk då han går över till en annan röst. Informanten kan byta kod då han vill skapa kontrast mellan sin egen och en annan röst. Då han byter röst och position talar han med en annans tunga, dvs. använder andra uttydare. Kodväxling från edamål till standardsvenska fyller i exemplen *Bare e kake* och *Gäster på arbetsplatsen* speciella funktioner. I det förra fallet byter informanten sin kod till en starkare edamålslik dialekt då han använder mamma som uttydare. I det senare fallet innehåller informantens språk fler standardenliga drag än normalt. Detta beror på de främmande uttydarna som talar standardsvenska. Kodväxling från edamål till finska sker i *Pojkvän* där informanten först på svenska refererar vad flickan hade sagt och sedan ger han den ursprungliga repliken på finska. Kodväxling sker även från finska till svenska för likadana ändamål i dialogen *Mökillä* där informanten använder sig själv som uttydare och berättar vad han själv hade sagt till Lars. I dessa fall byter informanten koden enligt den uttydare han använder i berättelsen. Enligt Gumperz kategorier sammanfattas användandet av andra uttydare som citat. En ytterligare funktion som kodväxlingen fyller hos uttydaren är kommunikationsstrategi, vilket innebär att han kodväxlar då han möter en lexikal lucka.

Det finns olika restriktioner för kodväxlingen hos uttydaren. Valet av språk beror i hög grad på mottagarens språkkompetens och matrisspråket som deltagarna valt. Om mottagaren endast kan svenska, är det naturligt att informanten föredrar det oavsett vilket språk källan hade. Om mottagaren eller mottagarna behärskar båda språken kan informanten använda dem båda. En ytterligare faktor är också hur pass viktigt det är att återge citatet på originalspråket.

Olika talesätt eller fraser kan vara svåra att översätta och i vissa fall vill informanten återge citatet som det exakt har varit för att ge ett autentiskt intryck. Talaren väljer alltså det språk som enligt situationen är lämpligt.

6.1.2 Upphovsmannen

Talaren fungerar enbart som uttalare då han upprepar andras ord utan att han själv har omformulerat dem. Orden som talaren yttrar låter främmande i talarens mun och de kan härstamma från olika källor, m.a.o. är det fråga om en främmande upphovsmans tal. Upphovsmannen är den vars åsikter presenteras då någonting yttras. Han kan vara en person, ett kollektiv eller något som inte kan identifieras, t.ex. en allmän opinion av något slag. Han figurerar ofta som ett främmande inslag i talarens repliker där språket som upphovsmannen producerar är främmande till sin natur och kan jämföras med Bachtins främmande ord i dialogen. Det är ibland riskabelt att använda en främmande upphovsman för då löper man risken att hamna fel. Främmande ord kan m.a.o. orsaka svårigheter hos talaren som inte är van att använda dem. Jag har här delat in upphovsmannen i två typer. I det första fallet fungerar informanten som upphovsman, dvs. han står själv bakom de ord som yttras och i det andra fallet uttalar informanten ord som härstammar från andra upphovsmän. Detta betyder att dessa ord inte är informantens egna. Jag gör en vidare indelning av de främmande inslagen i ord som kommer från en levande källa, dvs. en viss person eller kollektiv samt allmän opinion och i främmande inslag som härstammar från en skriftlig källa. Här undersökes vilken roll positionsbyten har för kodväxling.

6.1.2.1 Talaren som upphovsman

Kodväxling kan ske hos informanten då han intar upphovsmannens roll, men detta sker nödvändigtvis inte varje gång. I följande dialog, (73) *Hissen*, talar Samuli, Fia och Iikka om hur det hade varit på Tivoli i Köpenhamn. Alla sitter vid köksbordet hos Piritta, Iikka och dricker öl och äter chips. Piritta deltar i samtalet då och då men befinner sig vid tillfället i ett annat rum och klär om sig. Före avsnittet har det talats om sång. Samuli vill byta ämne och inleder med frågan på första raden. Efter avsnittet handlar diskussionen om vad deltagarna ska göra följande dag.

(73) BASTUKVÄLL: Hissen

1. S: minns du Tivoli i Köpenhamn?
 2. I: de va ganska roligt. män denna ene, ene hissen [ss- ska] ja inte gå [aldrig.]
 3. S: [heh] [varför?]
 4. I: denna ene som geck öpp å, ((visslar med fallande ton))
 5. S: det skulle vara roligt.
 6. I: de stog ju att inte till sånna som som har nön som hjärta som som som
 7. S: den [andra mas] kinen var bra men den hissen skulle vara mycket [bätt-]
 8. F: [hjärtproblem]
 9. I: [nääj] aldri i live
 10. I: män du
 11. S: den andra var bra [också]
 12. I: [ja dän] va ganska rolig. dän kunne vare..
 13. I: ja kanske skrek [för mycke ja ee] på början kändes de ganska vekkuli, män
 14. i slute
 15. S: ((skrattar)) ja
 16. börje de vare... vare som.. piece of cake
 17. S: [heh]
 18. F: [jasso]
 19. I: eller börje på, börje på dihera ble alldeles
 20. väsyny, [trötta]. börje på i slutet å..å... bli rädd att di öppner säj..att de blir
 21. S: [tr...] joo.
 22. I: på...[så] ((skrattar))
 23. S: [du] skrek så mycket så mycket som AAAAH,
 ((skrattar))
 24. I: ja minns.
 25. S: ee nästan hela tiden.
 26. I: eh, ja ja minns
 27. F: de såg jätte hemskt ut ne ne vi satt der nere å di människera som satt der di
 28. skrek ↑aah,
 29. I: mmm
 30. F: som de skulle va sista resan.
 31. S: [eeii...]
 32. I: se ois kyllä ollu siis siis tosi paha, se hissi ei
 33. siinä ei siis ylöspäin kun se meni se huoju mä
 34. oisin varmasti kuollu jo siinä paikassa
 ((S skrattar))
 35. I: kun kahtoo alas niin ↑eei. kerran mä

Samuli inleder diskussionen med frågan: *minns du Tivoli i Köpenhamn?* Informanten svarar och fortsätter i uttalarens och uttydarens roll att berätta hur det var i en hiss som sakta gick upp till 50 meter och sedan kom ner med hög fart. Erfarenheterna är gemensamma för deltagarna därför kan de mycket kort nämna saker utan lägre förklaringar för att bli förstådda. Samuli påminner likka om vad som hänt på Tivoli och pojkarna erinrar sig tillsammans olika erfarenheter. Även Fia kommer med sina egna upplevelser på raderna 27 och 30. Informanten föreställer sig på raderna 32-40 hur det skulle gått om hissen gått sönder. Han använder här

finska, sitt starkare språk för att beskriva sina känslor. Han inbillar sig en egen replik för en situation där han tittar ner och ropar av rädsla: *eei. 'nej'* (r. 35)

På raderna 13, och 20 kodväxlar informanten enskilda ord till finska. Ordet *vekkuli* 'rolig' väljer informanten eftersom det bäst beskriver vad han menar. På samma sätt använder han den engelska konstruktionen *piece of cake* (r. 16). Kodväxlingen på rad 20 orsakas av en kortvarig lexikal lucka. Samtidigt som Samuli tar ett initiativ till reparation rättar informanten sig själv: *väsny, trötta*.

Informanten jämför också sina känslor med minnena från Borgbacken i Helsingfors i en sekvens som börjar på rad 35:

35. I: kun kahtoo alas niin ↑*eei*. kerran mä
 36. olin lentävässä matossa, mä mä tunsin kun se meni
 37. tuntu että en seleviä hengissä kun se ruppee
 38. laskeutumaan, tuntu ihan hirveelle ja sitten kun se
 39. laskeutu niin mä piätin hengitystä,
 ((andas in och håller andan))
 40. ↑*nuin olin*↑ [että ei] mahassa tunnu se...
 41. F: [hmm, hmm]
 42. S: du kan göra ingenting du måste, måste vara...((skrattar))
 43. I: hmm.
 44. I: mä oisin varmaan kuollu siinä kun se olis tippunu
 45. alas...sehän tuli hirvellä ihan [niinku omalla
 46. voimalla.]

Informanten beskriver sina känslor och berättar hur hemskt han tyckte det hade varit. För detta ändamål använder han enbart finska och byter inte över till svenska även om Samuli talar det på rad 42. Informanten har här alla tre roller av uttalare, uttydare och upphovsman samtidigt. Han producerar ljud, han berättar med sina egna ord om sina egna känslor. Informanten talar här alltså även i upphovsmannens roll då han berättar om hur han själv har upplevt olika saker. Samtalet fortsätter med att Fia deltar och försöker få informanten att återvända till svenskan, det språk deltagarna har kommit överens om, med att ställa frågor på svenska.

47. S: [nii, joo]
 48. F: [va de i Helsingfors eller...] den flygande mattan?
 49. I: ja de va i Helsingfors å...ootko ollu enterpraisissa? se ei
 50. S: [jaha?]

51. I: oo misttää,
 52. F: [du kan du]
 53. I: eihä se oo misttää kotosi kun kun se noussee vaa ja
 54. ruppee näin [pyörimmään.]
 55. S: [det e...]
 56. F: [du kan du försöke på det andra]
 57. I: [i enter- enterpris i] Helsingfors i Linnanmäki der va de en
 58. enterpris som vi satt i en sänn sänn hytt å, sänn
 59. börje de på å å gå runnt å sänn va de en sylinder
 60. F: [hmmm]
 61. I: [som] löffta oss opp å sänn geck de så runt å de va ingenting fast vi va huvud
 62. ylösalaisin.

Informanten svarar henne på svenska men fortsätter igen på finska: *ootko ollu enterprisissa?* (r. 49) Informanten har här bytt språk till finska och bygger upp nya ramar. Frågan är riktad till Samuli som svarar på svenska. Fia försöker få informanten att återvända till svenska två gånger genom att explicit be honom tala svenska (r. 52 och 56). Han går över till svenska igen på rad 57 eftersom alla andra envist fortsätter på svenska och han även påminns om saken. Att informanten i exemplen talar finska kan bero på språklig preferens. Även om deltagarna har kommit överens om att de skall tala svenska vill informanten helst använda finska i detta sammanhang eftersom han med deltagarna normalt talar finska.

Informanten talar både som uttalare, uttydare och upphovsman i: *eihä se oo misttää kotosi* (r. 53), och motsvarande innehåll ges på svenska på rad 61: [...] *å de va ingenting* [...] Talaren har ju alltid uttalarens roll då han talar och producerar ljud och upphovsmannens då han återger uppfattningar av olika slag. Enligt upphovsmannen känns det inte alls när man åker i Enterprise. Informanten är också uttalare, uttydare och upphovsmannen i: *de va ganska roligt* [...] (r. 2); *i början kändes de ganska vekkuli, män i slute börje de vare som piece of cake* (r. 13-16).

Det finns olika orsaker till kodväxling i detta avsnitt. Informanten kodväxlar på raderna 13-16 där *vekkuli* 'roligt' och *piece of cake* är inbäddade. Orsaken till detta kan vara att han tillfälligt inte kan producera ett lämpligt ord eller uttryck. Informanten tar till både finska och engelska: *vekkuli*, *piece of cake*. Detta beror på att informanten med dessa speciella ord försöker återge exakt hur han kände sig. Valet av svenska ord skulle eventuellt ha lett till ett mera neutralt språkbruk. Litet senare på rad 62 finns ett fall där informanten inte vet vad *upp-*

och-ner är på svenska och använder *ylösalaisin* istället. Här orsakas kodväxlingen av en lexikal lucka. Fr.o.m. rad 32 beskriver upphovsmannen sina känslor känslomässigt, och denna roll orsakar en mer varaktig övergång till finska. Även Söndergaard (1991) har hittat liknande skäl till kodväxling. I detta fall växlade talarna till det starkare språket då det var frågan om att förmedla känslor. (jfr 2.1.2.2)

I detta exempel uttrycker informanten i upphovsmannens roll sina åsikter på båda språken. Han återger sina åsikter först på svenska och sedan på finska. Detta sker speciellt i situationer där informanten använder svenska med personer han vanligen talar finska med. Orsaken kan vara att han vill försäkra sig om att alla deltagare har förstått vad han vill säga eller att han bättre kan uttrycka sig på finska och därför vill upprepa sig även på det språk. Informanten är van att tala finska med i frågavarande personer och därför sker kodväxling i detta exempel i hög grad. Exemplet (74) *Tjej* liknar det förra:

(74) STYRKETRÄNING: Tjej

1. I: män ja tycker också att Risto kunne ju titte.. kanske en sex år äldre tjej alle
2. nönting sånt.
3. F: mmm
4. I: hä?
5. F: ja
6. I: kyllä nyt vähän vanhempi...en minäkkään kyllä ymmärrä
7. miten se neljätoistavuotiaan kanssa on.

Iikka talar med Fia om en skolkamrat. Iikka har i uttydarens roll tidigare i dialogen talat om Risto och använt andra inbäddade uttydare. Här ger informanten först sin åsikt i upphovsmannens roll på svenska. Han vill kolla om åhöraren tycker lika och frågar *hä?* i betydelsen *eller hur?* Detta liknar påhängsväxling (tag-switching). Informanten kodväxlar redan här till finska. Det är svårt att säga om denna fråga fungerar som utlösare (trigger) eller om informanten i alla fall skulle ha producerat resten av belägget på finska: *kyllä nyt vähän* [...] 'i alla fall litet äldre' som tecken på förändrad synvinkel, dvs. en ännu mera personlig inställning och starkare åsikt. Visserligen förmedlar informanten sin personliga

åsikt på båda språken, men det finska inslaget kan anses återge en större distans i synvinkeln eftersom matrisspråket är svenska. Informanten kommenterar på finska det han har sagt på svenska. Kodväxlingen i *hä?* kan föras tillbaka på att det rör sig om ett utrop av spontant slag. I dessa tas ofta det starkare språket i bruk. I exemplet talar informanten i upphovsmannens roll således både finska och svenska.

6.1.2.2 Främmande upphovsmän

Kodväxling sker i stort på samma sätt oberoende av om det är informanten eller någon annan som är upphovsmannen i samtalet. Andra upphovsmän kan utgöras av andra personer eller kollektiv; det kan också handla om oidentifierade instanser som informanten tyr sig till, t.ex. allmänna uppfattningar. Då informanten lånar ord från en annan upphovsman fungerar han som uttalare och förmedlar bara dessa främmande ord utan att påverka innehållet. Källan kan antingen vara levande, dvs. en person eller skriftlig, t.ex. en bok som han refererar. I det följande behandlas först ord som härstammar från levande källor och efter det ord som har ett skriftligt ursprung. I vissa fall är det svårt att spåra vem som är upphovsmannen. Detta gäller fall där talaren yttrar en åsikt som låter som en allmän uppfattning, men även någonting som talaren själv anser. Jag har behandlat även sådana fall i följande avsnitt. Yttranden som orsakar problem hos talaren kan tänkas härstamma från en främmande källa. I vissa fall kan språkliga svårigheter också bero på informantens språkliga kompetens och inte ett främmande lexikon.

6.1.2.2.1 Levande källa

Informanten upprepar i uttalarens roll ord från levande källor, dvs. andra personers tal som han inte själv tycks ha bearbetat på något sätt.

Samtalet nedan har behandlats tidigare i detta kapitel, men i exemplet nedan ligger tonvikten på upphovsmannens roll, som här kan delas upp i tre olika typer. Före sekvensen (75) *Sträng* har Iikka berättat att han hade misslyckats i ett test i skolan och bara fått fyra i betyget. Därefter börjar han kritisera skolan.

(75) TV-KVÄLL: Sträng

1. I: feck ja bare fyra
 2. F: ja
 3. I: fyra plus feck ja. ja tycker att Salmelan koulu va
 4. jätte strong eiku ankara? ss-
 5. F: sträng
 6. I: sträng. Hietalan Mari sa också att jätte att.
 7. F: [gammalmodig å sträng]
 8. I: [kouluvirano]maiset ois pitäny ottaa sinne mukkaan.
 9. F: ja
 10. I: ois-eikö olluki vähän semmosta?
 11. F: ja...tvungen å ä[te]
 12. I: [att tvungen å äte] hernekeitto å sk- gråt å åt...

En typ av upphovsman är informanten själv: *ja tycker att Salmelan koulu va jätte strong eiku ankara ss...*(r. 3-4) Här berättar han sin egen åsikt om lågstadiet han gick i. Skolan var sträng t.ex. eftersom man var tvungen att äta upp allt, ibland t.o.m. grät man och åt (jfr r. 12). Kodväxlingen på rad 4 orsakas av en lexikal lucka, informanten kan inte producera ordet *sträng*. I detta fall tar informanten alla tre roller samtidigt. Han är uttalare, uttydare och upphovsman eftersom han producerar ljudet och talar med sina egna ord om sina egna uppfattningar.

Han nämner därefter en skolkamrat och väljer henne som upphovsman: *Hietalan Mari sa också att jätte att kouluviranomaiset ois pitäny ottaa sinne mukkaan. ois-eikö olluki vähän semmosta?* (r. 6-8) I detta exempel byter informanten sin position tre gånger. Han börjar först med uttalar-, uttydar-, och upphovsmannarollen, går över till uttalarrollen och uttydarrollen och refererar en främmande upphovsmans åsikter och kommenterar detta igen själv i uttalarens, uttydarens och upphovsmannens roll. Referatet ges på originalspråket och därför byts koden. Detta händer inte varje gång då han citerar någon, men i detta fall vill han återge repliken på originalspråket. Det är möjligt eftersom mottagaren kan finska. En annan orsak kan vara att informanten vill undvika risken att stöta på lexikala luckor och därför väljer det språk han kan bäst. Enligt Mari Hietala var skolan så sträng att skolmyndigheterna borde ha besökt skolan. Här har vi den andra typen av upphovsman, en annan person. Den främmande upphovsmannen fungerar som inbäddad uttalare, uttydare och upphovsman eftersom det är fråga om att även hon producerar ljudet och det är fråga om hennes ord. Hon fungerar dock endast i berättelsevärlden och är därmed inbäddad i

informantens tal. Därefter fortsätter informanten på finska och instämmer med henne och frågar även vad Fia tycker: *ois-eikö olluki vähän semmosta?* (r. 10) Nu är han själv upphovsmannen. Att han producerar denna replik på finska beror sannolikt på att föregående yttrande fungerar som utlösare och orsakar användning av finska även efter citatet. Ofta beror kodväxling även på förändrad synvinkel, men i detta fall fortsätter informanten på samma språk som den inbäddade upphovsmannen Mari. I och för sig avviker ju redan detta från matrispråket och informanten behöver inte byta språk en gång till. Upphovsmannens replik utgör en kontrast till den inbäddade uttydarens replik; informanten byter här sin position och kommenterar det han har uttalat.

I nästa sekvens (76) *Fyra* fortsätter samma samtal och tema. I följande exempel har vi ett ytterligare exempel på en främmande upphovsmans röst. Iikka har i uttalarens och uttydarens roll berättat om att mamma hade försökt uppmuntra honom då han misslyckades i proven. Hon hade sagt: *litte bättre näste gång*. Sedan skrattar Fia och Iikka tillsammans, vilket gör att Iikka får dåligt samvete:

(76) TV-KVÄLL: *Fyra*

1. I: män..ei sa- < får inte prate ont om mam[ma...]> män de va ju bra att ho inte
2. F: [näj, näj.]
3. I: skr- paineet ei niinkun lisääntynty. du minns hur pappa
4. skrek nä ja...i todistus fyra ↓ååj,↓ och sänn ne ja
5. titte pappas betyg, fyra.

I detta fall är det fråga om den tredje typen av upphovsman, en som inte klart kan identifieras: *män de va ju bra att ho inte skr- paineet ei niinku lisääntynty* (r. 3). Att man inte ska öka pressen på skolbarn kan vara en oidentifierbar allmän åsikt eller så finns det faktiskt någon som Iikka, uttalaren, refererar. Användning av en annan upphovsman orsakar inte nödvändigtvis kodväxling. Här kodväxlar informanten ändå från svenska till finska. Orsaken till kodväxlingen kan här vara att han vill citera den främmande upphovsmannen på originalspråket. I detta fall orsakar denna roll inte några problem eller felsägningar. Det är ändå osäkert vem upphovsmannen är, och det är inte känt vilket språk källan har. Det rör sig ju om en allmän opinion. En annan förklaring kan vara att informanten stött på en lexikal lucka. Det är möjligt att han inte kommer på den svenska motsvarigheten till finskans *paineet*

'pressen'. Orsaken här är tydligen bristen på ord i informantens mentala lexikon eller att han inte kommer på rätt ord.

I exemplet (77) *Ungerska* övergår informanten till enbart uttalarens roll i två olika sammanhang. I detta fall är det däremot lätt att identifiera vem som är upphovsmannen eftersom det gäller en viss person som det talas om. Samtalet är hämtat ur telefonsamtalet *Påskafton* med Iikka, Fia och Mamma som deltagare. Före detta avsnitt har man talat om påsk och ägg och man fortsätter efter det med språk och olika kulturer och länder. Informanten berättar att han och Piritta hade fått en påskkärning av en ungersk vän då Piritta hade varit och hälsat på hos henne.

(77) PÅSKAFTON: Ungerska

1. I: nu feck vi (.) Piritta va hos (.) mikä on Unkari?
2. F: ungersk
3. I: Piritta...vi ha en kamrat som en tös som e från ungersk
4. M: mm
5. I: å, Piritta va å träffe hånne förut å ha-hännes pappa hadde komme från Ungern
6. hit.
7. F: jasso
8. M: [jaha]
9. I: [då] hadde, då gedde ho te Piritta förut en (.) påskkärge, ungersk
10. påskkärge.
[...]

Informanten börjar förklara att Piritta hade varit och hälsat på hos en ungersk flicka, Éva. Han kommer först inte ihåg vad Ungern heter på svenska och frågar Fia. Fia är säker på att Iikka tänker använda konstruktionen *Piritta var hos en ungersk tös*, för hon känner till vad Iikka tänker berätta och föreslår det färdiga adjektivet *ungersk*. Det framgår ändå att informanten ville säga någonting annat: *Piritta...vi ha en kamrat, en tös, som e från ungersk [...]* (r. 3) Här använder han ordet han fått av Fia även om det inte passar i kontexten. Han är dock medveten om skillnaden mellan adjektivet och egennamnet, vilket framgår av satsen: *[...] å hånnes pappa kommer från Ungern [...]* (r. 4) och *ungersk påskkärge* (r. 9) På rad 3 upprepar informanten blint F:s replik utan att tänka på innehållet. Här fungerar han bara som uttalare eftersom ordet härstammar från en främmande upphovsman och informanten inte själv bearbetar ordet på något sätt. I detta fall är det Fia som kan ses som en typ av upphovsman till det informanten säger eftersom det är hon som är ansvarig för vad informanten sade. Det är

möjligt att informanten själv skulle ha hittat ordet efter en stunds tänkande, men här fanns hjälpen nära till hands och han utnyttjade den.

Det finns också ett ytterligare fall i samma dialog där uttalarens röst gör sig gällande. Deltagarna börjar tala om språk när Mamma vill veta vad olika ord heter på ungerska. Informanten fortsätter att tala om ord som den ungerska flickan hade lärt honom.

11. I: ja, å *täi e maito*, [e] mjölk *täi*,
 12. F: [e mjölk]
 [...]
 13. F: [hade ho lärt] *likka* nö annat?
 14. I: å *käsi e kääs, ei, ke-ke- kees*
 15. F: ja kees ja
 16. M: [e de hann] *dä?*
 17. F: å [ves-] ja.
 18. I: [å, å] å *veri on veer* [...]

likka använder finska och ungerska i sina yttranden. Dessa två språk har förekommit i situationen där *likka* har talat med den ungerska flickan. Han upprepar det hon har sagt i den verkliga situationen: *täi e maito* (r. 11), *käsi e kääs, ei, ke-ke- kees* (r. 14) *å veri on veer* (r. 18). *likka* korrigerar sig själv spontant med hjälp av finskans *ei* 'nej' på rad 14. Det är den ungerska flickan som i denna situation har största ansvaret för de ord som yttras, hon är alltså upphovsmannen. I de två första fallen använder sig informanten ändå av det svenska verbet *e* 'är', som inte har förekommit i den ursprungliga situationen. I den sista meningen har han däremot dess finska motsvarighet *on* 'är', som härstammar från den refererade situationen. Här är det alltså uttalaren som upprepar yttranden som har förekommit i samtalet mellan Éva och *likka* i den form de producerats i en tidigare situation. Genom att ställa en fråga försöker Mamma försäkra sig om att hon förstått rätt vad informanten säger och ställer frågan: *e de hann dä?* på rad 16.

Då informanten talar med både Fia och Mamma är det naturliga språket svenska. I detta avsnitt finns ändå kodväxling till finska: *ja, å täi e maito* 'mjölk' (r. 11) *käsi e kääs ei, ke- ke- kees* 'hand' (r. 14) och *veri on veer* 'blod' (r. 18). Kodväxling till finska sker dock även i andra fall där *likka* talar med Fia och Mamma, t.ex. vid lexikala luckor eller citat och då han vill specificera något på finska till Fia, men här är det fråga om andra funktioner. Finskan härstammar i dessa exempel från diskussionen som informanten hade fört med sin

ungerska bekant. I sin egenskap av uttalare presenterar han direkta citat från denna diskussion men har svårt att hålla sig till svenskan. I de två första av de just nämnda replikerna ingår det svenska verbet *e*, även om *maito* och *käsi* är finska. I uttalarens sista replik är också verbet på finska: *veri on veer*. Finska brukar informanten tala med Fia, men i denna situation är finskan inte något lyckat val, eftersom Mamma har svårigheter att följa med. Hon måste försäkra sig om att hon har förstått rätt: *e de hann dä?* (r. 16) Även Fia fyller redan tidigare i med svenska för att samtalet skall gå vidare på rätt språk och för att Mamma inte skall uteslutas: *e mjölk* (r. 12). Här lägger sig Fia i situationen och översätter *maito* till *mjölk*. Därigenom tvingas också informanten att gå ut ur sin roll som enbart uttalare och fortsätta också som uttydare. Uttalarens roll är ändå starkare i fortsättningen och informanten håller fast vid den i den senare repliken. I dessa exempel kan informanten inte frigöra sig från den tidigare diskussionen utan drar nytta av repliker i den. Här tar han uttalarens roll och låter bli att bearbeta yttrandena bakom vilka det står en främmande upphovsman; i detta fall den ungerska flickan.

I dialogen (78) *Fängelse* diskuterar informanten och forskaren barndomsvänner och skolkamrater. Avsnittet är från mitten av samma samtal som ovan. I samtalet deltar inga andra. Piritta och Samuli befinner sig i samma rum men tittar på Pirittas frimärkssamling och talar med varandra. Detta sker efter en måltid, och Iikka och Fia sitter kvar kring köksbordet hos Piritta och Iikka. Det talas om Risto, en skolkamrat som Iikka hade på lågstadiet. I detta avsnitt kodväxlar informanten ofta till finska då han representerar upphovsmannen men även svenska förekommer i denna roll. Avsnittet börjar med att Fia frågar Iikka om han vet någonting om Risto, som man har talat om tidigare. Informanten berättar att han sitter i fängelse och sällskapar med en flicka på fjorton år.

(78) STYRKETRÄNING: Fängelse

1. F: vet du va han gör nuförtia?
2. I: ja han e i ↑fängelse nu.
3. F: ↑fängelse?
4. I: å, å
5. F: varför?
6. I: å sä- har sällskap me enn fjorttonåri tös.
7. F: fjorttonåri?

8. I: fjorttonári ja.
 9. F: e de därför han e i fängelse?
 10. I: nääj, de e därför att han har.. kört full me bilen unner enn...rekka. rekan
 11. perävaunun alle ajanu.

Fia frågar Iikka i början om han vet hur det är med skolkamraten Risto. Informanten berättar att Risto sitter i fängelse och Fia upprepar detta förvånad och ber om en förklaring. Iikka förklarar inte orsaken utan berättar vidare om att Risto sällskapar med en fjorttonårig flicka. Fia upprepar detta igen som tecken på att hon vill ha flera förklaringar. Upprepande i form av fråga kan ses som ett förslag till reparation. Iikka svarar med en vidare upprepning: *fjorttonårig ja.* (r. 8) För Fia förblir det oklart om dessa två saker hänger ihop eller ej och hon ställer en vidare fråga som informanten svarar på. Även här är det fråga om en reparationsstruktur. Fia har uppfattat att det att Risto sällskapar med en fjorttonårig har orsakat det att han sitter i fängelset och vill få reda på hur saken förhåller sig. Iikka rättar till denna uppfattning och ger en ny förklaring: *nä, de e därför att [...]* (r. 10)

Informanten kodväxlar när han inte hittar uttrycket på svenska, ett sådant fall är t.ex. ordet *rekka* 'långtradare' (r. 10). Han säger på finska: *rekan perävaunun alle ajanu* (r. 10-11) 'han har kört under bakvagnen på en långtradare', efter att först ha berättat det på svenska. Fallet kan sättas i samband med intensifiering av budskapet. Informanten upprepar ett meddelande på det andra språket. I detta fall kan det dock vara fråga om en lexikal lucka, dvs. informanten vet möjligen inte hur han ska återge samma sak på svenska. Begreppet 'långtradare' återges senare i dialogen, visserligen i något förändrad form: *långtrackt*. Dialogen fortsätter med att informanten fortsätter med det andra temat, dvs. flickan som Risto sällskapar med och hennes fader. Uttydaren inleder inte berättelsen på något särskilt sätt även om den är obekant för Fia.

12. F: e de sannt?
 13. I: ja de e sannt. Jaska tale om å. ↑sänn, sänn före han å å Jas- Jaska sa att denna
 14. tösas pappa
 15. sa att, de e bättre att du skjuter däj...att du inte, har sällskap me min tös.
 16. neljätoistavuotiaan kanssa.

17. F: bor han i Pyhäsalmi eller Haapajärvi?
 18. I: han bor väl nönstans vet inte...män (.) ja isä oli sanonu, että
 19. parempi kun ammut päästäs läpi kun se eikö oo aika
 20. pahasti sanottu kummiski että ammu päästäs läpi.
 21. F: hmm.
 22. I: päästäs, päästäs läpi kuin oot minun tytön kanssa
 23. aika pahasti sanottu kummiski niinhän?
 24. F: hmm

Informanten börjar i uttalarens och uttydarens roll att referera Jaska, som även Fia känner till. Han använder både Jaska och flickans fader som inbäddad uttydare och uttalare. Den inbäddade uttydaren Jaska refererar i sin tur pappan; på detta sätt har vi flera inbäddade uttydare och uttalare på olika nivåer. Intensifieringen av budskapet orsakar även kodväxling på rad 14: *neljätoistavuotiaan kanssa*. Informanten har redan tidigare på svenska berättat på rad 6 att Risto sällskapar med en fjortonårig flicka, men han vill upprepa det även på finska. Samma uttryck kan även betraktas som en yttring av förändrad synvinkel som medför kodväxling. Fia vill få veta mera om Risto på följande rad och frågar var han bor, men får inte informanten att berätta om flera saker gällande Risto; hon får endast en upprepad beskrivning av pappans replik. Informanten gör ett uppehåll i sin berättelse vid flickans pappa från och med rad 15 och hans kommentar som diskuteras grundligt. Informanten ändrar på positionen både på raderna 19-20 och 23 då han själv i uttalarens, uttydarens och upphovsmannens roll kommenterar pappans yttrande: *eikö oo aika pahasti sanottu [...]* 'är det inte hemskt sagt'

Pappans röst hörs på båda språken: *de e bättre att du skjuter däj* (r. 15) och: *parempi kun ammut päästäs läpi*. (r. 19) Det svenska uttrycket är mindre färgat än det finska och uttydaren Iikka vill säkert återge det som mannen sagt ordagrant, eftersom han själv blir mycket upprörd av orden. På finska fortsätter informanten i upphovsmannens roll att berätta sin åsikt: *eikö oo aika pahasti sanottu että [...]* (r. 19-20) En orsak kan vara att det finska inslaget i form av citat fungerar som utlösare. Kodväxlingen tyder också på en positionsförändring från uttalare och uttydare till upphovsman, m.a.o. stiger informanten ur berättelsevärlden och kommenterar som en utomstående. Här är det även fråga om förändrad synvinkel. En annan faktor kan vara att temat är känsloladdat och känslorna uttrycks bäst på

finska. En ytterligare förklaring kan vara språkpreferensen. Informanten får mycket minimal uppbackning av Fia, därför måste han upprepa sin åsikt flera gånger och återger explicit att han vill ha en kommentar på pappans replik, t.ex. *niinhän?* 'eller hur', men får inte något bättre svar än ett upprepat *hmm* (raderna 21, 24). Jaskas röst hörs inte, utan han fungerar här endast som förmedlare, en inbäddad uttalarare och uttydare. Pappans repliker har i detta fall gått genom flera olika uttydare och uttalarare. Ursprungligen är det pappan som har sagt detta till Risto som möjligen har berättat detta för Jaska. Jaska har i sin tur berättat detta för Iikka och Iikka berättar samma saker för Fia. Det är också möjligt att det finns fler uttydare än dessa nämnda fall. Det är möjligt att Jaska har hört detta berättas av en annan än Risto, dvs. Risto har berättat om händelsen för någon eller några andra personer som har i sin tur berättat allt för Jaska. Informanten använder inte några paralingvistiska markörer, som förändrad röst, för olika uttydare. Därför är det viktigt att han använder anföringsmarkörer. Det finns dock flera fall där han inte gör det i denna sekvens. Informanten upprepar pappans replik flera gånger och då förblir det klart att det är fråga om honom och ingen annan. Därför används inga anföringsmarkörer, t.ex. på rad 22. Informanten fortsätter med att kritisera det pappan hade sagt.

25. I: kummiski Pyhäsalmeilla ampuvatkin niin paljon
 26. ettei ketää-, kenelläkään ei oo tarkotus sanoo
 27. toiselle että paras että ampus ihtesä, eihä, eihä
 28. oo?
 29. F: hmm
 30. I: ↑om de vill ↑ha sällskap de gör inte mäj nönting.
 31. F: ja män de e ju..bröttslit
 32. I: ↑ja mut-å- å- om han↑...om ho, ho vill ha sällskap me honom e de bröttslit då
 33. också?
 34. F: ja, i princip.
 35. I: ja män ingen har ansvar å säje te andre, oikeutta, ansvar onko se
 36. oikeutta. säje te andre, att skjut däj själv å...
 37. F: nää
 38. ja tycker att de e de e o-o-oikeus sanoa toiselle se.
 39. F: rätt å säje.
 40. I: rätt å säje, därför att i Pyhäjärvi gjo-gjorde...di gör så mö
 41. självmord i Pyhäjärvi att...ingen kelläkään ei oo mitään
 42. oikeutta sanoa, että ammu ihtes,

- 43 .F: m[mm]
44. I: [hir]veesti tekevät itsemurhia muutenki.
45. F: hmm
46. I: töö- öö (.) två stycken ha kört unne, Kärsämä-
mällan Kärsämäki å Pyhäjärvi
47. unner..öö..
48. rekka, långtractt.
49. F: hmm
50. I: att.. han skulle hölle käften, denna göbben
51. F: ja
52. I: män ja tycker också att Risto kunne ju titte.. kanske en sex år äldre tjej alle
53. nönting sånt.
54. F: mmm
55. I: hä?
56. F: ja
57. I: kyllä nyt vähän vanhempi...en minäkkään kyllä ymmärrä
58. miten se neljätoistavuotiaan kanssa on.

Informanten fortsätter att både kriticera pappans replik och motivera sina åsikter på finska. Informanten använder även svenska för detta ändamål: *om de vill ha sällskap [...]* (r. 30) Fia svarar på detta med ett kommentar som får informanten att byta position igen för två repliker, men efter detta fortsätter han med samma uppfattning som tidigare. Informanten byter alltså positionen på raderna 30 och 32, men fortsätter att förmedla en främmande upphovsmans röst på rad 35 varmed positionsbyte sker en gång till. Positionsbytet i dessa fall orsakar ingen kodväxling.

Kodväxling skedde i detta samtal tidigare då informanten i uttalarens och uttydarens roll använde inbäddade uttydare, dvs. citerade andra, men även då en främmande upphovsman användes. En främmande upphovsman hörs på raderna 26-27: *kenelläkään ei oo [...]* Här tar informanten alltså uttalarens roll och förmedlar den främmande upphovsmannens tankar. Åsikten att ingen har rätt att säga till en annan att han ska skjuta sig upprepas många gånger i uttalarens tal. Den främmande upphovsmannen orsakar problem här eftersom informanten säger *tarkotus* 'mening' då han menar *oikeus* 'rätt'. Detta framgår av hans repliker på raderna 35-36. Där har informanten dessutom problem med att uttrycka sig på svenska och väljer fel ord, dvs. *ansvar* istället för *rätt*. Det problematiska främmande ordet förekommer på rad 38: *ja tycker att de e de e o-o-oikeus sanoa toiselle se.* 'rätt att säga det till en

annan.' Repliken kan t.o.m. ge upphov till en felaktig tolkning av vad som menas. Enligt uttalarerna har ingen rätt att säga på detta sätt till en annan, men istället får vi här intrycket att man har rätt att göra det. Detta liknar Kajannes (1996) exempel på de risker man utsätts för då man använder en främmande upphovsman och därmed främmande ord. (jfr 2.1.3) Talaren i hennes exempel använder felaktigt en främmande upphovsmans ord. Ordet råkar vara samma som i vårt exempel. Enligt Hakulinen (1990) kan man uppfatta Bachtins främmande ord och Goffmans (1981) upphovsman som samma företeelse. Eftersom ordet inte härstammar från talarens eget lexikon är han inte van att använda vissa uttryck och kan således råka ut för problem. Ett vidare exempel på samma röst hörs på raderna 40-42. Även i detta fall används både svenska och finska i upphovsmannens tal. I slutet av samma sekvens fungerar informanten även själv som upphovsman och uttrycker sina egna tankar både på finska och på svenska.

På raderna 35-40 är det fråga om en reparationsstruktur. Informanten märker själv att han har ett problem i strukturen "rätt att säga" och t.o.m. frågar explicit om han har använt rätt ord, men får ingen hjälp av Fia utan endast ett *nää* till svar. Informanten yttrar konstruktionen ännu en gång på finska och Fia översätter den då till svenska som svar på det tidigare reparationsinitiativet. Informanten får uttrycket *rätt å säga* från Fia (r. 39) och använder det i sin replik. Informanten reparerar således själv sitt yttrande med den givna konstruktionen. Efter detta hörs den främmande upphovsmannens röst igen på finska på raderna 41- 42.

I det analyserade exemplet representerar upphovsmannen en främmande röst i informantens tal och detta orsakar problem för honom. Det mest problematiska fallet är här *rätt*. Informanten känner inte till ordet på svenska och måste be om hjälp. Ordet är obekant för honom även på finska, detta framgår tydligt av att han behandlar ordet *tarkotus* 'mening' som synonym till *oikeus*: [...] *kenelläkään ei oo tarkotus sanoo [...]* (r. 26). I stället för ordet *rätt* använder informanten substantivet *ansvar* på rad 35. Han är osäker på sitt ordval och frågar om det är liktydigt med *oikeus*, men får inget svar då han själv går vidare. Han får hjälp först på rad 39. Även om han då får ordet *rätt* kodväxlar han ännu en gång till finska.

Kodväxlingen fyller i detta exempel olika funktioner. På raderna 25-28 beror valet av finsk kod säkerligen på att informanten just har citerat en annan person på finska och detta fungerar som utlösare. I detta exempel orsakar förändringen av positionen också kodväxling. På rad 30

går informanten över till svenska då han själv är upphovsmannen: *om de vill ha sällskap de gör inte mäj nönting...* Senare orsakar den lexikala luckan i samband med ordet *rätt* en övergång till finska (jfr raderna 35, 38, 42). Även om luckan fylls talar den främmande upphovsmannen finska i sista repliken på raderna 40-41. På raderna 50-58 talar informanten igen själv som upphovsman.

Kodväxlingen är ett tecken på positionsbyte, dvs. man vill skapa en kontrast till det man tidigare har sagt. I exemplet ovan sker fler positionsförändringar men alla medför inte kodväxling. Positionen ändras från användandet av främmande uttydare och uttalare till uttalare som förmedlar främmande upphovsmäns tankar och till situationer där informanten själv fungerade som uttalare, uttydare och upphovsman. Å andra sidan är det även möjligt att orsaken till kodväxling beror på att informanten vill uttrycka sig på sitt starkare språk då han behandlar svåra saker. Även vanan att tala finska med mottagaren kan spela en stor roll.

Efter detta försöker deltagarna komma ihåg sånger på svenska. Även Samuli och Piritta deltar i samtalet. I följande exempel, (79) *Sång*, uppvisar uttalaren också formuleringar som går tillbaka på språket i originalkällan, dvs. en främmande upphovsman.

(79) BASTUKVÄLL: Sång

1. I: JA KAN SJUNGE PÅ SVENSKA. ja kan sjunge på svenska.
2. F: ja gör de.
3. I: hu- hu-hur geck denna ene...((lång paus))
4. F: vikken sång?
5. I: denna eh
6. S: minns du Köpenhamn? Kööpen[hamina?] ratsiputsi-laulu
7. I: [de e inte...]
8. I: mä en muista yhtään laulua ruotsiks.
9. F: aam...Gubben Noak, [Gubben] ((sjunger))
10. I: [eei]jotain muuta ruotsin-, mitä
11. äiti on laulanu.
12. F: gud som haver barnen kär >[se till mig som liten är]< ((sjunger)) ystävä
13. sä lapsien på svenska
15. I: [ei...] mitäs muita lauluja?
16. F: fjäiriln vingad syns på haga dii di dii dii di di dii [dii di]
17. I: lauloitsä ruotsissaki siis? [lauloitko?]
17. F: ja kommer ihåg [hemskt]
18. S: [sommar] tiden[hej hej]
19. I: [on armas] mulle aallontie..((sjunger))
20. mites se meni?

21. F: [en sjö]man älskar havets våg ((sjunger))
 22. S: [sommartiden hej, hej]
 23. I: [joo,] Piritta ossaa sen varmast. tai
 24. sitten den glider in
 25. S: ((skrattar)) just
 26. F: dän [sjöng ju vi på Vankkuri i Jyväskylä]
 27. I: [å vi ska ta gold igen...] vi ska ta...guld igen. åo-oo.- vi ska
 28. tjempa vi ska ge allt de vi har, vi ska ta guld igen. ((sjunger))
 [...]
 29. F: kommer vi inte ihåg nön öö sång på svänska tillsammans.
 30. I: mites se meni tämä, tämä...öö tämä laulu joo joutui
 31. armas ((sjunger))...onko sitä ruotsiks? [...]
 32. F: den bloms[ter] tid nu [...]
 33. I: [oon]

Informanten börjar på svenska och försöker komma på en svensk sång. Han kodväxlar till finska på rad 8 då han upptäcker att han inte lyckas. Detta kan vara en spontan övergång till språket han normalt talar med dessa deltagare. Fia försöker hjälpa till och sjunger olika sånger men informanten är ändå inte nöjd. Han fortsätter med finskan även i de senare replikerna och kommenterar också de olika sångerna på finska. Finskan kan vara ett lättare val i denna situation där informanten försöker komma ihåg sånger vars namn eller ord han främst har lärt sig på finska. Han räknar upp olika sånger på finska och vill veta om de finns på svenska. Därvid uppträder han som bara som uttalare till namnen på sångerna. Informanten känner inte till sångerna på svenska, bara på finska och därför är det naturligt att han här väljer det senare språket. Han räknar upp namn eller ramsor på finska utan att på något sätt bearbeta dem. De är främmande inslag i hans tal och kan därför betraktas bara som uttalarens repliker. De finska låtarna fungerar även som utlösare och orsakar att informanten inte ens försöker byta till svenska. Dialogen fortsätter i samma stil. Flera sånger på finska räknas upp och informanten håller sig till finskan. Även Fia kodväxlar på ett ställe: *ystävä sä lapsien på svenska* (r. 12-13). Detta beror på att hon vill översätta den svenska sången till finska.

I samma dialog sker också kodväxling till standardsvenska. I dialogen kommer informanten ihåg en sång han har sjungit på en karaokebar med dem andra och börjar sjunga den. Början av sången: *å vi ska ta gold igen* (r. 27) låter som om en finstalande person skulle uttala orden som de skrivs. Detta hörs i vokalerna *a* som uttalas mycket öppen och *u* som uttalas som ett finskt *u*. Fortsättningen uttalar han ändå på standardsvenska: *vi ska ta... guld igen* [...] (r. 27-28) Orsaken till kodväxling mellan svenskans varianter kan bero på att informanten först ville sjunga på ett liknande sätt som Piritta och Samuli och därför uttalar orden såsom de

gör. Detta kan ses som en solidaritetsstrategi. Han vill m.a.o. skapa en grupptillhörighet med dessa personer och sjunger på ett liknande sätt. Sedan går han troligen över till själva sången och sjunger på samma sätt som sångaren ursprungligen har gjort, på standardsvenska. Edamålsenligt uttal är inte möjligt i detta fall eftersom han citerar sången så som den ursprungligen har låtit. Här är det alltså uttalaren som förmedlar en främmande upphovsmans röst och därmed sker kodväxling.

I detta exempel tog informanten uttalarens och uttydarens position flera gånger och kodväxlade på olika sätt för att ange en främmande upphovsmans ord. Uttalaren räknade upp namn på sånger och kodväxlade därmed från svenska till finska. Informanten sjöng också i uttalarens position. Orden tillhörde inte hans vanliga ordförråd utan det var fråga om främmande inslag i hans tal. Även i detta fall avvek han från sin normala svenska och producerade yttranden både på standardsvenska och en svenska som uttalades på ett finskt sätt.

I följande exempel har vi ett annat exempel på en främmande upphovsman. I dialog (80) *Tal* talas det om släktingar och om att gifta sig. Fia frågar informanten på skoj om han skulle vilja hålla ett tal på hennes bröllop. Informanten vägrar, men föreställer sig ändå i situationen. I början av dialogen talar de om hur roligt Mamma har med Olle då de träffas. De hade skrattat mycket tillsammans på ett annat bröllop.

(80) BASTUKVÄLL: Tal

1. F: de e jämt så ne di träffs.
2. I: mm, som på bröllöppe.
3. F: ja. stog ute utanför fönstret å..gapskratte ne..va de Harrys pappa som
4. skulle hölle tal elle vem va de?
((skratt))
5. I: ja minns inte
6. F: de va otrolit. @↑ja ärade gäster och vänner. ↑[nu har vi] samlats här@ ↑haa-
7. haa haa,↑
8. I: ↑[haa-haa haa,]↑ ((teatralt gällt
skratt))
9. F: mamma...
((skratt))
10. F: å Olle också...Iikka e de möjligt att du, du höller tal ne vi gifter öss
11. elle vem, vem ska göre de? [Osku, om han]
12. S: [det e vär-]
13. F: [lever.]
14. I: [de e in- de e] inte m(h)öjligt.. d(h) e inte Fia möjligt. ((skrattande darrande röst))

15. F: nääj de e klart. Samuli får göre de själv.
 16. S: mmm..eller
 17. F: du kan ju hölle ett tal för mäj, du kan ju säge nönting vackert.
 → I: hyvät kansalaiset, MEDBORGARE. ((skrattar))
 19. suomenruotsiks.
 20. F: hmm

Fia och Iikka talar om en händelse då Harrys pappa skulle hålla tal på Harrys och Catarinas bröllop. Mamma och Olle stod ute och skrattade så högt att de överröstade den som höll talet. Fia frågar Iikka på skoj om han skulle kunna hålla ett tal på hennes bröllop. Då informanten nekar börjar hon hitta på andra möjliga personer som skulle kunna göra det. Samuli försöker komma med sina egna förslag (r. 12 och 16), men får inte möjlighet till det. När Fia uppmanat Samuli att själv hålla ett tal (r. 17) tar informanten turen.

Informanten föreställer sig att han håller ett tal och hittar på de första orden han tänker fånga åhörarnas intresse med, *hyvät kansalaiset, MEDBORGARE*. (r. 18) Denna stil härmar presidentens Tv-tal eller något annat mycket festligt tal. Detta kan ses som enbart uttalarens röst. Han kopierar något han har hört ordagrant, dvs. det rör sig inte om hans egna ord. Även här kodväxlar informanten samtidigt som han byter position från uttalare och uttydare till bara uttalare. Uttalaren använder här ändå båda språken. Källan, dvs. den främmande upphovsmannen kan inte specificeras i detta fall så noggrant som i de tidigare exemplen, men den högtidliga stilen liknar inledningsrepliken i början av presidentens nyårstal som hålls på båda språken. Det kan hända att det främmande ordet orsakar svårigheter och informanten inte längre kan fortsätta i samma roll utan ändrar positionen och synvinkeln igen. Han kommenterar sin replik på finska: *suomenruotsiks* (r. 19) 'på finlandssvenska'. Med detta syftar han till yttrandet *MEDBORGARE* (r. 18), som han säger på ett finlandssvenskt sätt. Här kodväxlar han alltså även mellan svenskans varianter då han tar uttalarens roll.

I följande exempel, (81) *Bygge*, fungerar informanten igen själv som upphovsman och därtill kan även en främmande upphovsmans röst spåras. Ingen kodväxling sker i detta fall. Informanten talar med Vivian och det är naturligt att han inte går över till finska eftersom Vivian inte behärskar finska. I sekvensen berättar informanten om att han skulle vilja skaffa sig ett arbete där han skulle kunna bygga.

(81) INFLAMMATION: Bygge

1. I: att de skulle va rolit å börje på å bygge.
2. V: ja
3. I: han ha vä- väldit mö jobb ha han nu der de står i tininga å alltmöjligt att han
4. by- bygger.
5. V: ja- jassodu. för du e.. du e ju byggnadsarbetare eller?
6. I: ja de e ja, de skulle ja tycke om å.. i.. de e ju om
7. en inte får göre de jobbe då glömmer en bort,
8. V: ja,
9. I: de en ha lärt säj.
10. V: just [de]
11. I: [de] e ju synn.
12. V: ja de e synn.
13. I: två två år ha ja studere de å sänn glömme bort de e ingen ide.
14. V: ja-nääj,

Informanten börjar med uttalare, uttydare och upphovsman i början: *de skulle va rolit å börje på å bygge*. På rad 3 refererar han en tidning han har läst. Detta behandlas i följande avsnitt. Upphovsmannen talar på raderna 1, 11 och 13, m.a.o. är det informanten som återger sin åsikt. I vissa fall kan man även gå tillbaka på en allmän opinion. På rad ett är det klart att det är fråga om informantens egen åsikt: *de skulle vare rolit å bygge*. Däremot kan fallen på raderna 11 och 13 innehålla någon annans röst än informantens. Det är också möjligt att det är fråga både om en främmande upphovsman, i detta fall en allmän uppfattning och något som han själv anser: "om man inte får göra det jobb man är utbildad till glömmer man bort och det är synn" och "det är ingen ide att studera och sedan glömma bort". I detta fall orsakar inte upphovsmannens roll någon kodväxling i språket. Kodväxling mellan de svenska varianterna hade varit möjlig i denna situation, t.ex. för en främmande röst kunde informanten ha använt fler standardsvenska drag. Inom svenskan förekommer ingen större variation, utan informanten använder en edamålsfärgad svenska. Det är bara ett ord som avviker från edamålet, *synn* i st. f. *sönn*, vilket kan bero på mottagaren som själv inte talar så stark dialekt.

6.1.2.2.2 Skriftlig källa

I detta avsnitt undersöks hur informantens språk påverkas av uttalarrollen när det handlar om främmande upphovsman i skriftliga källor. Detta betyder att talaren upprepar någonting som han har tagit ur en skriftlig källa och låter bli att omformulera det på något sätt. I dialog (82) *Arbetsökande* talar Iikka, Fia och Samuli om arbetsökande. Piritta befinner sig i samma

situation men talar inte. Deltagarna är hemma hos Iikka och Piritta och sitter vid köksbordet och dricker te. Före avsnittet har Iikka berättat om att han har talat med mamma i telefon. I detta fall är det fråga om en manipulerad situation där deltagarna har kommit överens om att tala svenska. Informanten berättar om en annons han hade läst på arbetsförmedlingen om på en fabrik som tillverkade betongplattor. Av samtalsdeltagarna är det bara Piritta som känner till detta i förväg.

(82) SEMESTERMINNEN: Arbetsökande

1. S: har du sökte arbetsplats?
2. I: jo ja va i... työvoimatoimisto mikä se on ruotsiks?
3. F: arbe[ts-]
4. I: [arbe] tsförmedlingen å titte då va enn sånn plats i Vierumäki mellan
5. Heinola å Lahti der di gjorde (.) betong-[ööö]...laattoja
6. S: [mmm]
7. F: platter [kanske...]
8. I: [platter] ja..å i enn fabrik di tog tie ny-nye arbetare dit å de
9. stog att di (.)kouluttaa, kahen kuukauen koulutus
10. F: di ska skole
11. I: å de skulle börja förste april
12. S: [hmm]
13. [jobbet å] hela dagen skulle enn vare der att på morronen börja å på kvällen
14. sluta å att ingen luu- ski- ingen skift, ingen skift att bare dag-dagsskift å
15. S: ja.

Samuli introducerar det nya ämnet på första raden och frågar informanten om han har sökt en ny arbetsplats. Informanten för berättelsen framåt i uttydarens roll. Först talar han om själva arbetsplatsen, var den ligger och vad man gör där. Han tar upp annonsen han har läst. Informanten ber om hjälp (raderna 2 och 5) och upprepar orden han får av Fia. Eftersom alla mottagare kan båda språken är det inte nödvändigt att informanten, då han möter en lexikal lucka, är istånd att producera det rätta ordet på svenska. Informanten håller ofta pauser eller frågar explicit hur ett ord sägs på svenska då han stöter på lexikala luckor och kodväxlar till finska. Fia översätter orden till svenska. I dessa fall är det fråga om en reparationsstruktur. Både talaren och lyssnaren reparerar tillsammans. Ett liknande fall sker på raderna 9 och 10. Här är skillnaden den att informanten inte själv uppfattar kodväxlingen som ett initiativ till reparation, men Fia gör det eftersom hon översätter även detta till svenska.

Då informanten kodväxlar på rad 9 är det fråga om ett positionsbyte. Informanten uppträder i bara uttalarrollen i: *de stog att di kouluttaa, kahen kuukauen koulutus* (r. 8-9).

Detta är ett refererat av annonsen som informanten har läst. I detta fall är arbetsförmedlingen upphovsmannen och informanten uttalar som förmedlar dess budskap. Han kodväxlar här och använder samma språk som originalet har. Den första satsen är uttydarens indirekta anföring, medan *kahen kuukauen koulutus* 'en utbildning på två månader' är uttalarens tal. I motsats till annonsen använder han talspråk här. Nominalfrasen utgör inte en del av den föregående satsen utan det rör sig om ett löst tillägg, vilket tyder på att det är en främmande upphovsman som är ansvarig för dessa ord. Också kodväxling tyder i flera fall på att det är fråga om ett främmande inslag. I detta fall byter informanten sin position från uttalare och uttydare till enbart uttalarrollen och upprepar någonting han tidigare har läst. I detta exempel är det arbetsförmedlingen som har upphovsmannens roll. Upphovsmannen är ju den som är uppdragsgivare och den vars ställning stärkas genom ett visst yttrande. Talaren berättar här att han på arbetsförmedlingen hade läst om i frågavarande sak. En annan möjlig förklaring för kodväxling här kan ändå vara att informanten inte hittar någon svensk motsvarighet för *kouluttaa* och kodväxlar också för att fylla den lexikala luckan.

I dialogen (83) *Kvartärperioden* framträder informanten också enbart i uttalarrollen röst. I den berättar han för forskaren om geografielektionerna i skolan.

(83) TV-KVÄLL: Kvartärperioden

1. I: näj sex feck ja, då nä ja tittle pappa, fäm. siitä lähtien ei
2. sanonu mittään mun kokkeesta.
3. F: sedan däss-
4. I: sedan sa han ingenting nä ja feck dålige nummer
5. han vesste att han va samma.
6. F: ↑tänk, geografi, du e ju hemskt intresserad nu.
7. I: ja, ja nu ja hadde nie nä ja slute män då va de jotenki@kvarttikausi,
8. kiven kvartti@tuommosia niinku enhän minä sillon
9. tajunnu semmosista mittään, meinasin pisttää yhteen
10. kokkeeseen pari niinkun josta sain kolome plus,
11. F: kolome plus?
12. I: eikun puol numeroo
13. enemmän ne- neljä puol tai viis miinus
14. F: joo
15. I: en pistäny (.) då
16. I: feck ja bare fyra

I sekvensen sker kodväxling av olika slag. På rad 1 kodväxlar informanten till finska när han ändrar på synvinkeln, dvs. han kommenterar det han har berättat: *siitä lähtien se ei*

sanonu mittään mun kokkeesta. 'sedan sade han ingenting om mina prov'. I detta fall kan han ses stiga ur berättelsen och kommentera den som en utomstående.

I dialogen ingår också ord som inte är informantens egna. Dessa återges likaså på finska. Det gäller direkta lån ur geografiboken i skolan: *män då va de jotenki kvarttikausi, kiven kvartti* [...] (r. 7-8) 'liksom kvartärperioden, stenens kvart'. I detta fall orsakas kodväxlingen av positionsbyte från uttalare och uttydare till bara uttalare. Av det finska uttrycket framgår att orden inte är från informantens egna aktiva ordförråd. Den finska nominalfrasen: *jotenki kvarttikausi, kiven kvartti* [...] fungerar som utlösare och informanten fortsätter på finska i några repliker framöver. Källan och den främmande upphovsmannen, geografiboken i skolan, citeras på originalspråket finska. Att de finska termerna är främmande för informanten framgår av fraserna *jotenki* 'liksom' och *tuommosia niinku* 'sådana där som' som han producerar i samband med dem. Informanten har en möjlighet att kodväxla eftersom mottagaren förstår språket. Han övergår till svenskan igen på raderna 15-16: *då feck ja bare fyra*. Även i detta fall beror kodväxlingen på förändrad synvinkel och positionsbyte. Informanten kommenterar igen det han har berättat i uttydarens roll.

I dialogen (84) *Med raka ben* har vi ett ytterligare exempel på en skriftlig källa som informanten använder i uttalarens roll. Informanten läser styrketräningsråd i ett träningshäfte med Samuli. I detta exempel tar informanten enbart uttalarens roll på flera ställen. Informanten demonstrerar även några rörelser för Samuli. Med i situationen är också Piritta och Fia. Dessa talar då och då sinsemellan, bl.a. om ett handarbete som Piritta har gjort. Inspelningen sker hemma hos Iikka och Piritta. Avsnittet är taget ur början av samtalet *Styrketräning*. Efter detta tema diskuteras inspelning och om att man själv hör sin röst på ett annorlunda sätt än en annan person gör det.

(84) STYRKETRÄNING: Med raka ben

1. S: alkupainoksi viiden kilon kiekot
2. I: ja ja tycker att de e ganska svårt å göra de e
3. S: det e tungt
4. I: ja de e jätte tungt och ja tillexsämpel...eee..jalkakyykky kan ja inte göra
5. och inte pohjerutistus nästan kan ja göra män inte..denna e lätt och
6. göra..ää, nn-nej detta e lätt å göra män inte detta, ja den går också,

7. och...ööö..mikä tämä on? ((P säger något på finska))
 8. S: har du en sådan maskinen där?
 9. I: ja den här maski [nen] ja e på...vatsa-va[tsallaan å]
 10. S: [ja.] [just]
 11. S: just så de e inte svårt.
 12. I: in-inte svårt det går bra å den- onko tää..suorin jaloin joo,
 13. täysin pa-(.)tää on ihan siis humpuukia. Samiki sano
 14. että selekä suorana...tässä vääntyy selekä muuten.
 15. S: ja
 16. I: de, de kan ja inte göre...män nästan, en kanske tie e näj inte tie gånger...
 17. [vi säger] en..åtta gånger å nästan och ja...
 18. P: [två gång-]... joo
 19. S: vad betyder det? perinteinen selkäpenkki?
 20. I: elikkä t- elikkä tämä ((visslar som tecken på ett rörelse och demonstrerar))
 21. ollaan näin...
 22. S: niinniinii
 23. I. ollaan mahallaan ja eli sen mä tein viimeiks ja se
 24. meni ihan hyvin.

Informanten och Samuli läser anvisningar för styrketräning tillsammans i köket. Samuli vill veta mera om vissa rörelser. Iikka räknar upp rörelser som han tycker är svåra eller lätta att göra. Han demonstrerar också några rörelser för Samuli. Det överenskomna matrispråket är svenska men dialogen innehåller mycket finska.

Kodväxlingen är i detta samtal förknippad med uttalarens röst. Det som informanten upprepar i uttalarens roll – utan att han själv ha bearbetat det – sägs på källans originalspråk finska. Informanten talar som uttalare talar i [...] *onko tää...suorin jaloin, joo, täysin...* (r. 12-13) 'är detta...med raka ben, ja, alldeles...' Här är yttrandena *suorin jaloin* och *täysin* något som läses ur anvisningarna och därför kan betraktas som den främmande upphovsmannens ord som i detta fall är ett häfte med styrketräningsråd. Detta kan ses fungera som en utlösare och informanten fortsätter på finska även om han byter sin position till upphovsmannens. I detta fall uttrycker han sin åsikt om det som han som uttalare har läst: *tää on siis ihan humpuukia* (r. 13). 'detta är struntprat'. I detta fall rör det sig också om förändrad synvinkel. Informanten läser i detta fall anvisningar för en ryggrörelse, en framåtböjning med tyngder på axlarna som enligt anvisningarna skulle göras med alldeles raka ben. Kodväxlingen på raderna 4 och 5: *jalkakyykky* och *pohjerutistus* kan likaså bero på att informanten som uttalare upprepar det han har läst i det finska originalet. I häftet finns fler rörelser, men på dem syftar han endast med ord som *denna* och *detta: denna e lätt å göre* (r. 5) Informanten byter sin position flera gånger från uttalare och uttydare till

uttalare och vidare till upphovsman. Informanten använder också inbäddad uttalare, uttydare och upphovsman i: *Samiki sano että selekä suorana...tässä vääntyy selekä muuten.* (r. 13-14) 'Sami sade också att ryggen ska vara rak... annars vrider man ryggen av sig'.

En annan förklaring till kodväxling gäller här luckor i ordförrådet. Sådana ord som han inte känner till på svenska är *jalkakyykky* 'knäböj' (r. 4), *pohjerutistus* 'vadpress' (r. 5) och *vatsallaan* 'på magen' (r. 9). De finska instruktionerna som läses fungerar som utlösare och informanten fortsätter på finska. Då Samuli frågar vad *perinteinen selkäpenkki* (r. 19) 'traditionell utfall' betyder svarar informanten på finska och visar hur man bör göra: *elikkä t-elikkä tämä...ollaän näin...ollaän mahallaan ja eli sen mä tein viimeiks ja se meni ihan hyvin.* (r. 20-24) 'alltså den här...man skall vara så här...på magen och alltså det gjorde jag sist och det gick ganska bra'. Å andra sidan är det lättare för informanten att förklara sådana saker på finska eftersom det är det språk han har lärt sig dessa saker på. Även starka känslor uttrycks på finska...*tää on siis ihan humpuukia.* (r. 13) 'det här är struntprat' Piritta följer med på rad 18 och vill rätta till informanten och berätta hur många gånger likka kan göra vissa rörelser. När informanten växlar från *tie* till *åtta* instämmer hon: *joo 'ja'*.

Informanten använder även i detta exempel fler standardformer än vanligt. Sådana är *och* (r. 5, 7 och 17), *nästan* (r. 16) *tungt* (r. 4) och *den* (r. 6). Vanligen använder han formerna *å*, *nästan* (uttalat med *ä*), *tongt* och *dän*. Han tar även efter Samuli och uttalar ordet *maskinen* som det skrivs. Kodväxlingen här är situationell till sin natur och beror på mottagaren Samuli. Informanten vill skapa en känsla av solidaritet och tar efter flera drag i mottagarens språk. I detta exempel skedde kodväxlingen på grund av positionsbyte från uttalare och uttydaren till enbart uttalaren, lexikala luckor och situationella faktorer. I det följande, exemplet (85) *Hjärta*, har vi ytterligare ett fall där kodväxlingen beror på positionsbyte då talaren tar uttalarrollen.

(85) BASTUKVÄLL: Hjärta

6.	I:	de stog ju att inte till sånna som som har nön som hjärtta som som som
7.	S:	den [andra mas] kinen var bra men den hissen skulle vara mycket [bätt-]
8.	F:	[hjärtpproblem]

I detta exempel talar Iikka, Samuli och Fia om då de var på Tivoli i Köpenhamn. Informanten talar här med Samuli om en hiss som gick sakta upp och kom ner med hög fart. Här refererar Iikka en varningsskylt som stod på apparaten. I repliken: *inte till sånna som som har nön hjärta som* [...] hörs en främmande röst i form av en annan upphovsman. Här upprepar informanten någonting han har läst utan att omformulera det. Den främmande rösten hörs tydligt, eftersom han använder standardspråket i stället för matriskoden edamål. Informanten kodväxlar alltså här vid positionsbytet från uttydare till uttalare. Informanten fungerar som uttalare till den främmande rösten. Enligt någons åsikt är det inte lämpligt för gravida kvinnor eller personer med hjärtproblem att prova maskinen. Här använder informanten i stort sett standardsvenska i sin replik. Informanten kodväxlar inom svenskan, från edamål till standardsvenska, när han refererar denna källa. Detta syns tydligast i prepositionen *till* (i stället för *te*) och substantivet *hjärta* (jfr *hjärte*). Han återger varningen med en omskrivning: [...] *inte till sånna som har hjärta som* [...] Det är svårt att säga hur informanten skulle ha fortsatt eller om han hade tänkt fortsätta, eftersom Fia genast tillägger *hjärtproblem* efter informantens replik. Det är möjligt att han skulle ha valt att uttrycka sig på finska eller lagt till något annat.

I dialogen (86) Ägg nedan ges exempel på ett liknande fall där informanten går över till enbart uttalarrollen. Mamma (M) berättar för Iikka och Fia om ett tillfälle då hon hade kylskåpet fyllt med ägg. Hon hade köpt ägg till påsk men fick sedan mycket ägg av en bekant som hade höns. Mamma berättar också vad hon gjorde med äggen

(86) PÅSKAFTON: Ägg

1. M: sextiätt ägg hadde vi.
2. I: ha ni, ha ni ete allt?
3. M: allt e slut.
4. I: jasso
5. M: vet ni va ja gjorde? a tog å bake tre store länge rulltårter.
6. F: ja
7. M: sän tog vi å hadde omelätt te, te medda. sänn kokkte ja ägg å vi hadde i
8. skogen. stekkt å kokkt ja.
((I och F skrattar))
9. M: å sänn så bake ja. storbake uttå [dässa ägga.]
10. F: [nästan] som i Kalle Anka, ja kommer ihåg.
11. I: [ja.]

12. M: [va?]
 13. F: hur va de denna Kalle Anka-historia? han hadde i alla fall jätte mö ägg en
 14. gång.
 15. I: ja, di hadde löskok ägg på frukost och sän hadde di lunch de hadde omelätt
 16. och sänn hadde di...kvälls- elle päivällinen (.) midda de va också
 17. nönting, nönting ägg sän hette han inte på nönting då va de ägg på ägg?
 18. ((skratt)) di åt de också.
 19. M: vart ha ni sett detta?
 20. F: nää de va i Kalle Anka [en gång.]
 21. I: [I Kalle] Anka en gång. muna-
 22. munakokkelikakkeli.
 23. F: mikä?
 24. M: va?
 25. munakokkelikakkeli ala Aku.

Mamma börjar med att berätta hur mycket ägg hon hade (r. 1) och redogör sedan för vad hon hade gjort med dem. Fia tar upp en händelse i den finska Kalle Anka där en likadan situation uppstått (r. 10). Informanten kommer ihåg samma berättelse och börjar referera den på rad 15 när Fia har påminnt honom om det. Först talar informanten i uttydarens roll: *ja, di hadde löskokte ägg på frukost och sän hadde di [...]* Informanten kodväxlar på rad 16 och säger *päivällinen* då han inte genast hittar det rätta ordet. Det gör han ändå själv, efter en kort paus säger han *midda* (r. 16). Här beror kodväxlingen till finska på en lexikal lucka. Kodväxling sker i detta exempel även från edamål till standardsvenska. Sådana fall är orden *frukost* och *midda* som uttalas standardenligt i stället för *fruköst* och *medda* som informanten normalt använder. Orsaken till kodväxlingen är här den att informanten förändrar sin synvinkel från personlig till objektiv. Han börjar berätta om en händelse i Kalle Anka och ikläder sig berättarrollen, och blir därmed uttydaren.

Mamma frågar på rad 19 hur Iikka och Fia känner till den ifrågavarande berättelsen. Iikka berättar att han har läst den i Kalle Anka en gång. Informanten, uttalaren och uttydaren, berättar här om en händelse där Kalle Anka hade mycket ägg och lagade olika maträtter för att bli av med dem. Informanten använder svenska när han berättar om hur allt hade gått till. På de två sista raderna kodväxlar han till finska och producerar ett direkt citat från finska Kalle Anka: *muna- munakokkelikakkeli. munakokkelikakkeli ála Aku* (r. 22 och 25). I dessa yttranden är det uttalaren som gör sig gällande. Uttalarens språk är ju inte informantens eget språk utan han kopierar en främmande upphovsman utan att själv omformulera det. I likhet med källan och upphovsmannen, den finska Kalle Anka (Aku Ankka), använder uttalaren finska. Detta tyder på att innehållet inte på något sätt är bearbetat.

En annan förklaring till sådan kodväxling kan vara att informanten av någon anledning vill återge källan på originalspråket. Han kanske vill att åhörarna får exakt samma uttryck som han fick då han läste texten. En annan möjlighet kan vara att det är svårt att översätta en sådan textbit till ett annat språk. *munakokkelikakke*li*² försöker informanten tydligen förklara på svenska litet tidigare: [...] *då va de ägg på ägg*. (r. 17) Kodväxlingen resulterar här inte i en långvarig övergång till finska. I detta fall är mottagaren Mamma och i samtal med henne talar informanten svenska. Därför är inte användning av finska möjlig och diskussionen pågår på svenska. Här orsakas kodväxlingen av informantens positionsförändring från uttalare och uttydare till enbart uttalare.*

I följande exempel, (87) *Spötte*, byter informanten sin position och refererar en främmande upphovsman men låter bli att kodväxla. Informanten talar om hur det gick till då tandläkaren hade dragit ut hans visdomstand. Mottagaren är i detta fall främst Catarina, men närvarande finns även Harry, Samuli, Piritta och Fia som samtidigt lyssnar på Harrys liknande erfarenheter av att låta dra ut visdomständer.

(87) I TRÄDGÅRDEN: Spötte

- I: 1. ja feck också ha nästan ganska hele kvällen feck ja ha bite i å usch de tr- börje på å kvälje ne de ble så stort. ((skrattar))
- I: å de stog att får inte spötte att annars öö- kan en spötte bacillera bort som ger, ger, gör denna såre ihop. män ja spötte heh måste spötte ne de va så full nästan.

likka berättar om hur det var när tandläkaren hade dragit ut hans visdomstand. Han var tvungen att bita efter operationen i en kompress och kväljdes av blodet som levrades i hans mun. Det var förbjudet att spotta ut blodet som han fick i munnen eftersom det kunde hindra såret att läka. Han ändrar sin position och synvinkel i: *å de stog att* [...] Informanten refererar till instruktionerna han fick efter operationen. Detta är en en främmande upphovsmans åsikt och informanten fungerar här som uttalare till yttrandet. Efter detta förändrar han synvinkeln igen till personlig, dvs. byter positionen från den främmande upphovsmannen till uttydaren och berättar hur han ändå hade varit tvungen att spotta. I detta fall orsakar inte den främmande upphovsmannen någon kodväxling även om det hade varit möjligt från edamål till

² Fi. *munakokkeli* 'äggröra'

standardsvenska. De främmande orden orsakar ändå felsägningar och upprepning, men uttalarerna kan ändå få fram sitt meddelande. I det följande har vi ett liknande exempel med den skillnaden att här byts koden från edamål till standardsvenska då den främmande upphovsmannen gör sig gällande.

Därefter har vi ett exempel, (88) *Tininga*, på ett liknande fall där informanten refererar ur en skriftlig finsk källa men utan kodväxling.

(88) INFLAMMATION: *Tininga*

1. I: att de skulle va rolit å börje på å bygge
2. V: ja
3. I: han ha vä- väldit mö jobb ha han nu der de står i tininga å alltmöjligt att han
4. by- bygger

I detta fall är det tidningen eller den som har skrivit om saken i tidningen som har upphovsmannens roll och det största ansvaret. I detta fall får vi inte exakt veta vad som sägs i tidningen utan informanten återger ganska indirekt och allmänt att "han har mö jobb" och "han bygger alltmöjligt". I detta fall verkar det som om informanten skulle ha omformulerat innehållet och förenklat budskapet. Om detta är fallet har han uttalarernas och uttydarens roll här. En annan förklaring är att den främmande upphovsmannen orsakar såpass stora problem att budskapet blir förenklat. I detta fall refererar ju informanten en finsk tidning och han måste översätta budskapet eftersom Vivian inte kan i finska.

6.2 Sammanfattning

Informanten har alltid uttalarrollen då han talar. Vid sidan om kan han ta rollen som uttydare, eller både uttydare och upphovsman. Uttalaren kan förmedla en främmande upphovsmans tal. Detta gäller fall där han upprepar främmande ord som någon annan är ansvarig för. Dessa härstammar från olika källor och förblir obearbetade. En främmande upphovsman kan vara en person eller en skriftlig källa som talaren hänvisar till. Det kan också gälla oidentifierbara källor som talaren refererar, t.ex. en allmän opinion. En främmande upphovsmans ord kännetecknas av att de innehåller ord eller talesätt som är främmande i talarens eget lexikon och därför kan orsaka problem i form av felsägningar eller förenklingar. Informanten har inte

lika bra kunskaper i svenska som han har i finska. Därför kan svårigheterna att förmedla en främmande upphovsmans ord även bero på bristande språklig kompetens, inte endast på ett främmande lexikon.

Det framkom att informanten använde både finska och svenska då han yttrade sina egna åsikter och ord, m.a.o. då han fungerade som upphovsman. Kodväxling skedde i vissa fall från svenska till finska vid positionsförändringen, men inte alltid. Informanten yttrar sina tankar och åsikter på båda språken, men i några situationer föredrar han finska, sitt starkare språk. Detta gäller fall där han återger starka känslor och det gör han helst på finska. I några fall kan orsaken till kodväxling vara lexikal lucka eller språkpreferens. Då informanten i förväg hade kommit överens om matrispråket upprepade han ofta samma saker på båda språken, dvs. först på det överenskomna och sedan på det rätta språket, dvs, språket han normalt skulle använda.

Om mottagaren inte behärskar fler koder är kodväxlingen omöjlig. Alla deltagare behärskade mer än en kod; om det inte var svenska och finska, var det de två svenska varianterna. Det förekom inte någon kodväxling från edamål till standardsvenska då informanten själv uppträdde i upphovsmannens roll. Skillnaden mellan dessa koder är inte tillräckligt stor för att han ska kunna skapa en kontrast mellan olika positioner. Kodväxling mellan varianterna förekom däremot då han förmedlade en främmande upphovsmans ord. Den edamålsenliga koden är informantens egen medan den standardenliga är främmande. De främmande orden orsakade även kodväxling från svenska till finska.

Den främmande rösten är ofta ett löst tillägg i sin kontext, något som inte kan hanteras. Därför talar uttalarerna om det är möjligt i situationen ofta samma språk som källan hade. Om språket hos den ursprungliga källan är ett annat än matrispråket sker kodväxling då informanten byter position från uttydare till uttalare. Detta sker dock endast om mottagaren kan de frågavarande språken. I de analyserade fallen kodväxlade informanten till finska eftersom källan var finsk. Samma skedde från edamål till standardsvenska då källan härstammade från en annan svensk variant än informantens egen.

Att informanten använder en främmande upphovsman i sitt tal kan orsaka svårigheter men gör det inte alltid. Dessa är ju större desto mera obekanta orden är, dvs. de hör inte till talarens aktiva ordförråd även om han känner till dem. Svårigheter kan uppstå oberoende av om

språket är finska eller svenska. Kodväxlingen och upphovsmannarollen går ofta hand i hand. I dessa exempel skedde kodväxling både till finska och standardsvenska då informanten bytte sin position till uttalare och refererade en främmande upphovsman. En främmande upphovsman medför alltid en risk, men gör språket mera färgrikt. Med hjälp av kodväxling kan man skapa större kontrast mellan olika röster än vad man kan göra utan den.

7 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

I denna avhandling studerades kodväxling och polyfoni i språket av en tvåspråkig person. Koderna som förekom i hans tal var edamål, standardsvenska och finska. Eftersom hypotesen var att det finns ett samband mellan valet av kod och yttrandets syfte utgick jag i analysen från kodväxlingens metaforiska funktioner (Gumperz 1982) och positionsförändring i produktionen av flerstämmighet i tal (Goffman 1981). Hypotesen om sambandet mellan form och funktion bekräftades. Det framkom att dessa företeelser orsakade kodväxling. Även situationella faktorer i form av mottagare hade en stark inverkan på valet av språk. Eftersom Gumperz (1982) funktioner och Goffmans (1981) produktionsformat, dvs. talarens olika roller i samtal inte förklarar det studerade fenomenet i sin helhet behandlades även användningen av kodväxling som en kommunikationsstrategi.

Materialet som bestod av telefonsamtal och direkta samtal omfattade dryga 16 timmar inspelat tal. Samtalen spelades in i vardagliga sammanhang som vid måltider och tv-tittande. Samtidigt deltog från två till sex deltagare som hade varierande språklig bakgrund. Några av dem var helt svensktalande och andra kunde både finska och svenska. I största delen av fallen användes svenska som matrisspråk. I vissa samtal var situationen manipulerad på det sättet att matrisspråket var på förhand överenskommet. Detta gäller några samtal med personer som informanten brukar tala finska med. I dessa fall kan kodväxlingen orsakas av andra faktorer än i det övriga materialet.

Det finns många likheter mellan denna undersökning och andra studier av kodväxling. T.ex. har Auer (1984, 1995), Gumperz (1982), Kovács (2001) och Søndergaard (1991) kommit med samma typ av bakgrundsfaktorer som jag. Till skillnad från dessa studier har jag dock koncentrerat mig på en tvåspråkig persons tal. Därutöver är matrisspråket i vissa talsituationer en överenskommelse och inte den naturliga kod deltagarna normalt skulle valt. En ytterligare skillnad är att jag koncentrerar mig både på kodväxling mellan två språk och mellan två varianter. Olika forskares teorier sammanfaller till en stor del, men de har ofta olika benämningar för i stort samma företeelse. Auer (1984) skiljer mellan diskurs- och deltagarorienterad kodväxling medan Blom och Gumperz (1972) kallar den för metaforisk (konversationell) och situationell kodväxling. Gumperz (1982) funktioner för metaforisk kodväxling har många likheter med Auers (1984, 1995), Søndergaards (1991) och Kovács (2001) kategorier. Gumperz (1982) delar in funktionerna i referat eller citat, specificering av

mottagaren, interjektioner, upprepning, intensifiering av budskapet och förändring av synvinkeln. Auer (1984, 1995) räknar upp följande fenomen som orsaker till kodväxling: anfört tal, olika deltagare, sidokommentar, upprepning, förändring i aktivitet, ämnesbyte, språklek och ämne/kommentarer. Søndergaard (1991) hittade följande orsaker: begrepp som förknippas med ett visst språk, val av passande ord, språklek och interjektioner. Kovács (2001) utgick både från Auers och Gumperz indelningar, men kom på att den språkliga identiteten spelar en viktig roll i sammanhanget. I ett exempel som hon ger kodväxlar talaren från ungerska till engelska för att visa att hon känner till olika uttryck även på det senare språket. På detta sätt vill hon därmed betona sin engelska identitet.

Föreliggande undersökning uppvisar både likheter och skillnader när man jämför växlingen från edamål till standardsvenska och växlingen från edamål till finska. Av Gumperz funktioner manifesterades de flesta i båda fallen, men vid övergången från standardsvenska till finska utnyttjades kodväxling även som en kommunikationsstrategi, vilket inte var möjligt mellan de två svenska varianterna. Gumperz (1982) kategorier överlappar delvis med varandra, t.ex. upprepningen kan vid övergången även omfatta specificering av mottagare. Från svenska till finska förekom funktioner som kodväxling vid citat, specificering av mottagaren, intensifiering av budskapet, interjektioner, upprepning och förändrad synvinkel. När det gäller paret edamål-standardsvenska kunde endast citat, upprepning och förändrad synvinkel beläggas.

Språkvalet vid funktionen citat berodde på flera olika faktorer. En av de viktigaste var mottagarens språkliga kompetens och också vanan att tala ett visst språk med mottagaren spelade en central roll. En ytterligare faktor var hur viktigt informanten ansåg det vara att behålla de citerade ordens ursprungliga form. I de fall där det var svårt att översätta, t.ex. då yttrandet anknöt nära till originalspråket, återgav informanten det på originalspråket om det var möjligt med tanke på lyssnarens språkliga kompetens. Ord som innehållsmässigt inte var så viktiga kunde informanten återge på matrisspråket även om de ursprungligen härstammade från ett annat språk och även om mottagarna behärskade båda koderna.

Utom i samband med Gumperz funktioner kunde kodväxling också konstateras i språklekar, där informanten i några fall bytte språk för att göra ett humoristiskt intryck. Denna typ förekom både på språk- och variantnivån. Kodväxling skedde även då informanten var osäker på vilken kod han skulle använda. Detta gällde valet mellan de två varianterna. Kontrasten

mellan dem är emellertid inte tillräckligt tydlig för att kodväxlingen skulle kunnat gälla alla metaforiska funktioner, t.ex. intensifiering av budskapet och specificering av mottagaren. Dessa är möjliga endast mellan de två språken eftersom varianterna standardsvenska och edamål till en stor del sammanfaller.

I det studerade materialet finns det ett samband mellan kodväxling och polyfoni och därmed också mellan Goffmans (1981) deltagarroller och Gumperz (1982) metaforiska kodväxling. Vid positionförändringar var kodväxlingen mycket frekvent. Detta gäller såväl övergången från uttalare och uttydare till bara uttalare och användningen av främmande uttydare och upphovsmän. Informanten kodväxlade i syfte att skapa ett färgrikt språk då han t.ex. citerade vad han själv eller andra hade sagt i olika situationer. Informanten använde ofta även paralingvistiska drag, bl.a. olika förändringar i tonläget då han ändrade på positionen och talade med andras tunga. Då de olika rollfigurerna hade var sin speciella akustiska röst behövdes det inte nödvändigtvis klara anföringsmarkörer av typen *sedan sade hon att*. Om de olika rollerna producerades med i stort samma akustiska röst var det däremot viktigare att talaren med hjälp av anföringssatser gjorde en skillnad mellan vem som sade vad.

Kodväxlingen fyllde även andra funktioner i materialet. Det fanns ord som informanten hade lärt sig och van vid att använda på det ena språket, dvs. att han förknippade dem endast med ett visst språk. Genom att gå över från svenska till finska försökte han klara av sådana lexikala luckor. I några fall kände informanten i princip till ordet han sökte, men hade tillfälligt inte tillgång till det, men det förekom också att ordet aldrig ingått i hans mentala lexikon på matrispråket. I båda fallen var det fråga om en kommunikationsstrategi, informanten försökte m.a.o. medvetet lösa det lexikala problemet med hjälp av kodväxling. Av samma anledning skedde kodbyte sporadiskt även från finska till svenska.

Då kodväxlingen fungerade som ett medel att producera polyfonisk stil förekom den oavsett vilken kod som användes. Informanten avvek m.a.o. från matrispråket oberoende av om det bestod av svenskan eller finskan. Detta skedde då han hade andra uttydare i sina berättelser, vilket sammanfaller med funktionen *cit*. Informanten uppträdde då själv i uttalarens och uttydarens roll och använde andra uttydare och upphovsmän i samtal med alla deltagare. Anlitandet av inbäddade uttydare medförde inte nödvändigtvis kodväxling; informanten kunde även tala med en annans tunga utan att byta kod. I vissa fall använde han sig av andra medel för att signalera en positionsförändring, t.ex. kunde han först berätta vad någon hade

sagt och gjort och sedan kommenterade det. Då ändrade han från objektiv till personlig synvinkel. Kodväxling skedde även då hans tal innehöll ett främmande ord som i fall där han fungerade som uttalare. Han upprepade då någonting han hade läst eller hört utan att själv omformulera det. I dessa fall återgav informanten källans, den ursprungliga upphovsmannens ord oförändrade om det var möjligt med tanke på mottagaren. Om matrispråket således var ett annat än källspråket kunde informanten kodväxla om mottagaren kunde båda språken. Om denna inte kunde finska måste informanten uttrycka sig på svenska. Då han talade med Catarina, Harry, Vivian och Lars hade han en möjlighet att kodväxla mellan de två svenska varianterna. I en del fall återgavs en främmande upphovsmans ord i något förenklad form, vilket säkerligen beror på informantens egen språkliga kompetens i svenska. De kunde då och då medföra svårigheter även i fråga om lexikonet oavsett matrispråket. Även då informanten uppträdde i uttalarens roll förekom kodväxling, både då han själv var upphovsman och när han yttrade sig genom andra upphovsmän. Då informanten själv fungerade som upphovsman uttryckte han sina tankar både på svenska och på finska, vilket betyder att han kodväxlade i vissa fall och i vissa fall inte. Det framkom även att han producerade repliken både på svenska och på finska. Detta skedde när matrispråket var överenskommet och informanten ville upprepa sina ord på det normala språket, men också när det fanns deltagare som informanten var van vid att kommunicera med på olika språk. Sådana situationer uppstod t.ex. med Fia och Mamma.

De situationella faktorerna, i form av olika deltagare spelade en stor roll vid valet av kod. Då informanten samtalade med Mamma använde han ett mer utpräglat edamål med äldre dialektala former än i övrigt. Standardsvenska inslag förekom i större utsträckning i kommunikationen med Harry, Catarina, Vivian, Lars, Samuli och Piritta än då han talade med Mamma och Fia. Skillnaderna mellan de svenska varianterna tog sig uttryck i både morfologi och i uttal. När det gäller det senare kunde informanten bl.a. använda den standardenliga infinitivändelsen *-a*, t.ex. vid verb som *börja* (i st.f. *-e*, *börje*). Informanten anpassade sitt uttal till deltagarna. Han använde standardsvenska drag när han hade Catarina, Harry, Lars och Vivian som lyssnare uttalade han dem på ett rikssvenskt sätt. I samtal med Samuli och Piritta fick dessa element ofta ett finlanssvenskt uttal. I vissa fall kännetecknades informantens uttal av drag man kan stöta på hos en finsk inlärare av svenska vars behärskning av svenskans uttal fortfarande är bristfällig. I stort sett talade informanten alltid edamål men det fanns ofta vissa varierande inslag i språket då han talade med olika mottagare. Detta kan ses som en solidaritetsstrategi, eftersom liknande uttal stundom kunde förekomma hos Samuli

och Piritta. Informanten var således mån om att alltid tillhöra gruppen och anpassade sitt språk därefter. Om det fanns personer med varierande språklig bakgrund i samma talsituation förekom det variation hos informanten och de olika mottagarna kunde tilltalas på olika språk.

I materialet påträffades således både kodväxling från svenska till finska och från edamålsens svenska till standardsvenska. Den senare typen är svårare att identifiera och det är ibland vanskligt att avgöra vad som beror på kodväxling, vad på normal variation. Det är svårt att helt och hållet skilja på de två svenska koderna, men det finns även mycket tydliga tecken såsom jag här har försökt visa. Jag har strävat efter att ge en allmän bild av edamålet, den variant som informanten mest talar och ta fram företeelser som avviker från denna kod.

I de manipulerade situationerna med överenskommet matrisspråk skedde kodväxlingen av i stort samma skäl som i de naturliga samtalen. Flera metaforiska funktioner förekom i båda kontexterna. Även positionsförändringen skedde på samma sätt oavsett situation. Trots denna parallelism är en jämförelse av de två typerna förenad med en risk. I de manipulerade situationerna kunde informanten återvända till det normala språket helt spontant utan att detta kunde sättas i samband med någon speciell funktion. Därutöver ser det ut som om kodväxlingen, oberoende om det handlar om manipulerade eller naturliga situationer ofta kan föras tillbaka på fler faktorer som verkar samtidigt.

I denna avhandling har jag försökt reda ut de faktorer som orsakar kodväxling i det studerade materialet. I vissa fall fanns det fler alternativa förklaringar till företeelsen. Jag har vid analysen utgått ifrån två olika referensramar men även betraktat materialet utifrån andra premisser. De olika infallsvinklarna kan som det tidigare har nämnts sammanfalla i vissa avseenden. Goffmans positionsförändring och metaforiska funktioner beskriver delvis samma företeelser. Därtill kommer att de inte utesluter möjligheten att kodväxlingen utnyttjas som en kommunikationsstrategi eller att den utlöses av språkpreferensen. Ett belägg där alla dessa faktorer kan vara en förklaring är t.ex. citatet i dialog (82) (r. 9, s. 190) där talaren väljer att tala på finska istället för svenska eftersom mottagaren är kompetent även i den ifrågasvarande koden. Då han citerar talar han genom en annan uttydare och upphovsman och i detta fall innehåller repliken möjligen svåra ord eller konstruktioner som han helst uttalar på det andra språket. Eftersom det ofta finns flera sannolika orsaker till kodväxling har jag utgått från den mest sannolika faktorn, men jag ger också andra möjliga förklaringar.

I denna avhandling har jag beskrivit språkbruket hos en flerspråkig person med utgångspunkt i olika bakgrundsantaganden och fått resultat som förstärker den centrala hypotesen som gick ut på att det finns olika förklaringar till kodväxling. Flera frågor uppstår dock. Skulle ett mera homogent material med t.ex. endast tvåspråkiga personer ha medfört annorlunda resultat? Hur skulle andra situationella variabler än deltagare ha påverkat språket? Materialet skulle säkert också ha kunnat studerats utifrån andra premisser; t.ex. skulle en lingvistisk eller kvantitativ infallsvinkel vid sidan om den som tillämpas ha gett en noggrannare bild av den studerade företeelsen. En fördjupad samtalsanalytisk beskrivning med en subtilare kategorisering av positionsförändringarna eller olika restriktionsmodeller skulle också ha kunnat vara lämpliga utgångspunkter. Det skulle också varit intressant att studera flera tvåspråkiga personer med liknande språklig bakgrund och jämföra resultaten med dem som denna studie utmynnat i. Även en undersökning som helt koncentrerar sig på kodväxling som kommunikationsstrategi skulle varit nyttig. Mitt sätt att angripa kodväxling är således ett av flera tänkbara, och alla de föreslagna infallsvinklarna kan inte förverkligas inom ramen för en och samma licentiatavhandling. Jag hoppas att denna studie trots sina begränsningar bidragit till att utöka vår förståelse för vad det innebär att man använder sig av flera koder i kommunikationen.

LITTERATUR

- Andersson, Lars-Gunnar 1985. *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Carlssons. Stockholm.
- Auer, J.C.P. 1984. *Bilingual Conversation. Pragmatics & Beyond V:8. Universität Konstanz*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.
- Auer, Peter 1988. A conversation analytic approach to code-switching and transfer. I: *Codeswitching. Antropological and Sociolinguistic Perspectives*. Monica Heller (red.) Mouton de Gruyter. Berlin. New York. Amsterdam.
- Auer, Peter 1992. *The Contextualisation of Language*. Peter Auer & Aldo di Luzio (red.) John Benjamins Publishing Company Amsterdam/ Philadelphia.
- Auer, Peter 1995. Codeswitching in the Context of Dialect/Standard Language Relations. I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Lesley Milroy & Pieter Muysken (red.). Cambridge university Press. Cambridge.
- Bahtin, Mihail 1979. *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Översättning av Kerttu Kyhälä-Juntunen och Veikko Airola. Kustannusliike Progress. Moskova.
- Bakhtin, M. M. 1986. *Speech Genres & Other Late Essays*. Översättning av Vern W. McGee. Emerson & Holquist (red.). University of Texas Press. USA.
- Bell, Judith 2000. *Introduktion till forskningsmetodik*. Studentlitteratur. Lund.
- Bergman, Gösta 1972. *Kortfattad svensk språkhistoria*. Prisma. Stockholm.
- Blom, Jan-Petter & Gumperz, John J. 1972. *Språkstrukturens sosiale betydning: om Kodeskifte i et norsk lokalsamfunn*. Universitetsforlaget trykningsentral. Oslo.
- Broberg, Richard 1960. *Värmland- ett språk- och kulturgeografiskt gränsområde. Nationen och Hembygden*. Uppsala.
- Broberg, Richard 1972. Språk-och kulturgränser i Värmland. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* B.67. P.A. Nordstedt & Söner. Stockholm.
- Button, Graham & Lee, John, R. E. 1987. *Talk and Social Organisation*. Intercommunication 1. Multilingual Matters Ltd. Clevedon. England.
- Corder, Pit 1981. *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford. Oxford University Press. Great Britain.
- Di Sciullo, Anne-Marie, Muysken, Pieter & Singh Rajendra 1986. *Government and code-mixing*. I: *Journal of Linguistics* 22. 1-24. Great Britain.
- Elert, Claes-Christian 1995. *Allmän och svensk fonetik*. Norstedts förlag. Stockholm.

Eriksson, Mats 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.

Fremer, Maria 1998. Så va ja helt @UÄ:::@. Dramatiserade sekvenser i ungdomssamtal. I: *Samtalsstudier*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Ann-Marie Ivars och Mirja Saari. Universitetstryckeriet Helsingfors.

Færch, Claus & Kasper, Gabriele 1989. Transfer in Production: Some Implications for the Interlanguage Hypothesis. I: *Transfer in Language Production*. Hans W. Dechert & Manfred Raupach (red.). Ablex Publishing Corporation Norwood. New Jersey.

Genishi, Celia 1981. Codeswitching in Chicano Six-Year-Olds. I: *Latino Language and Communicative Behaviour*. Richard P. Durán (red.). Volume 6 in ADVANCES IN DISCOURSE PROCESSES. Series editor: Roy O. Freedle, Educational Testing Service. ABLIX Publishing Corporation. New Jersey.

Goffman, Erving [1967] 1972. *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behaviour*. Penguin University Books. London.

Goffman, Erving 1981. *Forms of Talk*. Basil Blackwell Publishers. Oxford, England.

Goffman, Erving 1986 (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern University Press. Boston.

Goodwin, Charles 1987. Forgetfulness as an Interactive Resource. *Social Psychology Quarterly*. Volume 50. Number 2. American Sociological Association.

Goodwin, Charles & Harness Goodwin, Marjorie 1990. Context, Activity and Participation. I: *The contextualization on Language*. Peter Auer och Aldo di Luzio (red.). John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.

Green-Vänttinen, Maria 1996. Hej vi ha int merirosvo på vårt lag. Kodväxling och lån i tvåspråkiga barns samtal. I: *Svenskans beskrivning 21*. Helsingfors den 11-12 maj 1995. Utgivare: Ann-Marie Ivars, Anne-Marie Londen, Leif Nyholm, Mirja Saari & Marika Tandefelt. Lund University Press.

Grosjean, Francois 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, London.

Gumperz, John J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge University Press. USA.

Gumperz, John J. 1992. Contextualisation and understanding. I: *Rethinking context. Language as an interaktive phenomena*. Allessandro Duranti & Charles Goodwin (red.)

Gustavson, Aina 1971. *Substantiv i Arvika-målet och deras deklinationer*. Universitetsfilialen i Karlstad, institutionen för nordiska språk. Göteborgs universitet.

Hakulinen, Auli 1990. Kuka puhuu kertomuksessa eli naisten kutsut. *Naistutkimus 1/90* s. 4-19.

Hakulinen, Auli 1991. Kan man tala om en struktur i dialogen? I: *Svenskans beskrivning 18*. Uppsala den 25-26 oktober 1990. Utgivare: Mats Thelander, Britt-Louise Gunnarsson, Olle Hamnermo, Olle Josephson, Caroline Liberg, Bengt Nordberg & Carin Östman.

Hakulinen, Auli 1996. Johdanto: Keskusteluanalyysin profiilista ja tilasta. *Kieli 10: Suomalaisen keskustelun keinoja II*, 9-22. Helsingin yliopisto.

Hakulinen Auli 1997. Vuorottelujäsennys. I: Liisa Tainio (red.). *Keskusteluanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Halmari Helena, 1997. *Government and Codeswitching. Explaining American Finnish*. John Benjamins publishing company. Amsterdam/Philadelphia. Sam Houston State University, Huntsville, Texas.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn 1995. *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur. Lund.

Jefferson, Gail 1984. On the organisation of laughter in talk about troubles. I: *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. J. M. Atkinson & J. Heritage (red.) Studies in Emotion & Social Interaction. Cambridge University Press.

Jørgensen Winter, Marianne & Phillips, Louise 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur. Lund.

Kajanne, Milla 1996. Kertomus, referointi ja kerronnan valta. *Kieli 10: Suomalaisen keskustelun keinoja II*, 207-242. Helsingin yliopisto.

Kalliokoski, Jyrki 1995. *Koodivaihto ja keskustelun moniäänisyys*. Virittäjä 1/1995, 2-24.

Kallstenius, Gottfrid 1927. *Översikt av Värmlands svenska dialekter*. P.A. Norstedt & Söner. Stockholm.

Kallstenius, Gottfrid 1941. Värmlands allmogedialekter. I: *Hembygdsböckerna Värmland*. Utgiven av Jalmar Furuskog. J.A. Lindblads förlag. Uppsala.

Kantokorpi Mervi 1990. Proosan runousoppia. I: *Kantokorpi, Lyytikäinen, Viikari. Runousopin perusteet*. Helsingin yliopisto Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Kovács, Magdolna 2001. *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian*. Åbo Akademis Förlag. Åbo.

Labov, William 1972. The Transformation of Experience in Narrative Syntax. I: *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

Labov, William 1982. Speech actions and reactions in personal narrative. I: *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Deborah Tannen (red.). Georgetown University Press, Washington.

Lauttamus, Timo 1990. *Code-Switching and Borrowing in the English of Finnish Americans in an Interview Setting*. Kielitieteellisiä tutkimuksia N:o 20. Joensuun yliopisto.

Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press.

Levinson, Stephen C. 1988. Putting Linguistics on a Proper Footing. Explorations in Goffman's Concepts of Participation. I: *Erving Goffman. Exploring the Interaction Order*. Drew, Paul and Wootton, Anthony (red.). Polity Press. Great Britain.

Linell, Per 1990. Om gruppsamtalets interaktionsstruktur. I: *Samtal och språkundervisning* s. 39-53. Studier till Lennarth Gustavssons minne. Ulrika Nettelblad & Gisela Håkansson (utg.). Universitet i Linköping.

Linell, Per 1992. *Transkription av tal och samtal: teori och praktik*. Arbetsrapporter från Tema K 1992: 5. Linköpings universitet. Linköping.

Loman, Bengt 1988. De svenska dialekternas uppkomst. I: *Den svenska historien 2*. Henning Stålhane (red.). Bonniers. Stockholm.

Londen, Anne-Marie 1992. Janni kom ju dit kom int han. Om att minnas tillsammans- några preliminära iakttagelser. I: *Svenskans Beskrivning 19*. Stockholm den 2-3 april. Utgivare Staffan Hellberg, Ulla-Britt Kotsinas, Per Ledin och Inger Lindell.

McClure, Erica 1981. Formal and Funktional Aspects of the Codeswitched Discourse of Bilingual Children. I: *Latino Language and Communicative Behaviour*. Richard P. Durán (red.). Volume 6 in ADVANCES IN DISCOURSE PROCESSES. Series editor: Roy O. Freedle, Educational Testing Service. ABLEX Publishing Corporation. New Jersey.

Merriam, Sharan 1994. (1988). *Fallstudien som forskningsmetod*. Översättning av Björn Nilsson. Studentlitteratur. Lund.

Myers-Scotton, Carol 1993a. *Duelling languages*. Grammatical Structure in Codeswitching. Clarendon Press. Oxford.

Myers-Scotton, Carol 1993b. *Social Motivations For Codeswitching*. Clarendon Press. Oxford.

Myers-Scotton, Carol 1995. A Lexically Based Model of Code-switching. I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Lesley Milroy and Pieter Muysken (red.). Cambridge university Press. Cambridge.

Muysken, Pieter 1995. Code-switching and grammatical theory. I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Lesley Milroy and Pieter Muysken (red.). Cambridge university Press. Cambridge.

Noreen, Adolf 1904. *Altschwedische Grammatik*. Halle.

Noreen, Adolf 1923. *Altisländische und altnorwegische Grammatik*. 2. Aufl. Halle (Saale).

Norrby, Catrin 1996a. Vad är en berättelse - egentligen? I: *Svenskans beskrivning 21*. Helsingfors den 11-12 maj 1995. Utgivare: Ann-Marie Ivars, Anne-Marie Londen, Leif Nyholm, Mirja Saari och Marika Tandefelt. Lund University Press.

Norrby, Catrin 1996. *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Studentlitteratur. Lund.

Norrby, Catrin 1999. Roller i samtal. I: *Svenskans beskrivning 23*. Göteborg den 15-16 maj 1998. Utgivare: Lars-Gunnar Andersson, Aina Lundquist, Kerstin Norén och Lena Rogström.

Pamp, Bengt 1978. *Svenska dialekter*. Natur och Kultur. Lund.

Peräkylä, Anssi 1997. Institutionaalisen keskustelun rakenteesta. I: Liisa Tainio (red.). *Keskustelunanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Platon 1972. *Valtio*. Översättning av O. E. Tudeer. Otava. Helsinki.

Poplack, Shana 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching. I: *Linguistics. An interdisciplinary journal of the language sciences*. Mouton Publishers. The Hague. Netherlands.

Quasthoff, Uta M. 1980. *Erzählen in Gesprächen*. Kommunikation und institution. Gunter Narr Verlag. Tübingen.

Raevaara, Liisa 1997. Vierusparit- esimerkkinä kysymys ja vastaus. I: Liisa Tainio (red.). *Keskustelunanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Reimer, Eva 1995. *Dopet som kult och kultur*. Verbum. Stockholm.

Rietz, Johan Ernst 1962. *Svenskt dialektlexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket*. C. W. K. Gleerups Förlag. Lund.

Romaine, Suzanne 1989. *Bilingualism*. T J Press (Padstow) Ltd, Cornwall.

Routarinne, Sara 1997. Kertomuksen rakentaminen. I: Liisa Tainio (red.). *Keskustelunanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Sacks, Harvey 1992. *Lectures on conversation*. Volume I & II. Gail Jefferson (red.). Basil Blackwell. Oxford.

Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel A. & Jefferson, Gail 1974. A simplest systematics for the organization of turn taking for conversation. I: *Language*, 50:4. The Linguistic Society of America. Baltimore.

Schegloff, Emanuel A. & Sacks, Harvey 1973. Opening up Closings. I: *Semiotica VIII* (4). Mouton & Co. N.V., Publishers, The Hague.

Scotton, Carol Myers 1988. Differentiating Borrowing and Codeswitching. I: *Linguistic Change & Contact*. Proceedings of the annual Conference on New Ways of Analyzing Variation. University of Texas. Austin, Texas.

Seip, Didrik Arup 1958. *Aktuelle spørsmål i norsk språkutvikling*. J.W. Cappelens forlag, Oslo.

Seppänen, Eeva-Leena 1998. *Läsnaolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujan*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Skutnabb-Kangas, Tove 1981. *Tvåspråkighet*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB. Lund

Sorjonen, 1997. Korjausjäsenys. I: Liisa Tainio (red.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Stedje, Astrid & af Trampe, Peter 1978. Språk, individer och grupper- en översikt av tvåspråkighetens huvudfrågor. I: Stedje, Astrid & af Trampe, Peter (red.) *Tvåspråkighet*. Föredrag vid det andra Nordiska tvåspråkighetssymposiet, anordnat 18-19 maj 1978 av språkvetenskapliga sektionen vid Stockholms universitet. Akademilitteratur. Stockholm.

Stenson, Nancy 1990. Phrase Structure Congruence, Government, and Irish-English Code-Switching. I: *Syntax & Semantics. The Syntax of the Modern Celtic Languages vol 23*. Randall Henrick (red.) Academic Press, inc. Harcourt Brace Jovanovich Publishers. London.

Søndergaard, Bent 1991. Switching between seven codes within one family-a linguistic resource. I: Kjell Herberts och Christer Laurén (red.). *Journal of Multilingual and multicultural development*. Vol. 12:1&2, 1991. Vasa. Finland.

Tainio, Liisa 1997. Preferenssijäsenys. I: Liisa Tainio (red.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Vastapaino. Tampere.

Tannen, Deborah 1984. *Conversational Style. Analyzing Talk Among Friends*. Georgetown University. New Jersey.

Tannen, Deborah 1989. *Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge University Press. Cambridge.

Tarone, Elaine 1983. Some thoughts on the notion of communication strategy. I: Faerch, Claus & Kasper, Gabriele. *Strategies in Interlanguage Communication*. Longman. London. New York.

Thelander, Mats 1981. Telefoninspelning som metod för språksociologisk datainsamling. I: *Talspråkstudier. Insamling och analys*. Gun Widmark (red). Studentlitteratur. Lund.

Thors, Carl-Eric 1970. *Svenskan förr och nu*. Söderströms. Borgå.

Tornberg, Ulrika 1997. *Språkdiraktik*. Gleerups. Malmö.

Wardhaugh, Ronald 1986. *An Introduction to Sociolinguistics*. Basil Blackwell. Oxford.

Vesamäki, Heli 1998. *Värmländska Edamål. Jämförelse av vissa pronominella former och böjning av substantiven i Arvika, Brunskog, Eda och Mangskog med hänvisning till angränsande norska mål*. Pro gradu-avhandling. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Wessén, Elias 1960. *Våra folkmål*. Frizes. Malmö.

Wessén, Elias 1962. *Svensk språkhistoria I*. Ljudlära och ordböjningslära. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise 1999. *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur. Lund.

Wolfson, Nessa 1982. *CHP. The Conversational Historical Present in American English Narrative*. Foris Publications. Dordrecht.

BILAGA 1 Inspelningarna

deltagare	längd/ typ	datum	samtal
I, F och M	45 minuter/d	27.7.2001	På tåget
	90 minuter/ t	12.4.2001	Påskafton
I och M	45 minuter/d	15.4.2001	Bilder
	45 minuter/t	28.4.2001	Sommarplaner
	45 minuter/t	24.5.2001	Titanic
	45 minuter/t	5.6.2001	Present
I, F, S och P	15 minuter/d	30.4.2000	Kancer
	45 minuter/d	15.10.1999	Bastukväll
	20 minuter/d	16.10.1999	Semesterminnen
	15 minuter/d	23.1.2000	Födelsedag
	10 minuter/d	23.1.2000	Jakt
	45 minuter/d	29.7.2000	Styrketräning
	20 minuter/d	29.7.2000	Öl
25 minuter/d	30.7.2000	Monopol	
I, F, S, P och M	45 minuter/d	27.7.2001	I hytten
I och F	45 minuter/d	28.4.2001	Nyponsoppaa
	45 minuter/d	30.4.2000	Tv-kväll
I, F och C	20 minuter/t	3.5.2001	Flyttning
I, F och H	20 minuter/t	3.5.2001	Arbetsmöjligheter
I och C	20 minuter/t	30.5.2001	Sjukskriven
I och H	20 minuter/t	30.5.2001	Repmånaden

I, F, S, P, C och H	60 minuter/d 45 minuter/d 30 minuter/d 45 minuter/d	28.7.2001 28.7.2001 29.7.2001 29.7.2001	I trädgården Efterrätt Frukost Matvanor
I och V	20 minuter/t	30.5.2001	Inflammation
I och L	20 minuter/t	30.5.2001	Doping
I, F och V	20 minuter/t	8.5.2001	Barndomsminnen
I, F och L	20 minuter/t	8.5.2001	Rullskridskor

BILAGA 2 Svenska översättningar av de finska dialogerna

(17) NYPONSOPPAA: Sommarstället

1. I: då vi va vid stugan eller hur?
2. F: mm
3. I: å ja sa, att ja örker inte då sa Lars att @↑de låter
4. så gött ne du säger ja örker inte.@ vet du att de
5. blev
6. F: ja
7. I: riktigt på värmländska, såsom man skulle tala
8. savolax-dialekt

(18) NYPONSOPPAA: Brytning

1. I: med mamma talar ja sånnt där eftersom hon
2. på- påminner mig om, jag inte eller hon påminner mig inte...ja
3. har väl sagt till mamma också att ja börjer på å bryta mer
4. svänska ne ja prater.

(19) I HYTTEN: Så här gick det

1. I: kommer Fia ihåg när Jus- Jussi bröt armen? när
2. mopeden hoppade?
3. F: ja det gör ja
4. I: ja å sen ((skrattar)) gick det hur som helst å sen
5. rakt ner i diket å nästa gång vi såg honom så
6. stod han på trappan, läppen darrade å armen
7. va i paket. ((skrattar)) att såhär de så sa han
8. att ↑såhär gick de.↑

(57) NYPONSOPPAA: Negerkysser

1. F: har ni fortfarande kvar av detta?
2. I: nyponsoppa har jj- ja ju då å då
3. gjort
4. F: ja
5. I: den är god även när den är kall den soppan.
6. F: ja. vi har detta paket, ja vet inte vems den e,
7. den e den å sen har vi den Vivian gav oss.
8. I: finns det här, här, här i Jyväskylä alldeles
9. likadant [all-]
10. F: [va] då?
11. I: alldeles fungerande likadan som den svenska,

12. nyponsoppa?
- [...]
13. F: kommer du ihåg va de va de bruna bollarna, som
14. vi gjorde av kakao å havreflingor å...
15. I: ja negerkysser, sussor, kysser. negerkyssar alltså negerkysser.
16. F: ja
17. I: ja dom.

(64) I HYTTEN: Telefonterror

1. I: ja kommer ihåg en gång fe-festade ja med Jokiahos
2. hos oss å
3. sen en gång mitt i natten ringde vi en gubbe
4. ((skrattar)) vi sökte en sån bondgubbe, han va
5. från Pyhäntä eller nånstans ja sa att @↑TJÄNARE
6. SKA DU MORGON MED PÅ LANTBRUKSUTSTÄLLNINGEN
7. I KAJANA?↑↑ DU SOV VÄL
8. INTE?↑@ ja liksom så
9. gubben ((sade)) att @ja att ja låg nog redan i sängen.@ @ ↑SÅ DÄR,
10. ATT I MORGON SKA VI ÅKA TILL KAJANA PÅ
11. LANTBRUKSUTSTÄLLNING.↑@
12. gu-gubben
13. va helt förvirrad
14. att @va vem är detta.@ @↑KOMMER DU
15. FAN INTE IHÅG ATT VI talade förra veckan
16. på stan om att vi ska @på lantbruksutställning
17. i Kajana↑gubben
18. va alldeles att <@ ne- nej ja har inte@>
19. F: ja kommer ihåg han va,
20. I: de va bra, @ja låg nog redan i sängen@ ((skrattar))
21. F: ja kommer ihåg vi
22. I: Jokiahos han va bra ((skrattar))
23. F: ni ringde från oss.
24. I: ja det gjorde vi.
25. F: [va ja skämdes,]
26. I: <@↓[ja låg nog redan] i sängen↓@> nä men
27. han,
28. F: >att< @↑in- inte väckte ja väl dig?↑@ <@↓ja var
29. nog redan i bädden.↓@>
30. I: ja heh, Jaska talade bra, flera gå- bra
31. kunde han ja han höll masken alldeles alldeles [det där]
32. F: [Jaska] kunde verkligen
33. hålla masken
34. I: ja det gjorde han sen log han ja kommer ihåg men han
35. brast inte å ja skrattade me Fia i bakgrunden
36. så att höll på att dö. ((skrattar)) @↑JASSO DU LÅG I SÄNGEN
37. JASSO men du sov inte än↑@å allt sånt.
- [...]

38. P: då ja gick i skolan tittade dom efter i telefonkatalogen
39. liksom efternamn, å ringde enligt efternamnet.
40. liksom där svarades @Hirvikalliolla?@
41. @↑är älgen uppå berget? >skjut ner
42. den snabbt inni helvete.↑@<
((P och I skrattar))

43. F: ja kommer ihåg ja å Marja höll också på aa
44. sånt här att vi störde folk på telefon att vi sa ett
45. nummer, å. sa- ring detta nummer hördu.
46. vem e detta?
47. ja vet inte ring nu, sen ringde ((Marja eller Fia)) a-a- Auno Tittonen,
48. som är rektor på lågstadiet.

49. I: ((inandning)) kommer Fia ihåg ((Fia)) ringde en gång till MV?
50. Fi- ((skrattar)), Fia blev alldeles stel.
51. å va ja skrattade.
52. Fia en gång ((ringde)) till Maija Väätäinen
53. @↑*ja ringer från Eskoperä*↑@ så Fia
54. me nån gu- gubbröst
55. å va ja skrattade ja höll på att dö
56. Fia va besvärad ja att @du skulle ha kastat på luren,@
57. Fia sa att hon @inte ides@ att...säker- Fia
58. sa att säkert hör- kände hon igen hennes röst Fia
59. var alldeles förskräckt nån gubb[röst.]

60. M: [få ja] låne deher lelle handuken her?
61. F: [ja]
62. I: [det] kan hända att hon kände igen.
63. F: ja vet inte säkert att, [nån Paavo] låtsades ja va
64. en gång
65. I: [våldigt dåligt]
66. F: [då ja ringde]
67. I: [ja just de] nånstans från Eskoperä var du Maija sa
68. att ↑vari- varifrån kommer du så @↑från Eskoperä@ sa du
69. me en [gubbröst]
70. F: [dumskalle] varför sa ja att
71. ja va från Eskoperä
72. I: ja å varför var du så dum att du ringde Maija Väätäinen?
((skratt))

73. I: du, d(h)u såhär var du hon är ändå inte hemma
74. då <Maija Väätäinen?> öhhhö, ((skratt)) då
75. blev du stel, hej detta är Paavo. ((skratt))
76. F: ja kommer ihåg ja låtsades vara nån Paavo. sen kommer ja ihåg a-
77. ja ringde till Auno Tittonen [så]
78. I: [näå-]
79. F: han bara liksom skrattade att @aha är det Puavo @
80. som ringer ((skratt))
81. I: säkert gissa- ((han))
82. F: just de, säkert kände han igen ((mig)), att det inte var nån Paavo
83. som ringer utan en [korkad] ung flicka.
84. P: [Fia] ((skrattar))
85. F: ja förstår inte vad det va, vi tycktes hade så
86. roligt när vi gav varandra
87. telefonnummer slumpmässigt. eller inte slumpmässigt,
88. vi visste vem[s nummer det va]
89. I: [du menar med]
90. Merja Kylmänen?

91. F: båda två ringde varsin gång @sådär,@ nu ska du
92. ringa hit [och dit]
93. M: [lokkte de] än parefym uttå mäj aller?
94. F: ja litte män du kan väl sätte mer
95. M: mmh
96. M: å Paavo de var Fia och Marja. ((skrattar))
97. F: ja
98. I: va? ((med skrattande röst)) va?
99. M: ja?
100. M: ja e- de du ringde te Marja en gång då sa Fia att @↓gomor- goddag detta
101. e Paavo↓@ sa ho, ee..näj bor de nön som hetter Paavo sa ho.↑näj her bor
102. de ingen som hetter Paavo↑sa Marja ho, då feck Fia hette Paavo
103. i skolan å Marja feck hette Marja.
104. I: kallades du för Paavo i skolan.
105. F: ja det var ja ett tag... sen senare
106. var ja Juice
107. I: akta dig
108. M: @↓är Paavo hemma↓@ sa [Fia] ho
109. I: [där]
110. M: @↑her bor de ingen som hetter Paavo↑@ sa sa sa Marja ho fort. då feck
111. Fia då då så Fia. då
112. I: >@↑får ja tala med Fia?↑@< då sa ja en gång att @nä
113. det får du inte.@
((skratt))